

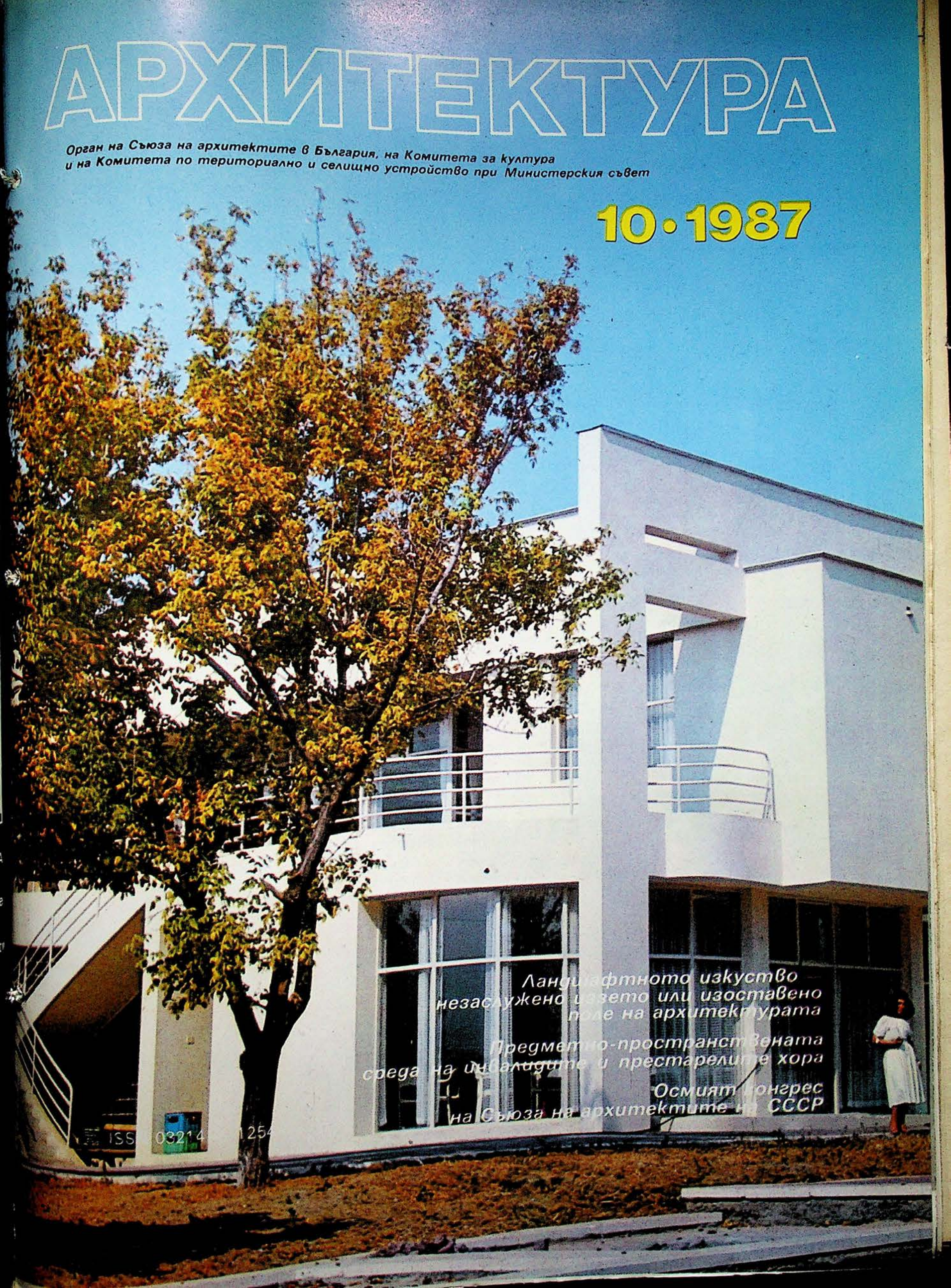
АРХИТЕКТУРА

Орган на Съюза на архитектите в България, на Комитета за култура
и на Комитета по териториално и селищно устройство при Министерския съвет

10 • 1987

Ландшафтното изкуство
незаслужено изгето или изоставено
поде на архитектурата
Предметно-пространствената
соеда на инвалидите и престарелите хора
Осмият конгрес
на Съюза на архитектите на СССР

ISSN 0321-4125

ОБРЪЩЕНИЕ НА СЪВЕТСКИТЕ АРХИТЕКТИ КЪМ ВСИЧКИ АРХИТЕКТИ В СВЕТА

Ние, съветските архитекти, събрани на своя Осми конгрес, изпитваме сериозна тревога за съдбата на света, обезпокоени от реалната заплаха от ядрена катастрофа, която днес е нависнала над всеки жител на Земята, и смятаме за необходимо да се обърнем към всички наши колеги във всички страни по света.

Човечеството се готви да навлезе в ХХI век. Повечето хора вярват, че ще дойдат прекрасни времена, когато човешкият разум, развитието на науката и на техниката ще ни направят истински стопани на природата, способни да променим не само окръжаващия свят, но и самите себе си. Всяка сутрин милиони хора посрещат новия ден с надежда за щастие, с вяра в светлото бъдеще.

Но трагичната истина на нашите дни е в това, че над главата на човечеството е вдигнат страшен меч. Ядреното оръжие става все по-мощно и заплашва да унищожи не само създаденото през вековете културно наследство, но и самия живот на нашата планета. Проблемът да оцелеем никога досега в историята не е стоял така остро.

Отговорност за съдбата на човечеството носят не само политиците, носи я и всеки от нас. Дойде време за решителни съвместни действия на всички хора с добра воля за създаване на безопасен свят, за предотвратяването на ядрената война. Идеологическите и политическите разногласия трябва да отстъпят пред живота и общочовешките ценности.

Благодарение на мащабните предложения на Съветския съюз и другите социалистически страни в областта на разоръжаването, чрез инициативата, издигната от движението за неприсъединяване, групата на шестте и други реалистични сили и организации, човечеството получи исторически шанс да направи първите крачки по пътя към безядрения ХХI век.

Нека докато не е късно гласът на архитектите по цялата земя, призвани да строят и създават, прозвучи в защита на мира, против ядрената война, за всеобщо разоръжаване!

Нека сплотени да се борим, мобилизирайки общественото мнение, за осъществяването на конкретни действия в името на мира! Нека нашите общи усилия допринесат за постигането на един свободен от ядрено оръжие свят без насилие — заради безсмъртието на човешката цивилизация.

От участниците в Осмия конгрес
на СА на СССР

АРХИТЕКТУРА

Година
тридесет и четвърта 10/1987

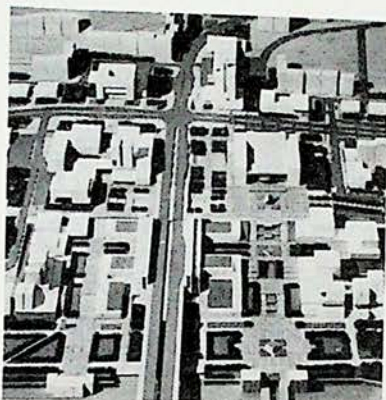
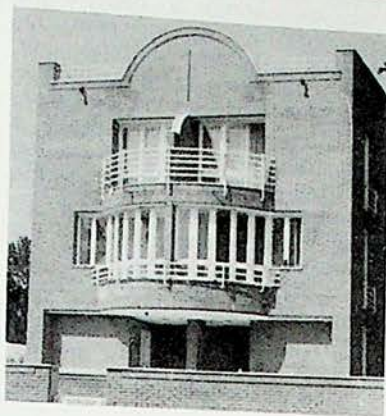

Списание за архитектурно творчество, архитектурна теория и критика. Орган на Съюза на архитектите в България, на Комитета за култура и на Комитета по териториално и селищно устройство при Министерския съвет

A magazine of architectural design, architectural theory and critics. Published by the Union of Architects in Bulgaria, by the Committee of Culture and by the Committee of Territorial and Settlement Development to the Council of Ministers

Адрес на редакцията: София 1080, ул. „Гурко“ № 16, тел. 87-20-93, п. к. 1345

Address: 1080 Sofia, 16 Gourko str. Telephones: 87-20-93; 87-51-28. POB 1345

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Председател:

Николай Ненов

Зам.-председател:

Людмил Банев

И. г. главен редактор:

Здравко Генчев

Членове: Милко Ангелов, Рашел Ангелова, Димитър Василев, Христо Генчев, Петко Евреви, Бойко Кагинов, Никола Карадимов, Методи Класанов (зам.-главен редактор), Иван Мавров, Мария Милева, Константин Мрянков, Любомир Панчев, Лило Попов, Стефан Попов, Недялко Сребрев, Георги Станишев, Панайот Стефанов, Николай Тонев (отговорен секретар), Румен Шейков, Илия Юруков

Редактори: Зеница Цонева, Мариана Русинова, Анна Лалковска

Художник: Любомир Купенов

Фоторедактор: Иван Димитров

Технически редактор: Невена Коларова, Киро Настранинов

Коректор: В. Стоянов

Снимките в броя са на: Антон Ганев, Александър Жеков, Иван Димитров и други

Кореспонденти в чужбина: Вячеслав Локтев (СССР), Олга Миславичкова (Чехословакия), Ева Пржестажевска-Поревска (Полша), Калман Тимон (Унгария), Детлев Хаген (ГДР)

Печат: ДП „Г. Димитров“, 1184 София, бул. „Ленин“ № 117, формат 1/8 — 70/100. Печатни коли — 6,5; издателски коли — 8,4 Тираж 6 000. Дадена за печат на 10.VIII.1987 г. Поръчка № 1835 Излязла от печат на 30.XII.1987 г. Периодичност 10 книжки в годината. Годишен абонамент: 13 лв. (личен) и 15,40 лв. (обществен). Единичен брой — 1,30 лв. С/ка № 185/II.5027 ДСК Софийски градски клон. Ръкописи не се връщат.

Foreign Trade Organization „Nemus“ 1000 Sofia, 6 Rouski blvd. Telephone: 87-03-65. Telex: Nemkik 22267. For next year — US \$ 33 by cheque or bank transfer to our account No 501530-0 at the Bulgarian Foreign Trade Bank, Sofia.

10 books per year. Summaries in Russian, English, French and German languages.

СЪДЪРЖАНИЕ

- 2 Ландшафтното изкуство — незаслужено иззето или изоставено поле на архитектурата

Представяме ви

- 4 Младежкия дом в с. Кортен
7 Ансамблите „Добри Желязков — Добри Чинтулов“ в Сливен. МИРЯНА ЙОРДАНОВА
10 Къщи в Бугапеща. ИВАН СТОЙЧЕВ

Проекти

- 16 Новият център на Кърджали. ИВАН НИКИФОРОВ

Архитектура и индустриализация

- 19 Приложение на системата „Мантелбетон“ при изграждане на ваканционното селище „Дюни“. ДАНИЕЛА ЯНКОВА, ЛЮБОМИР ГЕРДЖИКОВ

Проучвания • Изследвания

- 20 Паркоустройството в художествения синтез на жизнената среда. КРЪСТАН КАРАКАШЕВ
24 Архитектурата на съвременното училище. Някои спорни въпроси относно училищната сграда. ИВАН ДРАГИЕВ

Теория

- 28 За теорията и практиката — отново. РОСИЦА НИКИФОРОВА

Архитектурните проблеми пред инвалидите

- 31 Предметно-пространствената среда на инвалидите и престарелите хора. ЛЮДМИЛ ДИМИТРОВ
33 Инвалидите и архитектурно-социалните бариери в жизнената среда. АНТОН Б. ИВАНОВ, ФИЛИПА ГУГУЧКОВА-ДОНЧЕВА

Из опита на други страни

- 34 Колониалната архитектура на Стара Хавана. РАУЛ НАВАРО

Профили

- 36 Рикардо Бофил и новият историцизъм. КОНСТАНТИН БОЯДЖИЕВ
39 Къде да търсим функцията на приложните изкуства? ДИМИТЪР Г. ДИМИТРОВ

Осмият конгрес на СА на СССР

- 41 ... Към бъдния ден

Преглед

- 45 Тематичен и азбучен указател за 1987 година

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
АРХИТЕКТУРА

ПЪРВА КОРИЦА: Детайл от фасадата на Младежкия дом в с. Кортен
Снимка: Петьо Великов

Пред нас е последният брой на сп. „Архитектура“ от неговата 34-та годишнина. През изминалата 1987 г. разглеждахме различни страни на архитектурния процес, отбелязахме важни годишнини от историята на световната и националната архитектура, започнахме разговори по актуални проблеми на архитектурната теория и практика, въведохме нови рубрики.

В центъра на вниманието ни бяха архитектурата на сградите и комплексите за отдих, архитектурно-градоустройствените и социалните последици от обновяването на централни градски части, архитектурните бариери пред инвалидите, ландшафтната архитектура, ретронаправленията в съвременната българска архитектура и взаимодействията между различните изкуства. Поставихме началото на обсъждането на новата архитектурно-градоустройствена концепция за формиране на жилищната

среда при активно участие на населението и на заградите на архитектурата, произтичащи от 65 постановление на МС и НС на ОФ, на някои нерешени проблеми на архитектурата на новото българско училище, на топлоенергийните последици от градоустройствените решения. Отбелязахме 70-годишнината на Великата октомврийска социалистическа революция и резултатите от провеждания през годината VIII конгрес на СА на СССР, 100-годишнината от рождението на Лео Корбюзие. Обърнахме се с лице към темата на XVI конгрес на Международния съюз на архитектите в Брайтън „Градове и подслони — да изграждаме утрешния свят“, започнахме дискусия за същността и целите на архитектурната теория. През изтеклата година направихме първия влог в новите рубрики на списанието „Избрани страници“, „Фотообектив“ и „Международна панорама“.

През изминалата година бе учреден нов ръководен орган на списанието, изграден на основата на широка обществена представителност. Създаден бе редакционен съвет, от състава на който бе излъчена нова редакционна колегия. Набелязани бяха новите задачи на редакцията, натрупаха се многобройни нови и оригинални предложения и идеи. Съставен бе нов перспективен тематичен план на списанието, който бе подложен на широко обществено обсъждане сред архитектурната колегия.

Сега резултатите от едногодишните усилия на редакцията и редакционната колегия, на многобройните автори и сътрудници на списанието, на работниците от полиграфията и разпространението на печата са пред всички нас. Те дават основание за размисъл, за изводи и оценки на постигнатото, за нови идеи за бъдещето.

Но действителните резултати от нашата работа могат да бъдат оценени само на фона на съвременното развитие на световната и българската архитектура, на фона на действителните интереси и проблеми на българската архитектурна колегия и на интересите на чуждестранните ни читатели. Ето защо ние очакваме отзвук от нашите усилия, очакваме мнения и оценки, идеи и предложения от нашите читатели.

Списанието принадлежи на всички нас и то може да отговори на разностранните ни интереси, само ако се създава с общи усилия.

Очакваме творческо сътрудничество от всички, които са заинтересовани от състоянието и напредъка на българската архитектура!

ЛАНДШАФТНОТО ИЗКУСТВО ИЛИ ИЗОСТАВЕНО ПОЛЕ НА

В желанието си да бъде намерен точният отговор на съдържащата се в темата на анкетата въпрос редакцията се обърна към някои наши творци с дългогодишен опит в областта на паркоустройството с молба да определят мястото на парковото и ландшафтното изкуство в цялостното архитектурно творчество за формирането на единната окръжаваща среда, както и в синтеза му с останалите изкуства, да очертаят ролята на паркоустройството при осъществяването на връзката архитектура — природа, да посочат какви лични качества, знания и умения са необходими според тях на посветилия се на това изкуство.

Арх. ИВАН ЕВГЕНИЕВ

Ландшафтното и парковото изкуство не е незаслужено иззето от архитектурното поле, а недооценена и планомерно изоставяна от самите нас дейност, още повече, че това е един от градообразуващите фактори при съвременното териториално и селищно устройство.

Съвременното разбиране на функционалното зонироване на града показва тенденция към приближаване на зоните друг — обитаване — отдих. Докато за първите две зони по силата на обстоятелствата имаме съответни за етапа разбираня, а и реализации, то по отношение на третата компонента — отдиха, особено мози на открито, сме твърде изостанали. Терените за отдих на открито трябва да се търсят в жилищните части на селището в паркова обстановка и да се обособяват в т. нар. зелена система. Самата тя обаче има многофункционален характер и трябва да се обосновава научно и диференцирано в следните по-важни насоки:

● Като средство за влияние върху екологичната обстановка и микроклимата.

За целта са необходими изследвания на съществуващите физикогеографски, градоустройствени и биологични фактори. Въз основа на получените данни трябва да се определят съответни зелени масиви и поляни, разположението на жилищни комплекси, ориентацията на сградите, да се стимулира и направлява движението на въздуха, обмяната на въздушните маси и да се създават нови хоризонтални и вертикални въздушни течения. Съчетаването на зелената система с големите водни площи може да подобри съществуващия микроклимат;

● Като композиционен елемент в структурата и ландшафта на града

Големите зелени площи, функционално обосновани, разчленяват градската територия, служат за естествена връзка между комплексите и кварталите и проникват в улиците и вътрешните квартални пространства. По тези връзки могат да се създават желаните пешеходни зони далеч от шума и транспорта.

● Като територия за отдих и спорт

Зелените и водните площи в града и неговата околност са естествената среда за всекидневен възстановителен отдих на открито. Тяхното изсяняване започва още с първоначалните схеми и структури на основните зони за масов отдих, спорт, лечение, специализирани паркове и пр. Изследванията показват, че за София, например, от възможностите за всекидневен отдих би се възползвало около 60 на сто от населението, ако за това бъдат създадени подходящи условия.

Ако можем да говорим за синтез на изкуствата при градоустройствените и архитектурните концепции, то парковото и ландшафтното устройство допринася твърде много за неговото осъществяване. Разнообразието на основните елементи — архитектура, растителност, вода, скулптура, светлина, сянка, перспектива и композиционни повхати, дава възможност за творческа изява както в населените места, така и извън тях. Съвременният парк е диференциран по функции: той може да бъде представителен, спортен, мемориален и т. н., но независимо от това деление неговото предназначение е да служи за почивка, за възстановяване на силите, за духовно обогатяване на людете. Монументално - декоративната пластика постепенно заема своето място в съвременния парков ансамбъл. В паркова среда се обособяват все повече представителни площадни пространства и обществени сгради. За съжаление обаче, в тези случаи не винаги се отчитат правилно всички фактори, при което дори решения с добро изпълнение не удовлетворяват напълно. Например, преоразмереното и преситено с ценности главно площадно пространство пред Мавзолея в Плевен; затворената композиция на пространството около Народния дворец на културата „Л. Живкова“ в София, при което решението е ориентирано само към сградата — след време високата растителност по протежение на булевардите „Витоша“ и „Фр. Нансен“ ще израсне и ще изолира страничните визуални връзки, при кое-

НЕЗАСЛУЖЕНО ИЗЗЕТО АРХИТЕКТУРАТА

то и пространството ще приеме съвсем друг характер; може да се съжалява и за изоставянето на работата по плавателния канал Панчерево-Павлово, както и за парковата територия около него, която има градообразуващо значение за столицата, осмисля южната ос и дава неизчерпаеми възможности за отдух, спорт и развлечение.

При съвременното териториално и селищно устройство изискванията за осъществяване на връзката архитектура—природа са основни и трябва да се решават с цялостния проект. Известно е, че обликът на селищата е отражение и на социалните условия. Стремещт да се създаде възможност за всекидневно възстановяване на биологичното единство между човека и природата ще доведе до ново съдържание и композиция на зелената система в селището и междуселищната територия. Обединени в големи леснодостъпни масиви, зелените площи изтъкват характерните особености на селището и са удобна връзка с околорадските горски насаждения.

Формирането на зелената система е неделима част от цялостната дейност на архитекта урбанист, за създаването на съвременни условия на живот. Подробните разработки — предмет на парково и ландшафтно оформяне, са продължение и осъществяване на приетите постановки за хармонично устройство на жизнената среда, за единство и уникалност на решението. Тази част от работата трябва да се извършва и координира също от архитекта урбанист, за което е необходима както съответна квалификация, така и много всеотдайност и постоянство.

Инж. ВАСИЛ МУТАФЧИЕВ

Комплексното и хармонично изграждане на окръжаващата среда е немислимо без участието на ландшафтното и парковото изкуство. За съжаление все още „ахилесовата пета“ на териториалноустройствениите и градоустройствениите планове остават ландшафтните и паркоустройствениите разработки. Подценяването и недостатъчното разбирателство от страна на водещи градостроители, контролни инстанции и технически съвети на значимостта на парковото и ландшафтното изкуство за формирането на единна окръжаваща среда се отразява отрицателно върху организацията и структурирането на отдуха, върху устройството и екологичното състояние на средата.

Често явление в градоустройствените планове е парковете и зоните за отдух да се отбелязват само като зелени петна, на които след това се гледа като на „свободни терени“ и се предоставят за други дейности.

Недостатъчната определеност на парковото и на ландшафтното изкуство в правилника за проектиране ограничава участието му в комплексното градоустройствено решение. Съществуващата практика за изграждане на селищните структури и на инженерните инфраструктури (подземни и надземни), без да се държи сметка достатъчно за обвързаността им с изискванията на парковото и ландшафтното изкуство, доведе до дисхармонично оформяне на окръжаващата среда. Примерите са много — Паркът на свободата в София, е нарязан и задушен от транспортни артерии; част от прекрасния парк на двораца „Врана“ постепенно загива поради дренажното на подпочвените води от трасето на водопровод, неправилно прокаран в непосредствена близост с парка.

Трагично е ландшафтното и екологичното състояние на повечето реки у нас и на техните поречия, което не се отчита в териториално-устройствениите и в градоустройствениите разработки. Изграждането на водоеми и други хидротехнически съоръжения в непосредствена близост с изворите сериозно наруши водния отток на реките, доведе до унищожаването на част от фауната и флората на поречиата им. Замърсяването на реките и на техните поречия от промишлените предприятия и другите стопански дейности ги превърна от желани зони за отдух и туризъм в неприветливи места.

Необходимо е да се усъвършенства старият или да се създаде нов правилник за обема и съдържанието на проектните работи в тази насока на основата на примерни разработки от комплексни колективи, в които парковото и ландшафтното изкуство ще намери полагаемото му се място.

Не може да се говори за завършен композиционен образ, без да се осъществи синтез между парковото и ландшафтното изкуство с архитектурата и другите изкуства. Ние не можем да се похвалим с реализация, показващи цялостно завършен синтез, с изключение на някои представителни обекти и парка пред Народния дворец на културата.

Ако архитектурният образ на една сграда трябва да се защити от редица проекти като: силуетни планове, разрези, перспективи, макети и др. още

в началната фаза на проектирането, то такива изисквания към парковото и ландшафтното проектиране не се поставят. За какъв синтез между парковото и ландшафтното изкуство с архитектурата и другите изкуства може да се говори, когато в правилника за проектите работи не се изисква схема за художествен синтез, която да определя тази взаимовръзка. И ако все пак творецът паркостроител реши, че трябва да представи такава, то той ще срещне непреодолими спънки пред комисията по художествен синтез и архитектура.

Учудващо е поведението на някои инвеститори, които са готови да предоставят големи суми за художествено-пластични творби (без да отричам необходимостта от тях), поставени в неподходяща за тях среда, докато със същите средства, чрез похватите на парковото и ландшафтното изкуство може да се постигне по-голям художествено-декоративен ефект. Силен и впечатляващ художествено-пластичен образ на жилищен комплекс, район или селищен център може да се постигне понякога и чрез обемно-пространственото и колоритното им изграждане със подходяща растителност, която ще има дълготраен и сезонно променящ се художествено-декоративен ефект.

Незначително е участието на паркостроителя декоратор във външното и вътрешното оформяне на сградите. А със своята дейност той би допринесъл значително за подсилване и обогатяване на архитектурната композиция. Рядкост са сградите с осъществено декоративно вертикално озеленяване и зацветяване на фасадни детайли.

Новоизградените жилищни комплекси и други селищни части дават обоснован, макар и закъснял положителен отговор за ролята на парковото и ландшафтното изкуство при осъществяването на връзката му с природата и архитектурата. Не трябва да се забравя, че архитектурата често е компонент на природната среда, а не обратното. Природната среда не бива да се пригажда към архитектурата, което е срещано явление.

Защо не продължим и не обогатим традициите при изграждането на подбалканските селища, които са прекрасен пример за връзката между природата и архитектурата? И сега при строителството на най-новите едропанелни жилищни комплекси не се търси участието на паркостроителя за обогатяване на жилищната среда.

Професионалната специфика на архитекта паркостроител изисква от него широки познания по ландшафтното устройство и градоустройство; по еко-

логия, биология, демография, хидрология, почвен строеж и климатология, по всички изкуства, свързани с парковото и ландшафтното изкуство, както и умение да намира хармоничния им синтез. Той не може да се смята за творец, ако не познава основния градивен материал на парковата и ландшафтната композиция — растителността с нейните естетически и биологични параметри, които в зависимост от сезона непрекъснато се променят.

Арх. ЮЛИЯ АНГЕЛОВА

От почти 30-годишната си практика в областта на парковото и ландшафтното изкуство, в безоблачно сътрудничество с инженери паркостроители разбирам, че вече няма архитекти, които да продължат тази толкова полезна архитектурна дейност.

Мисля, че тази област на професията ни е прекалено непопулярна у нас. Тя съществува от около 35 години. Неколцина изявени личности с техните няколко значителни обекти са малко за нейното утвърждаване.

Архитектът пейзажист (както смятам, че трябва да се нарича сегашният архитект озеленител) трябва да бъде пръв и неотлъчен сътрудник и съавтор на градостроителя в проектите на всички равнища. Обикновено обаче той е търсен в края на проектирането, вече при утвърдени пространствени и комуникационни концепции, при изчерпани възможности да се повлияе на архитектурното решение от гледна точка на живата среда. Това стеснява съучастие на архитекта пейзажист, а като се има предвид твърде слабата реализация на парковите проекти, се стига само до чертежа. Това неправилно отношение в професията продължава и в обществото, но да се търсят корените му би било отгледна обширна тема за разговор. Развитие на схващанията за околната среда предпоставя широк път за пейзажистите, но те трябва по-плътено да се „вграждат“ в архитектурния и по-точно в градоустройствения словесен процес, да получат повече и много по-задълбочени познания по градоустройство и пространствена композиция, които заедно с основното познание на растителността ще разширят професионалното им поле. Винаги съм мислила, че е най-добре подобна подготовка да се получава във ВИАС, но не познавам добре образователната система, за да посоча как именно да стане това. Време е да се осъзнаят основните позиции на пейзажната архитектура в градоустройството и архитектурата. Една проучена на екологична основа зелена система може да спаси маса градове и села от залялото ги обезличаване.

МЛАДЕЖКИЯТ ДОМ В С. КОРТЕН

Автор: арх. Стоян Димитров

Различни са причините, които наложиха за основа на бъдещия младежки дом да послужи съществуващата търговска сграда (хали), строена преди около 80 години. Поставена в паркова среда от север, изток и юг, на запад тя е свързана с поредица от сгради, оформящи центъра на с. Кортен. По отношение на тяхното строго правоъгълно разположение тя стои „свободно“, под произволен ъгъл.

Силното впечатление за напрежението, което възниква между старите хали и новата съвременна архитектура на околните сгради, от една страна, между сградите и градината — от друга, определиха начина на проектно разработване на сградата.

По същество в решението около квадратния план на старата сграда, предварително изчистена и доведена до основното ѝ пространство, е описан нов квадрат, получен чрез ротация на първия до координатната система на околното застроя-

ване. Триизмерните стойности на плана доведоха до ефекта „къща в къщата“, като вписаната „къща“ — старите хали, е оцветена и детайлирана във вид, близък до първоначалния, а вписаната „къща“, като следствие на абстрактния модел на схемата „старо-ново“, е третирана „графично“ — с бели гладки гипсови стени и тавани и „черен“ под от тъмни керамични плочи.

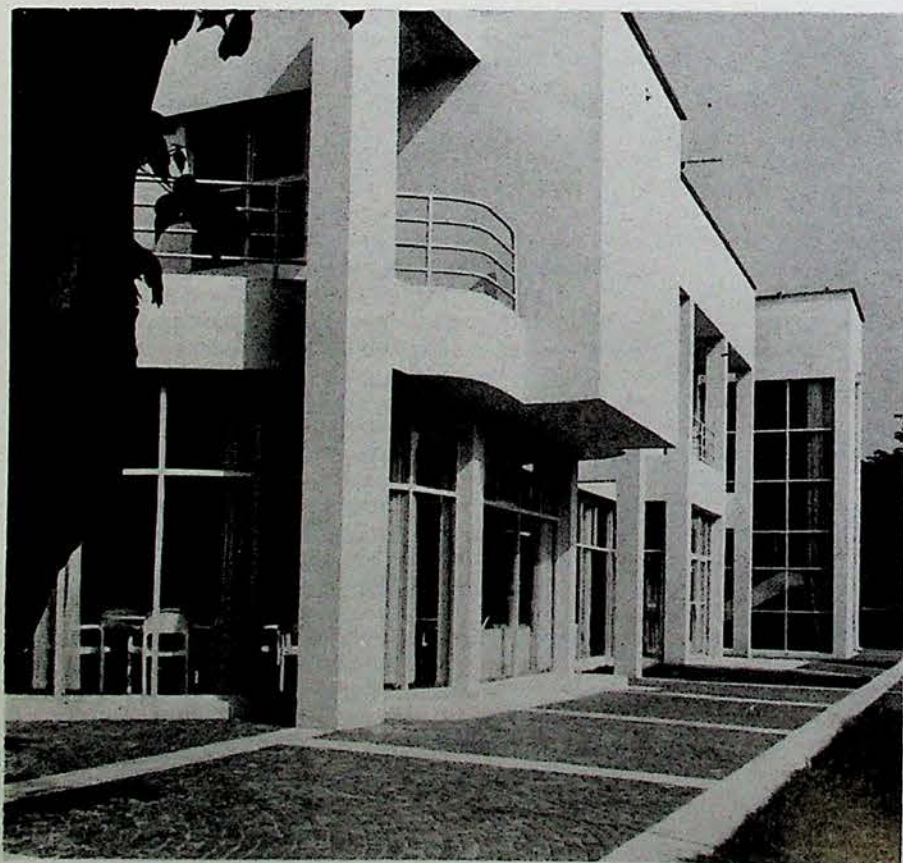
Общи и за двете „къщи“ пространствени „прорези“ в хоризонтална и вертикална посока образуват единен организъм, замислен да действа като пространствена „машина“, произвеждаща определени значения. Освен тези пространствени „прорези“ чрез оголване на конструкцията е търсено постепенно „разпадане“ на описания куб — от плътен към улицата и съседните сгради, формирайки с тях улично пространство, той се отваря към градината. Това „разпадане“ съответства и на функционалното зонироване на сградата.

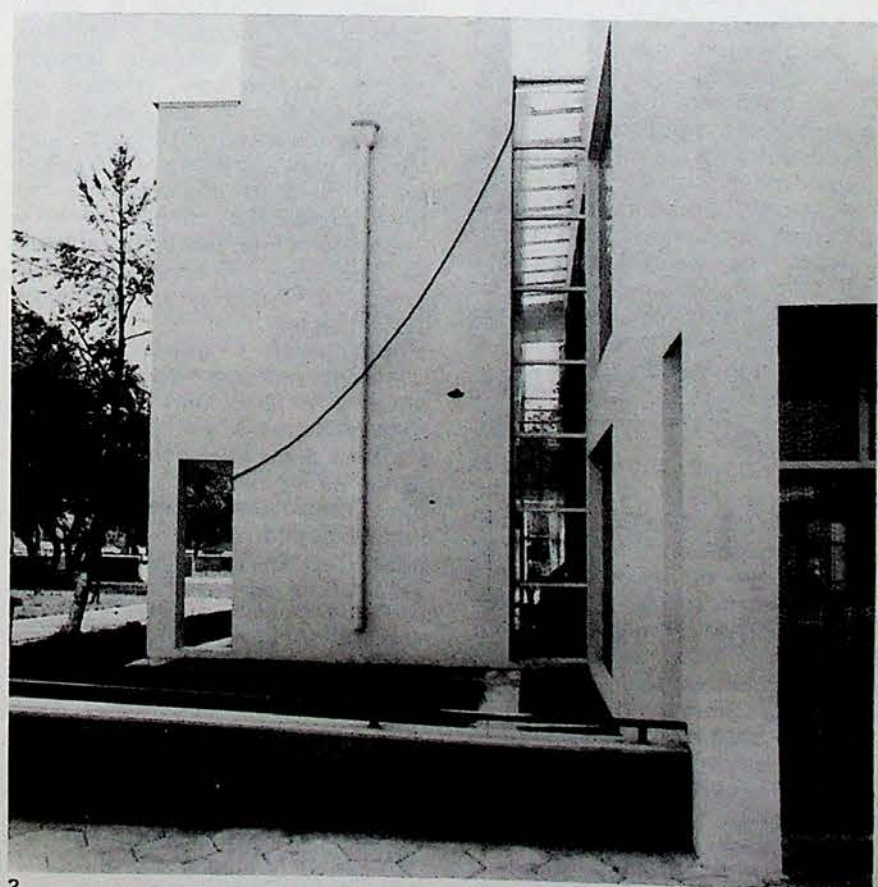
Арх. СТОЯН ДИМИТРОВ е роден през 1949 г. в Нова Загора. Завършва архитектура във ВИАС през 1981 година, след което работи в ТПО — Сливен, а по-късно (1983 г.) — в НИПК, филиала — Сливен. Член е на групата „МТ — архитекти“. По-значими обекти: Младежки дом в с. Кортен, радиотелевизионен сервиз в Нова Загора, концертна зала в Сливен (идеен проект), партийен дом и ОБНС в Нова Загора (конкурсен проект — откупка), универсален магазин и жилищна група в гр. Толбухин (конкурсен проект — откупка в състав на „МТ — архитекти“), център за ангажирано изкуство „Гео Милев“ в Стара Загора (спечелен конкурс), „Град на младостта“, София (конкурс — III награда към центъра „Знаме на мира“), художествена гимназия в Сливен и други.

2

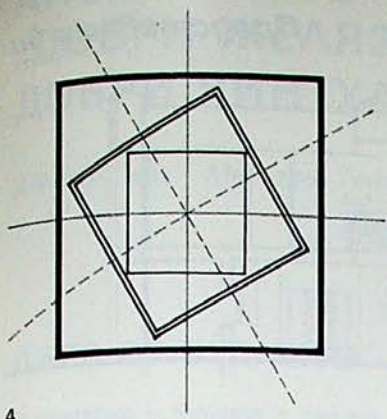

1

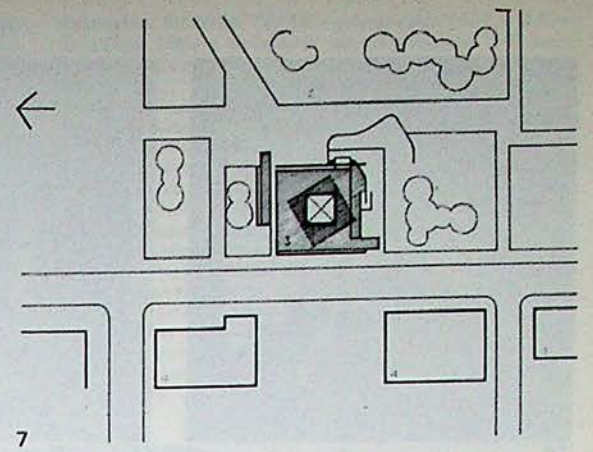

3

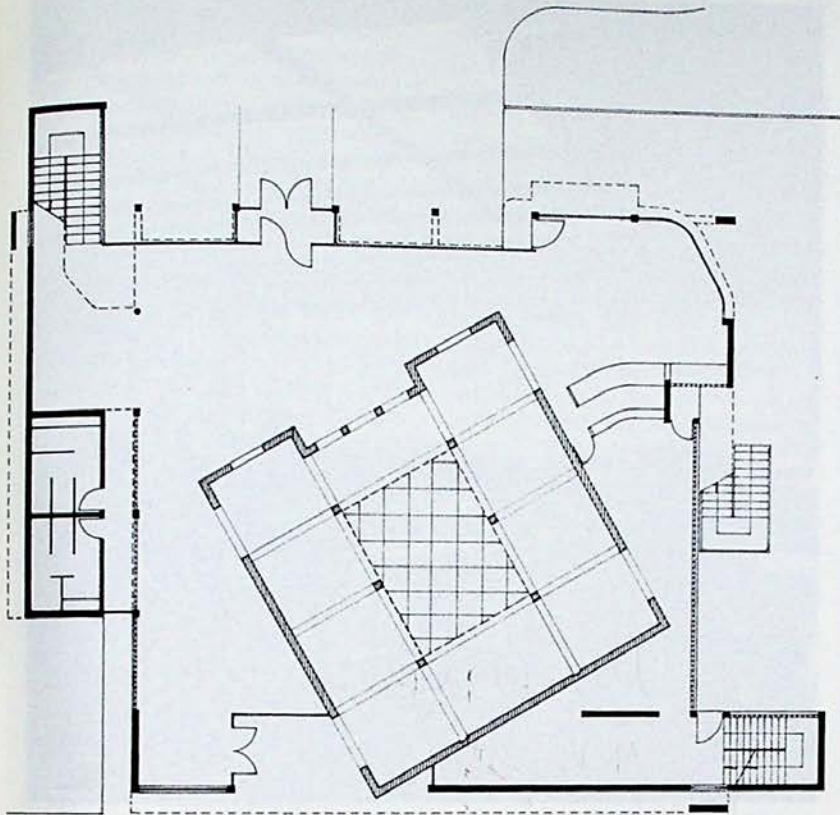
1, 2, 3
Изгледи
A youth home at Korten. Authors:
Stoyan Dimitrov, arch., Stoika Georgieva, arch., Vanya and Marin Podmolovi,
painters. Views.

4

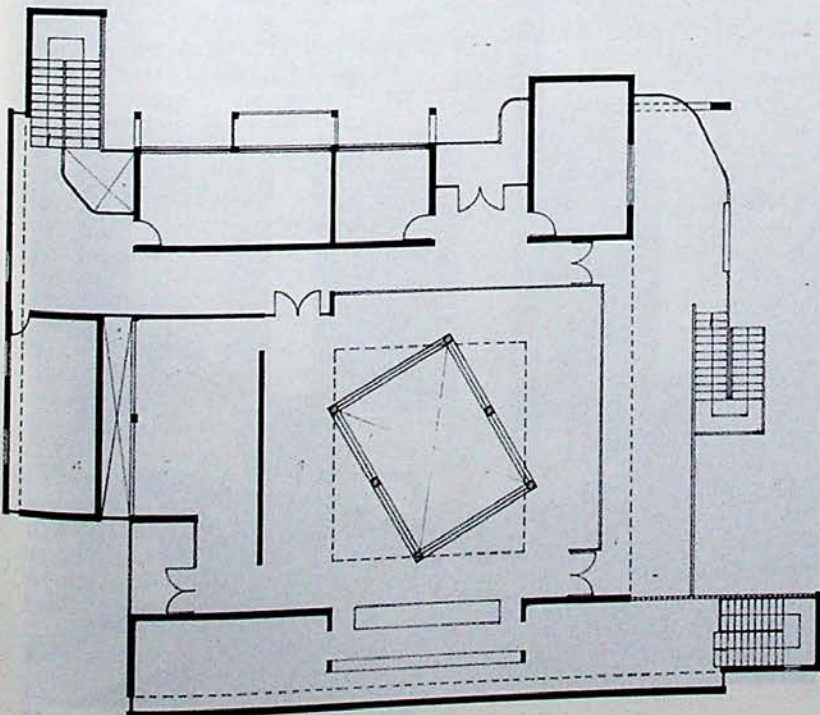
7

5

8

6

9

4
Схема на формообразуването
Scheme of the formshaping

5, 6
Разпределение: първи етаж: 1 —
фоайе; 2 — клуб-дневна; 3 — млечен
бар; 4 — електронни игри; 5 — те-
раса. Втори етаж: 1 — сладкарни-
ца; 2 — въздух; 3 — игри; 4 — кръ-

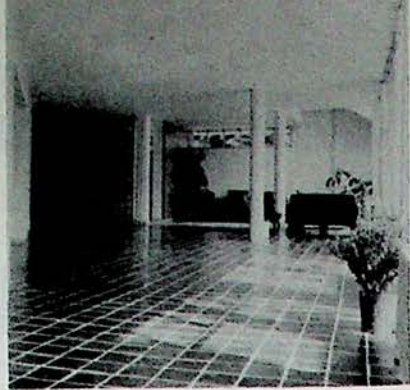
Жочна; 5 — администрация; 6 —
тераса.
Plan of the first and second floors

7
Ситуация
Situation

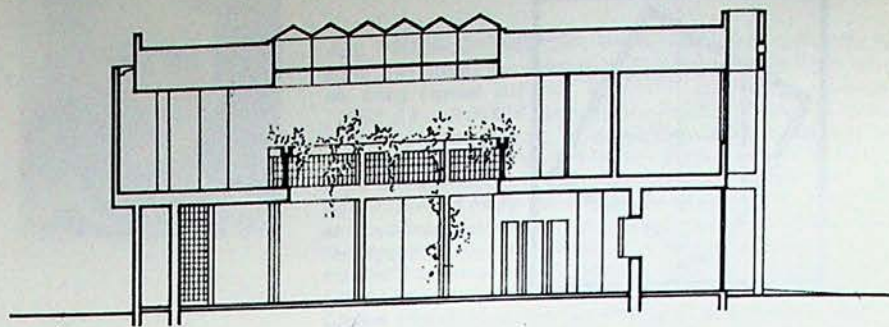
8, 9
Вътрешни изгледи
Views of the interior

10

11

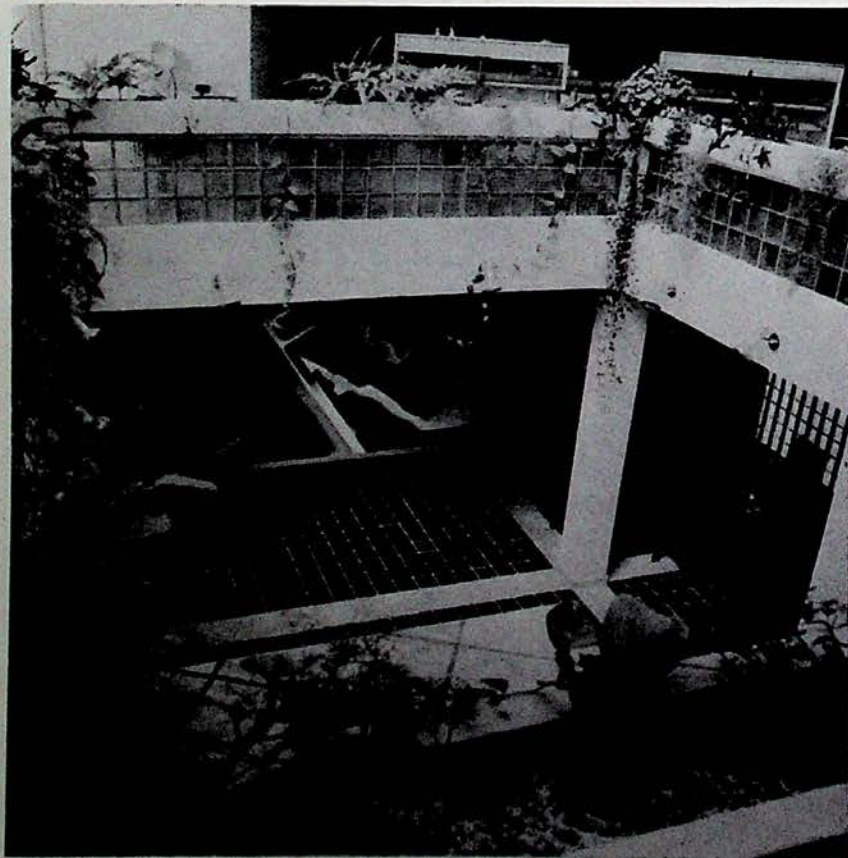
14

12

15

13

16

10. 11. 12. 13. 15. 16
Вътрешни изгледи
Views of the interior
14
Вертикален разрез
Vertical section

АНСАМБЛИТЕ „ДОБРИ ЖЕЛЯЗКОВ — ДОБРИ ЧИНТУЛОВ“ В СЛИВЕН

Автор: арх. Методи Тотеѝ

ДИРЯ ОТ ВРЕМЕТО

Благодарна и трудна е задачата на засл. арх. Методи Тотеѝ, когато през 1977 г. започва работа по центъра на Сливен, град, загубил много от характерния си облик в запъхтяното изграждане на новото. Но на север от административно-деловия център на града, около рогната къща на Д. Желязков, все още са запазени сгради паметници на културата от епохата на Възраждането и от следосвобожденския период — някога това е била най-богатата и представителна част на Сливен.

Първоначалният интерес на автора към отделни сгради, илюстриращи значими решения на отворената асиметрична и затворената симетрична къща, се задълбочава с проучването на ансамбли, както и на историческото развитие на градоустройствената структура на града, в която ул. „Д. Полянов“ е традиционен изявен елемент. Така се формира позицията на проектанта, че е нужно общо решение на зоната и разглеждането ѝ като активно принадлежаща на центъра. Така постепенно ще се отделят отделните смислови пластове, които ще оформят изразителността на архитектурното и градоустройственото намерение:

- да формира чрез една ос пътя за богато по своите художествени внушения нахлуване на историческия контекст в пространственото решение на централната част на града;
  - да събере в едно подходящо и провокиращо пространство културните институти като проява на връзката между отделните изкуства и възможността за синтетичното им проявление; да създаде среда за духовен център на града;
  - да проведе реконструкция, обновяване на централните градски части чрез демократичен и хуманен подход, който би бил приложим за цялата централна градска част с исторически изявен характер.
- Въз основа на тези намерения територията по ул. „Дим. Полянов“ с ансамбъла „Д. Желязков“, на север — ансамбъла „Д. Чинтулов“ до пл. „Свобода“ и на юг до административно-

деловия център, както и съгласно ОГП на Сливен* от 1978 г. е набелязана за разработване от НИПК.

Градоустройственото решение на арх. Тотеѝ от 1978 г. на места не определя точно отчетливи граници на зоната. В процеса на работа те ще се прецизират и допълват, а от друга страна самото ѝ замисляне дава отражение върху решението на съседните ѝ градски части. Едновременно с това то предлага алтернативни решения на методите и подхода при реконструкцията на старите градски части, на изграждането на комуникационната структура такава, каквато е предвидена по ОГП, поставя проблеми от композиционно равнище — мащаб, връзка с околната среда, ансамбловост и т. н.

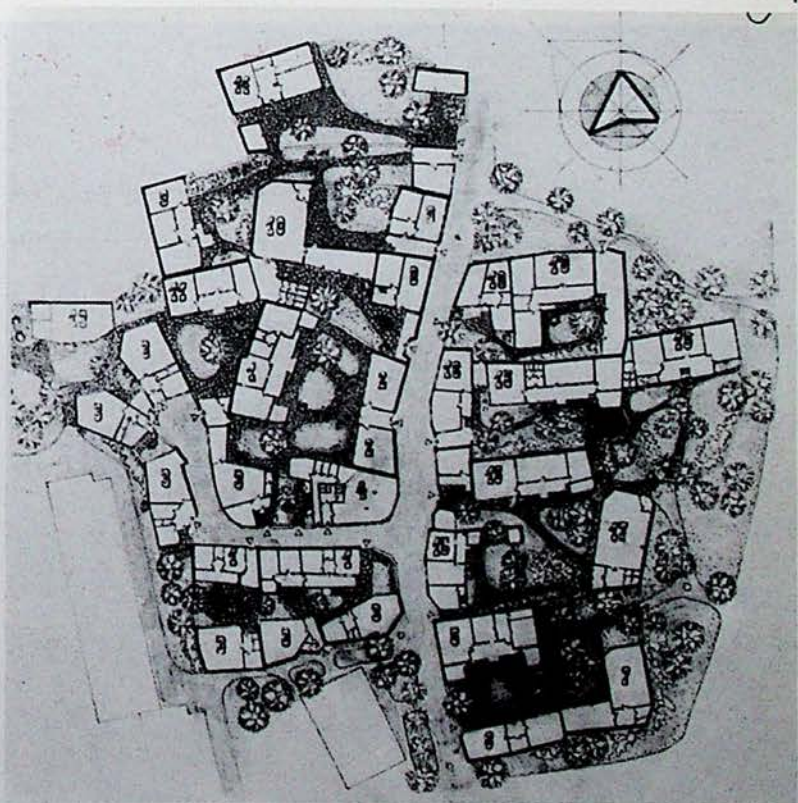
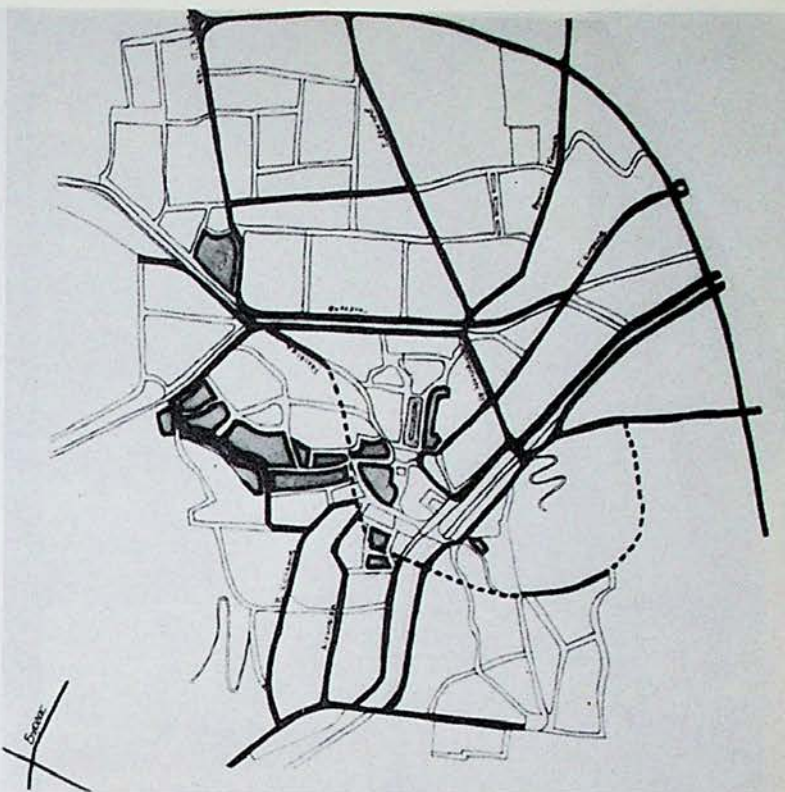
В какво се състои спецификата на авторския подход при осмисляне на историческия материал? Преди всичко този материал е с културна стойност. Осмислянето му с нова функция опосредства и прави разбираем контакта със старината. И по-вълнуващ. Решението представя под различен ъгъл разпространения вариант реставрирани къщи да се предоставят на творческите съюзи. Тук тези къщи се събират на едно място и действително придават път на смисъла за духовно средище. Това са творчески бази, ателиета, клубове на СБХ, СБП, САБ, на съюзите на артистите, на музикалните дейци, на филмовите дейци, музеи.

Целостта на историческия материал е много нарушена и затова неговата иконография (тип пространствено построение) се запазва главно в два ансамбъла. Достоверността на архитектурното произведение в случая не е съображение, което определя подхода на опазване. Паметниците на културата с висока архитектурна стойност се реставрират, като се използват съвременни строителни похвати (изключете правят два паметника от

* Разработен е от колектив с главен проектант арх. М. Марков от ЗПО-Пловдив и главен консултант засл. арх. Иван Попов

Архитект МЕТОДИ ТОТЕВ е роден през 1927 г. в Сливен. През 1954 г. завършва Архитектурния факултет на ИСИ в София. Работи последователно като главен архитект в Софийския народен съвет и в проектантската организация в Сливен, в окръжната проектантска организация в Бургас. От 1963 г. е главен архитект на ОНС-Сливен, а от 1964 г. — ръководител на сливненската проектантска организация. Известно време е главен специалист при ОНС, а от 1975 г. е групов ръководител в НИПК. По-важни реализирани проекти: ресторант градина „Манастирчето“ в парк „Съби Димитров“, търговски комплекс „Дебоя“, телевизионен предавател, градоустройствено решение на ансамбъла „Хаджи Данчев“, градоустройствено решение на ансамбъла „Д. Желязков“ (в строеж), музей на Съби Димитров, приемна сграда на ОК на БКП, автогара (в строеж) и астрономическа обсерватория (в строеж) в Сливен, административни сгради, почивни домове, индивидуални къщи и други.

1
Местата на ансамблите
The „Dobri Zhelyazkov“ and „Dobri Chintoulov“ ensembles at Sliven.
Author: Metodi Totev, hon. arch. Location of the ensembles.

2
Идейно-застроителен план на ансамбъла „Добри Желязков“
Development plan of the „Dobri Zhelyazkov“ ensemble

Инвеститор: Окръжен съвет за духовно развитие — Сливен
Проектиране: от 1977 — продължава
Изпълнител: НИПК
Строителство: от 1977 г. — продължава

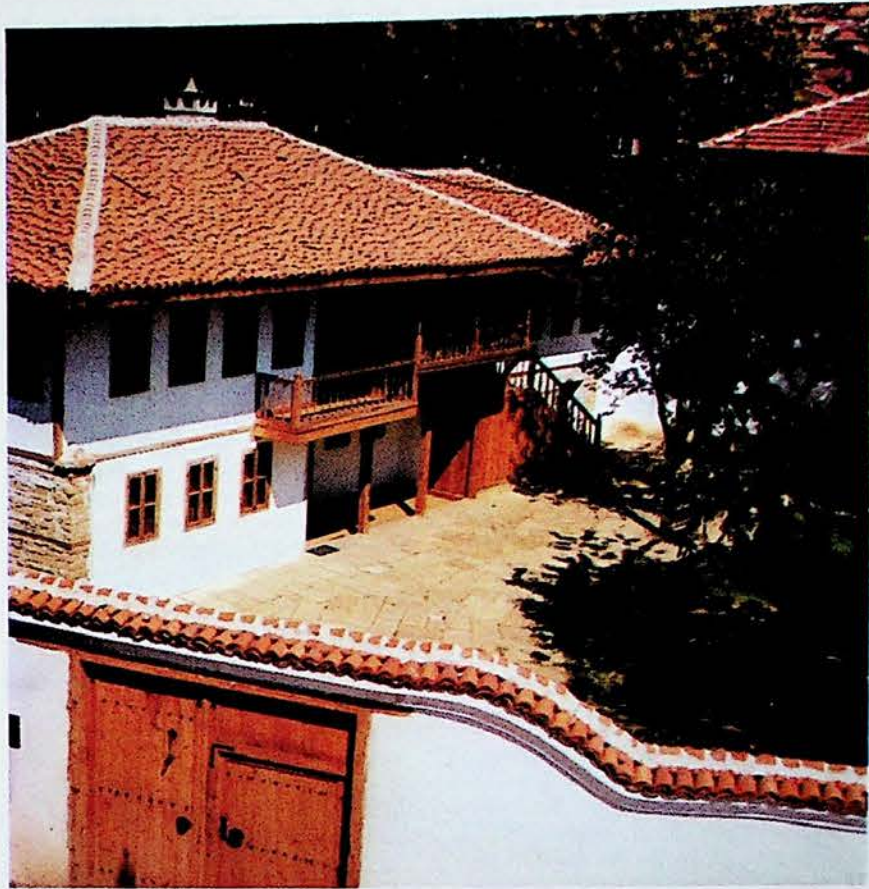
3

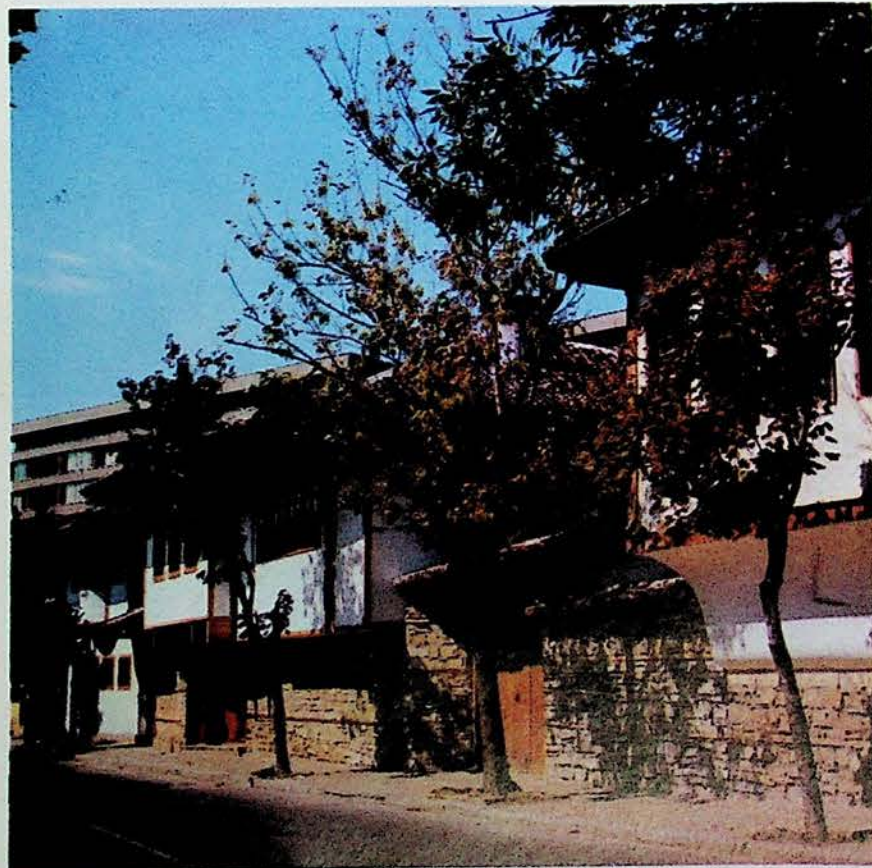
6

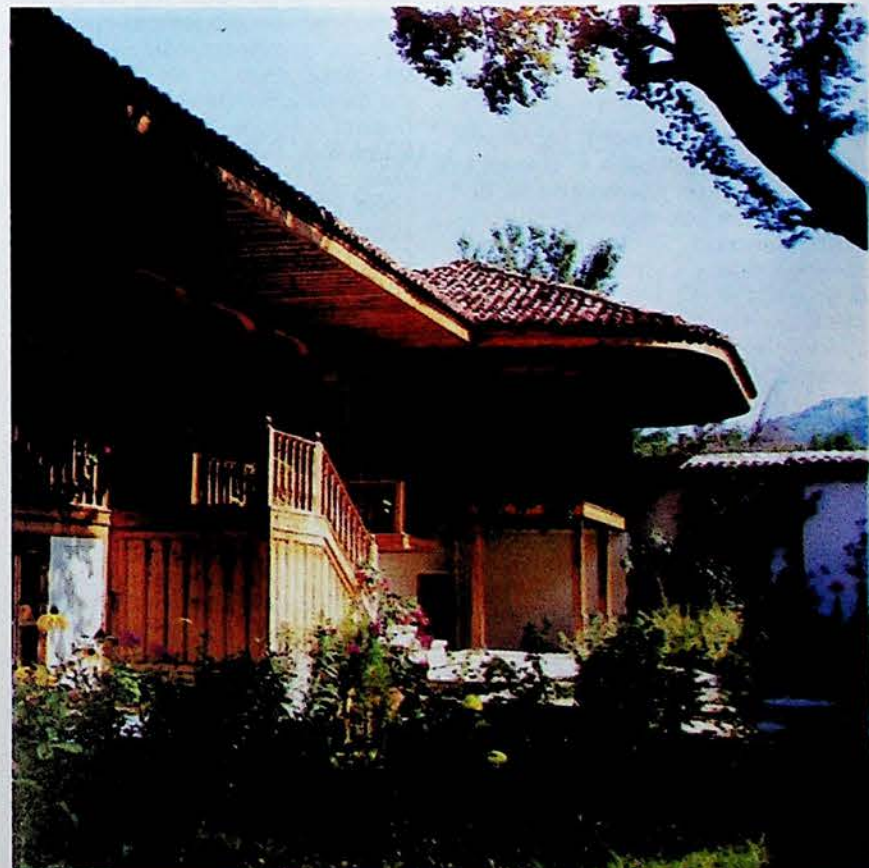
4

7

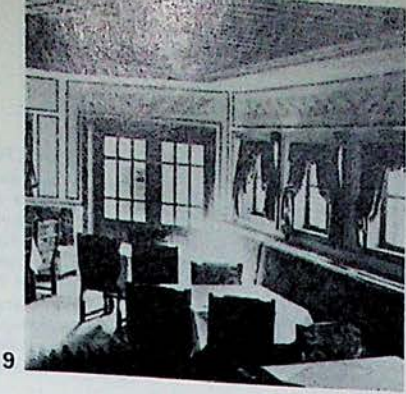
5

8

4
Идейно-затсруителен план на ансамбъла „Добри Чинтулов“
Development plan of the "Dobri Chintoulov" ensemble

5
Изглед от ул.„Димитър Полянов“
View of "Dimitar Polyakov" St.

национално значене). Преустройват се твърде износени и изменени от първоначалния им вид сгради. Загубени обемите се възстановяват и дострояват по стария кадастрален план и архивни снимки.

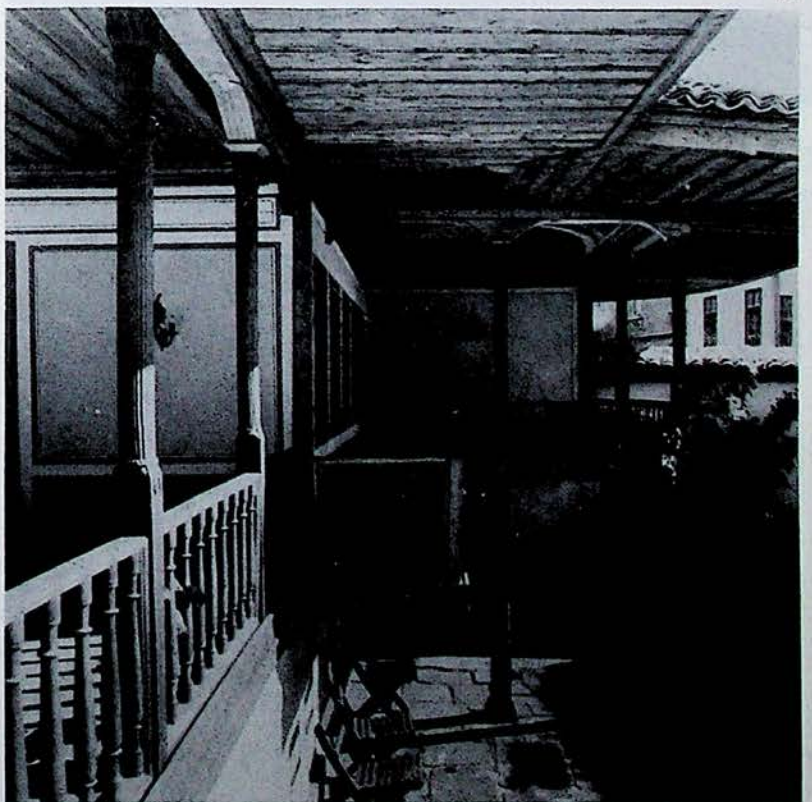
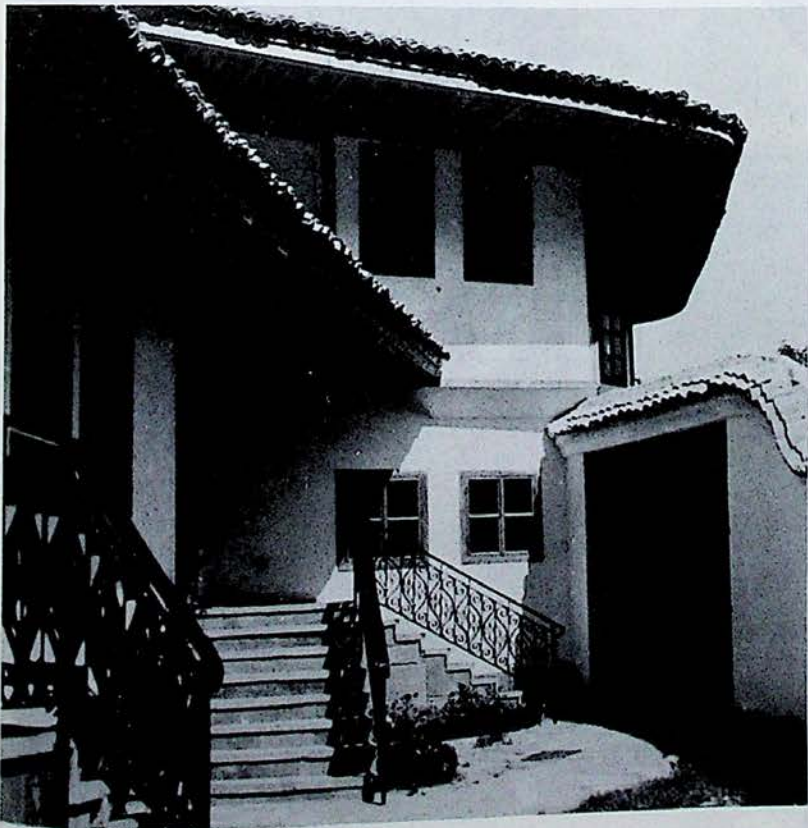
Социалната поръчка се формира в процеса на проектирането, защото в случая единствено специалистът може да чете кодове и да създава нови, адресирани към съвременника. Решаването на контактната зона дава повод да се намерят подходи за реконструкцията на стари градски части, като при съвременните сгради се пресъздават и исторически пространствени закономерности. В обособените ансамбли при възстановяване на загубени обемите е приемлив имитативният подход (още повече, че е защитен с висок професионализъм, със съвършено владение на законите на формообразуването на възрожденската архитектура), защото той доизгражда, завършва ансамбъла. Докато при решаването на жилищната част, където застрояването носи много

скромните претенции на провинциалната градска архитектура от 20-30 години, пластичните търсения трябва да бъдат по-свободни, да са по-характерно съвременни, като диалогът с по-старите исторически напластявания се осъществява чрез запазването на общата осмисленост.

Говорим за реализиращ се проект. Затова и да се определи целта му крие рисковете да не сме доловили, а и да не можем да предвидим сложните извиквания на творческото пристрастие и сполука, но все пак тя може да звучи и така: да запази исторически сложил се архитектура и градоустройство и да ги изведе в конкретна идейно-художествена проба за културно-историческо и национално отъждествяване. Авторът очевидно намира правдивия, дълбоко развълнуван и ангажиран изказ да я защитава чрез това творческо намерение — да пази паметта на града, да създава обиталище на българската духовност.

Арх. Миряна Йорданова

Представяме ви

3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13
Творческата база на СБХ. Външни и вътрешни изгледи.
House for work and leisure of the Union of Bulgarian Painters. Views of the exterior and interior.

КЪЩИ В БУДАПЕЩА

Автори: арх. Иван Стойчев — ръководител, арх. Огнян Николов, арх. Светлана Стойчева, арх. Антон Манчев, арх. Цветана Нинева, стр. техн. Христо Тошев
Конструктор: инж. Тодор Кичев

СГРАДАТА НА УЛ. „ЛЕВЕНДУЛА“

Решена е с централно вътрешно стълбище, осветено отгоре. Тази схема у нас не е популярна, но в Унгария има традиции. Тя дава възможност за рационално захранване на четири апар-

таментата от едно приятно осветено отгоре пространство. Оста 4,50 м даде възможност за добро пространствено решение на холовете и спалните (може все пак да се съжалява за първоначално избраната ос 4,80 м, която по нормативни съображения не бе приложена). Дълбоките лоджии от 2,10 м създават приятни за озеленяване открити пространства. Дворът е богато озеленен и предлага добри условия за обтаване и за игри на децата.

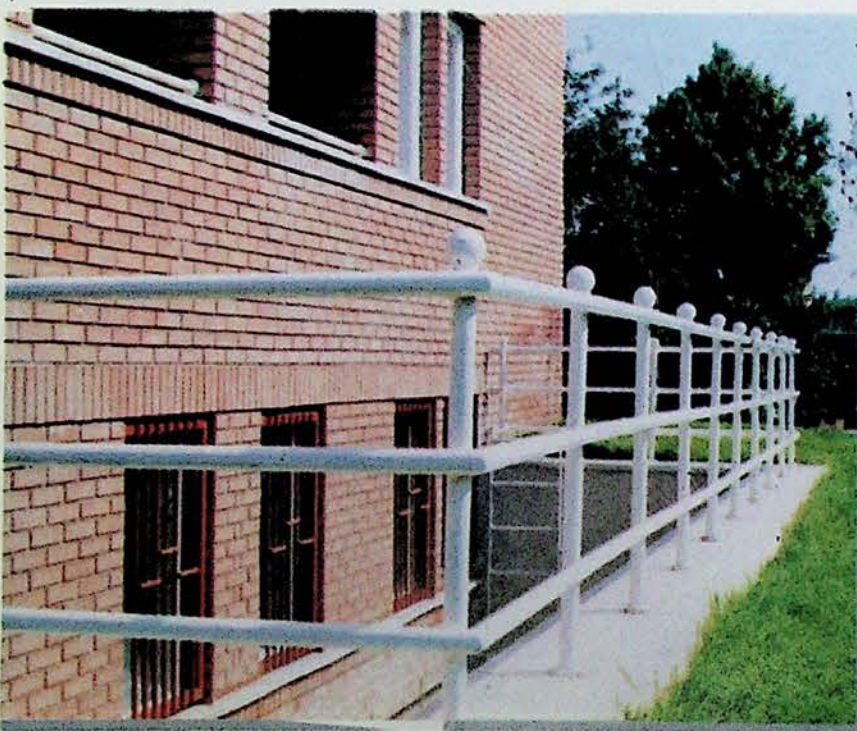
Арх. ИВАН СТОЙЧЕВ е роден през 1945 г. в София. През 1964 г. завършва строителния техникум „Христо Ботев“, а през 1971 г. — Архитектурния факултет на ВИСИ в София. През 1973-74 г. защитава докторат в Испания в Мадридския висш архитектурен институт. От 1972 г. до 1979 г. е проектант в КНИПИ „Главпроект“. От 1979 г. работи в управление „Архитектура и градоустройство“ при СНС, дирекция „Архитектура“. Проектира обществени и жилищни сгради, както и пространствено оформяне на редица павилиони и изложби в България и в чужбина.

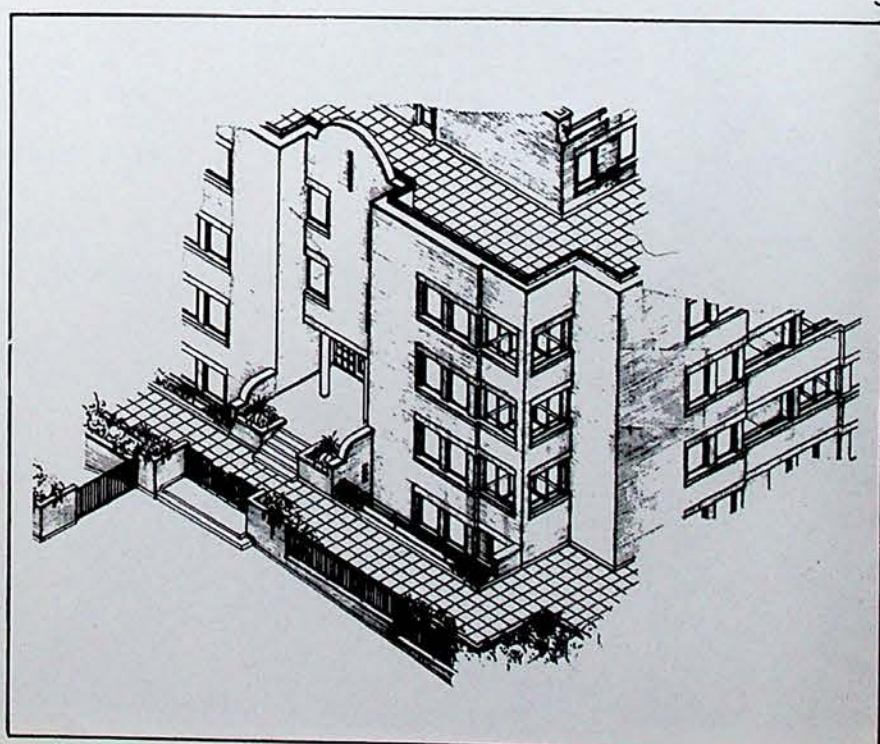
1

3

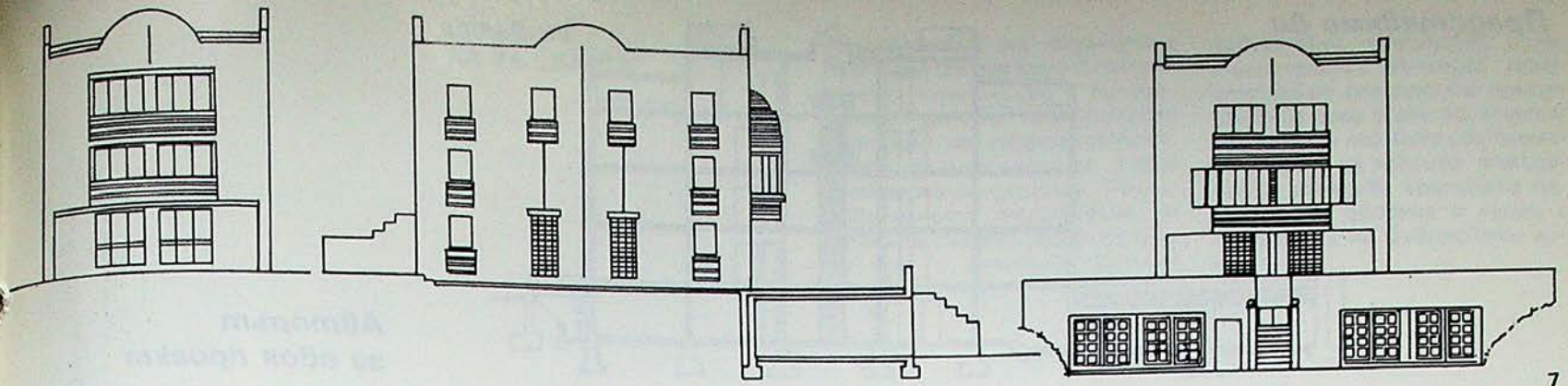
2

4

1, 2, 3
Изгледи
Houses in Budapest, Hungary. Authors:
Ivan Stoychev, arch., chief, Ognyan Ni-
kolov, arch., Svetlana Stoycheva, arch.,
Anton Manchev, arch., Tsvetana Nino-
va, arch. House at "Levendula" St.
Views.

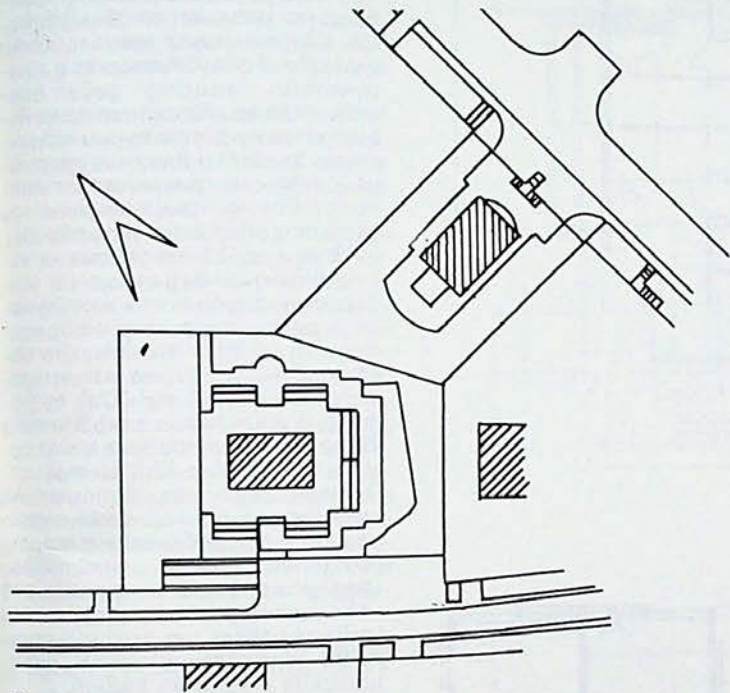
4
Аксонометрия
Axonometry

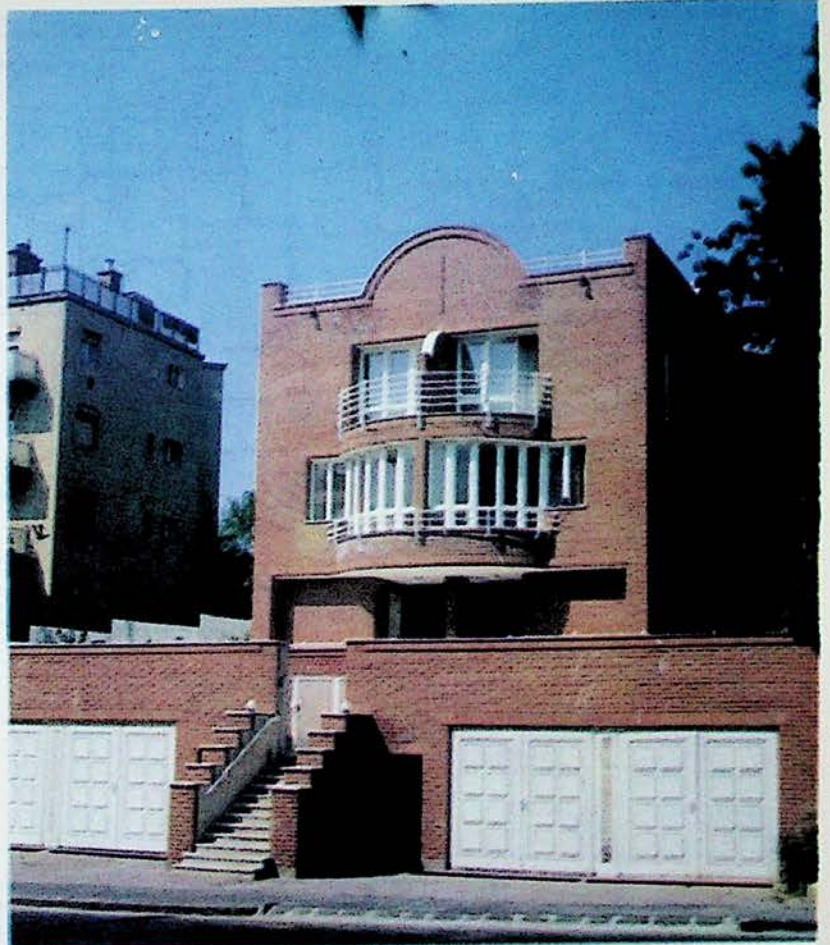
**СГРАДАТА
НА УЛ. „ЩРЬОМФЕЛД“**

За разлика от другите тя има жилища „мезонетен“ тип. По познатата схема в партера се намират входният вестибюл, работният кабинет, тоалетни и стопанско помещение, на втория етаж — холът, кухнята и столовата, а на третия —

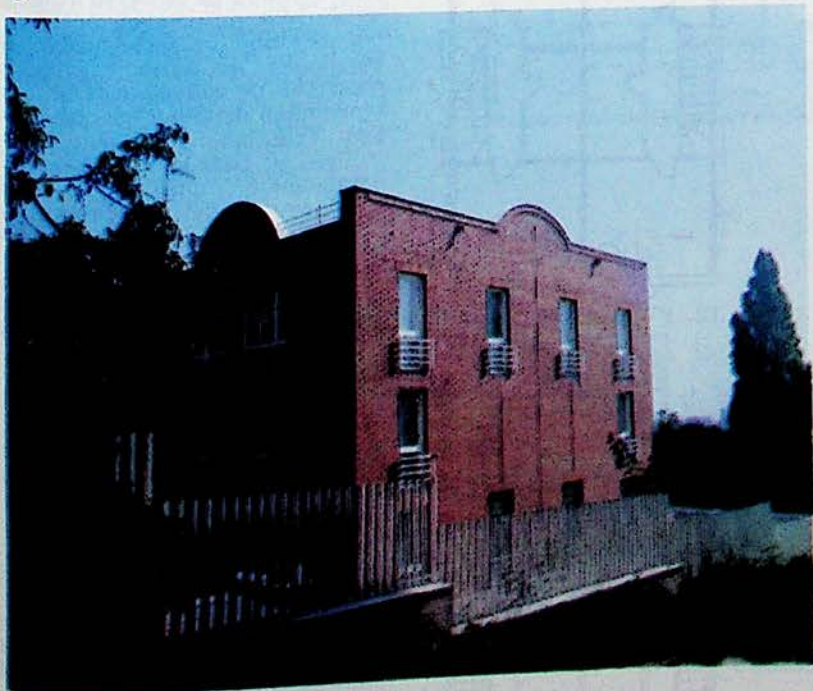
две големи спални и баня. Всички помещения са с добра ориентация и с много добър изглед към старата част на града. Пред дневната е разположена малка зимна градина. Пред кабинета в партера е оформен малък двор, който при подходящо озеленяване и поддържа-не ще създава приятно за обитаване пространство.

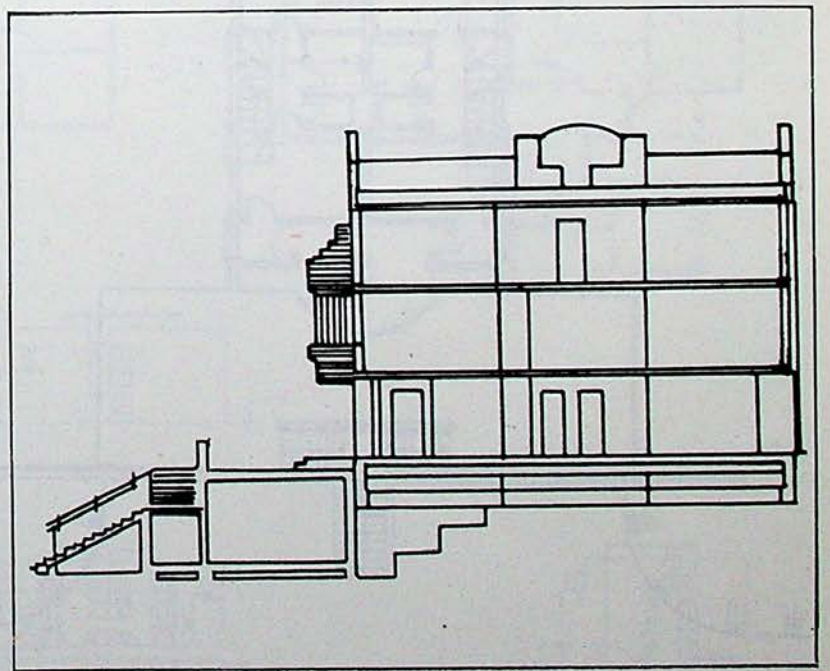
5

7a

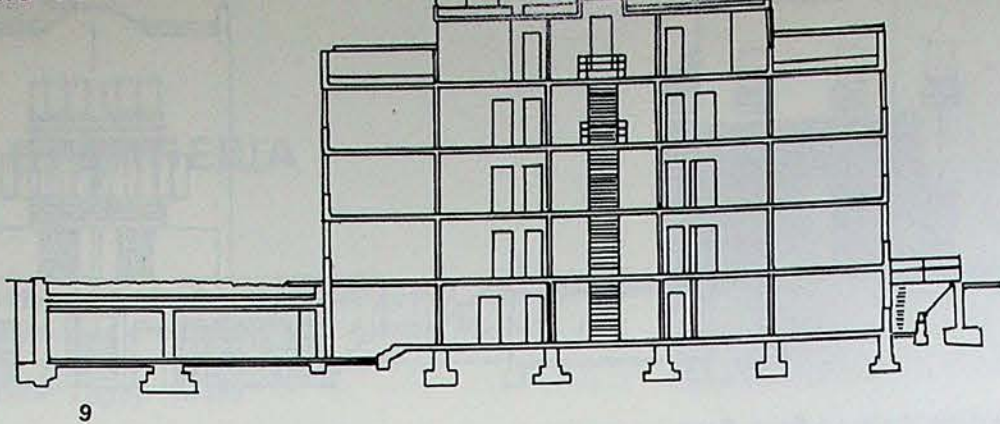
6

8

5
Местоположение на къщите на ул. „Львенгула“ и ул. „Щрьомфелд“. Location of the houses at "Levendula" and "Stromfeld" streets.

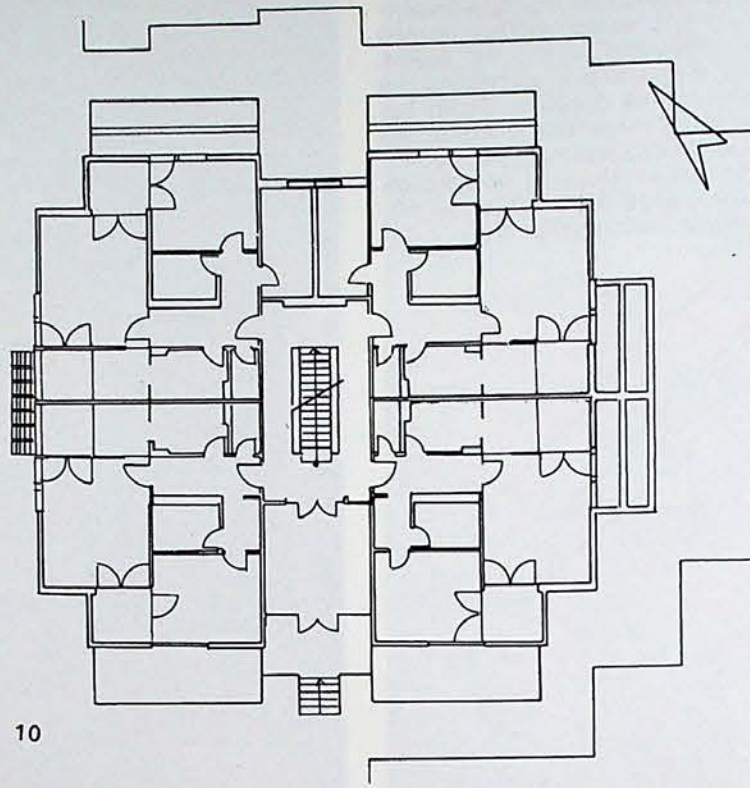
6, 7, 7a
Изгледи и фасади Views and facades
8
Вертикален разрез Vertical section

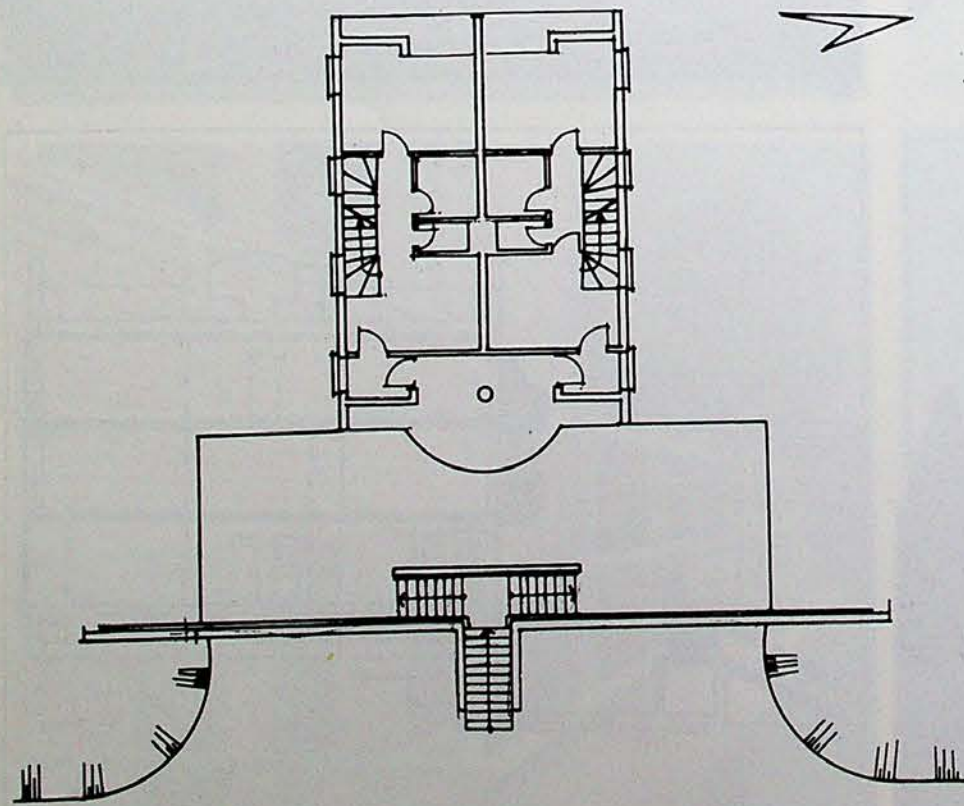
9

9
Напречен разрез на къщата на ул.
„Левендула“
Cross section of the house at „Levendula“ St.

10
Разпределение на приземния етаж
на къщата на ул. „Левендула“
Plan of the ground floor of the house
at „Levendula“ St.

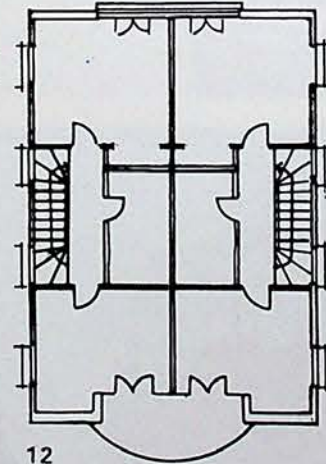

10

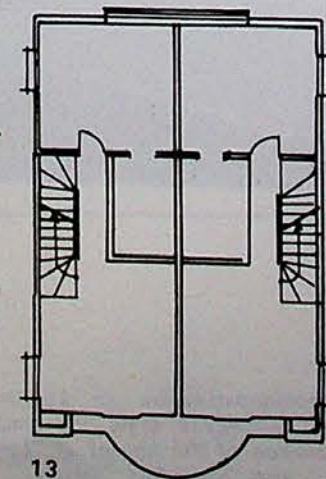

11

11, 12, 13
Разпределение на къщата на
ул. „Щрьомфелд“. Приземен, първи
и втори етаж.
Plan of the house at „Stromfeld“ St.
Ground, first and second floors.

12

13

Авторът за своя проект

Сградите са разположени на четири индивидуални терена по живописните хълмове на Буда. За българския проектант ще бъде интересно да научи как унгарският градоустроител подхожда при проектирането в исторически формирани се райони на града.

Унгарските проектанти се ограничават само с разработването на условията на застрояване, за разлика от българските квартални и регулационни планове. Това безспорно е предимство, защото дава възможност на авторите на конкретните архитектурни проекти да влияят и върху градоустройствените решения в съответствие с изискванията на своите собствени разработки. За всеки от 22-та района на застрояване в Будапеща са утвърдени различни изисквания. За II район например е определено 15 на сто максимално застрояване и фронт на сградата не по-дълбок от 22,5 м, докато в XXII район условието е 20 на сто застрояване и максимална височина 10,5 метра.

Получил задачата, авторът на конкретното архитектурно решение се съобразява с тези и други изисквания и дава свое градоустройствено решение в няколко варианта, които се утвърждават от архитектурното управление на Будапещенския столичен съвет.

Интересно е да се научи и това, че всички по-нататъшни действия по съгласуването и контрола на самото строителство се извършват от съответния районен народен съвет. Този контрол е много активен и безкомпромисен по отношение спазването на одобрените вече проекти по всички специалности, а също и на качеството на строителните работи. Оттук нататък пред проектантите стоят редица въпроси, като точно спазване на програмата на инвеститора, вярно обемно изграждане и не на последно място — архитектурно решение, което трябва да се съобразява с вече утвърдена, изградена и исторически оформила се архитектурна среда.

При такива условия протече и проектирането и строителството на представените къщи. Наред с това, интерес представляват и някои технически решения на конструкцията и на топло- и хидроизолацията.

Всички сгради са проектирани на една единствена конструктивна ос — 4,50 м, и са изпълнени с ръчно-преместваеми уегрени кофражи, без използ-

В авторския колектив участват:
инж. Евгения Бърнева, инж. Александър Александров, инж. Иван Костов, инж. Александър Василев, Георги Герасимов — икономист

СГРАДИТЕ
НА УЛ. „БАРТА“

Най-големият от терените е застроен от две тела в симетрична композиция. Еднораменни стълби, разположени надлъжно на апартаментите, дават възможност за добро функционално решение. Последователното отстъпване на етажите създава разнообразни по вид и големина жилища

(двустайни, тристайни и четиристайни). Интерес представляват откритите пространства пред всеки от апартаментите и най-вече обитаемата тераса на покрива, откъдето се разкрива красивата панорама на двореца и хълма с Паметника на Съветската армия.

ване на подемнен кран. Строителната система позволи ефективно прилагане на сравнително малко количество кофраж с ограничено използване на работна ръка.

Съгласно изискванията на унгарските нормативи жилищата са топлоизолирани отвън, като са прекъснати всички топлинни мостове на основната носеща конструкция. Теплоизолацията е осъществена с паросушене, което на практика решава проблема с кондензната влага.

Фасадите са изпълнени с облицовъчни тухли 12 см и изолит 5 см (минерална вата, конструктивна мрежа и основна носеща конструкция).

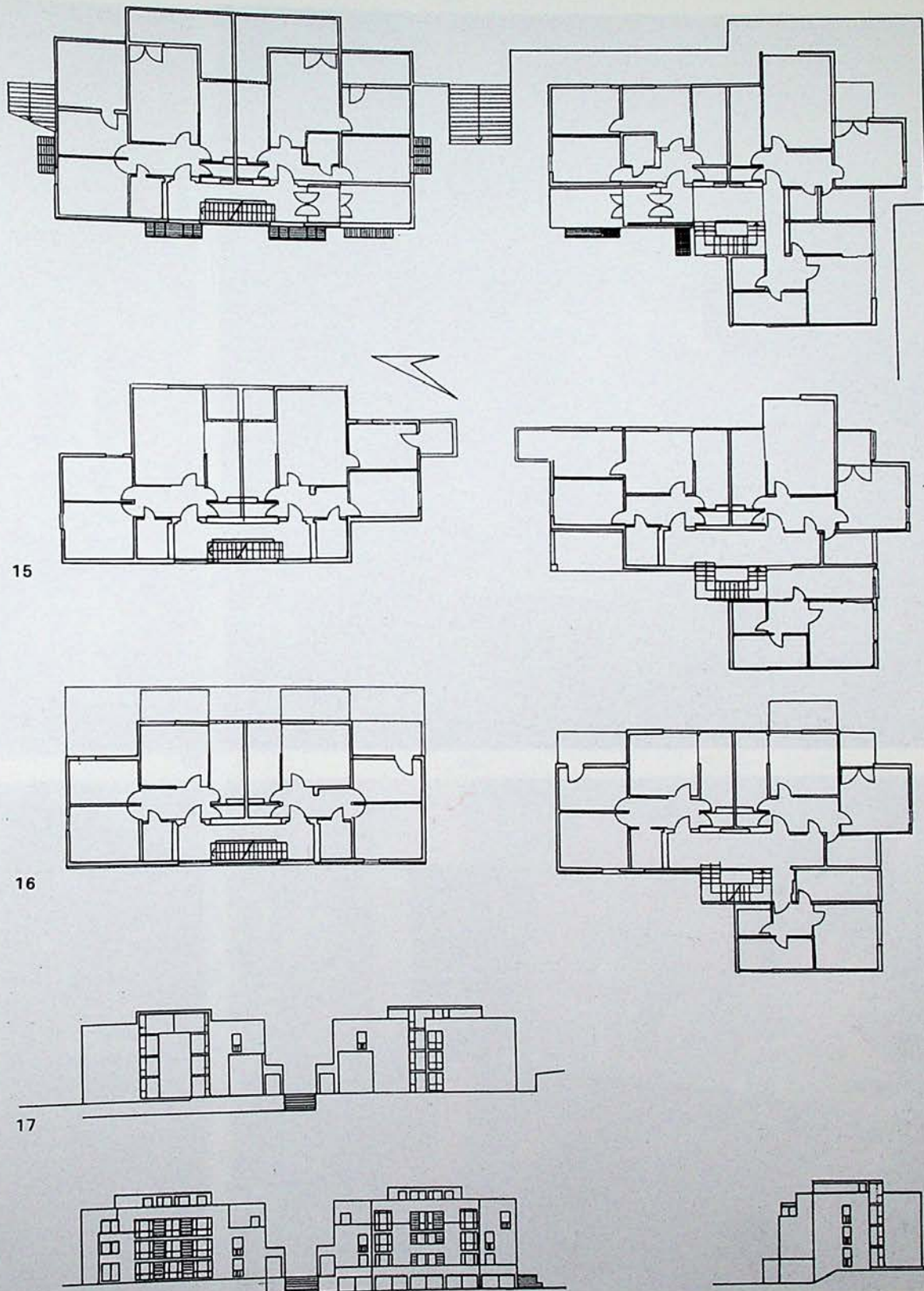
Особен интерес представлява отоплението на сградите. Всяко жилище е съоръжено с индивидуален газов циркогейзер и с газов бойлер за топла вода, поставен в баните. Възможността температурата на всяка стая да се регулира от собственика по всяко време създава условия за изключително ефективно изразходване на енергията. Двойно осигурената система на вентилация гарантира напълно безопасно използване на газовите уреди. В отделните жилища са предвидени килери за продукти,

Всяка една от сградите, макар и на една конструктивна ос и с унифицирани елементи, е решена с различни видове жилища и с различна архитектура. Това бе строго съблюдавано и от унгарските технически власти, тъй като бе продиктувано от особеностите на терените, разположени на различни места в града и в различна архитектурна среда.

Всички строителни операции бяха извършени от български строители от строителната организация на БОДК и с български строителни материали. Само отделни инсталационни и специфични довършителни работи бяха направени с помощта на унгарски строителни предприятия.

Проектирането и строителството на жилищата в Унгария бе един опит на български проектанти да работят в условията на друга страна при други технически и нормативни изисквания. Това бе възможно, разбира се, благодарение на консултациите и ценната помощ на будапешенската проектантска организация АЕТВ и на други компетентни унгарски институти. Опитът може да бъде определен като полезен, още повече, че сега у нас се решават проблемите на малоетажното жилищно строителство, какъвто тип по същество представляват показаните къщи в Будапеща.

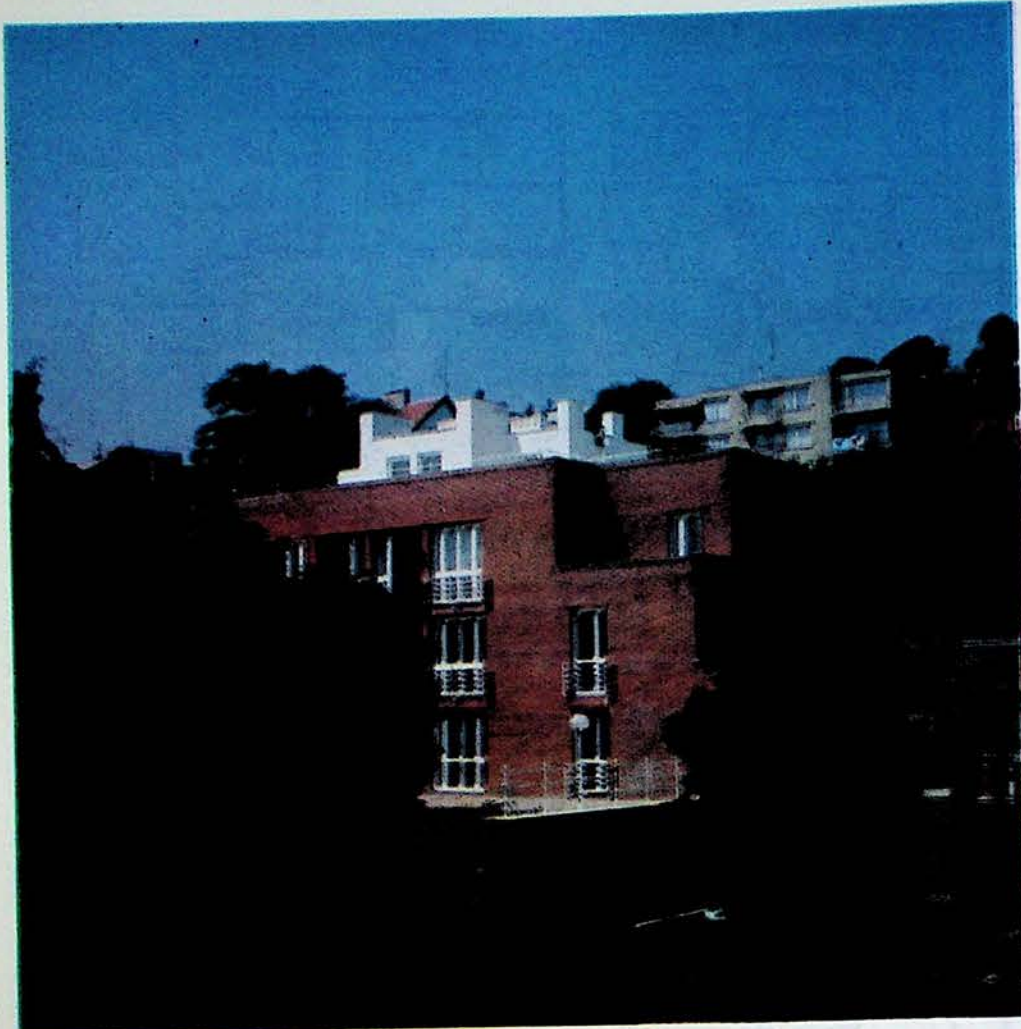
Арх. Иван Стойчев

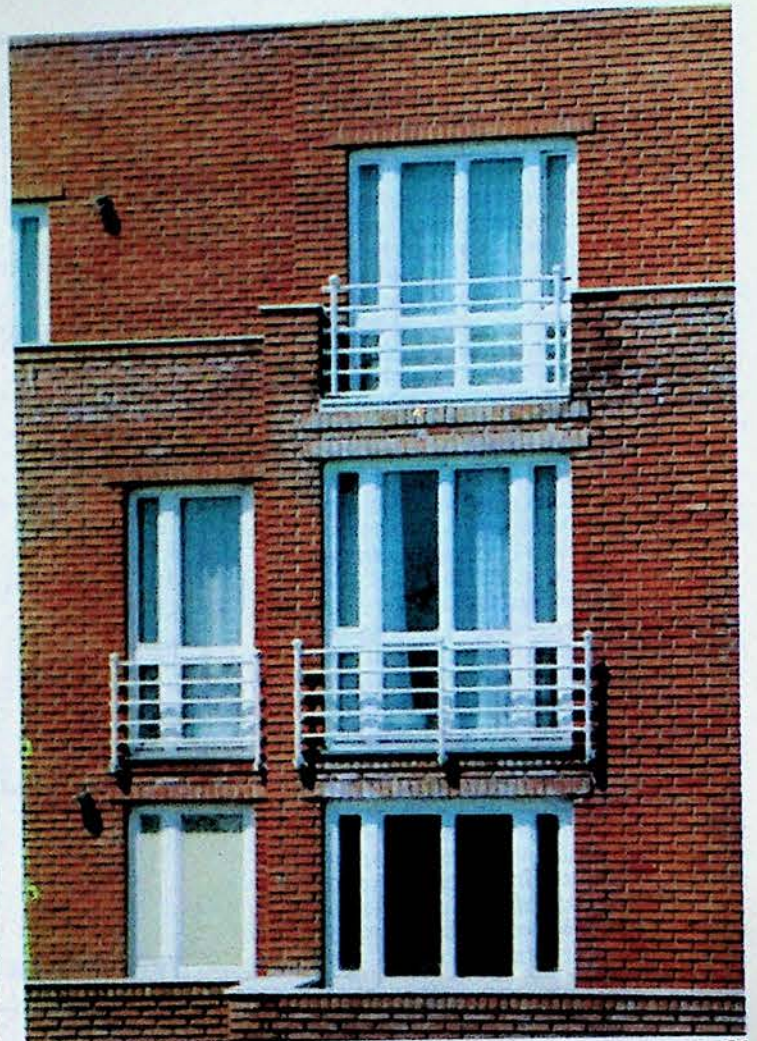
14, 15, 16
Две къщи на ул. „Барта“. Разпределение на двете къщи — приземен, първи и втори етаж.
Two houses at "Barta" St. Plans of the two houses: ground, first and second floors.

17, 17а, 17б
Фасади на двете къщи
Facades of the two houses

18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27
Изглед от двете къщи на ул. "Барта"
View of the two houses at "Barta" St.

18

20

21

19

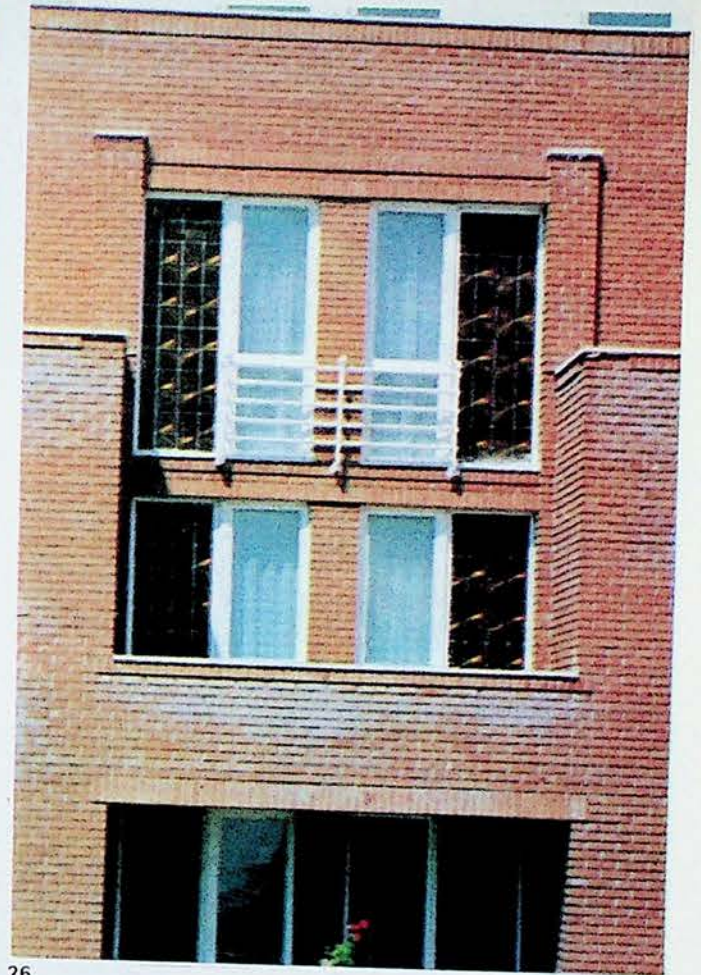

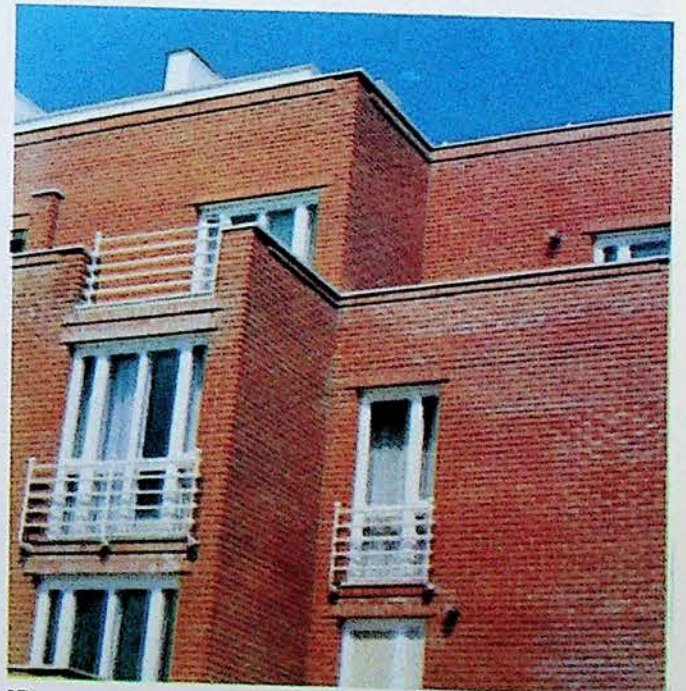
22

25

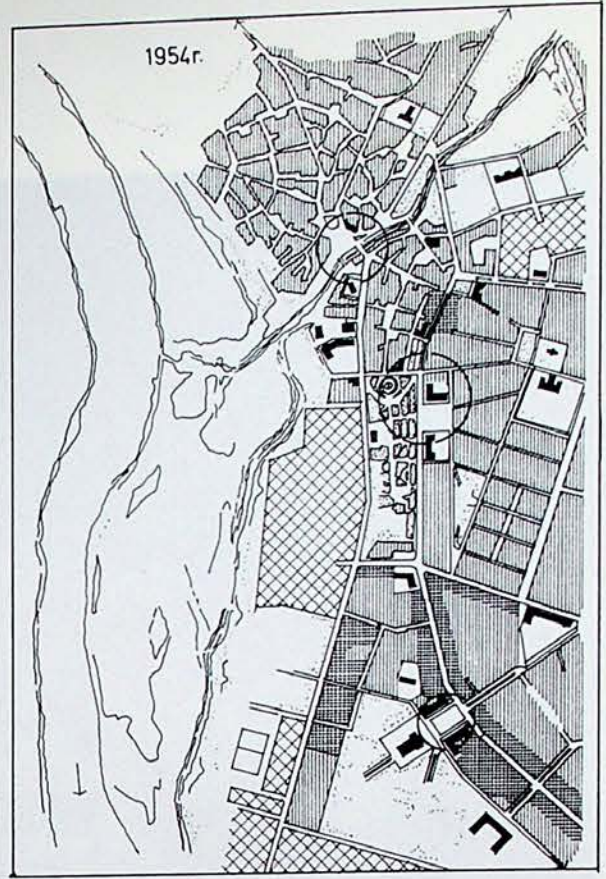

26

27

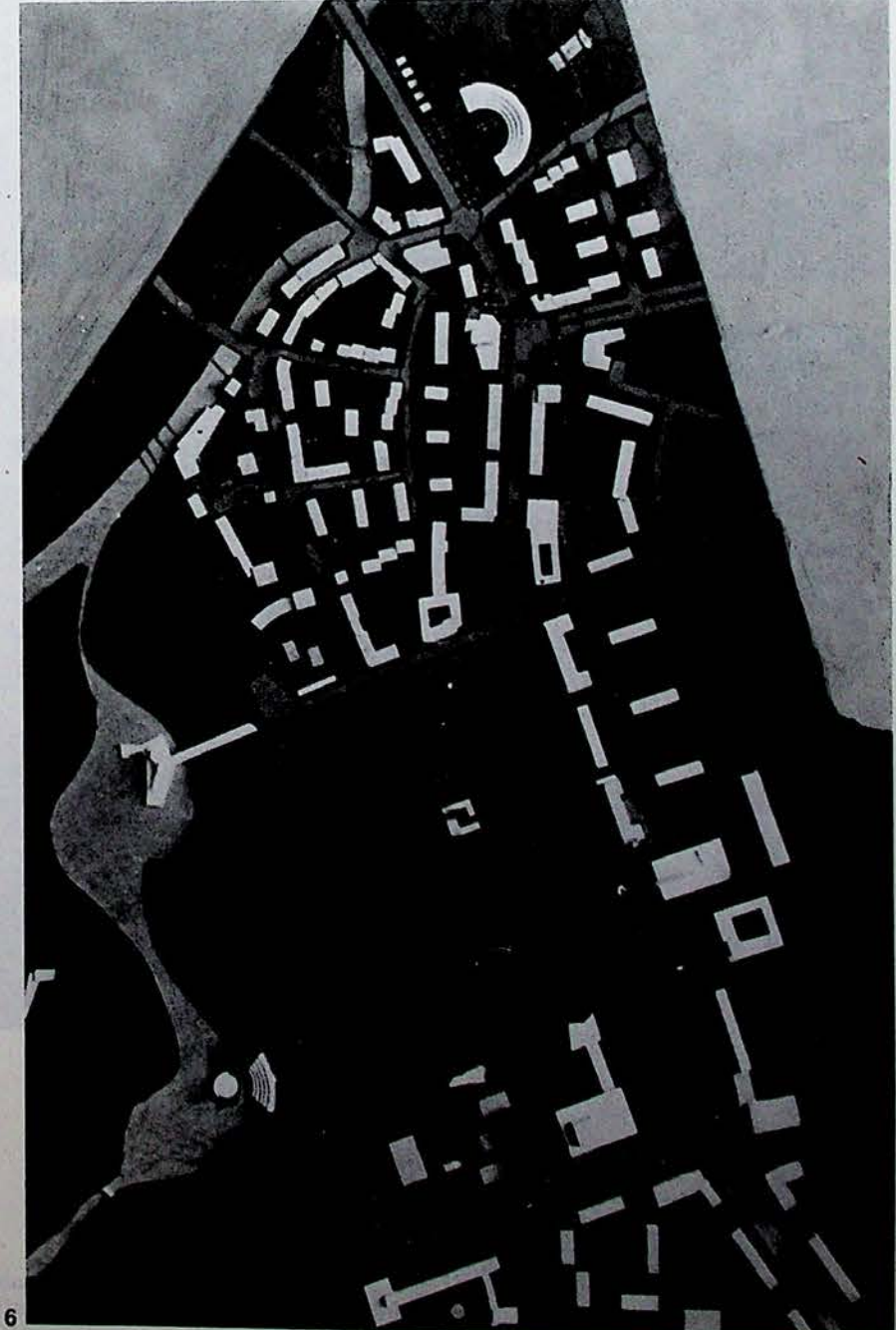
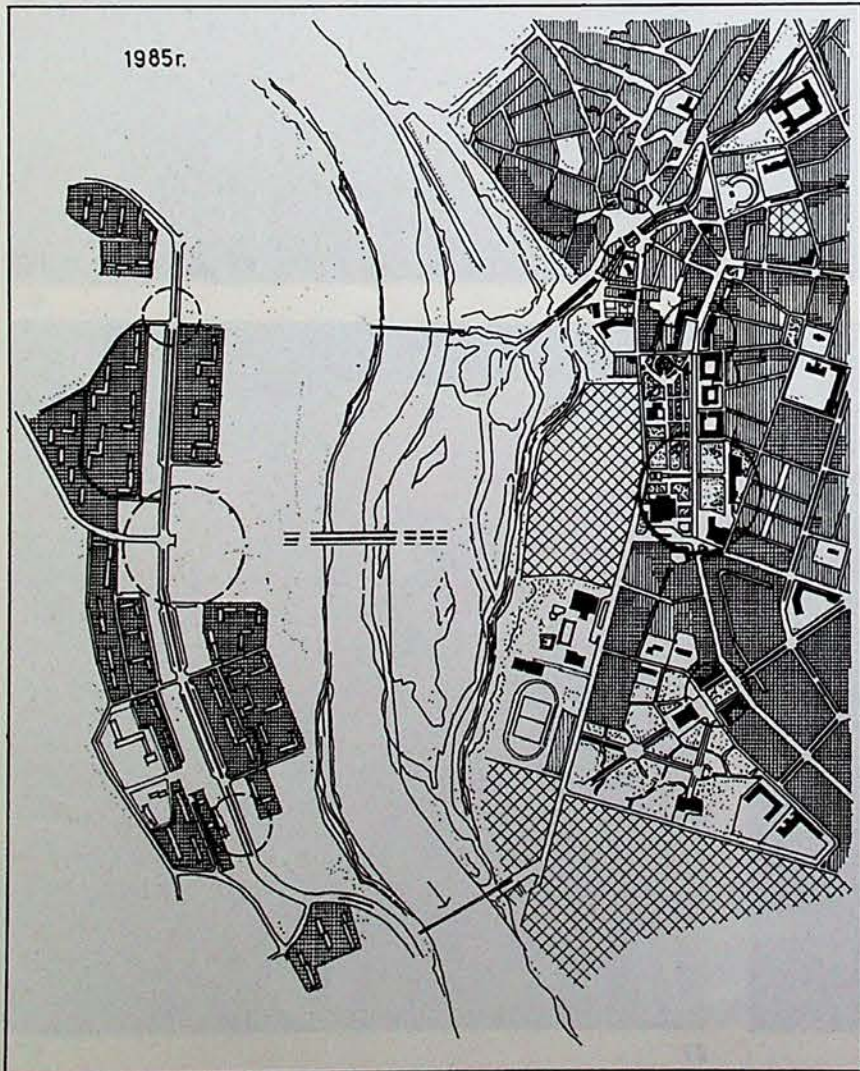
22, 25
Вътрешни изгледи
Views of the interior

1. 2. 3. 4
План на Кърджали от 1912 1930
1954 1970 г.
The 1912 1930 1954 1970, plan
of Kurdzhali

2

3

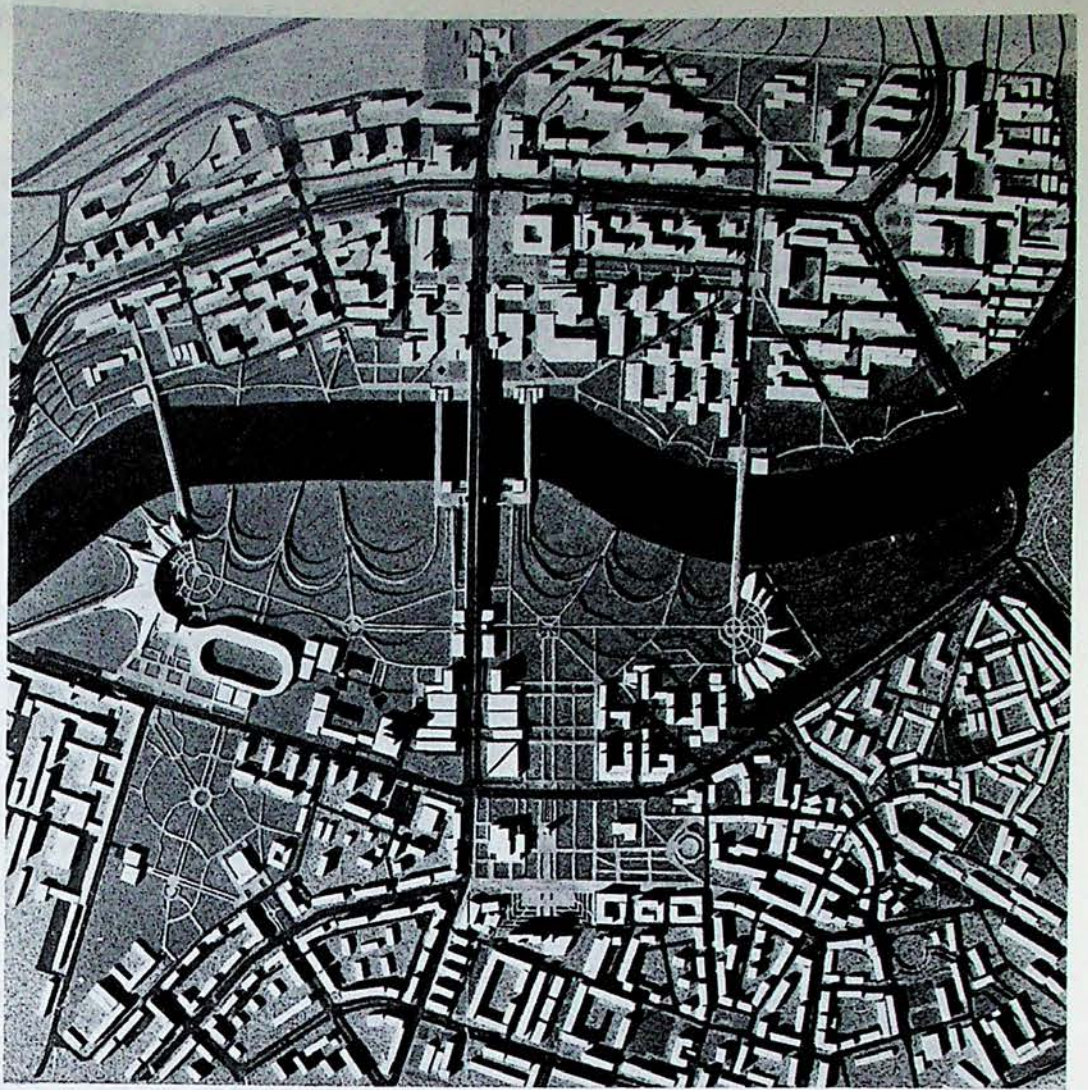
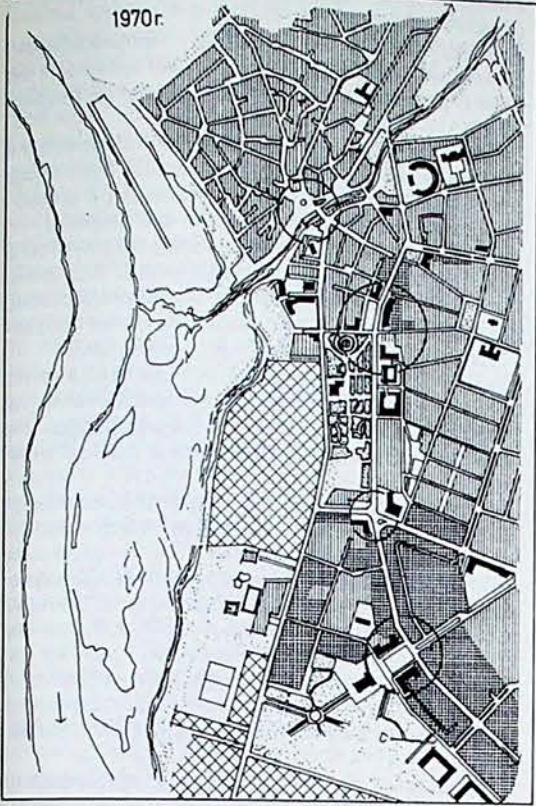
5
План на централната част на Кърджали от 1985 г. Автор: арх. Михаил Савов.
The 1985 plan of the central part of Kurdzhali. Author: Michail Savov, arch.

арх. Любомир Шинков, арх. Любомир Бонев, арх. Иван Никифоров.
Competition project for the central part of Kurdzhali — 1960. First prize. Authors: Ivan Popov, arch., Lyubomir Shinkov, arch., Lyubomir Bonev, arch., Ivan Nikiforov, arch.

6
Конкурсен проект за централната част на Кърджали от 1960 г. Първа награда. Автори: арх. Иван Попов,

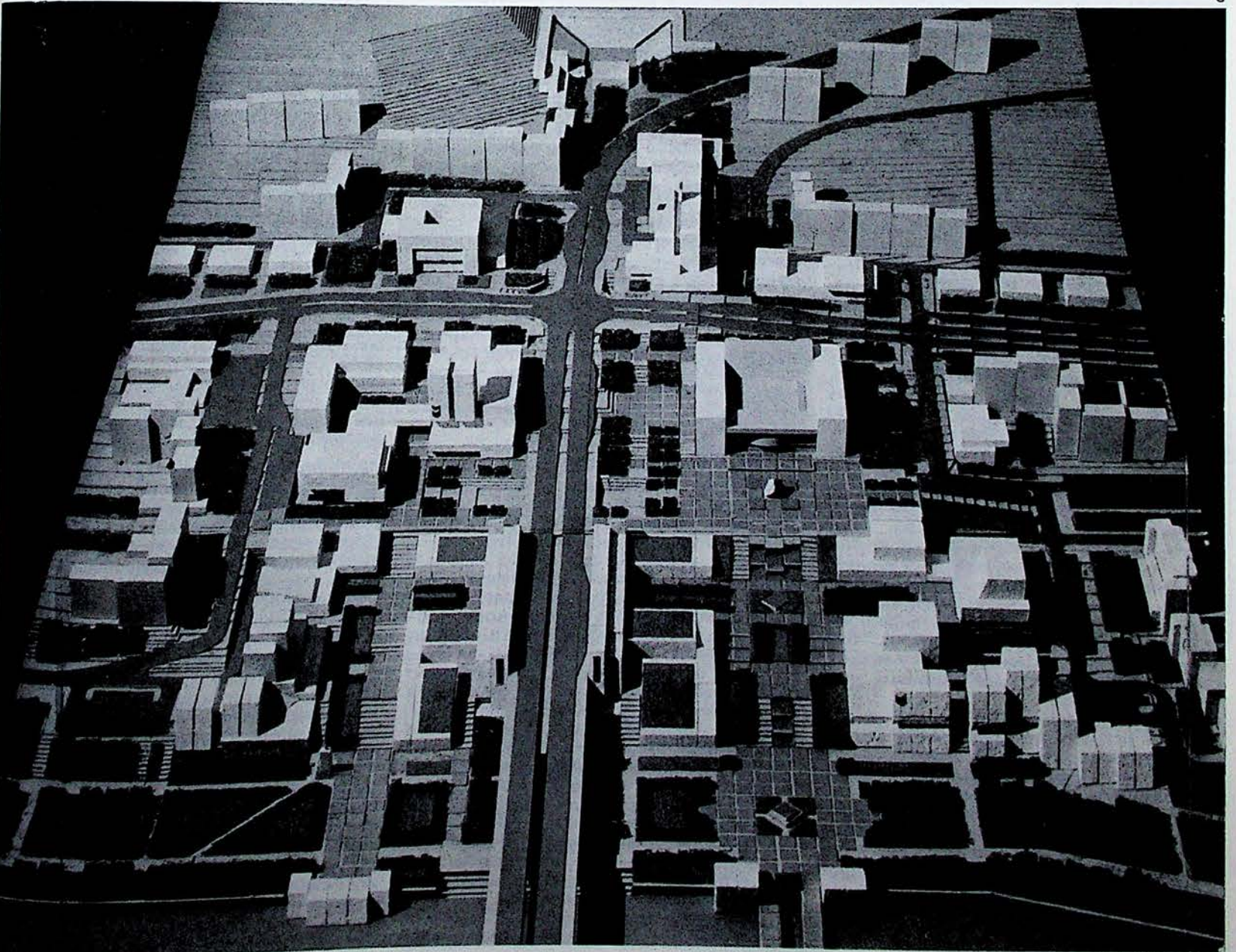
8
Детайл от централната част
Detail of the central part

7
 Новият проект за центъра на
 Кърджали. Макет.
 The new project for the central part of
 Kurdzhali. Team work: prof. dr. Ivan
 Nikiforov — chief, Yordan Tursankov,
 arch., Daniel Simeonov, arch., Rossitsa
 Nikiforova, arch., Mincho Nenchev,
 arch., Ivan Nedyalkov, arch., Georgi
 Boyarov, arch., Angel Nikolov, arch.,
 Kroum Danchev, arch. A model.

4

7

8

Кърджали е възникнал и се е развил исторически върху левия бряг на река Арда, като непрекъснато се е разширявал на юг. От малко градче с около 6000 жители през 1944 г. през годините на народната власт той израства до 75 хиляден модерен град, център на богат и бързо развиващ се окръг.

Центърът на Кърджали следва неговото развитие като се премества на юг. Най-съществен етап в този процес е проведението през 1960 г. национален конкурс за центъра на града, в който първопремиерният проект предвижда значителното му разширяване на юг около градската градина. За около 20 години чрез редица последвали проектни разработки на КИПП „Главпроект“ и на ТПО — Кърджали тази идея бе осъществена.

През последното десетилетие бе изграден нов жилищен район „Възрожденци“, разположен на десния бряг на р. Арда. Това даде възможност градският център да се разшири на запад, като включи в своята композиция реката и новия жилищен район.

Изграждането на новия център на Кърджали е изключително отговорна задача от национален мащаб, защото:

- Представлява най-голямата строителна операция от такъв вид у нас през тази петилетка и до 2000 година. След осъществяването на новите центрове на Димитровград и Смолян, в Кърджали ще бъде изграден третият нов градски център от национален мащаб, разположен на свободен терен.

- Природните дадености в града и по-конкретно наличието на голяма река предоставят в сравнение с Димитровград и Смолян по-големи възможности за постигане на уникална обемно-пространствена и архитектурно-художествена композиция.

- Проектирането и изграждането на новия център на Кърджали съвпада с период на преоценка на ценностите в нашето градоустройство и по-конкретно — запазване на човешкия мащаб при определянето на размерите и формата на обемите и пространствата, оптимизация на функционалното и композиционното свързване на пешеходните и комуникационните пространства, максимално обединяване на разнообразни функции с оглед да се създаде комплексна градска среда, представляваща интерес за посетители, идващи от различни места и с най-разнообразна професионална и възрастова характеристика. Разглежданият проект за центъра на Кърджали е опит да се възродят класическите принципи за изграждане на градоустройствената композиция чрез използване на последователно подреждане на пространствата и обемите и чрез създаване на организирана градска среда, контрастираща на ландшафтната.

На основата на тези постановки за планиране на градските центрове и съобразно конкретните обстоятелства са формулирани главните принципи на проекта. Първият принцип е осъществяване на комуникационни, функционални, визуални и композиционни връзки между съществуващия и проектирания нов център на града.

Плановото решение предвижда:

а) да се подчертае строящият се мост между стария град и район „Възрожденци“ като основен транспортен, пешеходен и композиционен гръбнак на центъра на Кърджали; б) да бъдат проектирани една главна и една второстепенна пешеходна

алея. Главната, северната пешеходна алея започва от съществуващата сграда на ОК на БКП, преминава между съществуващия паметник на Г. Димитров и театъра и през новия парк пресича реката, преминава през новия център и достига до оградата на Окръжния народен съвет. Второстепенната пешеходна алея започва от реката, преминава през новия център и завършва в сградата на БНБ. Трябва да се добави, че тези пешеходни оси поемат движението и по диагоналните направления от стария и новия град, през крайречния парк и на нивото на терена; в) да се приближи застрояването между стария и новия център и територията между тях функционално да се насити с обществени дейности; г) да се формира пластичен релеф на терена източно и западно от реката, върху територията, която сега се залява от нея. Проектът използва подходящите наклони на територията от двете страни на реката с преки взаимни погледи и добро изложение изток-запад, за да предложи подходяща пластична обработка на терена; г) да се създадат вторични композиционни оси, перпендикулярни на главната ос по моста. Подчертани са напречните оси по бул. „Хр. Ботев“, по озелененото ларго, северно от центъра, по реката и крайбрежните пешеходни алеи; е) да се създадат вторични диагонални оси, насочващи движението към главната композиционна ос, свързваща двата центъра; ж) жилищното застрояване в комплекс „Възрожденци“ да се доближи до реката и да се проектира нов жилищен комплекс източно от реката.

Това допринася за:

- по-ефективно използване на ценна територия в централната част на града;

- приближаване на двете части на града, старата и новата;

- увеличаване на оживлението в контактната територия между двата центъра.

Функционално зонироване на територията на новия център на три основни части е вторият принцип. Първата е представителна и административно-делова, в нея са разположени ОНС, съдебната палата, банката, ДСК, БИСА и др. Тя е изградена със свободно поставени сгради, с по-големи пространства около тях, предназначени за масови обществени прояви. Особено подчертано е разположението на сградата на ОНС. Тя заема най-високата част на терена при много добър визуален контакт със стария център, при възможности за добро възприемане от булеварда по моста („Булаир“) и от главния булевард на жилищния район „Възрожденци“ — „Хр. Ботев“.

Втората част е търговско-културна.

Тук са разположени универсален магазин, специализирани магазини за хранителни и нехранителни стоки, заведения за обществено хранене и битово обслужване, районно читалище, младежки клуб, кино-комплекс, изложбена зала, модна палата с фирмен магазин и зала за ревюта и други. Търговско-културната зона е проектирана в компактна композиция с многобройни къси и ефективни функционални връзки между части с максимална възможност за гъвкавост при изграждането и експлоатацията. Пространствата са относително по-тесни и по-затворени, като са създадени условия за контакт между срещуположните им страни.

Третата е спортно-рекреационна, като в нея са намерили място спортно-здравен комплекс с плувен басейн, спортни сгради и площадки, яхтклуб, атракционни заведения за обществено хранене, фонтани и други. Тя е разположена непосредствено до реката и крайречния парк, като е организирана около богато озеленен площад. Описаното функционално зонироване на територията не е строго проведено. Из-

вестни части от тези зони взаимно се преплитат, а други са в непосредствено съседство. Някои елементи на общественото обслужване са проникнали във всички зони. Такъв е случаят със заведенията за обществено хранене, някои магазини и други.

Всичко това осигурява непрекъснато оживление във всички зони на центъра по всяко време на деня и всички дни на седмицата.

Освен това зонироването на новия център е извършено в ивици, пресичащи булеварда по моста, с оглед да се активизира и оживи територията от двете му страни.

В периферията на търговско-културната зона на центъра са разположени жилищни сгради и общежития и производствени сгради, които също допринасят за оживяването му, особено в празнични дни.

Третият основен принцип е засилването на обединяващата и намаляващата на разделящата роля на булеварда по моста, свързващ стария и новия център.

Обстоятелството, че той пресича територията на новия център, предопределя неговата разделяща роля. Това положение е преодоляно, като са осъществени пешеходни връзки между северната и южната част на новия център на нивото на крайбрежния рекреационен площад; на нивото на търговското ларго; на нивото на главния обществен площад пред сградата на ОНС; на кръстовището с районната артерия.

Булевардът по моста играе и обединяваща роля между двете части на новия център, тъй като непрекъснато внася оживление в тях, открива разнообразни възможности за визуално възприемане на пространствата и обемите.

Подходящо оразмеряване, пропорциониране, степенуване и подреждане на пространствата в новия център на принципа на анфиладата е четвъртият принцип.

В новия център са проектирани три последователно наредени в оси пространства, които са естествено продължение на автомобилните и пешеходните функционални връзки от стария център и крайбрежния парк. Северната, по-широката пешеходна ос започва от сградата на ОК на БКП в стария град и завършва в сградата на ОНС в новия център, средната — автомобилна и пешеходна анфиладна ос, започва от бул. „Г. Димитров“ в стария град, преминава по моста и завършва в амфитеатъра на хълма в новия център. Южната пешеходна ос започва от яхтклуба на реката и завършва в сградата на БНБ.

Петият принцип е подходящо да се използва релефът на терена на новия център, който се характеризира със силен наклон в източна посока.

Оттук произтича терасовидният характер на композицията на центъра, която започва от най-ниската тераса на реката, преминава през пешеходните пасажи, през напречно разположеното на движението търговско ларго, главния обществен площад пред сградата на ОНС и пространството пред универмага, пресича районната артерия, пространствата около хотела, банката и пощата и завършва в големия открит амфитеатър, разположен на хълма.

Шестият принцип е осигуряването на максимално удобно транспортно и комуникационно обслужване на новия център и на паркиране на индивидуалните превозни средства и служебни коли.

Новият център е достъпен чрез две автобусни трасета, минаващи по булеварда по моста и районната артерия „Христо Ботев“. По този начин е осигурен пряк,

Автори: проф. д-р арх. Иван Никифоров — ръководител на колектива, и сътрудници: арх. Йордан Търсанков, арх. Даниел Симеонов, арх. Росица Никифорова, арх. Минчо Ненчев, арх. Иван Недялков, арх. Георги Бояров, арх. Ангел Николов, арх. Румен Данчев

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СИСТЕМАТА „МАНТЕЛБЕТОН“ ПРИ ИЗГРАЖДАНЕ НА ВАКАНЦИОННОТО СЕЛИЩЕ „ДЮНИ“

бърз и удобен достъп до всички обществени сгради в центъра. Трябва да се изтъкне специалното внимание, което е отделено на възприемането на центъра при движение с транспортни средства. Възприемането на новия център при движение по планов силует, отразяващ се в реката, в който се открояват обемът на ОНС, високата банка, универмагът и други. При приближаването към центъра на преден план изпъкват стълбищните кули на търговско-културния център, които играят роля на своеобразна „Входна врата“ в него. След това следва подчертано стесненото пространство на търговския център с покритите колони и блестящите витрини на магазините. Тясното улично пространство на търговско-културния център се редува с по-свободните пространства на представителния административно-делови център, в който доминира сградата на ОНС. Възприемането на центъра продължава по-нататък с напречно разположеното пространство на районната артерия и завършва в амфитеатъра на хълма.

Комуникационното обслужване се осъществява от две тангенциални улици, минаващи от север и от юг на територията. Те, както и две улици, преминаващи под булеварда, осигуряват непосредствен автомобилен достъп до всички сгради.

Тангенциалните улици захранват система от открити и покрити паркинги и гаражи за индивидуалните превозни средства и служебните коли. Съществуващият наклон на терена дава възможност под пешеходните пространства да бъдат изградени паркинги.

Седмият принцип е да се създаде богата архитектурно-художествена композиция и характерен индивидуален образ на центъра чрез:

а) Максимално използване на характерните природни дадености — силно наклонен терен с благоприятно изложение на изток и наличието на река Арда. Оттук произтича терасовидният характер на композицията, нейното насочване към реката и подчертаването на визуалните контакти между двата бряга.

б) Подходящо разграничаване и степенуване на пространствата с оглед на тяхното функционално предназначение — представителни с по-значими размери, търговско-културни с по-затворен характер, рекреационни с подчертана връзка с реката и крайбрежния парк, улични, пасажни и други.

в) Подчертаване в архитектурното решение на сградите доколко, доколкото е показано в рамките на разработваните мащаби, на монументалния характер на сградата на ОНС. Останалите сгради имат по-скромна архитектура, отговаряща на предназначението им и служеща като неутрален фон за подчертаване на сградата на ОНС.

г) Използването на декоративни пешеходни настилки, на малки архитектурни форми, на зелени и водни площи и градския дизайн в проекта е само загатното, но е достатъчно, за да покаже богатите възможности.

д) В проекта са посочени и няколко характерни места за монументални и декоративни творби в синтез с архитектурата и градоустройството.

Осмият принцип при разработването на проекта е осъществяване на етапно изграждане на центъра при относителна завършеност на всеки отделен етап и максимални възможности за гъвкавост в експлоатацията, която да отговаря на бързо изменящите се нужди.

Иван Никифоров

Системата „МАНТЕЛБЕТОН“, по която са изградени голяма част от сградите в „Дюни“, е нова за нас. В световната практика обаче тази система не е новост и по нея са осъществени много жилищни и обществени сгради. Вече дори са познати и цяла група модификации на системата, даващи оптимални резултати при определени случаи.

Главното предимство на тази система се състои в изключително опростената технология на изпълнение, водеща от своя страна до висока производителност в строителството.

Външните, както и всички носещи стени, се изпълняват с бетонно ядро, за кофраж на което служат плоскостите от дървесни стърготини, споени със свързващо вещество на циментова основа. Плоскостите се фиксират срещуположено с дистанциращи скоби (3 до 4 бр./м), като за постигане на вертикалност и устойчивост се използват дървени водачи с височина 2,50 м (по 1 бр. на м и на местата на отворите).

Бетонирането на стената се извършва по възможност без прекъсване, но ако все пак това се наложи, се оставят чакащи жезла (Ø 8,10). Армировка в стената и на местата на отворите се поставя само при доказана статическа необходимост.

След цялостното бетониране на стените на дадена клетка, без да се декофрират, като може и да не се изчаква набиране на необходимата носимоспособност на бетона, работата продължава върху плочата (ако следва плоча).

Обикновено в тази система междуетажните плочи се изпълняват посредством кухи тела, размерите и разположението на които се определят предварително в съответствие с изискванията на статиката. Кухите тела се доставят готови на строителната площадка и материалът, от който са изработени, е идентичен с този на стенните плоскостите. Възможно е да се използва и комбинация от кухи тела и плоскост. След армиране плочата се бетонира. Кухите тела от този вид дървесни плоскост са с височина 13 до 18 см, като допускат изпълнение на едностранно наклонени плочи до 20°.

Системата „МАНТЕЛБЕТОН“, предложена за изграждане по описания начин на основния скелет от външни и носещи стени на сградите, както и на междуетажните и таванските плочи, има следните по-важни предимства:

● Висока производителност, респективно бързи темпове на изграждане и завършване на грубия строеж. У нас е достигната средна производителност 1.2 — 1.5 ч. /м готова конструк-

ция, включително измеряване, изрязване и монтаж на плоскостите, оформяне на отвори, армиране при необходимост и бетониране. Системата спомага за провеждане на работа на широк фронт, като изисква осигуряване само на три основни вида материали — плоскост, скоби и бетон.

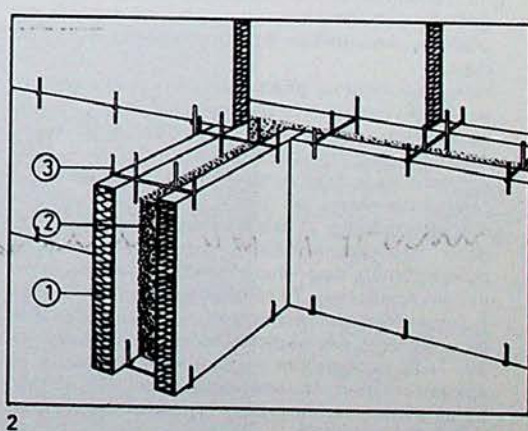
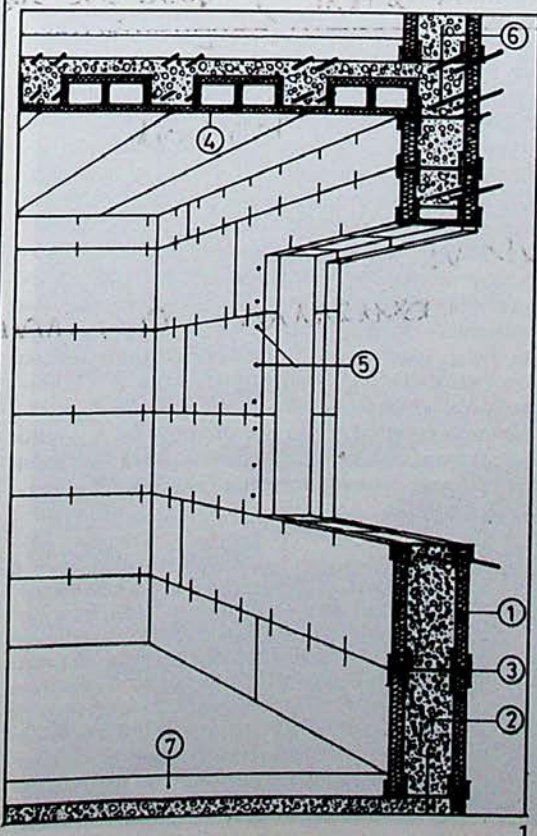
● Дървесните плоскост дават възможност да се оформят разнообразни архитектурни елементи, тъй като се поддават на лесно рязане с циркуляр (или трион). Възможността за пластична обработка на фасадите допринася до голяма степен за повишаване атрактивността на ваканционното селище.

● Използваните в процеса на строителство като кофраж плоскост след оформяне на бетонното ядро не се декофрират, оставайки в качеството на отлична топло- и шумоизолация, както и като добра основа за извършване на мазачески работи.

● Прилаганият в системата „МАНТЕЛБЕТОН“ материал запазва формата си в процеса на строителство, като впоследствие проявява устойчивост срещу механични и климатични влияния. Технологията на получаването му, както и съдържанието на магнезит и други примеси осигурява защита срещу органични вредители, а също и една добра трайност при съхранение на материала.

● На практика плоскостите могат да бъдат третирани като негорими; в среда с висока температура се получава слабо отделяне на дим, при това без да има съдържание на отровни газове. Разбира се тази система има още много предимства, които могат да бъдат цитирани, като се посочат също точни стойности, цифри и диаграми, но това не е предмет на изложението, което има по-общ характер. Могат да се изтъкнат и някои спорни решения и слабости, като например значителната дебелина на междуетажните плочи, достигаща до 25 см и повече. Жалко е обаче, че за времето от началото на 1983 г., когато започна изграждането на ваканционното селище „Дюни“ с техническото съдействие на австрийската фирма „Рогнер“, по договореност чрез ИСО „Туристинженеринг“, не бе проявен необходимият интерес от страна на наши проектантски и строителни институти, организации и производители, за да се популяризират прилаганите строителни новости.

Арх. Даниела Янкова
инж. Любомир Герджиков

1, 2
Детайли от конструкцията — ъглова и прозоречна част: 1 — дървесни плоскост; 2 — бетон; 3 — скоби; 4 — кухи тела от дървени плоскост; 5 — поцинковани пирони; 6 — закофриващо желязо; 7 — подова настилка „Mantelconcrete“ system. Details of the structure — corner and window parts.

ПАРКОУСТРОЙСТВОТО В ХУДОЖЕСТВЕНИЯ СИНТЕЗ НА ЖИЗНЕНАТА СРЕДА

Ст. н. с. инж. Кръстан Каракашев

Инж. КРЪСТАН КАРАКАШЕВ е роден през 1934 г. в Лом. Завършва ВЛТИ — София през 1958 г. Същата година постъпва като проектант в РПО — Варна и там работи 10 години. През този период проектира и осъществява десетки паркоустройствени обекти и участва в градоустройствени и териториално-устройствени решения за Варна и района. За в. канцонионното селище „Русалка“ през 1969 г. е удостоен с Димитровска награда. От 1968 г. работи

като научен сътрудник, а от 1974 г. като ст. н. сътрудник в НИГА, секция „Градоустройство“ и КНИПИТУГА — София. Самостоятелно и в колектив е написал много научни трудове, повечето от които са публикувани. Между тях са монографиите: „Проекти в озеленяването“, „Парковете в големите градове“, „Пространствено планиране на озеленените площи в селищните системи“ и други. От последните му паркоустройствени проекти по-значителни са: мемориалните паркове Ботев парк в Козлодуй, Междуселищен парк на българо-съветската бойна дружба край Кула, „Бойният път на отряд Г. Бенковски“ — Видинско, проекти за озеленяване на селищни системи, атракционен сектор в парка „Кайлъка“ в Плевен, реконструкция на Приморския парк в Бургас и други.

ните му средства възплъщава духовното съдържание на човешкия живот.

В групата на пространствените изкуства парковото изкуство се различава с това, че освен с камъка, метала, дървото и гр., разказва и с живата растителност — цветя, храсти, дървета, с водите, с формите на релефа. Това позволява паркоустройството да пресъздава с изобразителни форми природата такава, каквато човек я вижда и възприема емоционално, и от друга страна — да одухотворява неизобразителни форми по косвен, асоциативен път. Двойствеността на знаковата система, в която превес има изобразителният принцип на формообразуване, започва да разкрива съдържателното значение на парковото изкуство в класификацията на изкуствата.

Може да се определи, че паркоустройството принадлежи към архитектурно-приложните изкуства. Неговият образ е статичен, но с извесн. на относителност, защото промените в живата растителност съществуват, но са уловими в значими интервали. Освен това парковото художествено творчество материализира образите си „с материал извън човека“ — в природата или от плодовете на производствената дейност на хората, което е отличителна черта на пространствените изкуства.

Парковото изкуство трябва да си възвърне някои загубени позиции не само заради многовековната си история, а главно за това, че е необходимо, както никога преди, за художествения синтез на жизнената среда. Неговата биологична същност създава особености на парковия художествен образ, които го отличават и извисяват в сравнение с другите пространствени изкуства. В тази своеобразност се крие и голямата роля на парковото изкуство в художествения синтез. Роля, която трябва да бъде доказана и утвърдена.

Като структурни единици и ансамбли в селищната среда парковете и градините са в сложна система, с голямо разнообразие по форми и съдържание. Те допринасят за формирането на художествения образ на жизнената среда и това може да се възприема като цяло с известен обхват или пък частично. Макар и условно, фрагментарно разделяне е твърде сложно. Сложността произтича от това, че за парковото изкуство в много случаи трябва да се стигне до разграничаване на парковия от архитектурния или художествения образ на дизайна. И тъй като това е трудно осъществимо, чрез системния подход могат да бъдат разкрити някои особености на паркоустройството и неговото естетическо въздействие в жизнената среда, които ще определят и някои характеристики на парковия художествен образ при художествения синтез в селищната среда.

Много особености на паркоустрояването в структурата и формирането на съвременното селище могат да бъдат разкрити посредством структурния подход. Условното разделяне на града в системи позволява паркоустройството да се разглежда в различни равнища на вертикалната и хоризонталната цялост. Тази цялост се обуславя и от социално-икономическите, техническите и естетическите компоненти на средата. Достига се от една страна (вертикално) до

многофакторна обосновка за всеки елемент на паркоустрояването с цялостта на йерархичната пространствена структура по нива и, от друга (хоризонтално) — с цялостта на отделните елементи на средата от едно структурно ниво. По този начин паркоустройствените проблеми разширяват обхвата си и задължително се разглеждат от нива с градоустройствени позиции на зелената система до ниво за характеристика на малкия парков детайл.

От особена важност за естетическата оценка е въздействието на ансамбъла. Той е резултат на образното осмисляне на много форми на предметния свят, в това число и форми на пластичните, монументалните и декоративните изкуства, дизайн и пр. със сложно въздействие на средата. Съществена роля в това взаимовъздействие играе природната съставка като същност на парковото изкуство. Нейните особености за естетическото въздействие се изразяват със специфични закони на бавно развитие и променлива устойчивост на формите. Това определя едно твърде разнообразно богатство в образното въздействие на парковите ансамбли. Тази особеност на паркоустройството позволява дори една пространствена ситуация да мени образното си осмисляне, което води до различия в естетическото въздействие.

Възникването на ансамблите от отделни елементи на градската среда с образна съгласуваност и взаимно обогатяване винаги е осмислено от определена идейна насоченост. Парковото изкуство е съществен участник в осъществяването на вложеното идейно съдържание. Ако трябва да се определят особеностите му за естетическото въздействие, те се коренят във взаимовръзката форма-съдържание-идеята за всеки ансамбъл. Особеностите могат да бъдат изразени по силно или незабележимо в зависимост от редица субективни и обективни фактори. Това зависи и от уменията да се бори с богатството от форми, цветове и символи на растителността. Когато идейната определеност се овладее с помощта на природните закономерности на растителността, то особеностите на паркоустройството повлияват силно за общото естетическо въздействие на ансамбъла и неговото многообразно функциониране в градската среда.

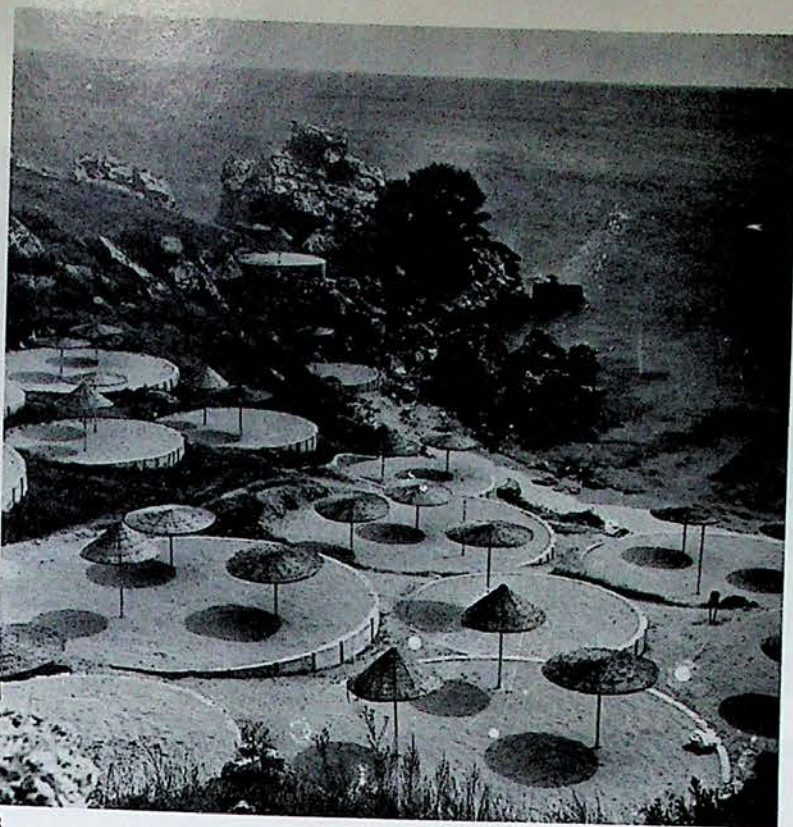
Независимо от това, дали става въпрос за паркови форми или ансамбли с общо или конкретно съдържание, образният смисъл трябва да отразяват единство на художествения образ с естетическото въздействие за средата. Това може да се постигне, като се спазват принципите и особеностите на творческия процес и при добро боравене с принципите на композицията и средствата за хармонизация.

Парковият художествен образ като самостоятелно въздействие в жизнената среда е трудно доловим. Негов материален носител могат да бъдат и две, и три дървета, и група цветя или храсти, и масиви, различни декоративни настилки и малки паркови архитектурни форми. Основното и значимото е да се намерят точни синтезни взаимовъздействия, за да се разкрие дълбочината и силата на идеята в цялостните ѝ измерения.

Художественият синтез за жизнената среда все още не е правилно разбран от много творци. Все още някои го разглеждат като допълнение към нещо, което съществува, което трябва да запълни свободно място в архитектурната среда. Все още не може да се наложи синтезната същност на изкуствата, която обединява творческата дейност за формиране на хармонична жизнена среда. Несполуките идват от това, че поради непознаване на специфичните особености на различните видове изкуства, не се формира вярно цялостното художествено виждане и не може различаващите художествени компоненти умело да бъдат

1

3

6

споени в една образна структура. Често се принизява и диалектичното взаимодействие на изкуствата в художествения синтез на жизнената среда, като факторът „взаимно обогатяване и ограничаване“ губи основната си значимост.

В по-голяма или по-малка степен всички тези слабости дават отражение върху парковото изкуство, характерно с особеностите и различията си от другите изкуства. Това отражение е изразено с факта, че в художествения синтез паркоустройството е силно развито по отношение на архитектурно-строителните си компоненти и в повечето случаи — посредствено развито по отношение на биологичните.

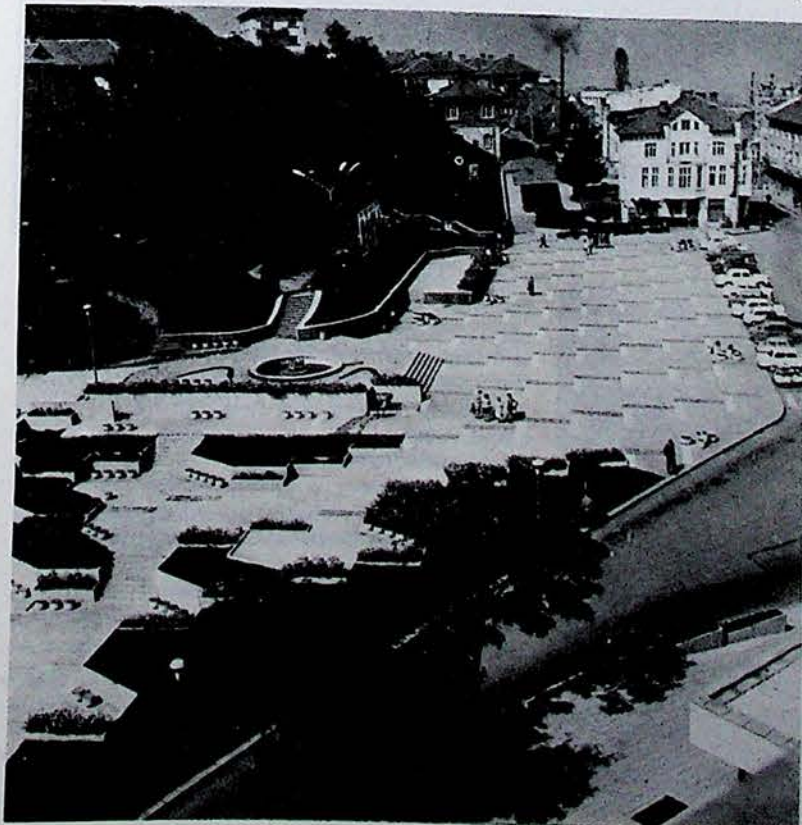
Паркоустройството, както бе отбелязано, е приложно пространствено изкуство и в художествения синтез на жизнената среда участва най-пряко свързано с архитектурното приложно изкуство, а и във връзка с изобразителните изкуства. Това се определя от общността на материалното битие на художествения образ на

2

4

5

1, 3, 6
Ваканционно селище „Русалка“. „Уличка в жълто“, изкуствен плаж и градина с водни ефекти.
The "Roussalka" holiday settlement. The "Street in Yellow", artificial beach and garden with water effects.

2
Розариум във Варна
The rosary in Varna

4
Полски почивен дом в курортния комплекс „Дружба“
A Polish rest home at the "Drouzhba" resort complex

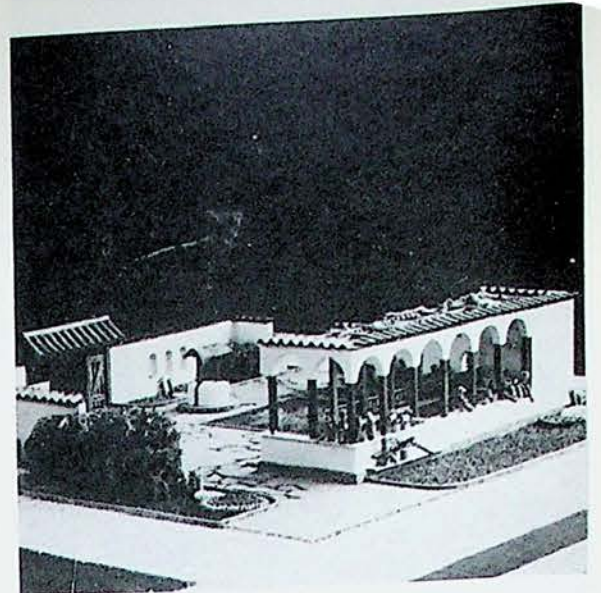
5
Градина към централния площад в Белоградчик
A garden along the central square of Belogradchik

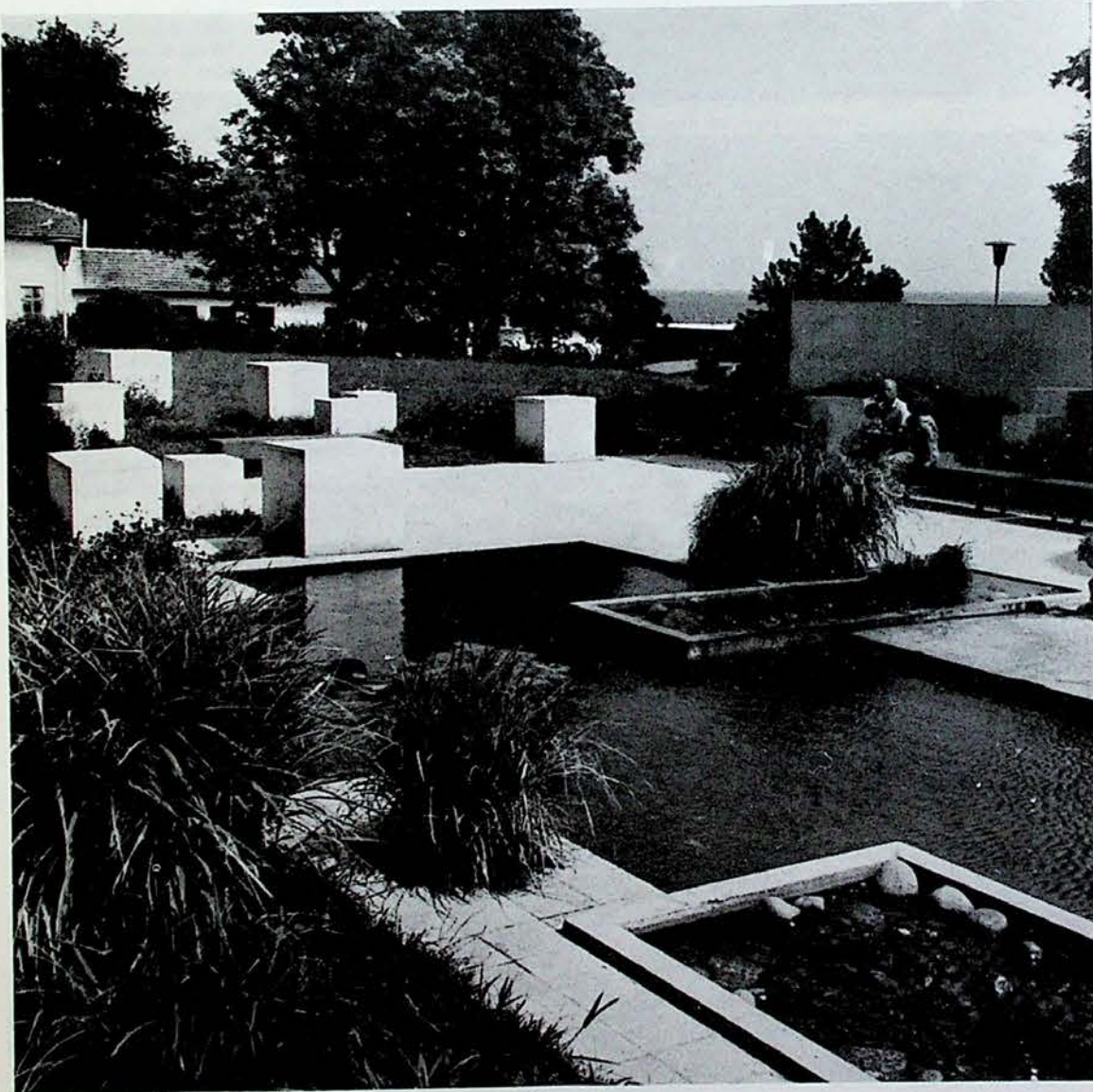
7

8

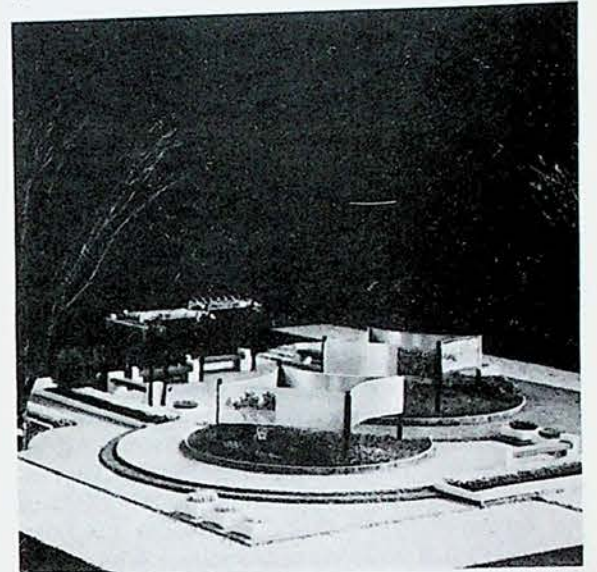

11

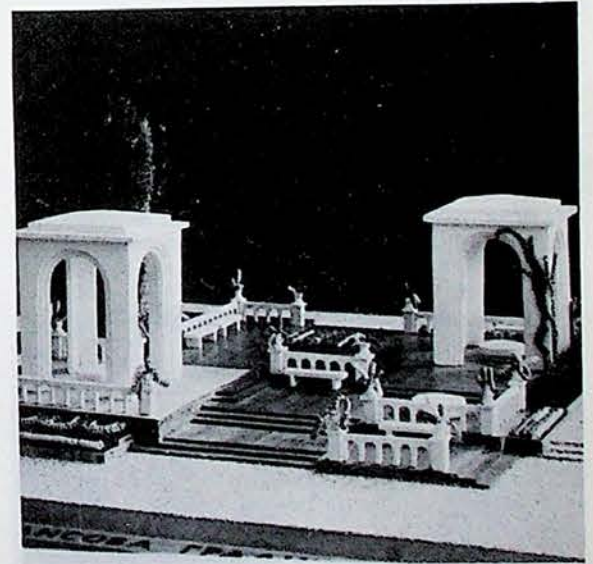

9

10

12

13

14

7
Цветна градина в Белоградчик
A flower garden at Belogradchik

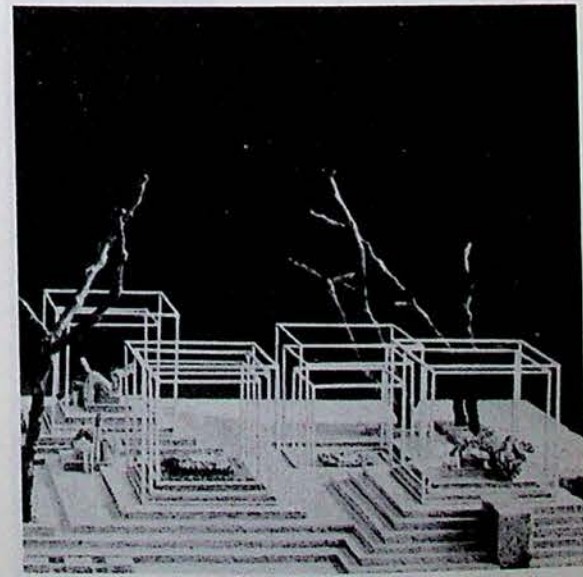
8
Градина при аквариума във Варна
The aquarium garden in Varna

9
Алпинеумът в „Приморския парк“ във Варна
The rock-garden in the seaside park in Varna

10
Парк около Пантеона във Варна
A park around the Pantheon in Varna

11, 12, 13, 14

Проект за Международната изложба на цветя
„Флора — Бургас“ (българска градина, съвременен парк, ренесансова градина и градина 2000)
A project for "Flora — Bourgas" — an international flower exhibition (Bulgarian garden, modern park, renaissance garden and garden 2000)

тези пространствени изкуства и възможността им да се обединяват, сливат и кръстосват безконфликтно.

Като основа за художествения синтез трябва да се приеме и принципът за „доминиращото начало“. Във всеки синтез на изкуствата доминира едно от участващите изкуства. Доминиращата основа или водещото начало е налице в структурата на всяко явление, което има определени и определени страни. Паркоустройството се подчинява на тези закономерности не само като изкуство, а и като явление изобщо. Неговото място в жизнената среда е точно определено и е лесно да се прецени кога и доколко може да има доминиращо начало в селищната среда или в отделните ансамбли. В повечето случаи в селището преобладава архитектурното творчество и то подчинява и обединява синтезно останалите изкуства. По този начин архитектурните композиционни принципи прерастват в композиционни принципи на синтеза.

Проблемът за композиционните принципи на синтеза е особено съществен за парковото изкуство. Той е логичен процес и точно затова, търсейки мястото на паркоустройството в художествения синтез, непрекъснато определяме специфичните особености на парковото изкуство, за да го разграничим в допирните му точки с архитектурата и го прегназим от нужното му архитектурноизиране.

В процесите на художествения синтез по различни причини от субективен или обективен характер парковото изкуство понякога се пренебрезва и се отричат възможностите за неговото самостоятелно съществуване. Най-често това са позиции, произтичащи от непознаването на неговите особености като художествено творчество, както и от липсата на едномислие относно понятието художествен синтез. При практическата реализация се спори за синтезното свързване на различните компоненти на взаимодействиите си изкуства, спори се за „основното“ и „второстепенното“ в синтеза в смисъл на взаимодействие с основни композиционни средства и методи между различните изкуства. Търсят се свързващи критерии за различните изкуства, а отпък — и правото на съществуване на едно или друго от тях.

За парковото изкуство яснотата и известни разграничения, очертаващи формите на синтеза, се определят от биологичната му същност. Освен това ясните разграничения на художествения образ и неповторимостта на парковите обекти насочват синтезните процеси.

Във важните паркови обекти и при формирането на художествения образ на общоградските паркове, районните, градските градини и скверове синтезът е силно подчинен на основното, парковото изкуство и желаното от него взаимодействие с други изкуства. Много по-различен и сложен е художественият синтез при формирането на художествения образ на градските части и ансамбли, за които станала дума и за които парковото изкуство става гума и за които парковото изкуство, добави, че не само за парковото изкуство, а за всички изкуства, участващи в художествения синтез, е валидно правилото, че трябва да запазят своите особености и да не се развиват едно за сметка на другото.

Като части на града в повечето случаи

парковете и градините представляват ансамбли с осъществения синтез на природата и архитектурата. Хармоничното съчетаване на дърветата, храстите, цветята, на рельефа, водните площи и пр. с различни по големина и съдържание архитектурни обекти и обекти на монументалното и декоративното изкуство, формира синтезния художествен образ на парка. Полифункционалността на съвременните паркове позволява да се прилагат различни схеми за площна композиция, която разбира се, силно се влияе от природните и антропогенните условия на парковата територия. Препочитат се функционални схеми с групиране на дейности в два или три центъра или в малки групи, разпръснати по цялата територия на парка, но в определен ред. Това са центрове за спорт, за културни занимания, за обслужване, атракционни центрове и за други дейности, които са свързани със сгради и съоръжения, изграждащи синтезните паркови ансамбли.

Сградите и съоръженията, които участват в синтеза при формиране на парковата среда, могат да се групират основно на такива, които във функционалната си насоченост и архитектурен образ са самостоятелно изявени, и други, които са подчинени на парковата среда и се включват като елементи на парковите ансамбли. Да се определят принципи за художествения синтез и в двата случая е трудно, но не трябва да се пропускат основните изисквания за мащабност, за композиционни взаимозависимости с природните дадености, за проникване на екстериора в интериора. Трябва да се използват леки конструкции и подходящи строителни материали, които да са носители на характерен и хармоничен на околната среда архитектурен образ, с възможности за логично синтезно обвързване с други изкуства.

Малките архитектурни форми имат особено значение за синтеза в парковете. С тях не се борави лесно, защото е необходимо да се намери форма и художествен образ с доказани качества и трайна значимост за самия елемент от една страна и от друга — подходящ за многостранно възприемане в различни пространства. Постава се и изискването за художествен образ, който в своята неповторимост да носи белези на общия ансамблов образ. За да се постигне единство, трябва да се познават специфичните особености на гетайла и да не се забравя, че малките архитектурни форми имат и утилитарно значение.

Елемент на художествения синтез в парковото изкуство са и **декоративните настилки**, към които в последните години се забелязва значително възвръщане не само като благоустройствен елемент, а и като художествено-творческа дейност. Като „под“ на парковите и пешеходните пространства, те имат много общи проблеми от естетически и утилитарен характер с тревните площи. Между декоративните настилки и цветната, храстовата и дървесната растителност са налице и сложни връзки при взаимното им съществуване. Ето защо към особеностите на парковото изкуство подчертано трябва да прибавим още една особеност на строителната дейност, подчинена на биологичната му същност. Достатъчно е да се споменат ролята на албедото от настилките за развитието на растителността над и около тях, или възможнос-

тите за достигане на влага до кореновата система, или развитието на кореновата система за съществуването на настилките, или замърсяването на настилката от цветовете и плодовете и запазването на колорита и рисунъка ѝ и т. н. и т. н.

Участието на настилката в художествения синтез е многообразно.

Съществуват връзки, които се преплитат в зависимости с подчертана индивидуалност. В много случаи декоративните настилки са обект на самостоятелна творческа дейност, при което се търси постигане на водещ в ансамбловата идея художествен образ. При композиционните решения на декоративните настилки средствата за хармонизация имат особено въздействие, произтичащо от трудно доловими площни изисквания и пространствени зависимости.

В художествения синтез на жизнената среда декоративните настилки са важен дял на парковото изкуство и в много ансамбли или паркови пространства техният художествен образ е този, който е утвърдил или принизил творческия успех. Ето защо към декоративните настилки като елемент на синтеза, трябва да се подхожда с внимание и с особено добро познаване на площните композиционни принципи, които са водещи в парковото изкуство.

На растителността като определящ елемент, влияещ за степента на развитието на художествения синтез, няма да се спираме. В ансамбловото творчество тя винаги има значима изява и това всъщност е изявата на парковото изкуство в синтеза на жизнената среда.

При съвременните изисквания за **парковото формообразуване** наред с природните дадености се влагат социална идея, естетическо и емоционално съдържание, точни функции, икономика, техника и др., което и определя смисъла на синтеза. От друга страна формообразуването се подчинява на законите на красотата с комплексни критерии, които са резултат от художествения синтез. Днес повече от всякога се цели единство между форма и съдържание на художествения образ на парковата среда. Тенденциите на социалистическия реализъм за приемственост, за неповторимост и богато индивидуализиране на парковата среда трябва да бъдат господстващ творчески принцип в съвременното парково изкуство.

В общата естетическа организация на парковата среда решаваща роля трябва да имат най-общо казано **пластичните изкуства**. И независимо, че някои от техните елементи се числят към материалната среда, те участват в сложната взаимовръзваност на художествения синтез. Пластичните изкуства определят голяма степен комплексната характеристика на синтеза. И там те трябва да бъдат правилно насочени не като средства за естетизиране на средата, а като система от елементи на архитектурното и на парковото изкуство, на монументалните и декоративните изкуства, на дизайна и др. за формирането на жизнената среда и нейния художествен образ. И тогава парковете ни наистина ще престанат да бъдат „зелен фон“ с многостранна ефективност, ще повишат идеологическата и духовната си роля и ще станат един от събирателните центрове в естетическата организация, осъществяваща художествения синтез на жизнената среда.

ДИСКУСИЯТА ПРОДЪЛЖАВА

През 1984—85 г. на страниците на сп. „Архитектура“ бяха публикувани поредица от статии на тема „Архитектурни проблеми на новото училище“. Важността на тази тема трябва да се свърже с провежданата у нас реформа на образователната система като една от основните предпоставки за бъдещото обществено-икономическо развитие на нашата страна. Голямото социално значение на новото училище определя актуалността на задачите, свързани с неговата материално-техническа база, които стоят за разрешаване пред нашата архитектурна общественост. Редакцията смята, че е необходимо и целесъобразно да се върне отново на някои архитектурни проблеми, свързани с новото училище, особено на тези от тях, които останаха незасегнати в проведената дискусия, както и на някои нововъзникнали постановки, формиращи общите насоки при проектирането и изграждането на училищни сгради и при реконструкцията и модернизацията на съществуващите училища. С оглед на това тя се обърна към ст. н. с. I ст. арх. Иван Драгиев, к. а. н., с молба да изясни някои въпроси, незасегнати в публикациите досега, които ще бъдат предмет на анализ в този и в следващия брой на списанието.

АРХИТЕКТУРАТА НА СЪВРЕМЕННОТО УЧИЛИЩЕ

Ст. н. с. I ст. арх. Иван Драгиев, к. а. н.

През последните години в нашата страна беше извършена значителна научноизследователска и проектно-приложна работа за изясняване на архитектурните проблеми на новото училище, основната част от които намериха място в редица самостоятелни публикации, както и на страниците на списание „Архитектура“. Ако се опитаме с няколко думи да формулираме резултатите от тази пионерска дейност, трябва да отбележим, че е налице положително развитие:

- У архитектурите вече са формирани нови позиции и отношение към училищната сграда, нейната структура и архитектурно-функционалното ѝ решение.

- Проектирането е положено върху нова теоретична и нормативна база, в следствие на което нашата проектантска практика за кратък период премина значителен еволюционен път, като преобладават тенденциите за ползване на положителния световен опит при упорито търсене на съвременната българска адаптация.

- Инвестиционната политика също е пренасочена по нов път. Консервативното отношение и предубежденията у някои инвестиционни органи вече може да се считат за изживени.

На фона на тези промени може да се констатира известно забавяне, което съществува в областта на строителното изпълнение. Неза-

доволителното внедряване се дължи, от една страна, на съществуващите досега сложни взаимоотношения в инвестиционния процес. Те не създадоха благоприятна почва за провеждане на бързо експериментално строителство и осуетиха инициативата на отделни проектанти, инвеститори и други, главно поради разнопосочност в интересите и възможностите. Тук трябва да се отбележи забавеният процес по осигуряването на нови проектни решения. Най-съществени от задържащите фактори обаче се свеждат до липсата на подходящи строително-конструктивни системи, подсистеми и преди всичко на необходимите строителни мощности. По тези причини творческата амбиция на архитектите и вложена от тях енергия в много случаи отстъпиха място на усилията да се приспособи архитектурната идея към ограничените възможности на строителните технологии, което доведе до значителни компромиси.

В резултат на така усложнената обстановка, за която са отговорни всички участници в инвестиционния процес, досега в нашата страна няма завършена училищна сграда, изградена изцяло по новата архитектурно-строителна концепция. Подготовката на този етап, извършена с комплексните усилия на същите тези участници обаче, дава основание за определен оптимизъм по отношение на положителните бъдещи тенденции в строителството.

НЯКОИ СПОРНИ ВЪПРОСИ ОТНОСНО УЧИЛИЩНАТА СГРАДА

В резултат на извършената досега теоретична и проектантска дейност бяха изяснени архитектурната концепция на училищната сграда — нейните сектори, работни помещения, както и основните функционални и композиционни изисквания. Междувременно след допълнителните проучвания с оглед на специфичните условия в нашата страна възникнаха някои нови постановки, които не са отразени в направените досега научни разработки и публикации, свързани с тях. Освен това, налага се да се подложат на преоценка редица недостатъчно утвърдени в практиката тези.

Интеграция

Насоките за интеграцията на училището бяха разглеждани напоследък нееднократно. Тенденциите са от затворено възпитателно заведение то да се превърне в отворен обществен център за образование и култура не само за учениците, но и за населението. Това дава съществено отражение върху проектирането, изграждането и експлоатацията на материално-техническата база за образованието и на някои от подсистемите на Единната система за комплексно обществено обслужване, като се осигурява голям социален и икономически ефект. Създават се условия за увеличаване или за намаляване на някои от секторите на ЕСПУ в съответствие с конкретната интеграционна постановка. Идеята училището да се разполага като основна сграда в обществения център в единна структурна организация с функционални звена на културата, младежките дейности, спорта, общественото хранене и други, създава условия за ефективно оползотворяване на непълноценно ползвани досега ресурси. Тя съдейства да се избегне губилането на обекти със сходни функции (културен дом, младежки дом, актов зала, спортен комплекс, спортен сектор в училището и др.).

Въпреки безспорните предимства на новата концепция, която от няколко години е приета в нашата теория, на практика съществени резултати в тази интеграция не са постигнати.

Показателно е, че един от важните ограничители за прилагане на междуведомственото интеграционно начало са наличните градоустройствени решения. Почти няма градоустройствени проекти за отделни териториални единици, в които училищната сграда да е един от основните обекти на обществения център. Обикновено училищният парцел е обособен в близост до геометричния център на обслужваната територия, което е благоприятно за уеднаквяване на отдалечеността, но води до изолация на училището от ма-

совия пешеходен поток и до пасивното му отношение спрямо сградите от другите подсистеми на комплексното обществено обслужване.

Установената практика продължава и до момента при проектирането на нови градоустройствени планове, които ще намерят реален израз през следващите няколко години. По този начин почти ще се изчерпят възможностите за осъществяване на изложената концепция за интеграция.

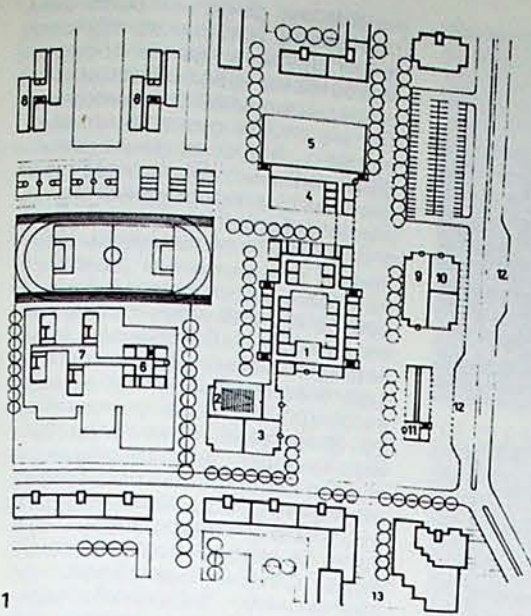
Явно е, че в архитектурните среди липсва достатъчно информация и разбиране по въпроса. По тази причина, дори да бъдат преодолени консервативното отношение и другите административно-организационни ограничители за комплексното изграждане и ползване на материално-техническата база, за съжаление за прилагането на интеграционната идея не съществува необходимата градоустройствена основа.

По друг начин стои въпросът за интеграцията в рамките на подсистемата „Образование“, която може да се осъществи безпрепятствено, тъй като липсват междуведомствени интереси и градоустройствени фактори, които да я ограничават. Тази интеграция между различните училища е необходима, когато само едно от тях разполага с развит политически сектор, плувен басейн и други. Междучилищните центрове като специализирани учебни заведения за политическо обучение по принцип са предназначени за комплексно ползване. Според нормативните документи за градоустройствено проектиране обаче те не стоят в номенклатурата на задължителните обществени сгради. По тази причина, когато се налага да бъдат изградени такива центрове, върху готовите градоустройствени решения се търсят места за тях, което обикновено води до съществени компромиси.

Вътрешноведомствената интеграция на сградите от подсистемата „Образование“, която е в действие в много селища, жилищни райони и други териториални единици, може реално да стане широко прилаган принцип с голям социален и технико-икономически ефект. Това важи особено за старите селищни територии, където липсват достатъчно възможности за ново строителство, поради което по пътя на модернизацията и реконструкцията трябва да се търси решение на проблемите не само за отделните училищни сгради, но и за цялата училищна мрежа.

Кабинетна система

Различните структурни и организационни форми за ползване на училищната сграда съответстват на стремежа, от ед-

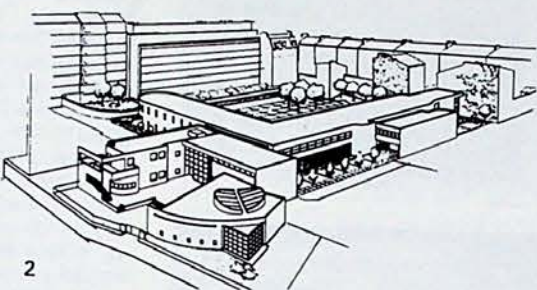

A project (scheme) for a school complex at Turgovishte. Location of the school in the civic centre, assuming cultural, educational and other functions, serving the population on integrative basis.

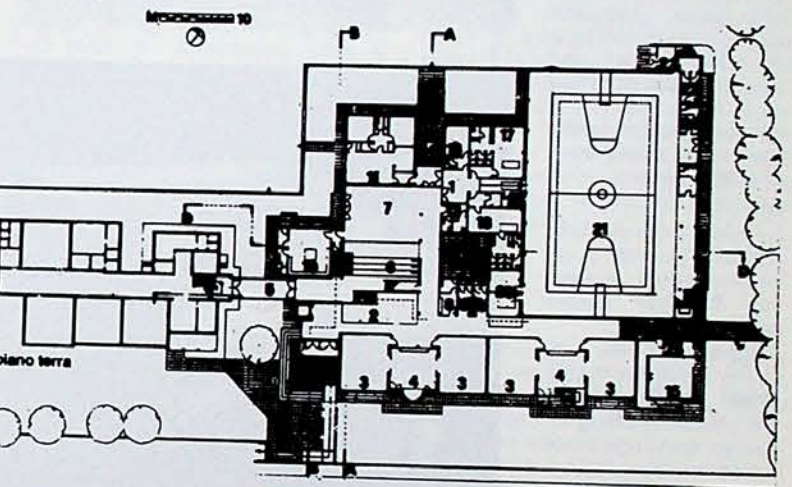
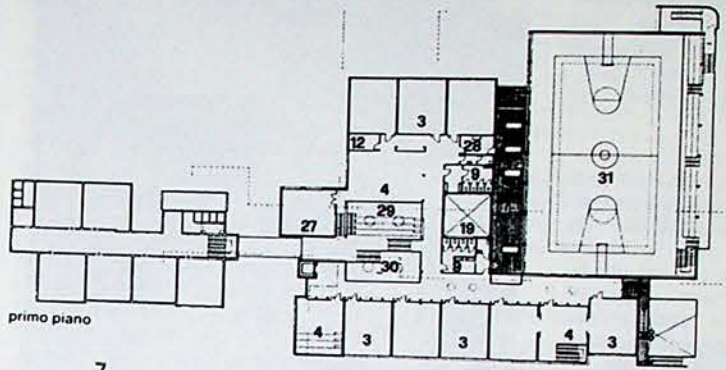
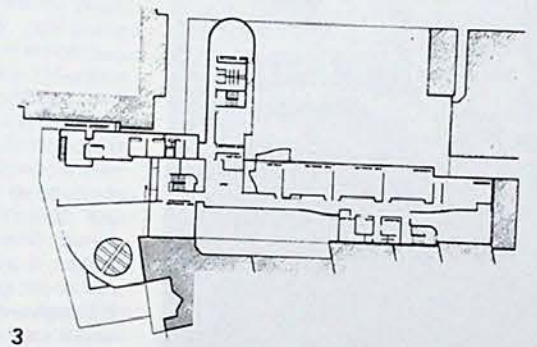

4, 5 Павилионен тип училище в Билефелд (ФРГ). Изглед и първи етаж. Pavilion type school at Bielefeld (FRG). View and first floor.

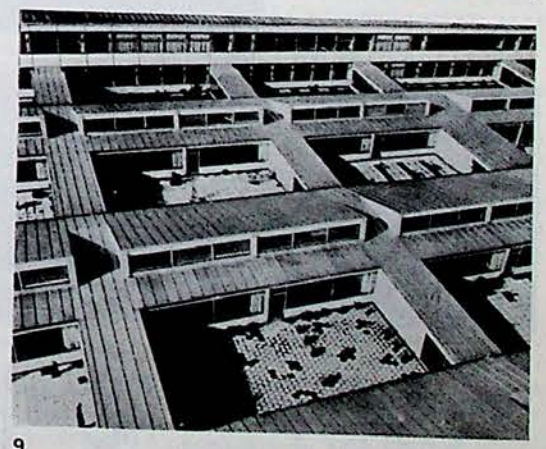
2, 3 Линеен тип училищна сграда в Париж. План на втория етаж и перспектива. Linear type school in Paris. Plan of the second floor and perspective.

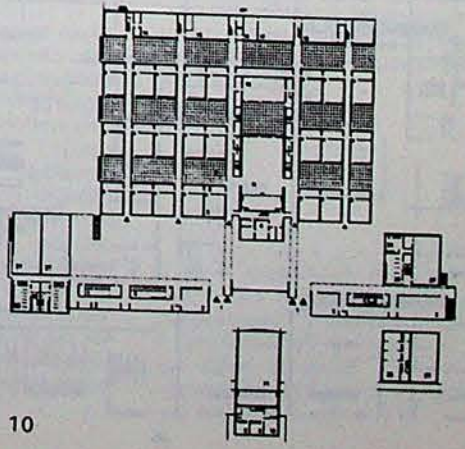
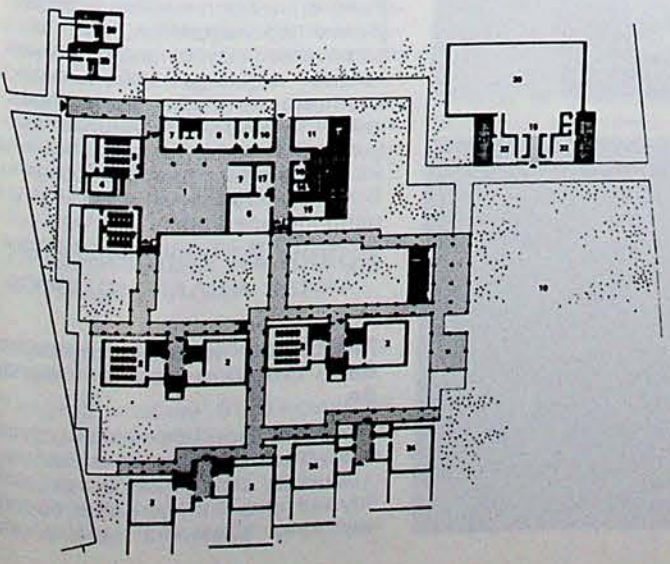
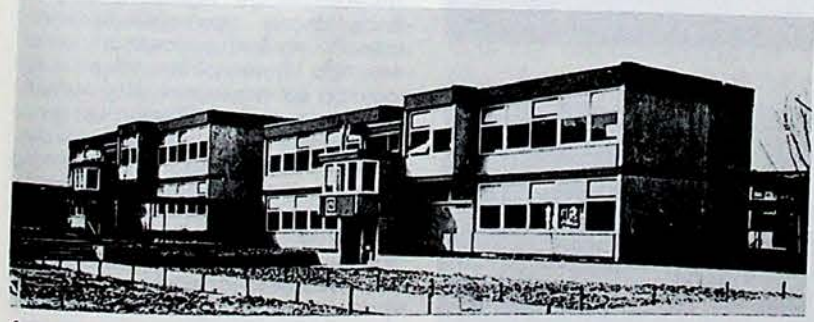
1 Проект (схема) за училищен комплекс в Търговище. Разположение на училището в обществен център при поемане на културно-просветни и други функции за обслужване на населението на интеграционна основа: 1 — училище — II и III период; 2 — актова зала; 3 — столова, кухня; 4 — спортна зала; 5 — плувен басейн; 6 — начално училище; 7 — детска градина; 8 — общежития; 9 — супермаркет; 10 — битови услуги; 11 — административна сграда; 12 — автобусна спирка; 13 — пешеходна зона.

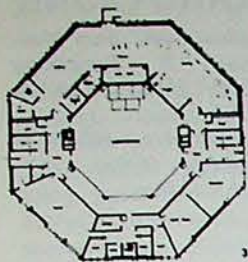
6, 7, 8 Вестибулен тип училище в Римини (Италия). Изглед, първи и втори етаж. Lobby type school at Rimini (Italy). A view and first and second floors.

9, 10 Килимообразен тип. Училище „Мункенгард“ в Гентофте (Дания). Изглед и първи етаж. Carpet type. The school "Munkengard" at Ghen-tofte" (Denmark). View and first floor.

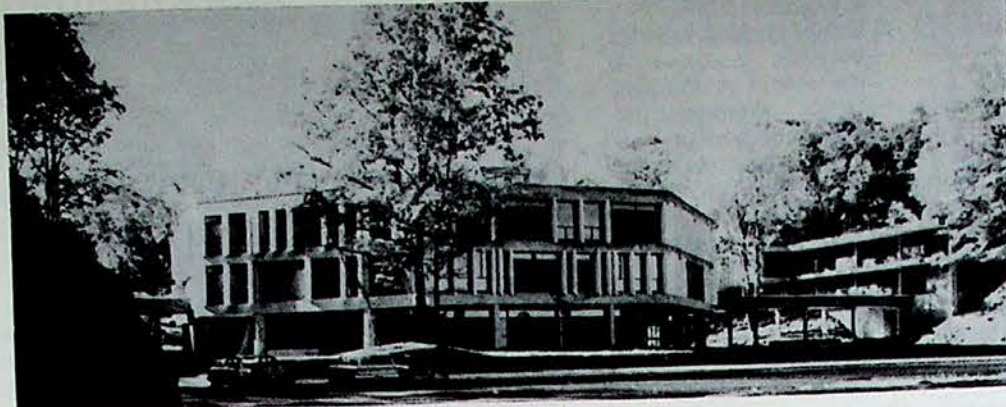

11, 12 Секторен тип училище в Бедфорд (САЩ). План на първия етаж и изглед. Sector type school at Bedford (USA). Plan of the first floor and a view.

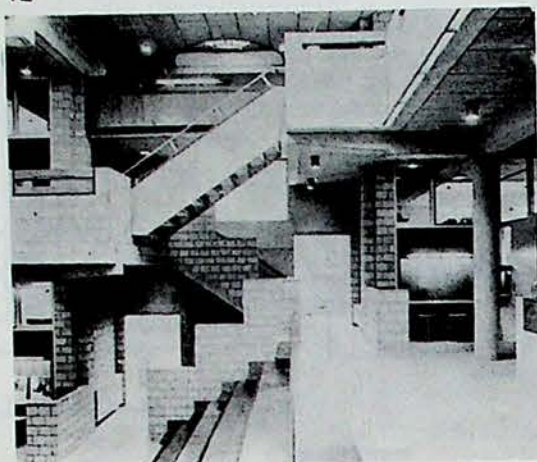

11

13, 14, 15
Блоково-компактен тип училище в Амстердам (Холандия). Интериор и изглед, план на първия етаж.
Compact block type school in Amsterdam (Holland) Interior and a view, plan of the first floor.

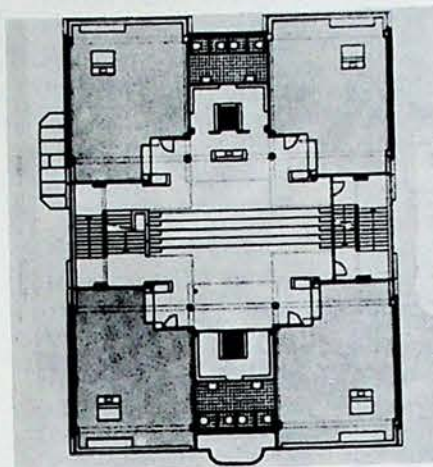

12

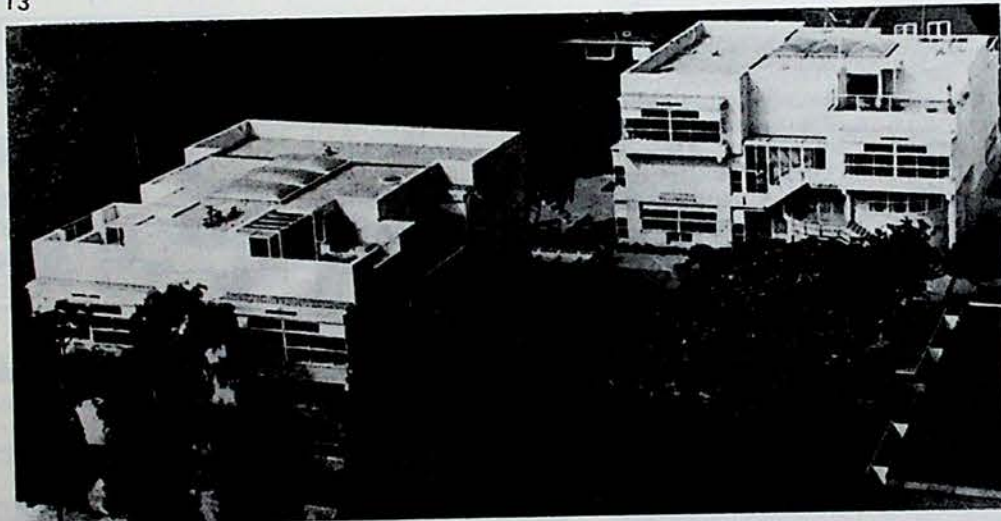
13

16, 17, 18
Широкопловен структурен тип. Училище в Малмьо (Швеция). Изглед и план на първия етаж и поглед от библиотечно-информационния център към непреградените учебни пространства.
Wide-space structural type. A school in Malmö (Sweden). View and plan of the first floor and view from the library and information centre towards the unpartitioned school areas.

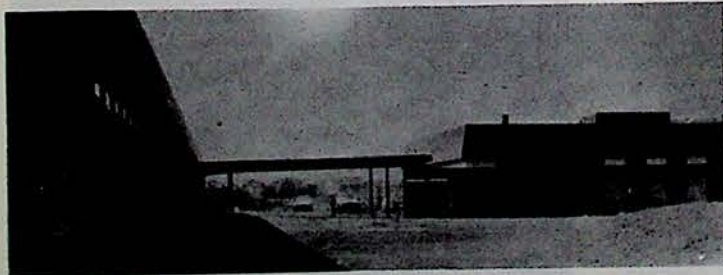

14

19
Училище в Санта Крус (САЩ). Групови и самостоятелни занимания в общи учебни пространства.
A school at Santa Cruz (USA). Group and individual studies in common school areas.

15

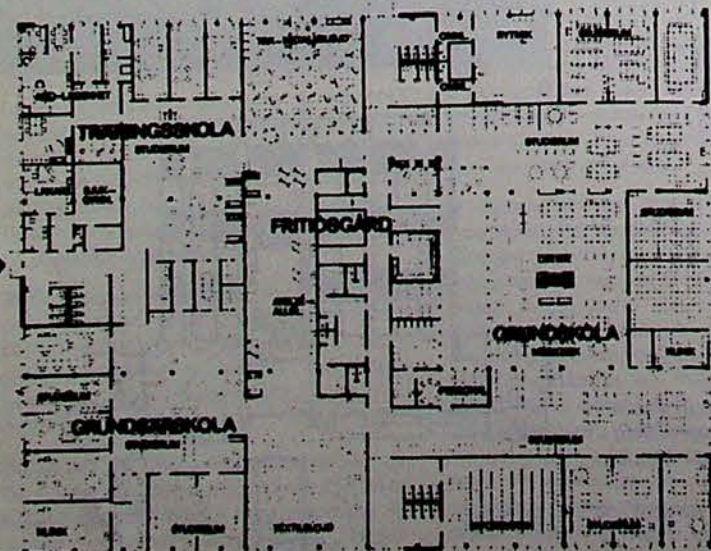
16

17

18

19

на страна, да се разкрият целе-
съобразни условия за обучение,
а от друга — да се постигне
максимална използваемост на
отделните учебни помещения.
Тук не става дума за помеще-
нията в специализираните
функционални сектори за поли-
технически, природонаучни, ес-
тетически дисциплини и други,
а предимно за класните стаи,
които при различни „системи“
на организация на учебния про-
цес се натоваарват повече или
по-малко. Известната „каби-
нетна система“, която се при-
лага в голяма част от нашите
училища, в много случаи води
до формални и необосновани
ограничения при ползване на
т. нар. кабинети за общообраз-
ователни дисциплини, които не
изискват специализирана сре-
да — български език и литера-
тура, история, география и ро-
динознание, обществознание,
етика и право, психология, раз-
витие на мисловната дейност,
основи на естетиката и други.
Така при недостиг на мате-
риална база се стига до увели-
чаване броя на учебните поме-
щения, за да се осигурят каби-
нети за общообразователните
дисциплини. При анализа и кон-
султациите между архитекти
и педагози не бяха разкрити
достатъчно аргументи, с кои-
то да се обоснове прилагането
на кабинетната система. На-
правените изчисления показ-
ват, че за едно трикомплектно
училище при кабинетна систе-
ма броят на помещения „каби-
нети“, се увеличава спрямо
системата с класни стаи с око-
ло 19 на сто. С оглед на това
в новия функционален модел на
училището и нормите за про-
ектиране кабинетната систе-
ма бе отхвърлена и класните
стаи бяха предвидени за все-
общо ползване от посочените
по-горе дисциплини.

Въпреки изложеното, известна
част от нашите училища про-
дължават да ползват своята
база върху организационните
основи на кабинетната систе-
ма, при което освен увеличения
разход на помещения, ученици-
те са принудени всеки час да се
преместват в различни каби-
нети. Създава се непрекъснато
движение на големи ученически
групи до различни части на учи-
лището. Това лишава ученици-
те от предвидената почивка и
от възможността за предва-
рително съсредоточаване вър-
ху материала за следващия уче-
бен час.
Ясно е, че посочените отрица-
телни последствия, както и
редицата други затруднения,
които поражда кабинетната
система, не могат да се оправ-
даят с незначителните пре-
димства на специализацията
на класните стаи в кабинети.
Вече е назряла нуждата да се
направи преценка на тази сис-
тема и тя напълно да се отме-
ни.

Развитие на пространствено-структурните типове

През последните няколко десе-
тилетия развитието на учи-
лищната сграда като архитек-
турно-структурен тип преми-
на през различни етапи. Из-

вестният, широко прилаган у нас ксридорен тип училище в много отношения е неподходящ за провеждане на многообразните, непрекъснато изменящи се форми на обучение. По пътя на едно динамично нестихващо развитие възникваха последователно следните по-важни структурни типове: павилионен, климообразен, вестибюлен, „училищна улица“, блоково-компактен, широкопощен и други. Характеристиката и качествата на тези типове училища, които са разглеждани по-подробно в архитектурната теория, показват стремеж да се постигне гъвкавост, многофункционалност, вариантност, приспособимост в съответствие с възникващи нови изисквания и други. Голяма част от структурните типове влязоха в училищното строителство в някои напреднали страни предимно като експерименти, които не можаха да се утвърдят трайно в практиката. Покрай модните увлечения и пристрастията на архитектите към един или друг структурен тип могат да се установят и някои белези, които отразяват по-трайни предпочитания и тенденции. Например насочване към компактни структури, които удовлетворяват голяма част от поставените към училищната сграда изисквания. Изцяло компактните широкопощни структури обаче в повечето европейски страни не намериха широк прием, въпреки наличието на високи технически възможности, които позволяват да се решат проблемите на вентилацията във вътрешната „тъмна“ част на обемите. Тази структура отдалечава и до голяма степен откъсва учениците от околната природна среда, с което се пренебрегват важни екологически изисквания. Въпреки тенденциите, свързани с развитието на техническия прогрес и някои положителни постижения в прилаганите през последните няколко години разновидности, не бива да се смята, че всяка нова структура представлява поредно стъпало в еволюцията на училищното строителство. Реализациите често представляват смесица от белези на различни структури, а в някои от тях има данни за връщане към минали етапи, което показва неудовлетвореност от създадените нови типове. Трябва да се очаква, че развитието на архитектурната структура на училището вероятно ще продължи, при което ще се търси оптимално съответствие с непрекъснато изменящите се педагогически, ергономични и други изисквания.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА НЯКОИ ФУНКЦИОНАЛНИ ЗВЕНА

Място за самостоятелна подготовка

Тенденцията за въвеждане на целодневен учебен процес вече се прилага у нас при обучението на най-малките ученици и вероятно постепенно ще обхваща всички възрастови групи.

След провеждане на предвидените по програма занимания сутрин, в следобедните часове учениците подготвят уроците си в класните стаи, информационния център, политехническите работилници, кабинетите по природонаучни и естетически дисциплини и т. н. Самостоятелната учебна подготовка се редува с почивка, игри, спортни занимания във физкультурния салон, плувния басейн и игрищата в училищния двор. Идеята в част от комуникационните площи, където няма интензивно движение, да се разположат работни места за самостоятелна подготовка на учениците, е приложена успешно в някои училища в чужбина. Обзаведените и осигурени с технически средства работни места в подходящи тихи участъци, уширения и други комуникационни площи действително могат да се ползват за учене, слушане на записи, гледани на диапозитиви, занимания на малки групи и други процеси, свързани със самостоятелната подготовка на учениците. Поради липсата на подходящо изградена училищна сграда, която да предоставя възможности за обособяване на такива места, тази идея на наша почва се посреща резервирано от известна част от педагозите и архитектите. Естествено е педагозите да са по-въздържащи, тъй като не са запознати с тази практика и нямат отношение към резултатите, които могат да се постигнат от нейното прилагане. Известно е, че въвеждането на принципно нови форми в училището обикновено се затруднява поради редица причини: „твърдо“ изградена и цялово устроена за определени процеси материално-техническа база; пасивно отношение на педагозите, свързано с наслоените в съзнанието им представи; необходимост от продължителен срок за експериментиране, за да се направят обективни оценки и други. Анализът на възможностите за създаване на места за самостоятелна подготовка в училището показва, че засега у нас няма достатъчно пълен набор от диапозитиви, записи и други подобни средства по учебните дисциплини, необходими за пълноценното внедряване на тази нова идея. Трябва да се отбележи, че осигуряването им изисква време и значителни ресурси. Въпреки това, опитът и успешните резултати в чужбина при ползването на работни места за самостоятелна подготовка на учениците в някои комуникационни площи представляват достатъчно основание от гледна точка на архитекта, за да се проведат незабавно необходимите педагогически изследвания и експерименти. Чрез тях окончателно трябва да се изясни доколко тази форма отговаря на условията в нашето училище и доколко съответства на възгледите на учителите и нагласата на учениците, за да се предвиждат потребните площи в новите проекти, с което ще се създадат възможности за внедряването ѝ в бъдеще.

Форумът

В голяма част от построените през последните десетилетия училища възниква нов пространствено-функционален елемент, получил в световната практика наименованието „форум“. В някои случаи той заменя актовата зала и се включва в композиционния център на училището, свързан и обединен с входния вестибюл и пряко достъпен от главния вход. Форумът е продукт преди всичко на архитектурната идея — в пространствено отношение той обогатява интериора, обобщава на едно място разпръснати площи и разделени функции, като поема задачите на актовата зала и осигурява условия за провеждане на лекции, концерти, естради, събрания, тържества, за прожекции, художествена самодейност, младежки забави, дискотеки и други.

Изместването на актовата зала от форума беше прието без възражение от педагозите, които в този случай проявиха вкус към многофункционалното пространство. Като главни защитници на функционалните интереси на училищната сграда, те не поеха почти никакъв риск — актовата зала в училището е едно от малко натоварените помещения, което равностойно се заменя с форума, при това с известни експлоатационни предимства. Количественото сумиране на пространствата и обобщаването на близки по характер функции в случая води до ново, по-високо качествено равнище както на архитектурата, така и на експлоатационните възможности.

След широкото експериментиране в практиката на напредналите страни може да се установи, че като нов функционален и пространствен елемент форумът в някои случаи е обект на необосновано преоразмеряване и придава белезите на ненужна представителност. Неоправданото и неовладяно в архитектурно отношение преоразмеряване на форума е фактор, който влияе отрицателно върху утвърждаването му в училищната сграда. Резултатите от различни по успех опити за комбиниране на комуникационни, рекреативни и училищни функции доведоха на места до формални изяви на самоцелна атрактивност. Може би това стана причина да възникне противодействие, поради което в някои реализации напоследък липсва изявен форум.

Все още е рано да се даде окончателен отговор, доколко форумът е издържал изпитанието на времето и се е утвърдил окончателно като основен елемент в училищната сграда. Един извод засега изглежда безспорен — форумът трябва да бъде разположен в центъра на композицията, при най-активните комуникационни потоци в училището, да стане естествена и желана рекреационна територия, като се намери с непринудено оживление при доброволното присъствие на учениците.

Необособени учебни пространства

В някои страни бяха изградени училища с изцяло компактни решения в широкопощна структура и с големи учебни пространства, без да се обособяват чрез плътни стени всички необходими работни помещения. Учебните методи в тези училища се отклоняват решително от традиционното — тенденцията е да се „разгради“ учебната паралелка и задължителното присъствие в нея. Всеки ученик се включва свободно към съответна група, съобразно своите интереси и интелектуално равнище. Този тип училища, след началния ентусиазъм относно техните възможности, не намериха широко приложение. Това показва, че провежданите в тях учебни форми и методи засега не дават очакваните резултати, които биха могли да оправдаят масовото им внедряване в практиката.

Подвижни стени

В някои градове в чужбина беше приложена идеята за преграждане на учебните помещения само с шкафове и други подвижни елементи, без стени. Въпреки по-големите възможности за вътрешни трансформации, за гъвкаво и многофункционално използване, тази идея също не намери широко приложение и засега изглежда неприемлива.

По отношение на характера на новата училищна сграда у нас все още съществуват някои неизяснени и дискуссионни въпроси, на които архитектурната теория и практика не са дали пълен и окончателен отговор. Това състояние може да се разглежда като последица от динамичната същност на училищната сграда, която е силно обвързана с развитието на науката, техническия прогрес и произтичащите от тях изменения в сферата на образованието. Би могло да се очаква, че този динамичен процес няма да затихне, а ще се усилва и ускорява. Това означава, че архитектурно-функционалните, строително-техническите и редица други проблеми, свързани с училището, трябва да бъдат непрекъснато в центъра на вниманието на архитектите. Така ще се осигурят предпоставки за своевременно актуализиране на концепцията за училищната сграда и нейното съответствие с изискванията на бъдещето.

Б. Р. В следващия брой на списанието ще публикуваме статията „Съвременни технически средства в училището“ от ст. н. с. I ст. арх. Иван Драгиев, к. а. н., която представлява тематично продължение на тази статия.

ЗА ТЕОРИЯТА И ПРАКТИКАТА — ОТНОВО

Арх. Росица Нукифорова, к. а. н.

„Статията на проф. Мила Иванова буди интерес и повдига дискуссионни въпроси, по които редакцията на сп. „Архитектура“ приканва да вземат отношение и други колеги“ — тази редакционна бележка съпровожда статията на проф. Иванова „Необходимост от теория“, поместена в бр. 6/1980 на списанието.

Доколкото стриктно следя публикациите в сп. „Архитектура“ и особено теоретичните, непосредствен отзвук не последва до момента на публикуването на новата статия на проф. Иванова „По повод на една дисертация или за отношението между теория и практика“ в бр. 3/1987. Двете статии излагат една и съща теза с тази разлика, че втората е много по-емоционална, което би могло да се обясни с нарастващото вълнение на авторката за чистотата на архитектурната наука.

Тъй като поводът за написването на втората статия е моята дисертация (макар че причините най-вероятно са други), естествено е да взема отношение по темата „теория-практика“, още повече, че известен опит, който имам и в двете сфери, ми разкрива един зрителен ъгъл — може би немного по-широк, но по-различен.*

Налага се да отбележа, че в своята статия проф. Иванова не се ограничава в рамките на темата за отношенията между теория и практика. Тя коментира още аспирантския апарат и системата на защитите, а освен това излага в конспективен вид и своите разбирания за някои основни архитектурни понятия. Бих предпочела да не следвам тези отклонения, но все пак ще си позволя да изясня отношението си поне към тези понятия, срещу чиято употреба в дисертацията ми проф. Иванова възразява.

Един от поставените въпроси е дали е допустима употребата на термина „обществено пространство“ в „професионалната реч“ и дали „обществен“ в случая изразява качество. Най-краткият отговор е, че изразява отношение. През 1966 г. се появи книгата на антрополога Едуард Т. Хол „Скритото измерение“, която изследва човешкото поведение в пространството и отношението на човека към него в зависимост от установени различни физически дистанции между хората (интимна, лична, социална, публична). Тази книга заедно с други нови социологически и психологически изследвания стана причина в ар-

хитектурната теория да намерят място термините обществено и персонално пространство. „Персоналното пространство“ влияе не само на формата на контактите между хората, но и на възприемането на предметно-пространствената среда“ (А. Иконников—/5/). Наистина самостоятелна нова наука проксемика — „наука, която да се занимава с човешките възприятия на общественото и персоналното пространство, трактовано като продукт на развитието на културата“ (В. Глазичев—/2/) — не се създаде, но в архитектурната теория този подход разшири възможностите за изследване. Той е в подкрепа на един от неоспоримите в момента възгледи за пространството: „Това, което обикновено се нарича еволюция на понятието за пространство, е просто развитието и изменението на концепцията за живота — концепцията, която си поставя за цел съзрението или познанието на света или обратното, вътрешното и дълбоко участие в реалността“ (Дж. К. Арган—/1/).

Напълно споделям този възглед за относителността и еволюционността на понятието за пространство (препочитанието ми да се позова на авторитетни теоретици за неговото изясняване, навявам се, е обяснимо). И точно този възглед води неизбежно до необходимостта да се оспорят твърденията на проф. Иванова, че „Интерият също е степен, но на архитектурното вътре“ и „Интерият е покрито вътрешно пространство“. (В теорията като христоматийен се сочи примерът с църквата на гръцкия храм — целата е затворено пространство, включително покрито, но не е вътрешно пространство). Бих искала в противовес на това обяснение за интериора (което, може би противно на намеренията на авторката, звучи като твърде категорична дефиниция) да предложа отново някои разсъждения на Дж. К. Арган: „Вътрешно пространство ще бъде и една проста стена, както сцената на „Театро Олимпико“ на Паладио или прочутата геометрична диафрагма на Райт в „Мигуей Гардън“ — в първия случай поради пространството, което се разкрива отвъд емпиричното пространство, във втория — поради поставянето ѝ между две неограничени пространства, които се отразяват едно в друго и се взаимопроникват в пресичащи се структури. Тези пространства са вътрешни, но не по отношение на някаква зидана обвивка, а по отношение на художника архитект, и аз бих предложил такова пространство да се нарича по-скоро интериорно вместо само вътрешно (interiore che interno)**... бигейки нещо, за което в архитектурата не е даден опит, а се „придобива“ опит.“

Определянето на една стена като интериорно (дори не просто вътрешно) пространство изглежда само на пръв поглед

** За да изтъкне разликата между заетата от латинските езици дума „интериорен“ и родната „вътрешен“, авторът съпоставя двете думи на италиански, в които те имат еднакъв корен, но нюансирано значение.

парадоксално. Илюзорно дълбоките улични перспективи, включени в образа на стената на Паладио, и диафрагмата на „Мигуей Гардън“ в Чикаго (изградена под влияние на европейския посткубизъм през 1913 г. и вече разрушена) са два примера, отбелязващи значението на преживяването на пространството. Следователно, разглеждайки интериора, би било ограничено да изхождаме единствено от догмата за неговата покритост и да пренебрегваме проявата му като перцептивно пространство.

И ако целта на архитектурния проект е със своите модели и максимално да се приближи до реалното пространство, за теорията е особено съществено да се занимава и с перцептивното пространство. Тази необходимост ясно се очерта в последните години, когато термините реално и перцептивно пространство навлязоха в теорията на архитектурата — при това съвсем не поради увлечение по излишен психологизъм, а в резултат на утвърдилата се общозначимост на теорията на относителността.

В съвременната теория е подложена на сериозно съмнение и поддържаната от проф. Иванова постановка за равнозначността на формообразуването и пространственото конструиране. Тази постановка не позволява обяснението на египетските пирамиди като архитектурни паметници, доколкото тяхната форма не създава пространство — ако пък наивно се приеме, че погребалната камера и галериите са пространства, то те не се изразяват във формата на пирамидите. Тук идва на помощ понятието „маса“, въведено в теорията на архитектурата през 20-те години от А. Габричевски, отхвърлено покъсно от някои теоретици, а днес възродено отново, за да се изследва чрез него синтезът „маса-пространство“ като основа на формообразуването (А. Иконников—/5/). Според същия автор, без да се приложи този синтез би било „невъзможно да се опише с достатъчно пълнота, например, еволюцията на италианската архитектура от Ранния до Късния ренесанс“⁵.

И така, описанието и анализът са процеси, които се изменят и развиват успоредно с развитието на съответната наука, на останалите науки и на общественото съзнание като цяло. Ако приемем това, би трябвало да отхвърлим претенциите за предварително и веднъж завинаги установени апарат и метод за осъществяването на тези процеси.

В светлината на този извод намирам за неоснователно и съмнението на проф. Иванова, че е възможно „отделяйки интериора в самостоятелен обект на изследването“, да бъдат характеризирани нови тенденции в архитектурата. Обратното становище, което аз споделям, е много точно аргументирано също от проф. Иванова, но в предишната ѝ статия (бр. 6/80) „Формализацията на изследването е не само допустим, но и наложителен похват в науката, когато е необходимо да се разграничат онези елементи на знанието, които се описват (в научния смисъл на термина) с логически разсъждения... Особеностите на интериора и екстериора могат да се анализират (описват) поотделно(!), тъй като самата психическа нагласа на възприемащия човек (и архитекта, и консуматора) съдейства за това.“

Бих искала накратко да се спра и на спорния въпрос за използването в архитектурната наука на методи, термини и апарати

* Проф. Иванова не изказа мнението си за моята дисертация по време на публичната защита. А и в самата си статия тя не изразява отношение и критика по съществото на моята работа, до което по някакви причини не е могла да достигне. Обективно са отразени някои редакционни слабости в автореферата, на който проф. Иванова се позовава. Такива слабости има и в самата дисертация, която тя, ако съдя по някои разсъждения в статията, очевидно не познава. Сега, две години след завършване на дисертацията, сама си давам сметка, че наистина бих могла да изложа по-добре тезата си, но също така и че значимостта на открития от мен нов принцип не е намаляла с изминалото време.

от други науки. Смятам, че пуританското отношение към него е ненужно, а в някои случаи вредно самоограничение. Да си припомним коефицирането на архитектурните форми в каноните на петте ордера и да си признаем, че никои (поне от 1939 г. насам) не е обявил този акт за семиотизиране на архитектурната теория. По-скоро съвременната архитектура гледа със завист на додекафоничната музика за това, че нейната теория е успяла успешно да кодира съвременния ѝ език, нещо, което архитектурната теория не е успяла да стори със съвременния архитектурен език. Ето едно необятно поле за теоретично изследване, което, ако бъде резултатно, ще означава прекрасен „практически принос“: ще даде „гарантия, че свободата на творческата инвенция няма да се превърне в непрекъснато пилеене на ценен опит“ (1).

Основният проблем — за отношението между теория и практика — в статията на проф. Иванова от бр. 3/87 се разглежда на фона на обща отрицателна оценка за положението в архитектурната професия: „провинциална неприязън към научната специализация“; увлечение по чужди науки, смесено със заблуждението, че това е архитектурна теория; лошо състояние на практиката, породено от самата система на институти и лаборатории; смесване на наука и проектиране, когато всъщност е необходимо „разделяне на труда в професията“ и т. н.

За да се вземе обективно отношение към тези констатации, е необходим анализ, който от една страна изисква пространост, а от друга със своята сложност в определени моменти ще превишава самоосмислящите способности на професионалиста архитект. Статията очевидно е непълноценна форма за подобен анализ — другаде се пишат книги.

И все пак, когато се опитваме да осмислим същността на своята професия — архитектурна теория, архитектурно проектиране и строителство — ние по необходимост се дистанцираме от тези специфични дейности и търсим друго, по-адекватно, по-универсално равнище на оценка и по-значим познавателен и ценностен хоризонт. Такова равнище, такъв хоризонт е философският. Ето как философът гледа на единството и връзките в триаспектната изява на архитектурата: „Реализирането на преобразяващата функция е крайна цел в цялостното функциониране на архитектурната дейност теория-творчество-завършен резултат“ (Е. Христова—3/).

Разглеждайки „теоретичното архитектурно съзнание“, проф. Е. Христова посочва като негови субекти не само творците на архитектурната научна мисъл, но и твореца архитект, у когото архитектурното теоретично съзнание е подчинено на целите на практиката, а дори и „сравнително по-пасивната категория архитектурни консуматори“. По-нататък, обсъждайки архитектурната научна прогноза, авторката пояснява, че архитектурното предвиждане се осъществява във форма на систематизирано логико-теоретично, научно изложение. „Поради спецификата на своя характер то е застъпено главно в архитектурната наука. Въз основа на това, като овладяна научно-прогностична творческа методология, то може да съществува и в акта на проектирането, а като архитектурно-прогностичен експеримент — да присъства като новаторски

компонент и в архитектурното строителство.“

Тази постановка ни позволява да допуснем, че е възможно един субект на архитектурното теоретично съзнание да осъществява интелектуални резултати успоредно в различни сфери (независимо от това как основно е категоризиран той).

Проф. М. Иванова настоява, че е необходимо „разделяне на труда в професията“ (бр. 3/87) и че за теоретичната и проектантската дейност са нужни „различни дарби, различни способности“ (бр. 6/80). Убедена съм, че специфичната дарба „архитект“ е по-сложна, отколкото предполага действието разделяне. Известен е моделът за структурата на интелекта на Дж. Гилфорд („Заложби и реализация в научната област“ от чл. кор. проф. А. Поликарпов—6/), който не предлага рецепти, но позволява да си дадем сметка именно за многовариантното проявление на умствените способности. Когато говорим за дарба, явно навлизаме в друга наука — с проблемите на таланта се занимава психологията и оттам, както и от социологията и от педагогиката, могат да се черпят знания и идеи за стратегията на кадровото осигуряване. „Дарбата“ може да се разглежда и в светлината на въпроса за школата и учениците. Исторически погледнато този въпрос не е слизал от дневен ред, той ще продължава да бъде актуален и в бъдеще. Няма добри аспиранти без добри учители, както и добрият учен е немислим без своите добри ученици. Времето на самотния учен въобще, и особено в нашата професия, е отдавна отминало. Познавайки работата на колеги, които в момента градят своите хипотези, си мисля за първоначалния импулс, за поощрението и необходимостта от благоприятен климат. Известна увереност, а и оптимизъм биха внесли правилата за успешна научна работа на У. Берг (ръководител на Каведишовата лаборатория по физика в Кембридж след Ръдърфорд): „1. Не се опитвай да възкресиш минала слава. 2. прави неща, тъкмо защото са модни. 3. Не се бой от презрението на теоретиките.“

Когато става дума за заложби и още повече в светлината на отношението „теория — практика“, полезно е да си припомним имената на Лео Корбюзие, Гропиус, Мис ван дер Роу и други. Занимавайки се с проблемите на индустриализираното строителство, Лео Корбюзие създава своя „модулор“, който се квалифицира като измерителен инструмент, полезен само за проектантската фаза. Но работата на Гропиус и Ваксман е пример за една професионална ситуация, в която кристализират резултати, имащи пряко отношение към разискваната от нас тема. Ето как я описва Дж. К. Арган: „Тъй като Ваксман е бил дълго време непосредствен сътрудник и то тъкмо при проучване на проблемите, отнасящи се до съгледваните елементи, лесно е да се досетим къде и как е бил поставен и решен проблемът — не вече за приемане на отделния предмет-стандарт като модул, а за теоретично определяне на модула предмет, т. е. за един творчески принцип, който да бъде и основният факт в строителството. Ясно е, че това изследване е довело до схематизиране на функциите, до групирането им по категории и най-после до — макар и леко гъвкаво — очертаване на едно пространство на функцията, ще рече в широк смисъл на едно урбанистично или социално пространство. Но също така е ясно, че тази теоретична разработка е включвала схва-

щането, че предметът модул съдържа в зародиш всички конструктивни и формални възможности на дадена художествена култура и следователно още от самото начало е архитектурен предмет, извлечен с помощта на опита и на критиката от историята, дори от цялата феноменология на архитектурата.“

В този пример виждаме къде и как се заражда така нареченият загадъчен процес на проблематизацията, определен още като процес на осмисляне на себе си — в задачата и на задачата — в себе си. Трудно е резултатът от извършената работа да се приеме като практически архитектурно постижение или само като „частно“ научна теория. Наблюдаваме нещо много повече от умело прилагане на теоретично, т. е. на осмислено старо, исторично знание. В резултат ставаме свидетели на откритието на нов композиционен принцип, представляващ принос в „общата“ теория, в която въпреки влиза чрез обяснения едва след като е бил изнамерен по чисто научен път.

Приближаваме до ключов момент в тезата, която поддържам — създаването на новото като предварително осъзнат процес. Този процес се осъществява в резултат на стремежа непрекъснато да се надхвърлят собствените резултати, който очевидно е присъщ на архитектурното проектиране (а и на строителството); същият стремеж безспорно е една от главните особености на науката и на нейния експериментален метод.

За изясняване на мястото, начина и прическите за създаването на новото в архитектурата се налага, макар и с известна условност, да разграничим нейните основни проявления. Архитектурата като **умение** — това е способността да се постигне пространствено изразяване и пространствено оформяне на социално-функционалните процеси. **Майсторството** е норма на професионализма в тази дейност. **„Знанието в архитектурата“** като исторически процес започва от „знание за всичко“, стеснява се до граници на „знание за себе си“, при което остава свободно поле за способността (и необходимостта) да се ползва чуждо, „външно“ знание. **Творчеството в архитектурата** възривява нормата, която е същност на майсторството — резултатът от творчеството е именно осъзнатото създаване на новото в архитектурата, докато майсторството поражда единствено отделни нови художествени резултати или най-много — персонални отклонения от нормата.

Създавайки своите „пет принципа“ (хоризонтално лентъчно остъкляване, свободен първи етаж, окачена стена, свободна планировка, използваем покрив), Лео Корбюзие „осъществява акт на творчество, но не в проектирането, а в осмислянето и в систематизацията на идеи, отнасящи се до проектирането“ (4).

В хода на общественото развитие, при поява на нови потребности, се стига до необходимост от решителна промяна както в методите на работа, така и в резултатите от нея. Започва процес на преосмисляне на новата необходимост, на новата проблемна ситуация. Теорията, която борави с факта, прилагайки строго логично и непротиворечиво изследване, е предопределена за апостериорни обяснения — следователно тя не може сама да участва пълноценно в този процес. В него най-ак-

тивно се включва научното изследване, което никога не започва от наблюдения, а винаги от проблеми — или от практически проблеми, или от трудностите, с които се сблъсква теорията (К. Попер—/4/). И ако знанието влезе в „сложно, динамично, конфликтно отношение с осмислянето“ (4), то отговорът или постановката на възникналите проблеми стават **ключови** и съответно — обект на теорията. Ето такава е качествена и предметната разлика между процесите на осмисляне в практиката и в теорията.

Ако (както има предвид проф. Иванова) възложим на предпроектните проучвания разкриването на новото, ключовото, качествено различното, би трябвало от обектната записка на конкретния проект да очакваме постижения в теорията. Всеки, който познава процесите на проектиране, е наясно за величината на интелектуалния потенциал, който с оглед на времето и условията, се вмества във фаза „предпроектни проучвания“. В тази фаза намират своята реализация по-скоро резултатите от непрекъснато продължаващия процес на образование на архитекта. Естествено, както вече стана дума, никаква категоризация не определя крайните резултати. Възможно е и архитект-творец от „огнената“ архитектура (както казваше проф. Сава Бобчев), прочувайки световния и нашия опит, новите социални, технически, художествени и пр. изисквания, да стигне до извод примерно за необходимостта от нов тип сграда, основана на неизвестен или неосмислен от теорията принцип. Тогава се приема, че той е поставил научна теза, която може да бъде доказана само при използване на научна методология. А квалификацията на тезата като „научна или ненаучна“ трябва да се направи въз основа на оценъчни критерии, прилагани както към процеса на изследване, така и към резултата му. Дали по-нататък доказаният с този резултат нов принцип ще се заложи в експериментален проект (който сам вече не е научен продукт) е друг и също важен въпрос.

Разработването на експериментални архитектурни проекти и използването им за доказателство на дадена научна теза е обект на остра критика в статията на проф. Иванова. Ако използваме цитираното от нея определение за експеримента като „научно поставен опит, действие за потвърждаване на някакво предположение, научна теза или теория“, не е ясно защо архитектурният проект не може да бъде разработен с цел да потвърди или отхвърли дадена научна теза или формулирана хипотеза. Хипотезата се разбира обикновено като продукт на интуиция, изградена върху съвкупността от натрупан опит и насочена към неговото синтезиране и надхвърляне. Всяка хипотеза има стойност, доколкото е проверима, и тенденцията е тя винаги да се опира на някакво реално, а не идеално условие. Залагането на хипотетичен принцип в експериментален проект се съпровожда с максимално елиминирани на конкретните обстоятелства или напротив — с подбор на екстремни обстоятелства (целта на това действие е да създаде платформа за многостранна оценка от страна както на архитектите, така и на други специалисти). Крайното основание на един експериментален проект е не да бъде непременно построен, въпреки че това е ставало примерно с работите на П. Л. Нерви, Лео Корбюзие и др., а да бъде логически оценен като състоятелен или не новият принцип,

който лежи в основата му. Припомняйки си близкото архитектурно минало, би трябвало да сме съвсем наясно, че повече и по-съществени за теорията изводи бяха направени от построените и „консумирани“ експерименти.

Обикновено даден нов принцип се проверява в повече от един експериментален проект (по този начин подходи и аз в своята дисертация). Това не е количествена, а качествена характеристика на подхода, чрез който се придава своеобразна „множественост“ на откритието от една страна и от друга се създава ситуация „филтър“*** за усвояване на заложената информация и за определяне на нейната ценност от възприемащия. Възниква въпросът дали възможността да се доказва и оценява базисният принцип не се обезмисля от художественото като вътрешно присъщо на архитектурния проект, като плод на инвенция, т. е. на явление, неподлежащо на анализ (от архитектурната теория — да, но защо не от други науки). Ако приемем, че художественото „отнема“ по някакъв начин научното в проекта, трябва да се откажем от специфичните за архитектурата съждения и да се примирим с такива, които се отнасят до някаква „чисто“ художествена сфера. Това би означавало също да се потопим в интуитивизма и да го признаем за единствен двигател на постъпателните процеси в архитектурата. Изкуство или наука — „... подобна антitezа не съществува, освен в сферата на идеалистическата мисъл и на присъщия ѝ категоризъм, и тя отпада, стига само да съобразим, че всяко явление от феноменологична гледна точка е такова, доколкото е форма...“ (1) — т. е. научното знание не губи, а намира своето отражение във формата. Формата вече е познаваема и подлежи следователно на оценка — както естетическа, така и прагматическа. Щом сме овеществили научното знание в нещо познаваемо, значи можем да сравняваме ново и старо знание. Отделен въпрос е, както вече се изтъкна, че върху едно и също знание може да се постигне новост в художествения резултат, но това разбира се, не е научна новост.

Когато разискваме проблема за науката и практиката като взаимодействие, повече от ясно е разграничението им по специфика. Задачата днес е по-скоро тяхното сближаване. Общопризнато е, че в наше време ръководно значение има интеграционното начало, отговарящо на потребностите на научно-синтетичната картина на света. Убедена съм, че работата на научните звена и лаборатории към проектантските институти не е „минал етап“, както твърди проф. Иванова, а напротив, първа предстои да се разгръща и усъвършенства. В други сфери на науката в изпълнение на задачата за превръщането ѝ в „непосредствена производителна сила“**** кипи работа по създаване на програмни колективи. Обсъждат се въпроси като организация, състав, икономически статут, информационно осигуряване, терминологичен консенсус и пр. (7). Проф. М. Класанов казва: „По-активно използване на науката би спомогнало за

*** Термин от теорията на информацията — филтър в информационния канал представлява например и съвкупността от количество знания, аналитични способности и пр. на самия възприемащ (т. нар. „тезаурус на реципиента“)

**** Вж. материали на Пленума на ЦК на БКП от 12 февруари 1985 г.

създаване на по-универсални проектантски институти, които ще осигурят възможност за изява и проверка на по-голям брой архитекти в различни области на архитектурата“ (3).

Вътрешни проблеми в професията винаги е имало, което е свидетелство за процеса на непрекъснатото ѝ развитие. И вътрешните проблеми в теорията са очевидни, особено във връзка с процеса на нейното установяване в съвременното ни. Много съществено обаче е осмислянето на тези проблеми да става не просто в практиката и не просто в теорията (както е започнат спорът), а в съвременния общо професионален и общокултурен контекст. Това е до голяма степен по-различно отношение. Общественото развитие налага все повече и по-съществени връзки на архитектурата с други професионални дейности. То също поставя остро въпроса за интелектуализация на архитектурата като цялостна дейност — теория-творчество-строителство. Струва ми се, че в светлината на такива задачи трябва да се извършва подемът на професионалното съзнание и ориентацията на професионалната енергия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арган Дж. К., Изкуство, история, критика, Български художник, 1984
2. Арнхейм Р., Динамика архитектурных форм, Москва, 1984
3. Архитектура и общество (под редакцията на чл. кор. проф. арх. Ал. Обретенов, проф. к. а. н. арх. М. Класанов), Техника, 1980
4. Глазычев В. Л., Эволюция творчества в архитектуре, М. Стройиздат, 1986
5. Иконников А. В., Художественный язык архитектуры, М., Искусство, 1985
6. Проблеми на таланта — сборник статии и интервюта, Партиздат, София
7. Програмната организация на науката в академите и ВУЗ (опит и перспективи), Софийски градски комитет на БКП, 1986
8. теория композиции в советской архитектуре, М. Стройиздат, 1986
9. Hall E. T., The hidden dimension, Anchor Book Edition, 1966, 1969

ПРЕДМЕТНО-ПРОСТРАНСТВЕНАТА СРЕДА НА ИНВАЛИДИТЕ И ПРЕСТАРЕЛИТЕ ХОРА

Според Декларацията за правата на инвалидите, приета от Общото събрание на ООН на 9.XII.1975 г., терминът „инвалид“ означава лице, непригодно да посрещне лично изцяло или частично нуждите на нормалния индивидуален или социален живот поради увреждания на физическите или на умствените му способности, получени по рождение или след това. Инвалидността, която поразява в момента всеки десети жител на планетата, не означава непременно липса на трудоспособност. В зависимост от условията дори хората в инвалидни колички могат да работят и да участват в обществения живот редом със здравите хора.

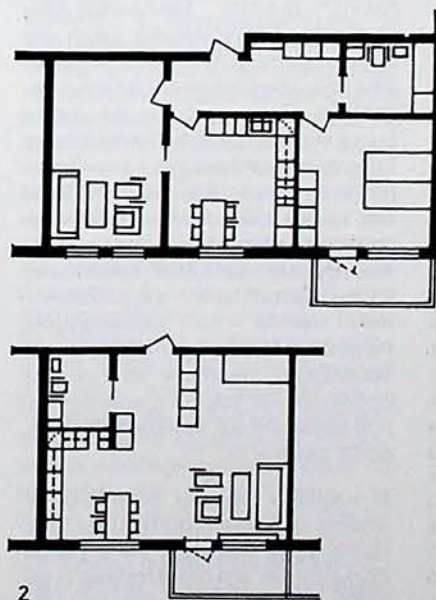
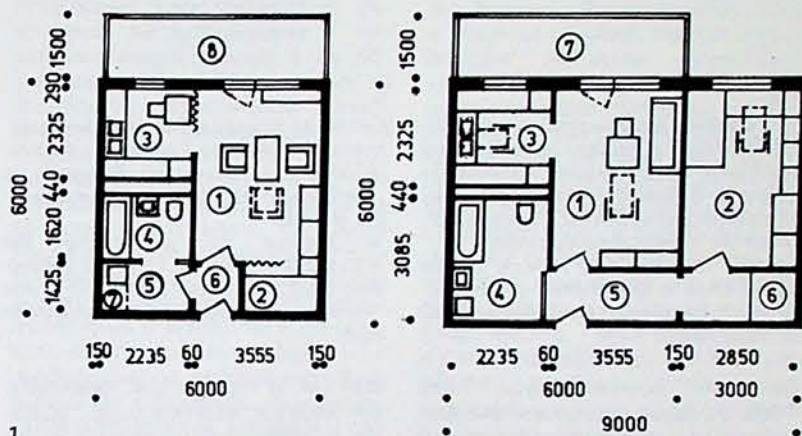
При ясната постановка, че проблемите на рехабилитацията на огромния брой инвалиди и стари хора може да се решат само чрез прилагането на комплексен подход за формиране на специфична предметно-пространствена среда, в международен план станали важни събития в областта на архитектурата и дизайна. На Осмия конгрес на Международния съвет на организациите за промишлен дизайн (ИКСИД) през 1973 г. (Япония) тези проблеми бяха формулирани като един от най-важните за дизайна на съвременния етап на развитие. През 1974 г. ЮНЕСКО разглежда широк кръг от въпроси, свързани с „обхващането“ на инвалидите и престарелите хора и тяхното връщане към нормален обществен живот. През 1977 г. в Харков беше проведен семинар „Интердизайн“ при участието на 27 дизайнери от 12 страни на тема „Дизайн за инвалиди и стари хора“. Официално обявената (1981 г.) година на инвалидите би трябвало да отбележи „началото на мъдростта, творческа и съгласувана международна акция“ в полза на всички, които от рождение или поради злополука страдат от някакъв недъг. От 15 до 20 септември 1985 г. в Израел се състоя международна конференция на тема „Дизайн за инвалиди“. Тези и други събития потвърдиха необходимостта проблемите да бъдат решавани вече на национално ниво, като преди всичко се формулират действията за премахването на препятствията, които създава например архитектурата.

отговорни за несъобразности-те при изграждането на материалната среда: „Състоянието на инвалидите, колкото и да е тежко, не поставя (с изключение на хората с колички) принципно нови проблеми пред архитектите, а само изисква по-прецизно осмисляне и решаване на съществуващите проблеми. При инвалидите говорим за известни неща: неплъзгащи подове, ниско поставени полици, достъпно отваряне на прозорците, интелигентно планирани кухни и пералня в банята“. Разбира се нещата не са толкова прости и анализът на съществуващото положение показва, че архитекти, дизайнери, ергономи от различни страни работят отдавна и активно за създаване на подходяща материална среда за инвалиди и престарели хора. В някои страни (ФРГ, Швеция, Великобритания, Финландия, САЩ, Белгия, Швейцария) са разработени предложения за стандартизиране на жилищата, отчитащи потребностите на инвалидите и старите хора. Проектират се подходи към сградите, пешеходни алеи, коридори, определя се оптималната площ на асансьорите, формулират се изискванията към органите за управление и манипулиране с гръжките на вратите и прозорците, предвиждат се отделните функционални зони в жилището. Препоръчаните размери на помещенията и проходите са съобразени с радиуса на въртене на инвалидната количка и с възможностите за движение със спомогателни средства (патерица, бастун и др.). В САЩ са предложени стандартни за типове проектиране на жилищни и обществени сгради, съобразени със специфичните изисквания на инвалиди и стари хора в зависимост от вида и степента на нетрудоспособност (физически и нервно-психически нарушения). В последно време определени резултати по отношение на архитектурната и дизайнерската намеса при решаване на проблемите на инвалидите и престарелите хора се отбелязват в социалистическите страни. В ГДР и Чехословакия се строят училища, интернати, жилищни сгради за инвалиди. Особено интересен е опитът с училището „Д-р Георг Бенжамин“, построено през 1978 г. в Берлин, където е осъществен модел за комплексна рехабилитация с пълна дизайнерска намеса във външния и интериорите. В Унгария след дългогодишни проучвания, отделни дизайнерски реализации и създа-

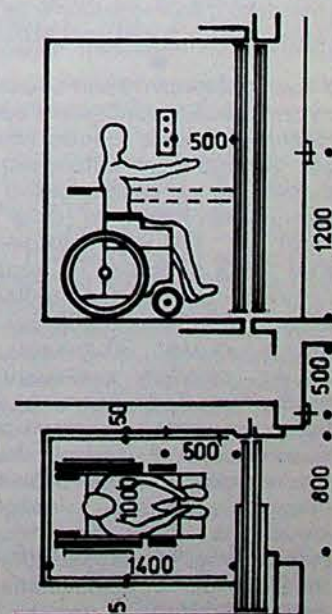
„Първото право на всеки инвалид е да не бъде такъв“

Федерико Майор

1, 2
Характерни особености — максимално освобождаване на пространствата от обзавеждане; крайстенни, вградени или свободно стоящи шкафове; плъзгащи врати; ширина на вратите минимум 900 мм.
Specific features: maximum clearing of the areas of furnishing; cabinets along the wall, built-in or free standing; sliding doors; width of the doors — 900 mm at the minimum.

3
Изисквания към някои размери, свързани с асансьорната кабина при ползване на инвалидна количка
Demands on some dimensions of the lift cabin when used by wheel-chairs

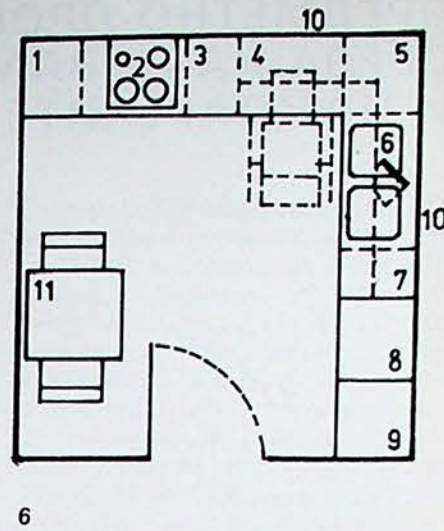
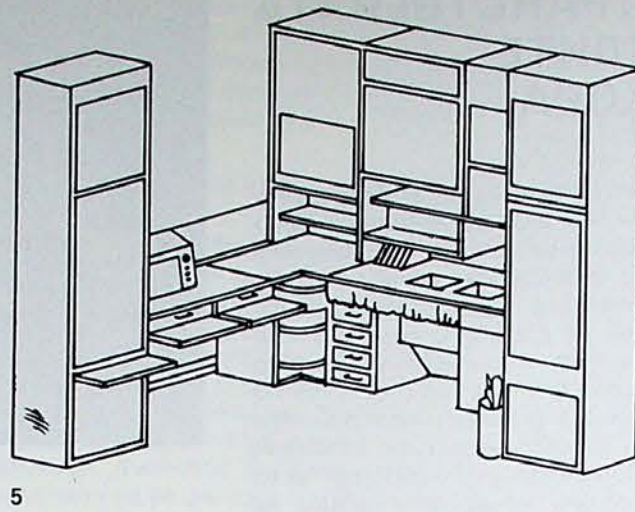
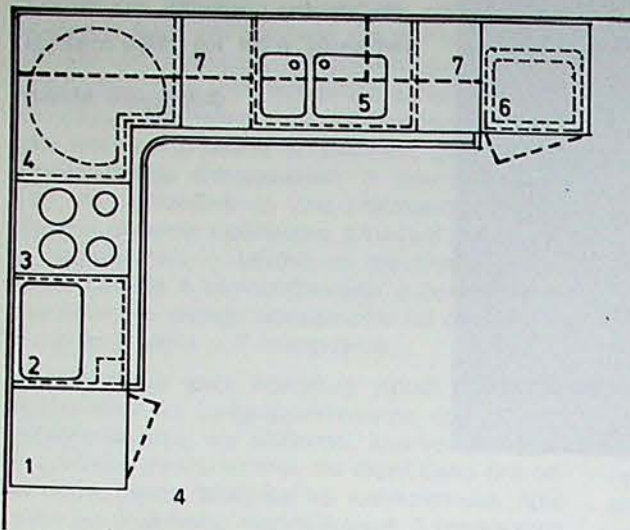
4, 5, 6

Характерни особености — монтиране на уреди и обем в зоната за достъпност от инвалидна количка.

Освобождаване на зоната под работните плотове. Използване на ъгловия обем. Търсене на изтеглящи се обем в зоната на първия ред

шкафове. Specific features: assemblage of facilities within the zone accessible from the wheel — chair. Clearing the zone under

the work-table. Usage of the corner volume. Seeking of draw-volumes within the zone of the first row of cabinets.

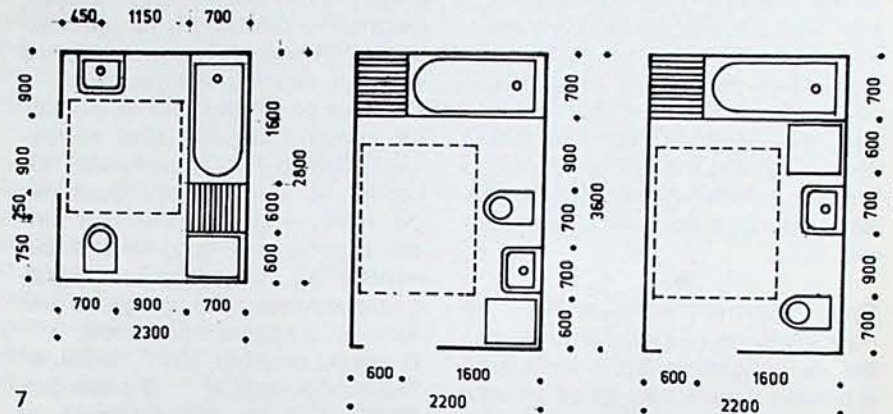

7, 8

Характерни особености — пространствата са решени за свободно движение на инвалидна количка до уредите в санитарния възел; монтиране на ръкохватки и приспособления на определена височина. Specific features: free moving of the wheel-chair to the facilities in the sanitary unit; handles and facilities installed at fixed height

9

Схема за преодоляване на архитектурните бариери в градска среда — тротоар с наклон на бордюра и „прекъснат остров“ на пешеходната пътека. A scheme for overcoming the architectural barriers in town setting: side-walk with sloping curb stone and “interrupted refuge” on the pedestrian path

ване на номенклатура през 1985 г., беше построен цял жилищен комплекс за инвалиди. В Съветския съюз от години се правят проучвания, проектират се и се реализират отделни изделия, провеждат се семинари по въпросите на рехабилитацията на инвалидите и т. н. В Полша се провежда системна работа с активното участие на специалистите от Института за промишлен дизайн във Варшава, проектират се изделия и цели групи изделия, уреждат се изложби на тема: „Жилищната среда за инвалиди“. През 1975 г. във Варшавския център за рехабилитация на болните с нарушени двигателни функции (авторски колектив: проф. Г. Скибневски, Е. Болест, арх. П. Гералтовски от Института за промишлена естетика) беше осъществен експериментален жилищен комплекс с възможности за рехабилитация в самото жилище.

фекция и трикотажи, опаковки от хартия, картон и гр., гребни пластмасови изделия и играчки, гребни металпресови изделия). Останалата част от инвалидите работят в обикновените предприятия, които запазват 10 на сто от местата си за хора от посочената група. Трудоустройването на инвалидите е процес, който се нуждае от голямо внимание и компетентна намеса на специалистите. Засега липсват ергономически разработки на работните места за инвалидите. Липсват конструктивни и дизайнерски решения за приспособления на уреди и машини за извършване на конкретна трудова дейност.

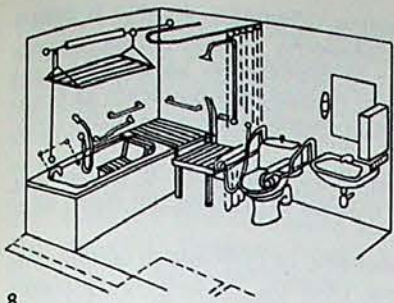
В нашата страна рехабилитацията на инвалидите и на старите хора все още не е разработена от архитектурна и дизайнерска гледна точка. Все още няма изградено отношение към този въпрос на необходимите нива. Затова не бива да учудва липсата на изделия за рехабилитация в следоперативния период, изделия за бита, жилищни сгради за инвалиди. Никой още не ги е предложил за проектиране. Грижата за трудоустройването не изчерпва нещата, необходима е ясна концепция за всеобхватна и перспективна програма, в която да бъдат определени сферите на проектантската намеса. Работни колективи от специалисти с участието на архитекти и дизайнери трябва да разработят изискванията за цялостния процес на рехабилитацията на инвалидите и да предложат стандарти и каталожна система за необходимите

те изделия и групи от изделия. Отлагането на решаването на проблемите на рехабилитацията забавя недопустимо пълноценното връщане на инвалидите и старите хора към производствена и обществена дейност. В този смисъл особено значението придобива „Проектна рехабилитация за пространствените стандарти и техническите нормативи, задължителни при проектирането, изграждането и преустройването на жилищни помещения, в които живеят или ще живеят инвалидизирани лица, и при преодоляването на съществуващите архитектурно-социални бариери“, подготвена през 1985 г. от колектив в състав: проф. г-р Д. Костадинов, МНЗ; г-р Вл. Калайджиев, зам.-председател на Комисията по възпроизводството на населението към Държавния съвет на НРБ; г-р А. Иванов, к. м. н., ЦНИМЗ и МНЗ; арх. Ф. Гугучкова-Дончева, Териториална проектантска организация, Бургас; арх. Л. Димитров, ЦИПЕ. Този документ е адресиран пряко към проектантите (архитекти и дизайнери) в нашата страна и уточнява практическата намеса в жилищната среда на инвалидите и престарелите хора. Например още при входовете на сградите, пощенските кутии, автомати и гр. трябва да се монтират в зоната на достъпност от хората в колички. Ще се появят и рампи за придвижване на количките. За стълбищата трябва да се предвиджат перила с овално или кръгло сечение, отделени от стените, а самите стъпала да бъдат с нехлъзгаво покри-

тие и без изпъкнали ръбове. В самото жилище проектантите ще решават специфични вътрешнопространствени задачи: размерите на проходите за движение на количката, начина на отваряне на вратите и прозорците, координиране на височините на мебелите с височината на количката, начина на отваряне на гардеробите и височината на окачване на гредите и т. н. Баните и тоалетните, получили вече по-големи размери, ще бъдат обзаведени с нови елементи: полици, поставки, ръкохватки, перила, кранове, специално проектирани вани и душове, столове-клезети и гр. При проектирането на кухнята за инвалиди ще се изпълнят редица нови изисквания: непрекъснатост на процесите; ясно разграничаване на функционалните групи; създаване на зони за свободно обхождане на мивката, печката, работните плотове; ергономична обосновка на височините и дълбочините на достъпност при различните случаи на инвалидност; специално изследване на захранването на кухнята с ток, вода и газ; решаване на проблемите за съхраняване на продуктите, поддържане на чистота, лесно наблюдаване на най-горните обемни и т. н. Основен момент в проектирането е системата от подвижни плотове и обемни с добри комбинативни възможности съобразно конкретните изисквания. Всички изделия в кухнята, обслужващи инвалидите, са предмет и на дизайнерска намеса.

В заключение припомням думите на бившия генералния ди-

ИНВАЛИДИТЕ И АРХИТЕКТУРНО-СОЦИАЛНИТЕ БАРИЕРИ. В ЖИЗНЕНАТА СРЕДА

Всяко значително и особено много тежко увреждане на зравословното състояние на човека води до сериозни за живота му последици и поражда за него много сложни социални взаимоотношения. Вродената и особено придобитата инвалидност променя не само физическото състояние и психиката, но понякога накарнява и упражняването на личните и обществените права. Тя се отразява върху отношенията с близки и приятели, нарушава връзката и равновесието с околната жизнена среда, затруднява начина за придвижване и оттам възможностите за самостоятелно използване на жилищните и обществените сгради, комуникациите и други. У нас се прави много за повторното социално „вграждане“ на инвалидизирани лица, за облекчаване на тяхното положение. Най-слабото място на полаганите социални и всички други грижи обаче са били и си остават архитектурно-социалните бариери. Те се срещат навсякъде в околната жизнена среда — в жилищата, хоризонталните и вертикалните комуникации, обществените сгради и обектите за общо ползване. Тези бариери пречат много за ресоциализирането на милиони хора в обикновеното всекидневие. Всъщност те водят до неприятен стрес, имат подчертан социален облик и звучене и могат да бъдат отстранени единствено с помощта на цялото общество.

Необходимо е да се внесат промени в много от елементите на жилищната и жизнената среда, а също и в градоустройствената обстановка. Тези елементи трябва да предлагат лесна достъпност и осъществяване използваемост.

Архитектите, дизайнерите и останалите специалисти в областта на строителството не знаят почти нищо за видовете, отрицателното влияние и начините за преодоляване на тези, съществуващи на всяка крачка в жизнената среда архитектурно-социални бариери. Не ги познават, защото нито по време на следването им са били запознати с тях, нито в практическата им дейност някой е привличал вниманието им върху тяхното съществуване. Изискването да не се допускат подобни архитектурно-социални бариери при планирането, проектирането и изпълнението на новите жилищни и обществени сгради, а също и при модернизирани вече съществуващите, е в пълно съответствие с принципа и повика за съвременно, издържано във функционално отношение

строителство. Сградите не се строят за месец или два, като в същото време трябва да служат не за година или две, а за десетки, понякога за стотици години.

Жилището като цяло и отделните му помещения трябва да бъдат планирани и изградени при новостроящите се или пък при преустройваните налични сгради така, че да бъдат приспособени към трайните състояния на живеещите в тях инвалидизирани лица, а не обратното. Да ги подпомагат за възможно максимално самостоятелно извършване на всички дейности във всекидневния бит. Жилището и обществените сгради трябва да се изграждат като се имат предвид психологическите, физиологическите и социалните нужди на инвалидите, възрастните хора и майките с детски колички. Да бъдат съобразени с необходимите пространства и площи за движения, осъществявани с бастунци, каячки и патерици, с инвалидни и детски колички, с възможностите за завъртане на инвалидната количка, а също и за самостоятелно използване на мебелите и обзавеждането от сигнала в количката положение, без опасност от падане. Хората прекарват по-голяма част от времето си в своето жилище, поради което отстраняването на архитектурно-социалните бариери в него придобиват първостепенно значение. Такива бариери са стъпалата пред и във входното помещение на сградите, които трябва да се преодоляват, асансьорните кабинки, които трябва да позволяват свободно поместване на инвалидната и детската количка, тесните входни врати на сградата и на самото жилище, които трябва да бъдат широки 90 см. Прозорците трябва да бъдат отваряни и затваряни при сигнала в инвалидна-

та количка положение, а контактите и щекерите, рафтовете и чекмеджетата на гардеробите да попадат в обсега на свободната дейност на ръцете и от инвалидната количка. Особено внимание заслужава кухненското помещение, чието обзавеждане трябва да улеснява самостоятелната работа на инвалидите — домакини, ползващи количка. Елементите както в отделното, така и в общото тоалетно-ванно помещение е необходимо да бъдат поставяни на такава мястото и на такава височина, че да бъдат достъпни за самостоятелно използване при придвижване на инвалидната количка.

Към архитектурно-социалните бариери в хоризонталните и вертикалните комуникации спадат тесните пешеходни улични площи, които трябва да позволяват свободно размиване на две инвалидни колички, липсата на специални пътеки на кръстовищата, по които те да се движат свободно. Необходимо е да се предвидят и скосени ръбове към плочниците пред жилищата на инвалидите, както и на други подходящи места. Такъв недостатък е също липсата на дръжки от двете страни отвън на средствата на обществения пътнически превоз, на достатъчно свободно място в тях за инвалиди и детски колички, на наклони към плочника по спирките, на наклонени площи, специални асансьорни устройства и рампи в подлезите.

Към сградите за общо ползване спадат учрежденията, болниците и поликлиниките, училищата, хотелите и мотелите, театралните салони и кинозалоните, концертните и изложбените зали, различните видове магазини, стадионите и спортните зали и други. За свободен достъп и лесна използваемост и от инвалидите пред тях трябва да има рампи, достатъчно широки външни и вътрешни врати и коридори, достатъчно широка асансьорна кабина, подходящи тоалетни помещения. В хотелите, мотелите и почивните станции е необходимо да се проектират по няколко стаи, в които да се приемат инвалиди на колички.

Обществените телефонни автомати трябва да бъдат монтирани на височина, позволяваща лесното им използване от инвалидна количка. Касите и щандовете в магазините — да осигуряват достъпа и на инвалиди. Налага се също на определени места в градовете да има специални задължителни знаци, показващи обектите, които могат да бъдат използвани и от най-тежко инвалидизирани хора, а също и места за паркиране пред жилищата на инвалидни леки коли, които да не се заемат от други частни автомобили.

Д-р Антон Б. Иванов, к.м.н.
арх. Филипа Гугучкова-Дончева, к.а.н.

ректор на ЮНЕСКО Амагу Махтар М'Боу, които ясно разкриват необходимостта от правилно насочване на организацията на обществото за решаване на проблемите на инвалидите:

„Инвалидите не искат друг освен да разполагат с необходимите средства, за да участват като всеки друг в различните области на обществения живот. Намирането на решение на това законно искане предполага двустранен подход. От една страна, необходимо е да се мобилизират всички материални, научни и човешки ресурси за предотвратяване на нещастните случаи и създаване на условия инвалидите да поемат отговорност и да имат еднакви права с тези на останалите членове на обществото. От друга обществото трябва да се превъзпита така, че да приеме инвалидите открито, безрезервно, без снизхождене и специално отношение.“

Арх. Людмил Димитров

Забележка:

Фигурите са взети от „Проектна-наредбата за пространствените стандарти и техническите нормативи, задължителни при проектирането, изграждането и преустройването на жилищни помещения, в които живеят или ще живеят инвалидизирани лица и при преодоляването на съществуващите архитектурно-социални бариери“, изработена през май 1985 г. от коректив: проф. г-р Д. Костадинов, от МНЗ, г-р Вл. Калайджиев, зам.-председател на Комисията за възпроизводство на населението към Държавния съвет на НРБ, г-р А. Иванов, к.м.н., ЦНИМЗ и МНЗ, арх. Ф. Гугучкова-Дончева, ТПО — Бургас, арх. А. Димитров, ЦИПЕ — София.

КОЛОНИАЛНАТА АРХИТЕКТУРА НА СТАРА ХАВАНА

Арх. Паул Наваро

Според направените от професор Хоакин Вайс проучвания в развитието на кубинската колониална архитектура може да бъдат разграничени четири периода: примитивен, първоначален (или формиращ), централен (или барок), финален (или неокласически), които по време съвпадат с: XVI, XVII, XVIII и XIX век. Що се отнася до характера на тази архитектура, самият Вайс е оставил едно несравнимо определение относно нейните качества: „Тя притежава ярка индивидуалност. Нейните решения — напълно функционални, отразяват по един впечатляващ начин социалната среда, в която се осъществяват животът и традициите на страната, тя свидетелства какви материали са предлагали земята и занаятите, упражнявани от нейните жители. Нейната издръжаност и простота на решенията ѝ са напълно в тон с модерните идеали на онова време — архитектура живописна и с богат колорит. Величието на нейния мащаб, широките входни пространства, оформени от колонади, изгадените балкони, огромните решетки по прозорците са предизвиквали възхищението на пътешественици от всички времена, включително и на архитекти, проектиращи изключително в модерен стил.“ (Хоакин Вайс Санчес — „Кубинска колониална архитектура“.

1. Изглед от Замъка на хълма (1589—1630 г.)
View of the Castle on the Hill (1589—1630)

2. Манастирът „Свети Франциск“ (1719—1738 г.)
St. Francis monastery (1719—1738)

Примитивен период (XVI век)

През този период откриваме раждането на един град, съставен от скромни елементи, град, принуден поради напълно неблагоприятните природни и социални условия, да прибегне до извънредни ограничения в архитектурното си развитие. Всички постройки от първата половина на века са изпълнени с дърво — дърски върху дървен скелет и покрив от палмови листа. По-късно дървото е заместено от кирпич — глинена замазка върху мрежа от тръстика или лиани, а на мястото на палмовите листа се появява глиненият покрив.

Използването на улици започва към края на века.

Първоначален (формиращ) период (XVII век)

По това време се постига завършен израз на гражданските и религиозните архитектурни програми, действащи под влиянието на испано-мудехарната тенденция (испанска готика и романтика с арабски влияния — б. пр.). Монополното право за търговия със Севиля и Кадис е определящ фактор за мавърското влияние в кубинската колониална архитектура, тъй като Андалусия се явява последната мюсюлманска опора в Испания. Влиянието не идва от големите андалусийски градове, а от малките селища като Ронда, Сан Лукар, Осуна, Аркос де ла Фронтера и други. По този начин сградите запазват своя провинциален характер, отличаващ се с прости и синтетични форми.

След три века много малко може да се каже за жилищата от тази епоха. Малко са образците, оцелели след многократните преобразувания и приспособявания, на които често са били подлагани тези сгради. Основавайки се на някои документални описания или въз основа на факти от старите архиви, стигаме до извода, че по-голямата част от жилищата на XVII век са изградени на един единствен етаж, с умерени подпорни разстояния. Основният елемент — разпределител, служещ за вентилация, а централният вътрешен двор „патио“, чийто размери са определяни в зависимост от големината на жилището и от финансовото положение на собственика. В господарските къщи „патиото“ е заобиколено от покрита галерия. Въпреки наличието на каменна зидария, а и на керемиди върху покрива, покривите през XVII век обикновено се изпълняват с богат креолски дървен материал, който тогава в страната има в изобилие. Същият дървен материал се използва и за изработване на решетки за врати и прозорци.

Смята се, че през този период в горния етаж на жилището на два ката започват да се използват така наречените *сиеррес* — изгадени еркери, покрити с мрежа, подпирани на конзоли от каменна зидария и покрити с керемиди стрехи. Тези детайли са типични за андалусийската архитектура и продължават да присъстват в кубинската архитектура и през XIX век. Ако приемем, че в началото фасадите на тези къщи са били в бяло, следвайки андалусийската традиция, за да отразяват слънцето и да поемат по-малко от радиацията във вътрешността на жилището, скоро

те се обаярят в по-топли цветове: жълто и сиена, които в контраст със зеленото и синьото на парапетите и на дограмата и с червеното на керемидите върху покривите с големи стрехи допринасят за богатото тържество на цветовете, които излъчва тропическото слънце.

От архитектурните образци, запазени в страната, по-голяма информация има за черквите от тази епоха.

Във външния вид на храмовете се повтарят основните белези на гражданските обекти — главно тяхната простота. Вътрешността на тези черкви е изградена на принципа на контраста — на гладките и семпли стени с малки ниши се противопоставят богато орнаментирани олтари и дърворезбите по таваните, изпълнени с най-опростени елементи, украсени с фини релефи и орнаменти.

Централен (бароков) период (XVIII век)

Общите насоки на кубинската барокова архитектура се очертават през XVII век в рамките на рационализма, носещ все още народностен характер. През XVIII век се усъвършенства най-добротото от идеите на XVII в., като архитектурата на тази епоха прераства в урбанистично изкуство, сравнимо с много от добрите примери от други колонии на Новия свят. Макар и силно повлияна от архитектурата на Испания, кубинската архитектура запазва своята независимост, от една страна, поради климатичните фактори, които налагат един по-различен функционален израз, и от друга — поради качеството на местните материали, по-специално на камъка, който не може на бъде обработван като този от континента. Това задължава майсторите каменоделци на местата на скулптурните елементи да поставят имитации. Така се получава един схематичен барок, в който пластичната игра на линиите, плановете и обема, създават неговата максимално изразителна характеристика.

През XVIII век в страната настъпва икономически подем, свързан с развитието на търговията и селското стопанство. Някои слоеве от обществото се нуждаят от нови и по-просторни жилища. Издигат се черкви, манастири и болници. Започва бурно развитие на градовете в голям мащаб. Строят се административни и обществени сгради, изграждат се площади и променадни, правят се улици, създават се нови кейове и т. н. Всичко това за кратко време променя облика на кубинския град.

В новите жилища на два ката започват да се появяват входните пространства, оформени от широки полукръгли аркади, върху тоскански колони. В тези жилища по продължение на горния етаж се появява балконът, непрекъснат или „скъсан“ в мецанина, който прекалено много контрастира на простите балкони, предшествващи го през XVII век. Развити майсторски през XVIII век, тези елементи позволяват на авторите на жилищата, благодарение на качествата на местното дърво да направят парапети от този материал и да заместят чудесата от прекрасно обработения камък при оригиналния барок с богато орнаментирани дървени парапети, придавайки много колорит на фасадите на къщите.

В интериора „патиото“ достига своята максимална изразителност: с квадратна форма, оброчено по цялото си продължение от обширни колонади, то е не само елемент, позволяващ осветяването на помещението около него, но и социален център на домашния живот.

Черковните постройки, с изключение на детайлите, които не могат да бъдат изпълнени с местен камък, се приближават повече към бароковите образци на континента. Появява се каменният покрив, придаващ по-голяма монументалност и устойчивост на тези храмове, много от които са достигнали до наши дни. В поредица от тези сгради от втората половина на века се появява Катедралата на Хава̀на, характерен представител на кубинския барок, в противовес на храмовете от това време, носещи белезите на испанската школа. През последните тридесет години от този период се появяват и много граждански обекти. В областта на военното строителство от този период са крепостите Ла Кабаня, Атарес и Ел Принсипе, построени в отговор на атаката на англичаните, когато временно завземат Хава̀на.

1

2

Краен (неокласически) период (XIX век)

Това време се характеризира с необичайно бързо икономическо развитие, настъпило в резултат на редица търговски и административни реформи, продиктувани от напредъка на селското стопанство (отглеждане на захарна тръстика, кафе, тютюн), а и от разширяващата се свободна търговия както с други колонии, така и с икономически мощни страни (Франция, Англия, САЩ), внасящи стоки, които липсват на пазара на испанската метрополия.

Построява се първата железопътна линия (1837 г.), дори преди някои европейски страни, прокарват се нови трасета за пътища, започва урбанизацията на нови терени, извън стените на града.

Неокласическата архитектура се налага бързо, на първо време в Хава, където подобрилите икономическото си положение граждани имат нужда от нови жилища, а някои от тях — и цели дворци. Тези хора възприемат новите архитектурни прояви като показ на своето преуспеяване.

Характерни за неокласиката в Куба са: ограниченото приложение на гървото, за сметка на желязото и камъка; изоставянето на старите покриви в полза на плоския покрив, а по-късно — използването на гъсени обшивки и балюстради. Започват да се прилагат колони, долепени до стената, тъй както и колонада, вмесно предхождащите я аркади.

Балконите са доста издигнати, без покрив, с богато обработени парапети от желязо.

След бурното си развитие през преходния век религиозната архитектура сега остава в столицата само отделни примери.

Изводи

Поради усиления морски трафик, Хава бързо се превръща в най-голямото и най-добре защитено пристанище в този район на света и става основна производителка на морски съдове за Испания и на американския континент. Последица от всичко това е фактът, че в Хава се срещат, смесват и постепено се сливат различни културни постижения, интелектуални търсения и творчески похвати, присъщи за местното население, за африканци, испанци и метиси, които полека-лека оформят оригиналната идентичност на кубинската нация.

„Хумболд се оплаквал по това време — каза Алехо Карпентуер* — от лошо трасираните хаваански улици. Но днес човек започва да мисли, че, може би за това се крие едно добро познаване на качествата на лошото трасиране, което изглежда е продиктувано от голямата тропическа нужда да се играе на „кръеница“ със слънцето, „подигравайки“ му се с площи, крадейки сенки от него, избягвайки зноините му залези чрез едно изобретателно умножаване на онези гъли на Фрайл, които продължават да се правят и досега в стария град, всичко това, което се нарича ИНТРАМУРОС (вътре в стените) продължаващо до началото на века. Имаше, освен това, много мазилки в тъмен шафран, в синьо, тъмнокафяво, светлокестеняво, масленозелено. И сега, от останалите в провинцията оцветявания, разбираме, че те представляват своеобразна форма за неутрализиране на слънчевите лъчи.

Старият град, наречен някога ИНТРАМУРОС (вътре в стените), е градът в сянка, създаден да експлоатира сенките. Град в контраст с всичко, което се ражда и расте на Запад от началото на този век, където населяването на стиловете — добри и лоши (повече лоши, отколкото добри) създава за Хава СТИЛА БЕЗ СТИЛ. С времето, в процеса на симбиоза той обаче прераства в един специфичен „барокизъм“, който понякога се смята за стил, включвайки се в историята на урбанистичните проявления. Защото постепенно от пълстротата, от взаимното смесване, от включването на различни реалности започват да произлизат трайните белези на една обща външна характеристика, която отличава Хава от другите градове на континента.“

* Алехо Карпентуер. „Градът на колоните“

През декември 1982 г., с единодушното съгласие на ИКО-МОС, историческият център на Стара Хава и нейната система от укрепления са включени в списъка на обектите, принадлежащи към Световното наследство

3

8

4

5

6

7

3
Къщата на епископа
(1648 г.)
The bishop's house
(1648)

4
Вътрешен двор в къщата на Маркес де Агуас Кларас (1751—1775 г.)

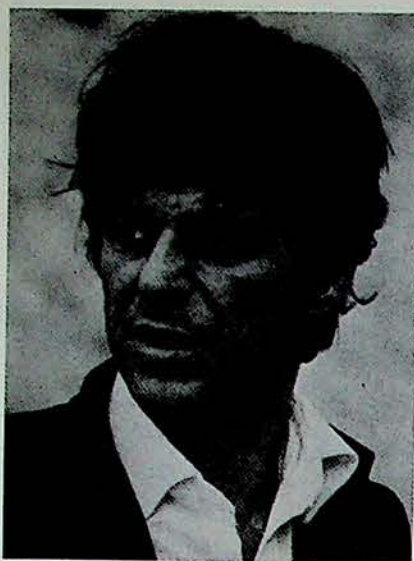
Inner courtyard in the house of Marques de Aguas Klaras (1751—1775)

5
Дворецът на капитаните (1776—1791 г.)
The palace of the captains (1776—1791)

6
Ел Темплете (малкото храмче) (1827—1828 г.)
El Templete (the small temple) (1827—1828)

7
Катедралата на Хава (1748—1777 г.)
The cathedral of Havana (1748—1777)

8
Черквата „Свети дух“ (1648 г.)
The Holy Ghost church (1648)

Между най-люксово илюстрираните, най-щедро рекламираните и най-ожесточено нападаните, творчеството на Рикардо Бофил е символ колкото на неговия личен успех, толкова и на успеха на процесите на обновление, зародили се преди години в Испания и Италия, „бедните роднини“ в тогавашна Западна Европа. Не без известно самостоятелство и арогантност той периодично изтъква тезата си, че основата на истинската архитектура си остава преди всичко средиземноморската цивилизация, особено когато си спомня снизходителното отношение на англосаксонците към неговите ранни творби.

За Бофил се заговорва по времето, когато и други барселонски архитекти се налагат в международния живот. Името на Ориол Боигас олицетворява в голяма степен т. нар. барселонска школа. Общото между двамата е съпротивата срещу централизма на Магрид, отвръщането към Европа и най-вече към Италия, свойствено на каталонския дух за независимост и национализъм. За разлика от сепаратизма на баските, национализмът на каталонците води до стремежа, поне в архитектурата, да се надмине андалуския или кастилския традиционализъм, да се превърне Барселона в световна столица от ранга на Магрид. Докато групата на Боигас — МВМ (Марторел, Боигас, Макай) се насочва към модернистичната западноевропейска архитектура, като отчита влиянието на конкретното място и желанията на потребителя¹, Бофил и ръководената от него група, известния Талер (Ателието) искат да реабилитират историята. Техният пример е Гауди — архитектът едновременно каталонски и световен феномен.

Бофил е роден на 5 декември 1939 г. в семейство на барселонски буржоа. Майката е италианка, а бащата архитект-предприемач, известен строител и един от „сеньорите“ на буржоазната левица. Това му дава по-късно възможността да навлезе рано в практиката. На 40 години е постигнал повече, отколкото на същата възраст Лео Корбюзие, Мис ван дер Рое и Гропиус, взети заедно. Семейната среда има голямо, но не и определящо зна-

чение за развитието на Бофил. Той намира архитектурата на баща си изчерпана, а по политическите, моралните и религиозните въпроси в семейството се води безкрайна дискусия.

Бофил се записва първоначално във Факултета по политически науки, но бързо напуска, отвлечен от закостенелия начин на преподаване. Друга дисциплина, която особено го интересува, е психологията. Запазва траен интерес към отклоненията в човешката психика, по-късно нееднократно изследва поведението на индивида в различни по характер пространства. За известно време смята, че професията на кинорежисьора позволява най-добре на личността да изкаже чувствата и мислите си. В крайна сметка избягва архитектурата под влияние на Бруно Дзеви и неговата известна книга „Да се научим да виждаме архитектурата“. С помощта на тази книга сам стига до извода, че архитектурата е независимо, автентично и оригинално изкуство, което има немного общи неща с живописата и скулптурата, музиката или литературата. Сега, когато си даваме сметка, че добре известният ни синтез с другите изкуства си остава второстепенно художествено средство, когато се правят лесни и произволни скокове от доскорошното математизиране към модното литературизиране, все с онази странна амбиция да се естетизира изплъзващата ни се архитектура, творчеството на Р. Бофил е свидетелство, макар и ожесточено оспорвано, преди всичко за самостоятелната естетическа ценност на това изкуство.

Записан в Политехниката в Барселона, Бофил отново се разочарова от преподаването и по собствените му думи се отдава на „политическа дейност“ сред недоволните студенти. Неколкократно влиза за по няколко дни в затвора, след което го изхвърлят от университета. Както и мнозина други, стига до заключението, че килията е прекрасно място за размисъл. Опитва се да прогълти образованията си в спокойна обстановка в Женева. По това време тамошното Висше училище за архитектура е реномирано и изискано учебно заведение за богати младежи, които както и преподавателите, смятат архитектурата за „аристократическо изкуство“. Младият Рикардо не ходи на лекции, ненаситно чертае проекти (повече, отколкото се изискват) и пише манифести в полза на „органичната“ архитектура на Дзеви, без да се запознал както трябва с творчеството на Райт. Поддържа връзки с испанските емигранти във Франция от различните течения. Когато след втората или третата година си тръгва във ваканция, ръководството на училището го „посъветва“ да не се връща повече. След завръщането си от Швейцария, Бофил се насочва от „политическата дейност“ към архитектурата. Тази „политическа дейност“ е едно обикновено младежко недоволство,

без дълбок политически ангажимент. В тогавашна Испания всеки, който не е бил франкист, е можел да се смята за ляв, за радикал или либерал, дори и част от католическото свещеничество. В края на 50-те години се обявява за атеист, смятайки че начинът му на мислене е присъщ за един марксист. Двадесет години по-късно Ф. Ебер-Стевенс му задава въпроса: „Смятате ли се за марксист?“ Ето и отговора на Бофил: „Аз съм също марксист. Марксизмът ми даде един начин на мислене, който аз запазих. Аз го усвоих, използвах наново. Това е една от базите на моето формиране като личност. Оттогава ми повлияха и други идеи. Смятам усвояването на марксизма за необходимо, но недостатъчно. Той ви дава система от знания, когато не сте още оформен. Това е един начин за разбиране на общите проблеми във връзка със социалните, но за моето развитие това не е достатъчно. Трябва да се отиде по-далече.“ Отиването „по-далече“ е по същество реално отдалечаване от марксистката идеология, в голяма степен нейното изоставяне и затваряне в света на крайния индивидуализъм — главната религия и идеология на Бофил.

Бофил е неотделим от ателието, където ръководи — Taller de arquitectura. То се заражда през 1960—62 година. Начинът на работа е новаторски, за участие в концептуалната фаза се привличат артисти, музиканти, математици, философи и писатели, между които известният Хосе Августин Гоитисоло. Контактите търсят италиански архитекти от Милано и Палермо, известното парижко ателие за архитектура и урбанизъм АИА. В края на 70-те години в Талер работят повече от петдесет души, разпределени в три групи. Първата от тях се ръководи от Маноло Нунес-Яновски. От работнически произход, велосипеден монтьор и актьор любител; Нунес влиза в Талер на 18 години, на скромната служба „момче за всичко“. Неговото безгранично въображение, богатата фантазия и неукротима енергия бързо му отреждат едно от главните места в разработването на първоначалните ескизи, общата идея и концепция. По-късно той се оттегля, за да стане най-голям съперник на Бофил. Втората група е ръководена от английския архитект Питър Ходжкинсън. Неговата съръжаност и прагматизъм са важен уравновесяващ фактор в собствените за Талер моменти на „творческа лудост“. Ръководителят на третата група Рамон Колоадо отговаря за реализацията и технологиите, като се намесва и в архитектурното проектиране, докато сестрата на Бофил Ана се занимава с методологичната страна на проблемите, тяхната класификация и йерархизация, научна организация.

Когато привлича в ателието си нови хора, Бофил търси сътрудници без оглед на дипломата и образованието. Решаващи са общата култура, про-

странственото въображение и визуалната памет, всичко това в услуга на индивидуалния почерк. Истински гобрийт архитект според него е навсякъде добър, независимо дали проектира паметник, град или сграда, парк или гара, защото културата и въображението му дават възможността да достигне до собствен методология философия в архитектурата. Влиянието на Гауди в архитектурата на Талер е особено. За Бофил и неговите сътрудници Гауди е геният, който единствен е създал собствено виждане, собствена идея за света, постижение, до което са се домогнали Данте, Микеланджело и няколко други големи фигури в литературата и изкуството, но не и в архитектурата. Гауди не може да бъде имитиран, трябва да се следва, доколкото е възможно, неизчерпаемата му способност за творчески инвенции. Неговото преоткриване през 1964 г. е голям шок за Бофил и това го насочва към два основни творчески принципа: да не прилича на никого и другуго и да променя радикално архитектурните си концепции, когато усети тяхното изчерпване. Бофил използва Гауди и като защита срещу обвинението в неокласицизъм. Един привърженик на Гауди не може да бъде класицист, симетричният план не е достатъчно доказателство за това. Промяната на концепцията у Бофил е особено същественият момент в неговото развитие. Това явление се оказва характерно за 70-те години и засегна много от утвърдените творци, включително и наши архитекти, които обрънаха очи към т. нар. ретроархитектура. Изключително несполучлив термин, който не само не обяснява, но прикрива дълбоки и значителни причини, довели до траен интерес към утвърдени от културната традиция и историята архитектурни форми. Колкото и самият Бофил да отхвърля всеки „еклектизъм“, който му закачват, неговото творчество след „испанския“ период като че ли е най-близо до еkleктиката. Онази еkleктика, която днес не се смята вече за изцяло негативно явление. Към „свежата“ и „конструктивна“ еkleктика в американската архитектура от края на XIX в. според Бруно Дзеви. Игнацио Сола-Моралес прибави „експерименталния еkleктизъм“ на Гауди — термин, с който Моралес подмени използваното дотогава определение „фантазмагорична еkleктика“, за да покаже, че това е необходим период за всеки, който се стреми да достигне до изявена лична идея за архитектурата. Тук откриваме отново близост на Бофил с Гауди².

Интересни са сравненията, които Бофил прави между художниците Хуан Миро и Пикасо, между Веласкес и Йеронимус Бош. Миро извършва няколко открития в живописата и ги разработва до края на живота си, Пикасо преминава от етап в етап, в непрекъснато търсене на нещо ново, на промяната. Веласкес може и да е велик художник, но той не съ-

1 „Обемната“ архитектура на ранния период „Ксанату“ на брега на Аликанте, 1968 г.

2 Вътрешен двор на манастирския комплекс „Меритксел“ в Андора, 1976 г.

3 Проектът започва с търсене на атмосферата и духа на пространството. Ескиз за „Палацо д'Абракас“.

здава собствен свят, своя космология, както Бош. Тези размисли на Бофил дават възможност да се преценят неговите амбиции. Тяхната сила, от своя страна, обяснява ожесточеността на критиките, които му се отправят. Може би основната тема на

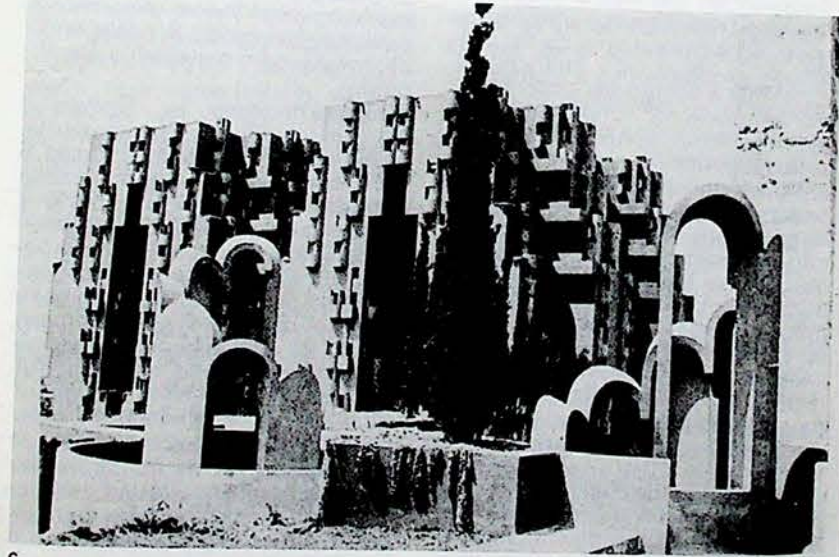
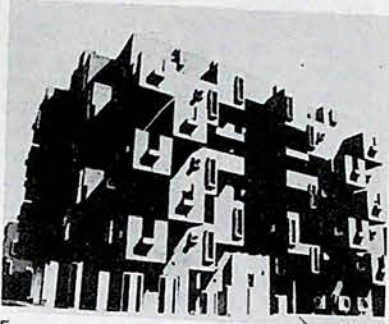
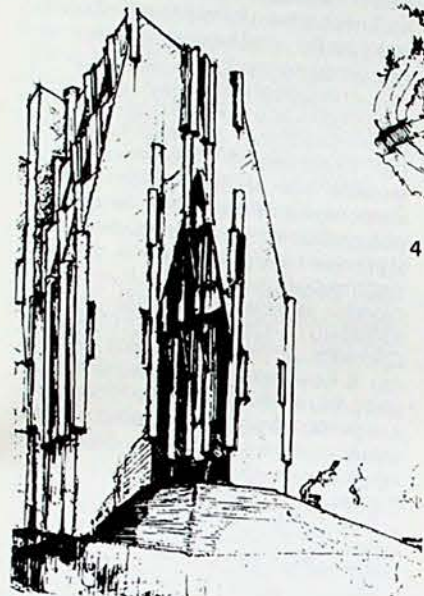
Бофил и на Талер е това, което той нарича „реабилитация на историята“. За това има и чисто емоционални причини. Всяко посещение в град с богато историческо минало и архитектура е повод за тревога, едва ли не за паника, защото показва според него превъзходството на историята над съвременния архитект. У Бофил съществува безпокойство и подтиснатост, предизвикани от съзнанието, че няма да остане нищо, съизмеримо с историческите паметници на архитектурата. Колкото и да била богата пластиката на неговия ансамбъл „Уолдън 7“ в Барселона, той не можел да се сравни с готическа катедрала. Непреодолимо желание за съперничество го пласка към предизвикателството на последните му реализации.

Бофил с лека ръка причислява модерната архитектура към временните явления — израз на истинската криза, предизвикана от технологията и наивни надежди, свързани с безмерната индустриализация. Отношението към историята е отношение към една културна еволюция и в този смисъл от нея може да се взема всичко, за да се продължи самата еволюция. Работейки във Франция и следвайки културния контекст, той се насочва към интерпретация на постиженията на френската архитектура: „кралския площад“, „триумфалната арка“, „булеварда“. Дистанцията във времето позволява това да става с бруталност, агресивност и „без уважение“ към самата история.

Агресивността и бруталността са предизвикани от неуспеха на италианските архитекти като Игнацио Гардела с техния прекалено култивиран подход към историята. Това, както и отсъствието на „уважение“, са необходимите условия за осигуряване на независимостта на архитекта от историята. Въпросът е интересен, защото позволява да се разбере „про-

нията“, характерна за западноевропейските постмодернисти, и една от разликите им спрямо американските. Немалко изследователи се заблуждават по този въпрос³. Иронията на архитектурата не може да се възприема само в буквалния смисъл на думата. Всъщност нищо в постмодернизма, не може да се приема в един единствен смисъл. Става дума следователно за ирония и „ирония“. Първата, в буквалния смисъл на думата, е характерна за карикатурните и пародийните елементи у Р. Вентури, Ч. Мур, С. Тайгерман и други, предимно американски архитекти и изобщо за архитектурата на открития кич. Другата „ирония“ съществува тогава, когато, най-просто казано, към архитектурния елемент или архитип се отнасят „без уважение“, като го трансформират в друг, без елемент на карикатура.

В жилищния ансамбъл „Антигона“ в Монпелие Бофил увеличава размерите на колоната по маниера на сюрреалистите и я превръща в стълбище, а при „Театъра“ в Марн ла Вале стълбените „колони“ са част от дневните на апартаментите, докато колоните на Мур на „Пицца д'Италия“ и известната колона на Вентури в Оберлин са пародии на колони. Нюансът е от значение за разбиране на различното отношение на американците и западноевропейците към културната традиция. Самият Бофил се изказва ясно и определено в полза на геометричността, против „живописното“ и „фолклорното“. В полза на детерминалното, трайното и монументалното, против „хаоса“, илюзорното и популисткото (псевдонародното) — качества, присъщи предимно на американския постмодернизъм. Развитието на архитектурната форма се движи от причини и закономерности, присъщи на самата форма (както е при неорационалистите), а не е отражение на „градския фолклор“ и неоновите реклами на американската търговска улица, както е според Вентурианския „неореализъм“. От друга страна, той има двойствено, но по-скоро негативно отношение към „партиципационизма“. Често го обвиняват, че строи за себе си, а не за другите, т. е. за потребителя, в неприкрита демагогия, когато предлага програмите си за социални жилища под названието „Версай за народа“. Тези обвинения не са лишени от основание, както ще видим по-долу, макар че има и други причини от твърде обикновен, житейски порядък. Когато разрушават вече започналия строеж по негов проект за халите в Париж, за да го превърлят на друг архитект, пътят към обществена сграда като творческа задача се оказва затворен. Вмешателството на парижкия кмет Жак Ширак, опитът да го принудят да сътрудничи с известния френски архитект Емил Айо, след като е спечелил вече конкурса, отразява реакцията на френските архитектурни среди, на т. нар. мандарини в професията.

4 Архитектурата, природата, големият мащаб — фрагмент от рисунка за „Меритксел“

5 Регионално пречупване на структурализма. „Ел Кастел“ в Ситхес до Барселона, 1968 г.

6 Повече пластика, отколкото структура. „Холдън 7“ в Барселона, 1975 г.

7 Реабилитиране на историята и градския интериор. „Театъра“ в Марн ла Вале, 1980 г.

8 „Иронията“ на сглоблени корнизи и колони-стълбища в „Антигона“, Монпелие, 1986. Отново „градският интериор“.

Бофил се насочва към социалното жилище и така се появяват известните ансамбли „Аркадите на езерото“ в Сен Кантен ан Ивелин, „Театъра“ в Марн ла Вале, „Колоните“ и „Амфитеатъра“ на Монпарнас в Париж, „Антигона“ в Монпелю с тяхната необичайна и претенциозна архитектура. Това е решителната крачка в посоката на „реабилитация на историята“, коренно различна от регионалисткия структурализъм на „Барно Гауди“ в Реус, „Червената стена“ в Аликанте, „Уолдън 7“ и другите реализации в Испания. Посетителят не може да повярва в първия момент, че това са социални жилища. Трябва да забележи, че почти половината от играещите деца са от арабски, азиатски и африкански произход, за да си даде след това сметка и за баналните разпределения на апартаментите. Обитателите засега се оказват удовлетворени от възможността да се „самоидентифицират“ с помощта на архитектурата. Известно време преди това, в един от модернистичните комплекси в Испания реакцията е напълно противоположна — рязка критика и недоволство. Интересно е дали след години доволните днес няма да се възбунтуват срещу несъответствието между сглобяемия „гворцов“ екстериор на жилищата си и реалното си място на обществената стълбца. Остава все пак значителният ефект, че Бофил, както и много други архитекти, между които и Нунес в „Арените на Пикасо“, действително реабилитират външното пространство в жилищния комплекс, т. е. градския „интериор“. Страстта, възбудена от Бр. Дзеву към архитектурното пространство, е страст към външното, „градската дневна“, композицията на квартала, пейзажа, за разлика от пристрастията на италианеца. Други архитекти като Шеметов и Сириани постигнаха също големи успехи при проектирането на социални жилища във Франция, без да прибегват към исторически реминисценции. Може, следователно, да се критикува стилистиката на Бофил, но не и самата идея.

За да се дообясни демагогията, трябва да отбележим, че тя играе роля може би в процеса на рекламата, на „продажбата“ на идеята. Когато излага творческите си възгледи, Бофил не крие никога стремежа си към архитектурата с главно А, т. е. към истинското, според него, творчество. С клиента трябва да се съобразяваме, но не и да оставаме на неговото равнище, защото клиентът често мисли по шаблон и отразява рутинния опит. Бофил иска да създава среда, която подтиква към творчество, към надхвърляне на рамките на всекидневното, дори в най-приятните му форми. Какво друго представя една „Марина“ на Лазурния бряг, освен идиотски образ на консумативното общество, на хора, които пият кока-кола и карат водни ски? С какво право, пита той, тези „марини“ се приемат за морал-

ни, а неговите ансамбли — не? Истинският отгъх и творческият отгъх, а не подобие то на „плейбойски“ аристократизъм. Луксът на неговите ансамбли бил „луксът“ на архитектурните идеи, а не луксът на материалите и техническата екипировка (стойността на м² при него не е по-висока, а понякога е и по-ниска от много други комплекси — б. а.). Схващанията за ролята на обитателя, присъщи на Талер, няма нищо общо с американския „партиципационизъм“ или с този на белгиеца Л. Крол. Архитектурната форма е дело само на архитекта и тук няма място за никаква псевдодемократичност. От тази гледна точка трябва да се прецени и „партиципационистичният“ експеримент в Магрид, когато Бофил организира няколко хиляди бегущи обитатели за построяването на забранения в последствие от магридския кмет проект на „Град в пространството“. На обвинението на своя съдружник, заради отказа си от борба срещу забраната, той отговаря, че „тези хора нямат класово политическо съзнание“ и по тази причина не са реална сила в схватката с администрацията.

Професионалното майсторство и изобретателност на Бофил в „занаята“ пространно може да се анализират, основното у него обаче остава творческата амбиция — интензивното естетическо, емоционално въздействие на архитектурното пространство. Посетителят, който преминава прохода, свързващ търговско-административния комплекс „Аркадите“ (нещо като френски хай-тек) и „Театъра“ в Марн ла Вале, прекарава от един свят в друг — индивидуалистичен, сюрреалистичен и дори мегаломански (при не особено големи размери и най-обикновено покритие за панелите). Толкова критикуваните студенина и известна отчужденост на „Театъра“, в „Антигона“ се превръщат в слънчева, южна атмосфера и почти класична уловеност при неизбежното за Бофил напрежение, внасяно този път от озорния корниз. С основание съветският теоретик В. Локтев, разглеждайки проблема за полифонизма в архитектурата, нарежда между изявените негови представители и името на Бофил⁴.

Сложното, необичайно и провокационно творчество на Рикардо Бофил е една от особено спортните теми в съвременната архитектурна дискусия. Необикновено ожесточените критики като че ли понякога излизат от сферата на чистата архитектура, засягат личността, намират израз и националистични пристрастия и антипатии. Не са малко и сериозните изследователи, които се опитват по аналитичен път да стигнат до истината. Може би е още рано за твърди и окончателни присъди. Самият Бофил е изненадващ и променлив. В едно интервю пред списание АМС от 1984 г. той заявява, че не изключва възможността да се обърне отново към „обемната“ архи-

тектура⁵. Трудно е също така да се очаква от страна на един краен индивидуалист някакъв сериозен политически ангажмент. В архитектурата обаче той се домогва до идеи, които представляват особен интерес.

Без да е революционер, Бофил противостои успешно не само на класическата модерна архитектура, но и на нейните най-нови превъплъщения, които Кенет Фрамптън сполучливо обедини под името „неопродуктивизъм“ или неотменния капиталистически стремеж да се третира архитектурата като стока. Отношението му към историята стои по-високо както от това на комерсиалната американска пародия, така и на безжизнените репродукции на стриктните „ривайвилисти“. То е рафинирана, макар и спорна интерпретация на „високите“ образци на архитектурната култура. Желанието му да смени концепцията си, да спори на равни начала с миналото са познати може би на всеки от големите днешни архитекти.

С творчеството си Рикардо Бофил изразява своя свят, своето общество такова, каквото е. Афишираните му амбиции да твори новата европейска архитектура ще бъдат погълнати от противоречията. За това свидетелстват неговите ескизи, бележки, понякога стихотворения, които предхождат всеки проект. Те илюстрират по-скоро емоционалното състояние, философската нагласа, символичните видения на артиста, отколкото конкретната архитектурна идея. Към рисунките си за „Палацо д'Абракас“ той пише: „... това е затворен кръг, където моралните стойности са преобърнати. Антигонизмът между добро и зло, красиво и отвратително, удоволствие и мъка са смесени и обръкани... индивидът е изправен срещу своето настояще по такъв начин, че не може да разчита на своя опит... или продължава да твори, или навлиза в процеса на смъртта.“ Думи, които показват изострената чувствителност на твореца, драматизма на критическата ситуация, съпътстваща един от архитеките с най-шумен успех и най-много реализации на западноевропейската сцена, и някаква безизходност, свързана с мистицизъм.

Кризата на съвременната западноевропейска архитектура не е само криза на модерното движение, това е криза и на постмодернизма, криза на архитектурата въобще. Това е преходен период на всякакъв вид историцизъм, маниеризъм и еkleктика, на които историята ще даде точното определение. Един от неговите главни герои е Рикардо Бофил, чиято личност и противоречиво творчество отразяват в много голяма степен сложността, непредвидимостта и ефемерността на процесите. Къде е все пак мястото на испанския архитект? В една от последните си листи Ч. Дженкс определя „най-истинските“ постмодернисти по следния ред: Ф. Джонсън,

Р. Вентури, Ч. Мур, Р. Стърн, Р. Бофил, Дж. Стърлинг, Х. Холайн. И тримата европейци, особено Холайн, ненавиждат самата гума постмодернизъм. Това обаче е в голяма степен разбираем стремеж към запазване на индивидуалността, издигане над масата, изплъзване от властта на омразния „етикет“. Творчеството на Бофил отговаря напълно на девиза на Венецианското биенале: „Присъствие на историята“ и в голяма степен на постмодернизма „а ла Портогези“. Посочих вече съществените разлики между Бофил и американските постмодернисти. Искан да подчертая още един път схващането му за архитектурата като независимо изкуство, схващане достатъчно отдалечено от Дженксвата литературна изкуство на архитектурния език. „Иронията“ на безпътните, стъклени колони на „Театъра“ е чужда на академизма на музея „Пол Гети“. Пространствата на Бофил са действително чувствени, драматични и наситени в духа на постмодернизма, но в никакъв случай неясни, причудливи или забавни. Общите точки с Дженкс са преди всичко отчасти в контекстуализма и в „радикалния еkleктизъм“ на последния, където учителят е един и същ — Гауди. Бофил е един от онези, редом с П. Портогези, А. Роси, Дж. Стърлинг и други, които дадоха нови, западноевропейски измерения на постмодернизма в посока на класицизъм и неорационализъм и в известен смисъл отбелязаха неговия край, като подчертаха отсъствието на необходимите смислови връзки между отделните течения и групировки.

Архитектурата на Бофил е свидетелство, исторически паметник на голямата криза в архитектурното творчество от края на ХХ век и в това е нейното значение. Неприемлива в своята елитарна, мистична и в много точки екстремистка същност, тя постави няколко от най-важните проблеми на съвременността: за интерпретацията на историческото наследство, за подчиняването на техническия прогрес в услуга на архитекта, за възраждането на приоритета на художественото над утилитарното. Колкото и да е спорно неговото творчество, то е един от онези катализатори, необходими при всяко изясняване на истината.

Арх. Константин Бояджиев

БЕЛЕЖКИ:

¹ Барселонската група МБМ променя няколко пъти ориентацията си, но в общи линии е смятана за представител, ако не на антифранкистката, то на извънфранкистката култура и на регионализма, към която е причисляван и Талер.

² Sola — Morales I. Gaudi. Albin Michel. Paris, 1985

³ В книгата си „Функция, форма, образ в архитектурата“, Стройиздат, М. 1986 Иконников, както и други изследователи, отнася Бофил и Ф. Джонсън към „неуроничните“ постмодернисти

⁴ Локтев, В. Поиски современного ракурса в наследии (проблеми полифонизма в архитектурата) в сборника „Теория композиции в советской архитектуре“. Стройиздат, М. 1986

⁵ А. М. С. (Architecture, mouvement, continuité) (IV. octobre 1984

КЪДЕ ДА ТЪРСИМ ФУНКЦИЯТА НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА

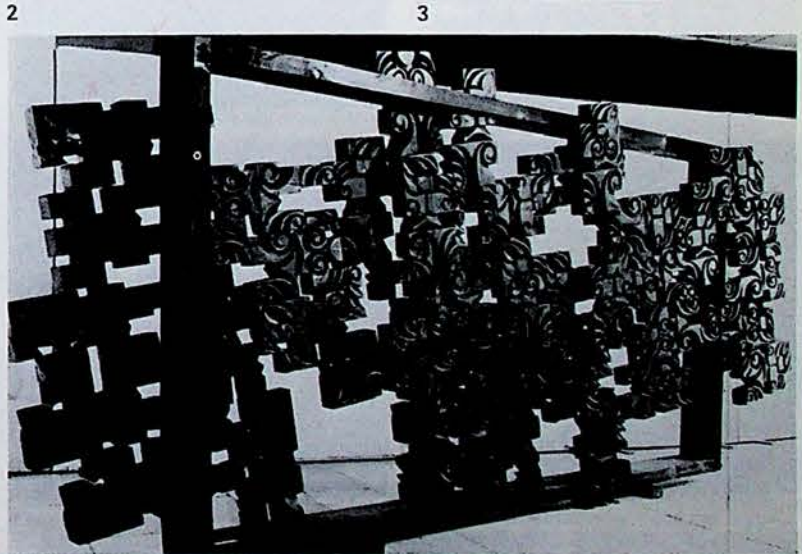
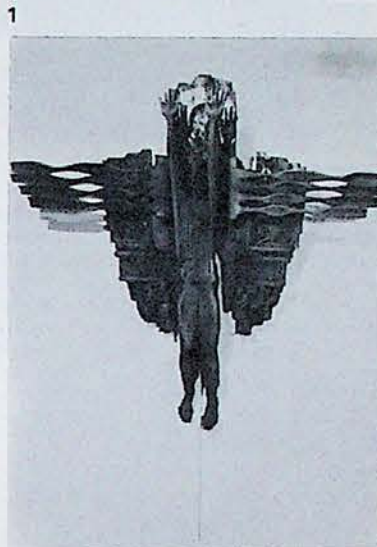
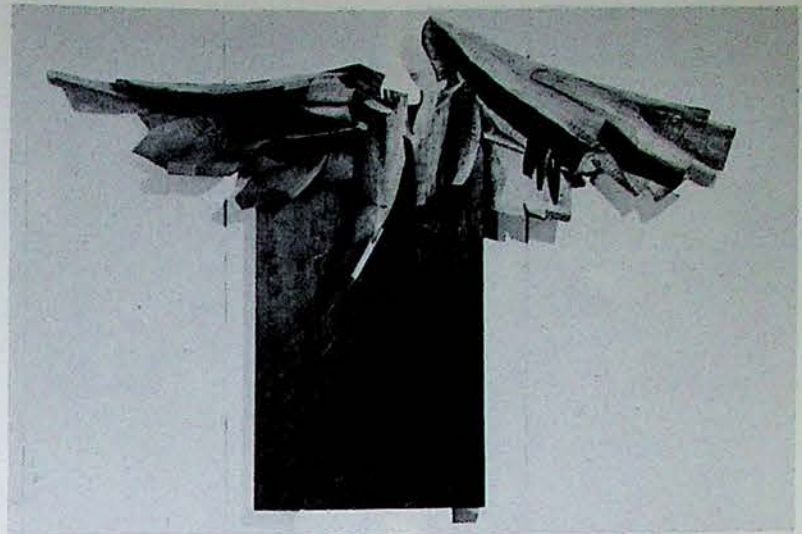
Димитър Г. Димитров

През миналата, 1986 г. бях комисар на наша изложба на приложните изкуства в столицата на една братска страна. Дори някои от експонатите на онази и на тази изложба са едни и същи. Приемът беше не само много сърдечен, но и с истински висока оценка. И все пак някой посетител бе написал в книгата за впечатления: „За какво служат всички тези красиви творби?“ Този въпрос с пълно право може да се отнесе към настоящата изложба, с още по-голямо право дори, тъй като тя е значително по-обхватна и по мнението на специалистите е несъмнено най-сполучливата от всички организирани досега у нас, с най-високо общо равнище.

Нека сега да поставим за момент декоративно-приложните между другите изобразителни изкуства. От една страна те съдействат с монументално-декоративните, които са пряко свързани с архитектурата и дори с градоустройството. От друга страна съществува проблемът за отнормирането към дизайна или с други думи връзката „тиражиране-уникат“. В тази изложба има единствено уникални. Само някои от тях биха могли и си заслужава да бъдат тиражирани. Повечето са до толкова сложни, програмни, сериозни авторски изяви, че биха могли да бъдат авторски реплики или копия, но по начало при тях идеята за съществуване в тираж е изключена. Гоблените и другите видове тъкани си съперничат с живописата, а и с пластиката. В керамиката се поставят и решават проблеми, присъщи на скулптурата, на живописата (но без да се изневерява на материала). Много от творбите са затворени в рамка като картини, т. е. подчертават, че са един отделен затворен в себе си естетически бит. Ако е така, те повече печелят от това, че са и предмети, поради по-висшата степен на опредметяването на идеята, материализирана действително, а не илюзорно, с по-малка степен на условност. Така можем да разделим почти всички творби на тази изложба на програмни и декоративни: на имащи самостоятелно идейно-художествено въздействие и на такива, които са предназначени да бъдат някакъв декоративен или декоративно-утилитарен акцент в определен интериор. Между другото е установено, че в из-

ложбата не са включени творби, изпълнени по поръчка на някакъв инвеститор и показани преди да му бъдат предадени. Малка част от творбите — предимно декоративните съдове и керамични пана, стъклена пластика и малкоформатен художествен текстил, някои по-миниатюрни керамични форми, са предназначени за жилищното вътрешно пространство. Тук няма основане въпросът — за какъв жилищен интериор, тъй като той е типизиран, в по-голямата си част еднакъв. Можем само да добавим, че всички тези съдове, пана и пластики биха могли да се тиражират, да се разпространяват индустриално, но това би довело до наистина чудовищно типизиране и уеднаквяване на естетическата стойност на предметите на обитаването. По-добре всички тези творби, които се състезават с живописата, а дори и с графиката (има и такива в изложбата), и най-много с малката пластика да си останат уникални с единственото предназначение да украсяват помещениата ни, или с усложненото — да украсяват и да служат за нещо, или за по-висшето — да бъдат неотменното присъствие на авторските преживявания, мисли и чувства, споделяни всекидневно и всекичасно с нас. Повечето от останалите изложбени предмети са адресирани към обществения вътрешни пространства, без самите те да са предварително уточнени. Разчитат на принципа, че добрите, сполучливите неща са взаимно съвместими без особени усложнения и без изпробването на повече комбинации. Преди да разгледаме съответните примери, трябва да кажем, че има и такива творби, които са подходящи единствено за показване в галерия или музей — в тях няма нищо утилитарно нито декоративно, а в обществения интериор те не биха могли да се включат в никакъв синтез. Защото дори и естетико-идейната им ценност да е много висока, на такова място те биха бугели негоумение. Това не е само отклонение; докато музейните експонати, сумирани в колекции, в известен момент започват да подтикват към идеята за създаването на подходящи архитектурни обеми (така са се създали повечето от сградите на големите музеи в света), то тук, в изложбата повечето от творби-

1
Дърво, „Дедал“. Худ. Константин Иванов.
Wood. „Dedal“. Konstantin Ivanov, artist.

2
Дърво, „Легенда за майстора“. Худ. Кънчо Цанев.
Wood. „Legend for the Master“. Kuncho Tsanev, people's artist.

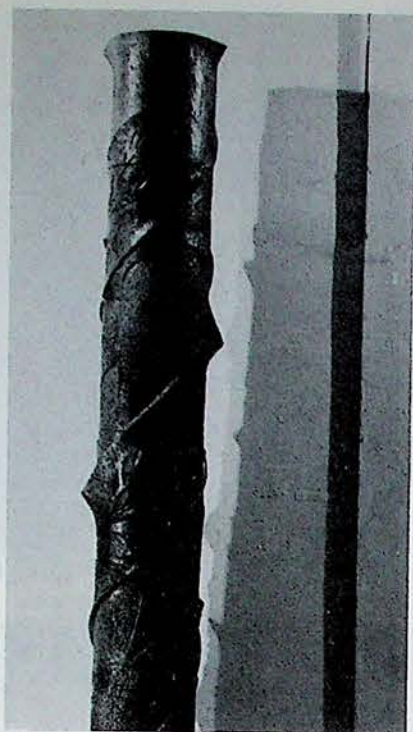
3
Дърво, „Фигура“. Худ. Георги Малчев.
Wood. „A Figure“. Georgi Malchev, artist.

4
Дърворезба, „Диалектика“. Худ. Ст. Шешев.
Wood-carving. „Dialectic“. St. Sheshiev, artist.

5
Дърво, „Фигура“. Худ. Галина Шехирян.
Wood. „A Figure“. Galina Shekhiyan, artist.

6

7

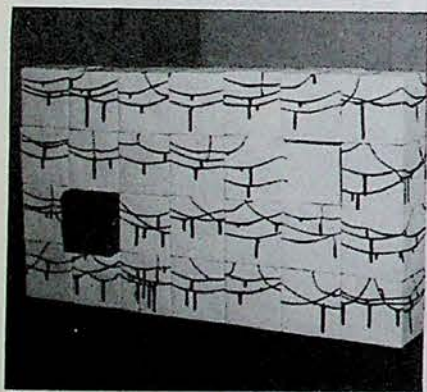
7
„Колонна“. Худ. Златан Вучев.
A Column". Zlatan Vouchev, artist.

8
Металопластика „Модулна колона“
Худ. Велко и Петър Алексиеви.
Metal plastics. "Module column"
Velko and Peter Aleksievi, artists.

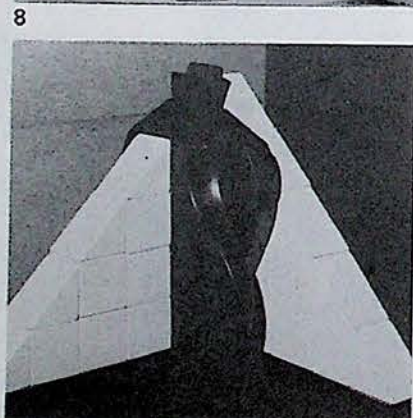
9
Стена. Худ. Руска Вълкова.
A wall. Rousska Vulkova, artist.

10
„Излитане“. Худ. Юлия Стоянова.
"Take-off". Yulia Stoyanova, artist.

11
Кожа. Худ. Камен Ралчев.
Leather. Kamen Ralchev, artist.

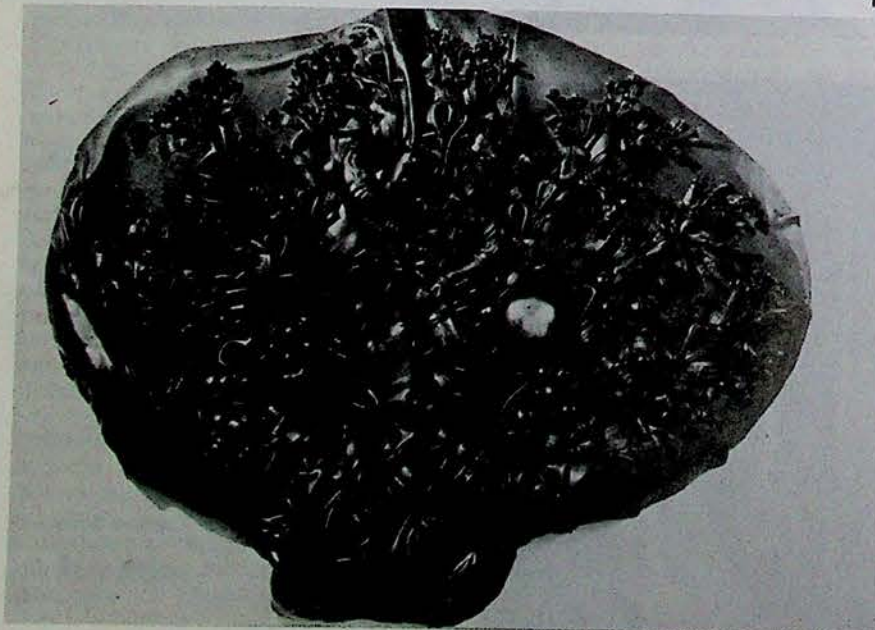

9

10

11

те, макар и по някакъв идеален начин предвиждат своето съжителство, своето място, своето отношение към вече готовата архитектурна среда. Те са в съподчинение към нея, те трябва да си намерят мястото в определен вид среда. Това е все още твърде общ принцип, защото вече спомнахме, че може да става дума за жилищен или обществен интериор. А този въпрос би могъл да се усложнява с прибавянето на редица други реални фактори. Затова тук ще се спрем единствено на няколко типа отношение на творбите към архитектурата.

„Само спомен“ от Мариана Райнова е изградена с некластическа техника на тъкане. Фактурата се състои от успоредни и удебелени хоризонтални и вертикални елементи, които се асоциират с гредите на старата къща. Прорезът в тях — всъщност прозорец, открит към небето — е с фина тъканна фактура, оцветена в синьо, контрастираща със земния, тъмнокафяв цвят на фона — ето го образа на селската къща, на традиционната българска архитектура, предаден не пейзажно-описателно със средствата на живописата или графиката, а по най-съответстващ и чист начин като истински тъканен художествен образ. Това е почти уникален, забележителен пример в тази изложба.

Оригиналната и сполучлива творба на Мариана Райнова всъщност в семиотично отношение не се разграничава от принципа на пресъздаването — при цялата си специфика. Изобразителната ѝ функция има особено важно място...

В редицата други творби можем да открием доста различни подходи, застъпвани не само от една или две, но и от повече и дори много повече творби. Пространствено-организиращият принцип е залегнал в такива творби като „Пластика“ („Стълбата“) на Владимир Овчаров или „Антитеза — портрет на Лили Игнатова“ на Здравко Мавродиев. „Забравено, недопята“ от Маргарита Допчева своеобразна мрежа от текстилни ленти, образувачи в пространството куб с височина близко до човешкия ръст, е още по-ярък пример. Силно пространствено внушение има и „Диалектика“ от Стефан Шешев — творба, която наред с евентуалното си присъствие в обширен интериор винаги ще остава да решава и своя (респективно на автора си) проблем, отделен от приписаната ѝ функция. Това е дърворезба с огромна рамка, която не може да ограничи динамиката на модулните елементи, включени в нея! Още по-уравновесена е металната „Модулна колона“ от

Велко и Петър Алексиеви. Много повече са други, които влизат във взаимоотношение с пространството на интериора, без да заемат някаква особено голяма част от него.

Те често пъти следват строгостта на правите линии на архитектурата или обратно — разбиват строгостта на правия ъгъл, както това прави „Пещера“ — goblen от Владимир Овчаров, един от най-големите успехи в тази изложба, внасят фактурни, цвят или емоционални акценти или моменти на програмност („Легенда за Майстор Манол“ от Кънчо Цанев, „Климент-Учителят“ от Ангел Стефанов и др.).

За много от стенните тъкани, най-значителния дял в изложбата, може да се каже, че лесно биха намерили мястото си във всяко сполучливо композирано и осветено вътрешно пространство, а и като цяло биха отговорили и на по-специфични изисквания (цвят, светлина, фактура).

Разбира се тук веднага се налага и въпросът за стилистиката. За творбите, замислени като бъдещи музейни експонати — „... защото живоътът е дар пропийан...“ от Илияна Камбурова или „Пори“ от Елисавета Иконописова в областта на художествения текстил или „Контрасти“ от Оля Колчева и „Здравей, Караян!“ от Александър Стефанов, моментът на новост, на изненада, на експеримент, на търсене и на обогатяване на пластичния език е винаги от полза. Докато мисълта за бъдещето съотнасяне към вътрешната архитектура сякаш води след себе си изискването за по-голяма увереност. И затова мнозина от оценяващите останаха с впечатлението, а то е готово и да се превърне за някои в оценка: изложбата е много хубава, на най-високо професионално равнище, но сякаш ѝ липсва тъкмо желанието за творчески риск и за по-смело решение. Естествено по-смелото решение би направило творбата по-специфична, би стеснило кръга на възможните интериори, в която тя би имала своето съответстващо и достойно присъствие. И все пак две творби — „Зимни звуци“ от Емилиа Панайотова и „Бояна“ от Евелина Пирева и Виктор Карагюлев с помощта на още няколко не чак толкова може би категорични примери оборват обобщаващия характер на скицираната по-горе схема.

Но от друга страна не значи ли всичко това, че вече мнозина от нашите майстори на декоративно-приложните изкуства са придобили точен усет и изпробван опит в участието си в синтеза, в сътрудничеството си с архитектите?

... КЪМ БЪДНИЯ ДЕН

На 16 юни 1937 г. в Москва се провежда Първият конгрес на архитектите на Съветския съюз. Точно след 50 години, на 16 юни 1987 г., започна работата си Осмият конгрес. Юбилейната годишнина се превърна в повод за сериозна творческа равностметка.

СЪОБЩЕНИЕ НА ТАСС

На 16 юни в Москва, в Големия Кремълски дворец започна работата Осмият конгрес на архитектите в СССР.

Делегатите на конгреса с аплодисменти посрещнаха другарите М. Горбачов, В. Воронников, А. Громико, Д. Зайков, К. Лихачов, Н. Рижков, М. Соломенцев, В. Чебриков, П. Демичев, В. Долгих, Б. Елшин, Н. Талигин, А. Бирюков, В. Добринин, Г. Разумковски, И. Капитанов. В президиума бяха също известни архитекти, представители на партийни, съветски и обществени организации, на трудови колективи, чуждестранни гости.

Доклад изнесе първият секретар на Управителния съвет на Съюза на архитектите на СССР А. Полянски.

Доклад на Централната ревизионна комисия на СА на СССР изнесе нейният председател С. Демидов.

Доклад за проект на нова редакция на Устава на СА на СССР направи секретарят на Управителния съвет Ю. Гнедовски.

ОТЧЕТЕН ДОКЛАД
НА СА НА СССР — ИЗВАДКИ
И КОМЕНТАРИ

„Събрали сме се на Осмият всесъюзен конгрес на архитектите в годината на 70-годишнината на Великия октомври, в забележително за цялата страна време, когато е в пълен ход наистина революционният процес на преустройството.“

И арх. Полянски припомня пасажа от Програмата на КПСС, приета на XXVII конгрес на партията, за повишените изисквания към архитектурата, на което съветските архитекти отговарят с дълбоко разбиране.

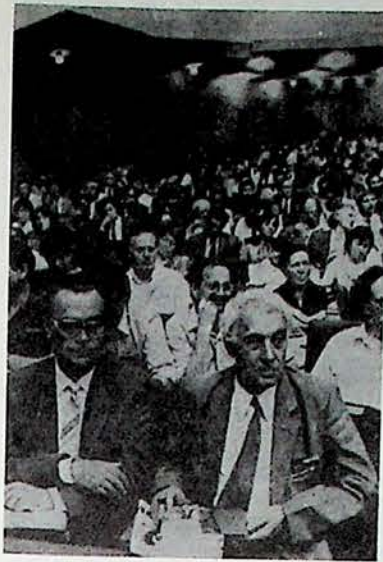
„На съвременния етап на развитие на архитектурата ние имаме право да се гордеем с такива произведения на строителите, като градовете Шевченко, Навой, Сосновий бор, новите жилищни райони в Минск, Вилнюс, Кишинев, Днепрпетровск, многобройните обществени здания и комплекси в столиците на съюзните републики и поголемите градове, обрзцовото застрояване на села в Белорусия, Украйна, Литва, Грузия, Русия.“

Ние трезво оценяваме своите постижения и нямаме право да бягаме от критическия анализ на допуснатите пропуски и грешки.“

Откровенният анализ на съвременното състояние не показва особено добро развитие на сегашното градоустройство. Генералните планове, разработвани в московския, ленинградския и други институти, са се превърнали в типови схеми. Нерационално се използва градската територия, не се използват пълноценно и такива важни елементи като релефа, природно-климатичните дадености, демографския състав, художествените традиции на населението.

„И най-главното — от градоустройството изкуство излезе човекът с неговата привързаност към дома, двора, улицата, към историята и своеобразието на мястото, където той живее, към неповторимия ландшафт и природа.“

Арх. Полянски се спира на градоустройствените проблеми при Отчетният доклад бе изнесен от първия секретар на СА на СССР арх. А. Полянски

осъвременяването на селища с вековно историческо развитие. В тях конфликтът между историческите данности и съвременната инфраструктура води до нереални от икономическа гледна точка решения. Докладчикът дава за пример проекта за създаване на трети транспортен пръстен в Москва, който нарушава сложни и с голяма национална стъфиност сгради и архитектурни ансамбли. Друг проблем е

„несъответствието в качеството на архитектурата в центъра на града и в неговата периферия, където предимно се строят новите жилищни формации. В много градове на страната архитектурата на новите жилищни райони е на ниско равнище.“

По-нататък в своя доклад арх. Полянски с цялата сериозност на проблема поставя въпроса за типизацията в проектирането. В страната се разработват хиляди типови проекти, но две трети от тях никога не стигат до строителството.

„У нас има достатъчно квалифицирани архитекти и проектианти от други специалности. Те могат да създават и своеобразни проекти за даден конкретен град и даже за негови отделни райони, естествено на базата на общодържавните стандарти. Трябва внимателно да се прецени: нужни ли са въобще типови проекти в редица случаи? Защо например клуб, кинотеатър или дворец на културата, който за селото или малкия град е уникален обект, за много години напред определя неговото своеобразие, трябва да бъде типов, а не индивидуален? Промислената архитектура днес по същество е архитектура без архитекти.“

Данните показват, че във водещите големи ведомствени проектантски институти за различни промишлени направления архитеките по щат не превишават 1—2 на сто, а някъде те изобщо липсват.

Проектирането за селата се провежда формално, без да се отчитат конкретните специфични природно-климатични особености на селския труд, националните и регионалните особености. От три хиляди селски административни райони само 10 на сто разполагат с архитектурен техник. С изключение на Прибалтика, в колхозите и совхозите липсват архитекти.

„Анализирайки творческия път при създаване на големи обществени сгради и комплекси, където има големи възможности за разкриване на творческия потенциал на строителите, днес сме длъжни да признаем, че и тук, въпреки че имат успех и обществено признание, много произведения, както се казва, не са наред. В много случаи проличава стереотипността на творческото мислене и като следствие — еднообразието на архитектурната композиция. Като пример могат да бъдат посочени театри, дворци на културата и спорта, домове на Съветите. В тази област, като че ли на място на старите „излишества“ широко са разпространени практиката на т. нар. „синтез“, което често значително превишава предишните загуби, но не създава истинско взаимодействие между архитектурата и монументално-декоративните изкуства.“

Арх. Полянски допълва разглеждания проблем с необходимостта да се проанализира работата в традициите на националното и космополитното, на новаторството.

„Значителни творчески грешки се допускат при създаването на монументални комплекси както и паметници, посветени на по-важните събития в живота на страната. Магистрални направления станаха гигантоманията, илюстративността, парадната пищност и многообразието на художествено-изобразителните средства, поразяващи зрителя не с дълбоката символика и образна изразителност, а с огромните мащаби, многочислените аксесоари, с използването на дълготрайни материали.“

В тази насока голяма спирачка в развитието е твърде примитивната и опорочена система за провеждане на конкурси. Много рядко се прилага най-важното им условие — присъждане на първа награда и възлагане. През последните години обществеността реагира критично на такива големи проекти като Паметника на победата в Москва, Паметника на Курската дъга, Монумента на Октомври в Ленинград.

„В целия свят е широко известна и високо се оценява последователната работа в нашата страна по възстановяването на паметниците на културата, разрушени по време на Втората световна война. Но състоянието на историческите центрове в много градове на страната предизвиква сериозна тревога. Широко разпространена практика е неоправдано да се подменят стари сгради. Съвременните сгради се възраждат в историческата среда без не-

Републиканските съюзи на архитектите са представени на Осмия конгрес на архитектите на СССР със следния брой делегати: Азербайджанска ССР — 25, Арменска ССР — 25, Белорусска ССР — 35, Грузинска ССР — 32, Казахска ССР — 26, Киргизска ССР — 8, Латвийска ССР — 19, Литовска ССР — 29, Молдавска ССР — 10, РСФСР — 398, Таджикска ССР — 6, Туркменска ССР — 4, Узбекска ССР — 33, Украинска ССР — 111, Естонска ССР — 14. От 775 делегати 66 са жени. От общия брой делегати 527 са членове на КПСС и двамата на ВЛКСМ. Възрастовият състав на делегатите е: по-възрастни от 60 години — 167 души, от 50 до 60 години — 264 души, от 40 до 50 години — 219 души, от 35 до 40 години — 79, по-млади от 35 години — 46. Между делегатите на конгреса има 20 народни архитекти на СССР, трима народни архитекти на Литовската ССР, един народен архитект на Украинската ССР, почетното звание „заслужил архитект на републиката“ притежават 216 делегати. Сред делегатите на Осмия конгрес има 8 академици и 14 член-кореспонденти на АИ на СССР, един академик на АН на Азербайджанската ССР, 25 доктори, 106 кандидати на науката, 29 професори и 46 доценти. От общия брой на делегатите повечето от половината са проектанти. Това е кратката характеристика на делегатите на Осмия конгрес на архитектите на СССР.

Из доклада на арх. В. Белоусов, председател на Мандатната комисия на конгреса, член на ръководството на СА на СССР

обходимата архитектурно-композиционна връзка, при това отстъпвайки по своята изразителност на архитектурата на миналото.

„Днес сме принудени да констатираме, че досега не е преодолян разрывът между архитектурната наука и практиката. Слабо се внедряват резултатите от научните изследвания.“

Специализираните издания, прогължава докладчикът, са малко, критичните материали — негостатъчни и крайно едностранчиви.

„До какви изводи стигна архитектурната общественост, какви пътища за усъвършенстване на архитектурата трябва да бъдат набелязани като най-реални и ефективни?“

Арх. Полянски задава въпроса и търси неговите отговори в комплекс от мерки на всички равнища на проявление: повишаване престижа на твореца, преустройство на типовото проектиране, децентрализиране на съществуващите административни структури, усъвършенстване на стимулирането на творческия процес и пр. И в заключение:

„Ключов въпрос, определящ по-нататъшното развитие на архитектурата, това е възвръщането на ролята и отговорността на архитекта като творчески ръководител на проектно-строителния процес, като пряк ръководител на проекта в системата на проектите организации.“

По-нататък той прави коментар на дебалвацията на архитектурната професия, на рязкото намаляване на относителния дял на архитектите в сравнение с останалите специалисти в съответните институти и ведомства, което от своя страна неминуемо дава отражение върху равнището на приеманите студенти в архитектурните висши учебни заведения. А от друга страна там рязко е намалял броят на преподавателите практикици, преобладават хора, които никога нищо не са построили.

„Преустройството в архитектурата засяга редица страни на проектантско-строителния процес, изисква скъсване с лутането и свързване на архитекта с творческата работа. Към най-важните въпроси на преустройството се отнася и необходимостта от преразглеждане на принципите на типовото проектиране.“

Според първия секретар на СА на СССР трябва да се промени предметът на типовото проектиране — типово-технологични линии и елементи на сградата, нещо като полуфабрикати, на основата на които след това архитектът да създава конкретния проект.

„Небрежното отношение, слабо разработената градоустройствена икономи-

ка не стимулират внимателното отношение към градската територия. Затова градът се разраства, появяват се преоразмерени площи, ширината на улиците превишава всякакви разумни граници.“

Друг сериозен проблем според докладчика е стойността на проектантския труд — в момента най-ниска в света, което пък от своя страна понижава неговото качество. В съвременната икономика на строителството изобщо не се отчитат и поощряват социалните, художествените и естетическите качества на проекта, което пряко се отразява върху осъществяването му. Съществуващите проектни и строителни норми и правила задържат творческата инициатива на проектантите.

Специално внимание в доклада е отделено на конкурсното начало в проектантската практика. Със съжаление се отбелязва наличието на чести нарушения в условията на провежданите конкурси: не се присъжда първата награда, работата се възлага на лица, неучаствали в конкурса и т. н.

„Преустройството изисква изменение на системата на структурата на проектантските институти. Досега ние вървахме по пътя на уедряването и централизацията на проектантските организации, докато много от тях се превърнаха в трудно управляеми гиганти. В хода на преустройството на структурата на проектантско-строителния процес сега се ражда нова форма на организация — проектно-строително обединение.“

Но наред с големите проектантски звена целесъобразно ще бъде да се създават и малки, в т. ч. и кооперативни проектантски бюра, отговарящи на нуждата от гъвкаво и бързо проектиране на всички републикански нива. Арх. Полянски специално спира вниманието на слушателите на проблемите на управлението на архитектурата.

„Създаването на Държавен комитет по архитектура и градоустройство гарантира необходимото равнище на държавно ръководство и развитието на архитектурата. Но в същото време е необходимо цялата система на архитектурно-планиращите органи в страната да се преустрои от долу на горе и главно — в нея да навлезнат квалифицирани ръководни кадри.“

Новите задачи, поставени от XXVII конгрес на КПСС, налагат според докладчика Комплексната архитектурно-строителна програма на СССР да бъде разработена на нова по-сериозна основа. Работата на СА на СССР трябва да бъде значително по-ефективна. Гласността, принципността, демократичното общественно-професионално обсъждане трябва да залегнат в основата на всички дейности.

„Едно от главните направления в общественотвор-

ческата работа в СА на СССР трябва да стане засилването на работата с младите архитекти, в това число с несъюзната младеж и студентите по архитектурата.“

И арх. Полянски приключва отчетния доклад с това, че:

„Главната гражданска и творческа мисия на архитектите е да строят и творят за мирни цели. Нашият труд е насочен към създаването на блага за човечеството. Затова не е случайно, че съветските архитекти са в първите редици на борците за безядрен свят, за запазване на човешката цивилизация, където от столетия те създават творения, без които светът би бил беден.“

Архитектите са длъжни да мислят за бъдещето, да гледат далече напред — това е едно от призванията на нашата професия. А това значи — днес ние трябва да дадем отчет пред народа, партията и държавата, за това как виждаме архитектурата на утрешния ден, строителството на страната на Съветите в настъпващия XXI век.“

ДОКЛАД НА РЕВИЗИОННАТА КОМИСИЯ НА СА НА СССР — ИЗВАДКИ И КОМЕНТАРИ

Докладът започва с изброяването на положителните страни в работата на съюза, с тясното взаимодействие между неговите звена и партийните и държавните органи, но след това тонът му става критичен:

„Ние затъваме в извънредно голям поток от мероприятия, от които не ни остава време да осмислим положението, да се отдели главното в работата, да се определят основните проблеми, чието решение трябва да направлява усилията на всички. От името на ревизионната комисия арх. Демидов предлага да се намали броят на различните начинания, като от друга страна се засили контролът върху изпълнението на приетите решения.“

„Ние препоръчваме като изключително важно в плана за работа на всички подразделения на съюза да се включат въпросите на изпълнението на взетите решения.“

Докладът бе изнесен от арх. С. Демидов

Докладчикът обръща внимание на честите, не съвсем обосновани промени в ръководствата на съюза на всички равнища, водещи до сътресения в методите на работа.

Въпреки липсата на сериозни финансови нарушения, докладът на ревизионната комисия приканва към по-голям самоконтрол, към разумно използване и към икономисване на съюзните средства.

„Воденето на работата от нашите стопански подразделения се нуждае от преустройство, от преход към действителна стопанска сметка, от самоконтрол, икономическа рентабилност.“

ДОКЛАД ЗА НОВАТА РЕДАКЦИЯ НА УСТАВА НА СА НА СССР *

След предварително разглеждане в републиканските съюзи през октомври 1986 г., бе публикуван и предложен на общо обсъждане новоредактурираният Устав на СА на СССР. Докладчикът изяснява принципните положения и основни позиции на проекта, наложени от преустройството на творческите съюзи в Съветския съюз.

„Ние разбираме, че върху себе си поемаме сериозна отговорност пред нашето общество, тъй като се намираме в по-трудни условия от другите творчески съюзи — архитектурното творчество зависи от организацията на труда не само в научните и проектантските институти, но и в целия строителен комплекс. Но ние не можем да свалим от себе си отговорността за художествената стойност на нашата работа.“

След това арх. Гнедовски се спира на стимулирането на архитектурната критика, на повишаването на равнището на професионалния печат и публицистика.

Ново развитие в устава придобиват въпросите, свързани с творческата личност на архитекта. Съюзът на архитектите придобива нови права и задължения по подготвката и разпределянето на архитектите на всички равнища: от архитектурните факултети до републиканските съюзни органи на управлението, и то на основата на принципите на демокрацията и самоуправлението.

В новата редакция са разширени творческите, юридическите и материалните права на членовете на СА. Предоставена им е възможност за професионално осъществяване под различни форми. Принциплите на демокрацията са допълнени с възможности за по-голяма организационна самостоятелност.

* Докладът бе изнесен от секретаря на СА на СССР арх. Ю. Гнедовски.

„Нови положения в устава са: 1. Възможност да се свикват извънредни конгреси или конференции за решаване на актуални творчески проблеми и организационни въпроси. 2. Създаване на групи от делегатите на всесъюзния конгрес, които в периода между два конгреса съдействат на организациите на съюза за осъществяването на приетите решения.“

„Особено значение в новия

устав се придава на ролята на първичните организации — те са основата на СА на СССР.“

В заключение арх. Гнедовски отбелязва, че изпълнението на най-важните задачи на първичните звена — организирането на професионално-творческата дейност на архитекта, подготовката и провеждането на конкурсите, уреждането на изложби и обществени обсъждания на проектите и реализациите, ще доведе до издигане качеството на съветската архитектура.

ПЛЕНУМ НА РЪКОВОДСТВОТО НА СА НА СССР

На 19 юни, последния ден на конгреса, се състоя Първият организационен пленум на ръководството на СА на СССР, избрано на Осмия конгрес на съветските архитекти. За първи секретар на ръководството на СА на СССР беше избран арх. Ю. П. Платонов, а за председател на Централната ревизионна комисия на СА на СССР — А. И. Сеидхалилов.

Засл. арх. на РСФСР Юрий Павлович Платонов е роден на 4.IX.1929 година, русин. Трудовата си дейност започва през 1953 г., след завършване на Московския архитектурен институт, в Академпроект (днешния Всесъюзен държавен проектантски и научноизследователски институт на Академията на науките на СССР), където последователно е заемал длъжностите архитект, старши архитект, ръководител на група, ръководител на отдел, главен архитект на института, а от 1967 г. едновременно изпълняващ длъжността заместник-директор по научната работа. През 1987 г. на събрание на трудовия колектив е избран за директор на ГипроНИИ на АН на СССР. Арх. Платонов е автор и ръководител на разработването на проектите на редица големи комплекси и съоръжения: Института по радиоелектроника на АН на Латвийската ССР в Рига, на Научния център по биологични изследвания на АН на СССР в Пушчино, на Ногинския научен център на АН на СССР, на комплекса от сгради

на АН на СССР, на площад „Келдиш“ в Москва, на Държавната научно-техническа библиотека в Москва, на Комплексния научен център на Сибирското отделение на АН на СССР в Новосибирск и др. Лауреат е на всевъзможни и международни архитектурни конкурси. Автор е на повече от 30 научни труда. Носител е на много отличия и награди.

Материалите подготви арх. Росен Вълков

БЛАГОДАРСТВЕНА ТЕЛЕГРАМА

Скъпи другари, уважаеми колеги!

С дълбоко въннение научих за присъденото ми звание „Почетен член на Съюза на архитектите в България“. Големите успехи на българските архитекти, тяхното участие в международната дейност на съюза заслужено превърнаха Вашата страна във водач на архитектурното движение. Гордея се с това звание и разбирам отговорността, която виждам преди всичко в разширяването на сътрудничеството, в преход към нов етап на нашата съвместна работа. А неизползвани резерви има още много.

В нашата страна се извършват големи преобразования и съветските архитекти не си представят работата по преустройството без съвместната дейност с българските колеги, със Съюза на архитектите в България.

Първи секретар на ръководството на СА на СССР, професор, заслужил архитект на РСФСР, лауреат на Държавна награда на СССР, Юрий Платонов

Нови книги

ДИАГНОЗА НА ПОСТМОДЕРНИЗМА

Централният научноизследователски институт по теория и история на архитектурата на СССР издава серия от монографични сборници под заглавие „Архитектурата на Запада“, които се ползват с голяма популярност и у нас. По правило в тях се обсъждат най-актуалните проблеми на гнешната западна архитектура. Сега пред нас е четвъртата монография от тази серия, която е естествено продължение на първите три както по форма, така и по съдържание. В центъра на вниманието стои постмодернизмът. Напоследък излязоха много статии, а и няколко книги¹ посветени в една или друга степен на постмодернизма. „Обаче все още в съветската научна литература (бихме добавили — и в нашата — б. а.) досега не се е появил обобщаващ труд на съвременен теоретичен ниво, който да осветява фактологията и проблематиката на постмодернизма, а така също и да дава цялостна критическа характеристика на съвременните движения в архитектурата от нови научно-творчески позиции“². Точно такава задача са си поставили авторите на „Архитектурата на Запада“ № 4.

В последно време остро се чувства необходимостта от такива изследвания, анализирани конфликтната ситуация в западната архитектура и фундаменталните проблеми на професионалната и идеология. Обективно развитие на архитектурата налага смяна на парадигмата и вътрешните механизми на стила. На преден план излизат редица фактори, имащи универсално значение за архитектурата на нашето време, независимо от принципното различие на социалните и идеологическите ѝ цели. Налагат се нови елементи, които притежават обективна стойност и вътрешнопрофесионално значение. Именно оттук идва големият интерес, проявяван и на Запад, и у нас към явлението „постмодернизъм“. Постмодернизмът означава претенции за нещо ново, констатация за прелом, ориентация към промяна. Естествено е да възникнат надеждите, че постмодернизмът ще предложи нови позитивни възможности за развитие, нови и продуктивни художествени позиции в архитектурата. Открояване-

Архитектура Запада — 4: Модернизъм и постмодернизъм. Критика концепций. Ш. Д. Аскарлов, А. П. Соколина, А. В. Ефимов, А. Я. Зенкевич, А. П. Зинченко, И. А. Касьяненко, Ю. Б. Кликич, В. А. Ковалев, Г. И. Кузина, В. А. Никитин, Е. И. Россинская, П. А. Ричков, А. В. Рябушин, Е. Е. Сергеева, М. В. Уварова, В. Л. Хайт, А. Н. Шукурова. (ЦНИИ теории и истории архитектуры). М. Стройиздат, 1987

то на плодородните кълнове на терена на постмодернистичната архитектурна практика и избистрянето на теоретичните послания на постмодернизма са задачи на архитектурната критика. Трябва да се знае обаче, че конкретните прояви на постмодернизма търпят категорично характерни модификации в зависимост от социално-икономическия и идеологическия контекст. Освен това, тяхната критическа оценка е в пряка зависимост от професионално-идеологическата и социално-политическата гледна точка на критика.

Това обяснява факта, че на Запад постмодернистичните творби предизвикват ожесточени дискусии и напълно противоположни оценки, като тяхната категоризация се движи от „Върхови постижения на изкуството“ до „скандални демонстрации на пошъл вкус“. Същевременно, ясно се долавя насъщната нужда от преценка на теорията и практиката на постмодернизма от позициите на марксистката критика. Необходимо е от наша гледна точка принципно да се разграничат „плюсовете“ от „минусите“, непреходното от мимолетно модното, приложимите към нашата съвременна културна ситуация закономерности и тенденции от онези, които съответстват на буржоазната доктрина и съзнание. Фактът, че се правят опити теоретическата дискусия „модернизъм-постмодернизъм“ да се пренесе върху полето на социалистическата култура, в частност и на архитектурата, че се появили спорадични подражатели и в архитектурната практика говори, че с тази задача социалистическата архитектурна критика изостава. Именно поради това може да се каже, че разглежданата монография, която отговаря на една такава потребност, е не само съвременна, но и очаквана.

Съдържанието на монографията е структурирано в три условно разграничени раздела: методологически и историче-

ски проблеми; нови направлени- ния и търсения; творчески портрети и течения. Освен това има уводна и заключителна част, в които, от една страна, се прави опит за обобщаващ портрет на постмодернизма, а от друга — за открояване на взаимовръзките му с художествената култура на Запад през 70—80-те години, на тенденциите и закономерностите, имащи общокултурно значение. Макар че предлаганите 20 статии са написани от различни автори, при четене се установява забележителна монолитност и единство в стила на изложението, което е голямо достойнство, постигнато в този брой на серията „Архитектурата на Запада“. Ако се сравнява с останалите три книги, може да се добави още едно постижение — последователното разгръщане на проблематиката от общетеоретичните и концептуално-критични статии към конкретното анализиране на творческото кредо и практиката на изявени представители — личности и школи, на постмодернизма. По този начин на авторския колектив се отдава много успешно да убеди читателя в правотата на теоретичните изводи чрез конкретната им интерпретация, както и да му даде възможност да направи самостоятелно редица чисто практически изводи в зависимост от собствените си интереси.

В интерес на истината трябва да се каже, че този метод на изследване се набелязва още в третата книга на „Архитектурата на Запада“, но тук той е овладян по-категорично. При това, въведено е още едно, по-високо теоретично равнище — разделът „Въпроси на историята и методологията“. В него се анализират философската платформа, професионалната идеология, естетическата програма, стиловите идеи и концепти на постмодернизма. Обобщенията, които се синтезират, имат отношение към ситуирането на явленията в исторически и методологически план, в общото сложное и противоречиво развитие на западната архитектура от времето на „модернизма“ до 70—80-те години на века.

В първия раздел са разгледани най-парливите въпроси на съвременната западна архитектура: противоречието модернизъм—постмодернизъм; отношението архитектура—индустрия; проблемът за архитектурния език; класицизмът, регионализъмът, техницизмът и изборът на стила. Анализите се провеждат на завидно професионално равнище — увлекателно, аргументирано, убедително. От библиографските препратки и илюстративния материал, от цитатите и примерите прозира една отлична информираност и вещо боравене с фактологията.

Вторият раздел — „Пробчеми и търсения“, е естествено продължение на първия: тук също се разглеждат програмни идеи на постмодернизма като например въпроса за особеността на архитектурното произведение и контекста, вниманието към потребителя, новата еkleктика и други. Но тези анализи са по-конкретни, при тях обобщенията се извличат по-скоро от примерите из теорията и практиката на постмодернизма, а не чрез опосредствани логически разсъждения и през призмата на научната и философската методология. Освен това, тук са включени и някои по-частни въпроси — например за полихромията или за образа на промишлените съоръжения, които сами по себе си представяват едно отражение на общите концепции, една разгърната илюстрация на онова, което се утвърждава в първия раздел. За тясно специализираните се изследователи е интересно това вписване на отделните аспекти, било типологични или композиционни, в контекста на общата постмодернистка платформа.

Третият раздел — „Творчески портрети и течения“, по съдържание, характер и метод е като че ли най-традиционен за серията „Архитектурата на Запада“. При това някои постмодернисти са получили „творческите си портрети“ още в предишните — първа и трета, книги на серията. Така че мозайката от нови и нови имена — звезди на небосклona на западната архитектура, постепенно се допълва. Едно връщане назад към първите книги предлага интересната възможност да се проследят метаморфозите в творческото верую на отделни влиятелни постмодернисти — например Ф. Джонсън и Р. Бофил, а така също и еволюцията в програмите на някои регионални школи като японската (метаболизъм), представена в четвъртата книга в лицето на К. Курокава.

В хода на изложението читателят има възможност сам да синтезира образите и творческите възжеления на редица представители на също толкова разнообразните разклонения на постмодернизма като: Р. Вентури, Р. Стърн, А. ван Ейк, Дж. Стърлинг, М. Грейвз, П. Айзенман, А. Роси, Л. Крие, И. М. Пей и други. Но в третия раздел, освен общата панорама, представена му от първите два раздела, той е насочен да възприеме по-фокусирано, по-синтезирано информация за няколко от най-ярките авангардисти на западната архитектура — например Ч. Мур и Б. Гоф. Техният индивидуален творчески почерк е достатъчно дълбоко анализиран, така че с пълна яснота се открояват многоплановите отражения и пречупвания в конкретното

творчество на толкова търсения плурализъм на идеите на постмодернизма, водещ в края на краищата все до... този кич. Достойнство на труда представява дискретно присъствашата лична, авторова позиция по отношение на изложените факти — не се напращат нито предпочитания и пристрастия, нито противопоставяния и отрицания, но това, което авторите смятат за положително, разграничава достатъчно точно от онова, което отричат. Разбира се, има веста, където тази степен на отчужденост е нарушена в едната или другата посока. Така понякога просто се усеща нуждата от съпоставка със социалистическата практика, а другаде има нотки на субективизъм, отсъства определено мнение и пр. Но тези недометания всъщност са предимства, тъй като дават възможност на читателя за „включване“, за спор и размисъл, за изграждане на собствени позиции.

За бъдещите монографични сборници могат да се направят и някои пожелания например: да обхващат анализ на теоретичното творчество на отделни апологети на постмодернизма; анализ на теоретичното творчество на някои от пишещите постмодернисти (Р. Вентури, С. Портогези и пр.); анализи, специализирани по школи и групировки; анализи по направления, съгласно западните класификации (неоекспресионизъм, регионализъм, структурализъм, рационализъм, емпиризъм, партиципационизъм, историзъм и т. н.). Според нас по този начин ще се постигне по-точна систематизация на разглеждания материал, ще се въведат водещи взаимовръзки в отделните проявления на постмодернизма, ще бъдат възможни по-точни съпоставки с анализите, които се правят в западния професионален печат, от което пък ще се открият по-ясно различията и съвпаденията в критическите позиции на Запад и у нас.

В заключение би могло да се каже, че книгата „Архитектурата на Запада“—4 утвърждава високия авторитет на съветското архитектурознание и архитектурна критика в лицето на авторския колектив от ЦНИИТИА. Искане ни се да пожелаем успешно продължение на тази серия, ползваща се заслужено със славата на една от най-търсените и полезни съветски книги.

Ст. н. с. арх. Добрин
Желева-Мартинс, к. а. н.

¹ Иконников, А. В. — *Западная архитектура. От „Новой архитектуры до постмодернизма“*. М., 1982 г. Рябушин, А. В., Шукурова, А. Н. — *Творческие противоречия и новейшей архитектуре Запада*. М., 1986 г.

² *Архитектура Запада*, 4, стр. 6

НОВ ОБЗОР

Отделът за техническа информация и печат в КНИПИТУГА си е поставил за цел да представи на архитектите оригиналната, т. е. необработената и нетълкуваната информация, до която в хода на проучвателните си работи достигат сътрудниците на КНИПИТУГА. Така до българските градостроители ще достигне поредица от обзори по ред въпроси от градоустройството и териториалното устройство. Същественото при тях е, че те предлагат богат книгопис, който включва основни трудове, периодици и много често съобщения от всекидневния печат у нас и в чужбина. Книгописът не винаги е изчерпателен, но пък е актуален — 90% от източниците са издадени през последните две години. Твърденията в тях понякога са противоречиви. Те винаги се цитират дословно или по смисъл, като се посочва точната страница за евентуална справка. Колкото и неутрално и обективно да са представени фактите, там където простото им сравнение (това е най-елементарната аналитична форма) налага да се извърши определено обобщение, то се прави и това се изтъква от автора. Такъв обзор е „ЕНЕРГИЙНИЯТ ВЪПРОС И ГРАДОУСТРОЙСТВОТО“, направен от ст. н. с. арх. Христо Генчев, к. т. н. Обзорът е съставен от материалите, събрани по повод на разработената в КНИПИТУГА научна тема „ЕНЕРГОСЪОБРАЗНО ГРАДОУСТРОЙСТВО“. Разработката е завършена и част от нейните резултати вече са публикувани в нашето списание.

ШЕСТНАДЕСЕТИЯТ КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СЪЮЗ НА АРХИТЕКТИТЕ

От 13 до 17 юли т. г. в Брайтън, Великобритания, се състоя Шестнадесетият конгрес на Международния съюз на архитектите. Той премина под девиза „Градове и послони — да изграждаме утрешния свят“. Относно творците на хармонична жизнена среда споделиха мисли за строителството на един още по-щастлив свят за човечеството.

Седемнадесетата асамблея която се състоя в Дъблин под ръководството на президента на МСА Георги Стоилов, възстанови членството на около 40 национални секции и изключи от редиците на организацията секцията на архитектите на ЮАР. Единодушно бе приета резолюция за запазване на мира на нашата планета, за още по-активни действия на Международния съюз на архитектите срещу опасността от атомна война. Приети бяха и дългосрочни програми за преустройство на съюза, избрани бяха ръководители на региони, а за президент на МСА бе избран Род Хакни, председател на секцията на архитектите в Англия. До февруари 1988 г. ръководството на съюза ще бъде осъществявано от сегашния му президент нар. арх. Г. Стоилов, председател на САБ.

ТЕМАТИЧЕН УКАЗАТЕЛ

70 години Велика Октомврийска социалистическа революция

1. ВОСКРЕСЕНСКИ, Игор. Новите задачи на Творческия съюз — бр. 8, с. 3—4
2. ЦВЕТЕВА, Цветана. Нови изисквания към архитектурата в СССР — бр. 8, с. 20—21
3. АС, Евгений. Ориентирите на новото поколение — бр. 8, с. 22—25
4. ТЕЛБИЗОВА, Мирослава. Младежки жилищни комплекси в СССР — бр. 8, с. 26—27
5. ДИМИТРОВ, Любимил. Групата на арх. Ханес Майер в СССР — бр. 8, с. 27—28
6. КОВАЧЕВ, Атанас. Принос в архитектурата на комплексите и сградите за детски отдели — бр. 8, с. 29—30
7. РОЧЕГОВ, А., ГРИДАСОВ, О. Универсалният магазин „Московски“ — бр. 8, с. 31—32

I. УВОДНИ СТАТИИ

8. Градове и подслони — да изграждаме утрешния свят — бр. 2, с. 2
9. За нова урбанистична и архитектурна концепция за изграждане на жизнената среда — бр. 3, с. 2
10. Обновяването на София — непрекъснат процес — бр. 4, с. 2
11. СТОИЛОВ, Георги. Международната академия на архитектурата — бр. 5—6, с. 2
12. СТАЙНОВ, Стефан. За нова урбанистична и архитектурна концепция и широко участие на населението и на трудовете колективи в жилищното строителство — бр. 7, с. 2
13. ИВАНОВА, Мила. Октомври 1917—1987 — бр. 8, с. 2
14. Уводна статия — бр. 9, с. 2
15. Уводна статия — бр. 10, с. 2

II. АРХИТЕКТУРА

Жилищни сгради и жилищна среда

16. Новият хотел в Ловеч — бр. 1, с. 10—13
17. Хотел „Житомир“ в Михайловград — бр. 1, с. 14
18. Хотелски комплекс в Пампорово — II — бр. 1, с. 15
19. Из Пост. № 65/6. 11.86 за създаване на условия за широко участие на населението в жилищното строителство — бр. 3, с. 2
20. ПЕЛОВСКИ, Любомир; ПАНЧЕВ, Любомир; НИКОЛОВ, Иван. За нова урбанистична и архитектурна концепция за изграждане на жизнената среда — бр. 3, с. 3—4
21. Хотелски комплекс на площада пред Централна гара София — бр. 8, с. 10—11
22. КАРАДИМОВ, Никола. Нова градоустройствена и архитектурна концепция за комплексно изграждане на жилищната среда — бр. 9, с. 2—3
23. Експериментална жилищна сграда във Варна — бр. 9, с. 4
24. Експериментална жилищна група във Варна — бр. 9, с. 5—6
25. НИКОЛОВ, Олег. Индивидуални терасовидни жилища в квартал „Бордо“ в Смолян — бр. 9, с. 7—8
26. Едносемейна двуетажна къща на равен терен — бр. 9, с. 9
27. Едносемейна къща за равен терен — бр. 9, с. 10
28. Едносемейна къща с гараж — бр. 9, с. 10
29. Редова къща за наклонен терен — бр. 9, с. 11
30. Двусемейна къща с възможности за разделяне на жилищата — бр. 9, с. 11
31. Жилищен комплекс за научния център по селско стопанство в Костинброд. Проект на арх. Румен Шейков и на арх. Антон Манчев — бр. 9, с. 12—13
32. Жилищен комплекс за Научния център по селско стопанство в Костинброд. Проект на арх. Любомир Пеловски и колеги — бр. 9, с. 13
33. Експериментална жилищна група в Пловдив — I вариант — бр. 9, с. 18—19
34. Експериментална жилищна група в Стария Пловдив — бр. 9, с. 19
35. БОЯДЖИЕВ, Константин. Ролята на външното пространство в жилищната среда — бр. 9, с. 32
36. КОЛЕВ, Здравко. Повече критичност и отговорност при изграждане на многоетажни жилищни сгради в столицата — бр. 9, с. 41—42
37. СТОЙЧЕВ, Иван. Къщи в Будапеща — бр. 10, с. 10—15

Обществени сгради

38. ТУПАРЕВА, Селма, ДАМОВ, Николай. Ваканционно селище „Дюни“ — бр. 1, с. 4—5
39. ПОПОВ, Павел. „Дюни“ — един успех — бр. 1, с. 6—8
40. ТОПАЛОВА, Антоанета. Очаквано и положително явление — бр. 1, с. 8
41. КОНСТАНТИНОВА, Анастасия. С ново мислене — бр. 1, с. 9
42. Фестивалият комплекс „Любмила Живкова“ във Варна — бр. 2, с. 7—11
43. Комплекс на културата в Нова Загора — бр. 2, с. 16—17
44. Генералното консулство на СССР в Русе — бр. 2, с. 18—19
45. Зала за тенис в Пловдив — бр. 2, с. 20—21
46. ПОПОВ, Стефан. Културен дом в кв. „Лагера“ в София. Смел опит да се превъзмогне шаблонът — бр. 2, с. 22—23
47. НИКОЛОВ, Павел. Шератън София хотел „Балкан“ — бр. 3, с. 5—10
48. МАЛЧЕВ, Александър. Реконструкция и модернизация на ЦУМ в София — бр. 3, с. 11—14
49. ПОПОВ, Любомир. Търговският дом „Добри Желязков“ в Сливен — бр. 3, с. 15—16
50. Нов почивен дом в местността „Кавациите“ край Созопол — бр. 3, с. 17
51. Новият университет в Катар — бр. 3, с. 18
52. Търговските комплекси „Валентина“ и „Рила“ на бул. „Витоша“ — бр. 4, с. 10—12
53. Магазинът за деликатеси „Ралица“ на бул. „Витоша“ — бр. 4, с. 13—14
54. Магазинът за риба и рибни продукти „Созопол“ на бул. „Витоша“ — бр. 4, с. 15—16
55. Магазинът за младоженци на бул. „Витоша“ — бр. 4, с. 17—18
56. Комплексът заведения за обществено хранене „Бояна“ на бул. „Витоша“ — бр. 4, с. 18—19
57. Магазинът за конфекция на бул. „Витоша“ — бр. 4, с. 20
58. ЧОЛЪКОВ, Иван. Художествена галерия в парка „Асеновци“ във Велико Търново — бр. 5—6, с. 9—13
59. БАНКОВ, Явор. Реконструкцията на Драматичния театър в Плевен. С усещане за театър — бр. 5—6, с. 19—20
60. Кът за отдих към почивната станция на АПК „Толбухин“ край Балчик — бр. 5—6, с. 26—27
61. НИКОЛОВ, Никола. Сградата на Софийската община — бр. 5—6, с. 47
62. ПОПОВ, Лило. Художествената галерия на Международната фондация „Любмила Живкова“ в София — бр. 7, с. 4—7
63. ПЕТРОВ, Иван. Художествената галерия в Плевен — бр. 7, с. 8
64. БРАКАЛОВА, Симеонка. Исторически музей в старите казарми на Плевен — бр. 7, с. 9—10
65. ВУЛОВ, Явор. Окръжната художествена галерия в град Толбухин — бр. 7, с. 11—13

66. Софийска градска библиотека — бр. 7, с. 14
67. ИВАНЧЕВ, Иван. Обществени сгради на площада пред Централната гара — бр. 8, с. 5
68. Централна съдебна палата в София — бр. 8, с. 8—9
69. Универсален магазин на площада пред Централната гара София — бр. 8, с. 12—13
70. Централна автогара в София — бр. 8, с. 14—15
71. Младежкия дом в с. Кортен — бр. 10, с. 4—6
72. ЙОРДАНОВА, Миряна. Диря от времето (Ансамблите „Добри Желязков“ — Добри Чинтулов“ в Сливен) — бр. 10, с. 7—9
73. ДРАГИЕВ, Иван. Архитектурата на съвременното училище. Някои спорни въпроси относно училищната сграда — бр. 10, с. 24—27

Производствени сгради и устройство на промишлените територии

74. Архитектурни проблеми на работната среда в производствените предприятия — бр. 1, с. 2—3
75. ВАКАРЕЛСКИ, Тома. Изследване оптималността на обемното решение на производствените сгради с електронна техника — бр. 1, с. 38

Селскостопански сгради

76. ЦАНКОВ, Емил. Обитаване и селскостопанска дейност в жилищния парцел — бр. 7, с. 31—33

Индустриализирано строителство и технически новости

77. ЙОРДАНОВ, Орлин. Експлоатационната гъвкавост — знаем ли всичко за нея? — бр. 2, с. 28—30
78. АХЧИЕВ, Миладин. Колко ни струва раздвижената архитектура. — бр. 3, с. 25—26
79. ГЕНЧЕВ, Здравко. Нова едропанелна система БП'86—Вн — бр. 4, с. 36
80. ПЕЕВА—МАЛЧЕВА, Мария. Коя система е най-добра? Сравнителен анализ на три нови едропанелни строителни системи — бр. 5—6, с. 72—73
81. РИЛСКИ, Михаил. Отворена типизация на санитарни кабинети — бр. 9, с. 25—27
82. МИХАЙЛОВ, Любимил. Възможности за индустриализация на малоетажното жилищно строителство — бр. 9, с. 28—30
83. СОФИЯНСКИ, Петър. Пътища за усъвършенстване на строителната система „пакетно повдигани плочи“ — бр. 9, с. 30—31
84. ЯНКОВА, Даниела, ГЕРДЖИКОВ Любомир. Приложение на системата „мантел-бетон“ при изграждане на ваканционното селище „Дюни“ — бр. 10, с. 19

Архитектурно образование

85. ИВАНОВА, Мила. По повод на една дисертация или за отношенията между теория и практика — бр. 3, с. 22—24

Архитектурни детайли

86. Лекционна зала със 150 места в новия учебен комплекс на ВИАС — бр. 2, с. 41—42
87. Олекотени разделителни и фасадни стени — бр. 3, с. 31—32

Архитектура и енергия

88. ШЕРЕВ, Щерьо. Още за икономията на топлинна енергия в сградите — бр. 9, с. 40—41

III. ГРАДОУСТРОЙСТВО

89. Пешеходна зона в Сливен — бр. 2, с. 12—13
90. Пешеходна зона в Нова Загора — първи етап — бр. 2, с. 14—15
91. Преустройството на бул. „Витоша“ — 1968 г. Проект на колектив с ръководител арх. Чедомир Павлов — бр. 4, с. 2—3
92. Преустройството на бул. „Витоша“ — 1976 г. Проект на колектив с ръководител арх. Николай Чипев — бр. 4, с. 3—4
93. Преустройството на бул. „Витоша“ — 1978 г. Проект на колектив с ръководител арх. Любомир Панчев — бр. 4, с. 4—5
94. Преустройството на бул. „Витоша“ — 1986 г. Осъщественото проектно решение — бр. 4, с. 5—9
95. НИКИФОРОВ, Иван. По 4 отговора на 5 въпроса (за реконструкцията на бул. „Витоша“) — бр. 4, с. 22—25
96. Реконструкцията на бул. „Толбухин“ — бр. 4, с. 26—27
97. ДОЙЧИНОВ, Григор. Пешеходното пространство като градоустройствен проблем — бр. 4, с. 28—29
98. ГЕНЧЕВ, Христо. Градът и булевард „Витоша“ — човешко оживление и транспорт — бр. 4, с. 30
99. ГЕНЧЕВ, Здравко. Решения с „отворени врати“ — бр. 4, с. 31—32
100. Централна пешеходна зона в Габрово — бр. 5—6, II коридор
101. ВЕСЕЛИНОВА, Весела. Ансамбълът на ул. „Д. Благоев“ във Велико Търново. Ретроспекти или задълбочена интерпретация — бр. 5—6, с. 14—16
102. ПЕТРОВ, Иван. Улица „Търговска“ във Враца — бр. 5—6, с. 21—23
103. Реконструкция на квартал 271 на хълма „Варуша“ във Велико Търново — бр. 5—6, с. 44—45
104. ГЕНЧЕВ, Христо. Топоенергийни последици от градоустройствения избор. Осъществяване на сградите и на терена — бр. 5—6, с. 76—80
105. ГЕНЧЕВ, Христо. Топоенергийни последици от градоустройствения избор. Обвръщане на сградите — бр. 7, с. 41—43
106. Проектът за пространството пред Централната гара — бр. 8, с. 6—7
107. РОМЕНСКИ, Владимир. Трябва да мислим едновременно и за близката, и за подалечната перспектива (Ансамбълът пред Централната гара в София) — бр. 8, с. 16—19
108. ПЕРФАНОВ, Анастас. Време е да бъде преодолена старата представа за гарата. (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
109. ДОЙЧИНОВ, Григор. Да излезем от самоцелното формотворчество и да навлезем в сферата на истинското градоустройство. (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
110. НИКИФОРОВ, Иван. Съществува опасност човекът да се изгуби в този площад. (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
111. ГАНЕВ, Спиридон. Историята на идеите може да се окаже много поучителна. (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
112. ВИДЕЛОВ, Митко. Забавянето на реализацията — загубени положителни качества на проектите. (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
113. ИВАНЧЕВ, Иван. Необходимо е по-изразително озеленяване. (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
114. СТОИЛОВ, Георги. Не стерилни монофункционални, а смесени многофункционални ансамбли (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
115. ДИМИТРОВ, Митко. Оформя се уникален градоустройствен ансамбъл. (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
116. БЕЧЕВ, Милко. Площад със силна обществена привлекателност. (Ансамбълът пред Централната гара) — бр. 8, с. 16—19
117. ГЕНЧЕВ, Христо. Топоенергийни последици от градоустройствения избор. Начин на застрояване — бр. 8, с. 36—38
118. НИКИФОРОВ, Иван. Новият център на Кърджали — бр. 10, с. 16—19

IV. ТЕРИТОРИАЛНО И СЕЛИЩНО УСТРОЙСТВО

119. Планински курорт „Боровец“ — бр. 1, с. 16—17
120. Туристически комплекс в Пирин — бр. 1, с. 17—18
121. ЕВРЕВ, Петко. А след това накъде? — бр. 1, с. 19

122. Ландшафтното изкуство — незаслужено иззето или изоставено поле на архитектурата (анкета) — бр. 10, с. 2—3
 123. КАРАКАШЕВ, Кръстан. Паркоустройство в художествения синтез на жизнената среда — бр. 10, с. 20—23

VI. АРХИТЕКТУРНО НАСЛЕДСТВО И СЪВРЕМЕННОСТ

124. ДИМИТРОВ, Людмил. Обемно—пластичният език на софийския сецесион — бр. 1, с. 32—34
 125. Манастирът „Св. Кирик“ — лятната школа на Международната академия на архитектурата — бр. 5—6, с. 4—5
 126. СОТИРОВ, Емил. Приемната сграда и музеят към Боянската черква — бр. 5—6, с. 17—18
 127. ТОТЕВА, Красимира. Етнографският комплекс в град Толбухин — бр. 5—6, с. 24—25
 128. АРБАЛИЕВ, Георги. Кованото желязо в българската архитектура — бр. 5—6, с. 34—35
 129. Кооперативен пазар в Етрополе — бр. 5—6, с. 46
 130. МАВРОВ, Иван. Паметни места в София, свързани с Васил Левски — бр. 8, с. 41—42

Ретронаправленията в българската архитектура — мода или необходимост

131. Ретронаправленията в българската архитектура — мода или необходимост (уводна бележка) — бр. 5—6, с. 6
 132. НИКОЛОВ, Никола. Като творци и пише, човек воюва — бр. 5—6, с. 78
 133. СОКОЛОВСКИ, Михаил. Да следваме новото в архитектурата с мяра и култура — бр. 5—6, с. 8
 134. КРЪСТЕВ, Тодор. За диалог с архитектурното наследство от ясни съвременни позиции — бр. 5—6, с. 28—29
 135. СТОЛАРОВ, Пеню. Да търсим въздействието на архитектурата в натрупаните пластове на времето — бр. 5—6, с. 29—30
 136. БЕЛЕВ, Таньо. Важното е да има какво да кажем — бр. 5—6, с. 30—32
 137. ДИМЧЕВ, Емил. За архитектура искрена и органична — бр. 5—6, с. 32—33
 138. МИЛЕВ, Неделчо. Същината на „ретро“ и „антиретро“ киното — бр. 5—6, с. 36—38
 139. СТЕФАНОВ, Васил. Тетърът се оказва непогатлив на ретромогата — бр. 5—6, с. 38—39
 140. ДИМИТРОВ Г., Димитър. Носталгията към измамното самочувствие на „гобото старо време“ — бр. 5—6, с. 39—40
 141. НЕДЕЛЧЕВ, Михаил. Ретропласт в истинската литература — бр. 5—6, с. 40—41
 142. КАВАЛДЖИЕВ, Любомир. „Ретро“ в музиката? — бр. 5—6, с. 42
 143. ЛОЗАНОВ, Лозан. Традицията — минало и настояще — бр. 5—6, с. 48—49
 144. ИВАНОВА, Незабравка. Дизайнът и ретромогата, бр. 5—6, с. 42—43
 145. ХРИСТОВА, Жени. Социални мотиви и проявления на ретронаправленията в архитектурата — бр. 5—6, с. 51—52
 146. БУЛЕВ, Тодор. Ретропърсенцията в съвременната ни архитектура — бр. 5—6, с. 52—54
 147. ПЕНЕВСКА, Веселина. Ретромода или в търсене на изгубения спунк — бр. 5—6, с. 55—56

VII. ОБЩОТЕОРЕТИЧНИ ВЪПРОСИ

148. ЖЕЛЕВА—МАРТИНС, Добриня. Формообразуване и математическо моделиране в архитектурата — бр. 1, с. 26—27
 149. БОЯДЖИЕВ, Константин. Фасада и образ — бр. 7, с. 22—25
 150. ДИКИДЖИЕВ, Петър. Седем „божи заповеди“ от Дзеве — бр. 7, с. 26—28
 151. РЯБУШИН, Александър. В търсене на непостижното единство. Най-новите движения на архитектурната мисъл на запад — бр. 8, с. 33—35
 152. ПАПАГАЛОВ, Георги. Антиисторизмът на „модерното движение“ в архитектурата — бр. 9, с. 33—35
 153. НИКИФОРОВА, Росица. За теорията и практиката — отново — бр. 10, с. 28—30

VIII. СОЦИАЛНИ АСПЕКТИ НА АРХИТЕКТУРАТА

154. МАРКОВ, Огнян. Кучешка колибка — бр. 5—6, с. 48
 155. ДИМИТРОВ, Людмил. Предметно—пространствената среда на инвалидите и престарелите хора — бр. 10, с. 31—33
 156. ИВАНОВ Б., Антон, ГУГУЧКОВА—ДОНЧЕВА, Филипа. Инвалидите и архитектурно—социалните бариери в жизнената среда, бр. 10, с. 33.

IX. ПРОБЛЕМИ НА ПРОЕКТИРАНЕТО

157. АНГЕЛОВ, Милко. Проектиране и изграждане на аудиториите във ВУЗ — бр. 2, с. 30—34

X. ТВОРЧЕСКИ ПОРТРЕТИ

Творци на българската архитектура

158. АВРАМОВ, Иван. Творец с безпримерно трудолюбие и талант (80 г. от рождението на К. Джангозов) бр. 3, с. 29—30
 159. АВРАМОВ, Иван. Голямо име сред първата генерация архитекти арх. Киро Маричков бр. 5—6, с. 57
 160. АВРАМОВ, Иван. Архитект Димо Ничев — виден творец от близкото минало бр. 7, с. 20—21
 161. АВРАМОВ, Иван. Архитект Пенчо Койчев — бр. 8, с. 39—40
 162. АВРАМОВ, Иван. Основоположник на българското градоустройство (125 г. от рождението на арх. Г. Ненов) бр. 9, с. 36

Профил

163. ДАНДОЛОВА, Искра. Кои е Льо Корбузи? — бр. 3, с. 33
 164. АНАСТАСОВ, Христо. Жизнен и творчески път на Льо Корбузи — бр. 31, с. 33—34
 165. АНАСТАСОВ, Христо. Льо Корбузи в България — бр. 3, с. 35
 166. ПОПОВ, Павел. Най-хуленият и най-обичаният от пророците — бр. 3, с. 38—39
 167. ДИМИТРОВ, Людмил. Льо Корбузи и проблемите на дизайна за архитектурата бр. 3, с. 39—40
 168. БОЯДЖИЕВ, Константин. Алдо Роси и архитектурният реформизъм в края на нашия век бр. 4, с. 38—40
 169. НУНЕС ЯНОВСКИ, Маноло. Аз вярвам най-много на архитектурата — бр. 5—6, с. 65
 170. СТОЛАРОВ, Пеню. Готфрид Бьом бр. 5—6, с. 67—69
 171. БОЯДЖИЕВ, Константин. Рикардо Бофил и новият историцизъм — бр. 10, с. 36—38

Избрани страници

172. БУРОВ, Андрей. За илюзиите, действителността, стила — бр. 1, с. 41—43
 173. РАЙТ, Франк Л. Към младия архитект — бр. 2, с. 43—45
 174. АЛЕКСАНДЪР, Кристофър. Градът не е дърво — бр. 3, с. 41—44
 175. Извадки от книгата „Архитектурни мотиви из България“, Антон Торньов — бр. 4, с. 41
 176. ВЕНТУРИ, Робърт, СКОТ БРАУН, Д. Грозна и обикновена архитектура или декорирана обвивка бр. 5—6, с. 88—89
 177. ЛООС, Адолф. Орнамент и престъпление — бр. 7, с. 44—45
 178. НИМАЙЕР, Оскар. Красотата е функция на архитектурата — бр. 8, с. 43—44

179. АВРАМОВ, Иван. Жилищен район „Галата“ във Варна — бр. 1, с. 30—31
 180. ДИМИТРОВА, Галина. Конкурс за спортен комплекс „Раковски“ в София. Впечатленията от конкурса — бр. 2, с. 35—38
 181. РУСЕВ, Антони. Общественият център в квартал Бояна — бр. 3, с. 27—28
 182. Главен административен и обществен център на град Алжир — бр. 5—6, с. 70—71
 183. Селската къща и селският двор — бр. 7, с. 29—30
 184. КУЦАРОВ, Светослав. Конкурсът, който очакваме — бр. 7, с. 30
 185. ТОНЕВ, Николай. Добри намерения и... посредствени резултати. Национална изложба конкурс за егнотосемейни, групови и вилни жилищни сгради — бр. 9, с. 22—24

XII. АРХИТЕКТУРАТА В ЧУЖБИНА

Из опита на другите страни

186. Конкретна програма за решаване на основните задачи на културната политика на КПСС — бр. 1, с. 47—48
 187. КАБУС, Гюнтер. Реконструкцията и обновяването на жилищни и смесени зони в ГДР след 1990 г. — бр. 5—6, с. 81—83
 188. ДИКОВ, Петър, ДИМИТРОВ, Димитър. Нови тенденции в жилищното строителство в ГДР — бр. 5—6, с. 84—85
 189. ГЛУЗБЕРГ, Хорхе. Архитектурата на Латинска Америка — бр. 5—6, с. 85—87
 190. ПЕНЕВА, Николаина. Ново жилищно строителство във ФРГ — бр. 7, с. 34—35
 191. ТИЛКОВ, Станимир. Някои аспекти на съвременното жилищно строителство във ФРГ — бр. 7, с. 36—38
 192. НЮКОУМБ, Върън. Следвоенното жилищно строителство във Великобритания — бр. 9, с. 37—39
 193. НАВАРО, Раул. Колониалната архитектура на Стара Хаваана — бр. 10, с. 34—35
- Международна панорама
194. Хотел „Фрагрантиа“ в Бейджинг (Китай) — бр. 1, с. 20—21
 195. Курортен комплекс в Сочи (СССР) на комбината „Заполярие“ — Нурилск — бр. 1, с. 21
 196. Хотел „Ридзене“ в Рига (СССР) — бр. 1, с. 22—23
 197. Хотелски комплекс в Анисарас Хераклион (Гърция) — бр. 1, с. 23
 198. Хотел „Корийо“ в Пхенян — бр. 1, с. 24
 199. Хотел „Шератън“ в Осло (Норвегия) — бр. 1, с. 25
 200. Обувна фабрика в Хавиржов, Чехословакия — бр. 2, с. 24
 201. Квартал „Одхамс Уок“. Ковънт гардън в Лондон — бр. 2, с. 25
 202. КОВАЧЕВ, Атанас. Сградата на Архитектурния факултет в Киев — бр. 2, с. 26—27
 203. Търговският център в Омск — бр. 3, с. 19
 204. Административна сграда на компанията HSH „Лем“. Дания — бр. 3, с. 20
 205. Сградата за бракосъчетания във Выборгския район на Ленинград — бр. 3, с. 20—21
 206. Международен търговски център в Будапеща — бр. 4, с. 33—34
 207. Хотел „Таверна“ в Будапеща — бр. 4, с. 34—35
 208. Сградата на фирмата „Цюблин“ в Щутгарт — бр. 5—6, с. 63—64
 209. Хотел „Атриум“ в Будапеща — бр. 7, с. 15—16
 210. ПОПОВ, Павел. Сградата на застрахователната компания „Лойд“ в Лондон — бр. 7, с. 18—19
 211. ПОПОВ, Павел. Хонконгско—Шанхайската банка в Хонконг — бр. 7, с. 18—19
 212. ПОПОВ, Павел. Хай-тек за небостъргачите на банкериите — бр. 7, с. 19
 213. ТИМОН, Калман. Къща на годината, '84 — бр. 9, с. 15—17
 214. ТИМОН, Калман. Къща на годината '85 — бр. 9, с. 20—22

XIII. СЪЮЗ НА АРХИТЕКТУРАТА В БЪЛГАРИЯ

Конгреси

215. 1. юли — Международен ден на архитектурата — бр. 9, II корица
- Пленуми
216. ТИХЧЕВ, Румен. За общественно—гържавното начало в архитектурното творчество — бр. 3, с. 46
 217. ДЮЛГЕРОВА, Татяна. За усъвършенстване на общественно—гържавното начало в управлението и контрола на архитектурното творчество — бр. 3, с. 46—47
- Национален преглед
218. Наградите от националния преглед на българската архитектура — бр. 9, II корица
 219. АТАНАСОВ, Георги. Националният преглед на архитектурното творчество — бр. 9, с. 47—48
- От биенале до биенале
220. КЛАЙН, Кришн. Процесът на създаване, който наричаме архитектура — бр. 1, с. 43—44
 221. СВЕНСОН, Оле. За духовно преосмисляне на традицията — бр. 1, с. 44
 222. ПЕТАЙЯ, Кейо. Без страст архитектурата не е истинска — бр. 1, с. 44—45
 223. МОРОЗОВ, Игор. Архитектурата — социално изкуство — бр. 1, с. 45
 224. КОВАЧЕВ, Атанас. „Интерарх“ — открит и достъпен диалог между архитектурите (разговор с проф. А. Иконников) — бр. 2, с. 46—47
 225. БАРУЦКИ, Тадеуш. Архитектурата като материализация на социалния живот — бр. 3, с. 44—45
 226. РОК, Дейвид. Софийското биенале заслужава висока оценка — бр. 3, с. 45
 227. КИНТАНА, Антонио. Споделени впечатления и мисли — бр. 4, с. 44—45
 228. АСПЛУНД, Ханс. Видяното на „Интерарх'85“ буди оптимизъм за бъдещето — бр. 4, с. 45
 229. ВИВИАНИ, Романо. Биеналето в София — център за творчески срещи — бр. 4, с. 45—46
 230. ГАНДЖЕМИ, Джузепе. Пътят на съвременната архитектура е сложен — бр. 4, с. 46
 231. ГЛИНСКИ, Анджей. Да воюваме за архитектурна критика — бр. 5—6, с. 90—91
 232. НОВОТНИ, Ян. Българската архитектура — с престиж в Чехословакия бр. 5—6, с. 91
 233. ТИМОН, Калман. Важен етичен проблем на нашето време — бр. 5—6, с. 91
 234. ДАНДОЛОВА, Искра. Архитектурните списания — I ч. Мисията на архитектурните списания — бр. 7, с. 46
 235. ДАНДОЛОВА, Искра. Архитектурните списания — II ч. Какво отразяват архитектурните списания — бр. 8, с. 47
 236. ДАНДОЛОВА, Искра. Архитектурните списания — III част — Как да се списват архитектурните списания — бр. 9, с. 45
- Световно биенале „Интерарх“
237. ШЕЙКОВ, Румен. Поредна среща на архитектите в името на хармонията и хуманизма — бр. 5—6, с. 90
- АМА
238. ЙОРДАНОВ, Орлин. Нови концепции за жизнената среда? Изложба преглед на АМА — бр. 5—6, с. 94
 239. ПЕНЕВСКА, Веселина. Отговори има, да потърсим въпросите. Пленер на АМА „Антивариат — паметта на града“ — бр. 9, с. 44
 240. ЛАЛКОВСКА, Анна. Хроника — бр. 9, с. 47
- ММА
241. СТОИЛОВ, Георги. Преглед откриването на Международната академия на архитектурата в София — бр. 1, с. 45—46

242. Членовете на Академичния съвет на Международната академия на архитектурата в София — бр. 1, с. 45—46
242. Членовете на Академичния съвет на Международната академия на архитектурата — бр. 5—6, с. 2—3
243. КЪЛБОВА, Мария. Заседания на Академичния съвет на МАА — бр. 9, с. 48
- XIV. МЕЖДУНАРОДЕН СЪЮЗ НА АРХИТЕКТИТЕ**
244. Метроморфозата (Тезисен доклад за XVI конгрес на МСА, Брайтън'87) — бр. 2, с. 3
245. БУЛЕВ, Тодор. Какво е бъдещето на градоустройството? (Брайтън'87) — бр. 2, с. 4
246. ДАНДОЛОВА, Искра. За архитектурата — и с поглед в бъдещето (Брайтън'87) — бр. 2, с. 4—5
247. ПЕНЕВСКА, Веселина. Изследване на „метроморфозата“ или проектиране на „метроморфозата“ (Брайтън'87) — бр. 2, с. 5—6
248. СТОИЛОВ, Георги. Международният съюз на архитектите пред нови задачи — бр. 8, с. 48
249. Шестнадесетият конгрес на Международния съюз на архитектите — бр. 10, с. 44
- XV. КОМИТЕТ ПО ТЕРИТОРИАЛНО И СЕЛИЩНО УСТРОЙСТВО**
250. БОРИСОВА, Екатерина. От позициите на високи критерии и възискателност — бр. 5—6, с. 92
251. СИМЕОНОВА, Елеонора. Из дейността на Върховния съвет на ТСУСА — бр. 7, с. 48, бр. 9, с. 48
- XVI. ТРИБУНА НА АРХИТЕКТА**
252. ДОНЧЕВ, Белчо. Отворено, затворено, внедрено — бр. 9, с. 14
- XVII. ГЛЕДИЩА**
253. ВАРЗОНОВЦЕВ, Димитър. Разпознаваем ли е новият град — бр. 5—6, с. 50
254. СТАМБОЛИЕВ, Георги. Структурата на жилищния фонг-предпоставка за качеството на обитаване — бр. 9, с. 43
- XVIII. ПРЕГЛЕД**
- Информация, хроника
255. Подписан е нов петгодишен план за сътрудничество между съюзите на архитектите на СССР и на България — бр. 1, с. 48
256. ГАНЕВ, Димитър. Среща на ръководствата на съюзите на архитектите от социалистическите страни — бр. 1, с. 48
257. Завърши конкурс на списание „Архитектура“ — бр. 1, с. 48
258. КЪЛБОВА, Мария. XI Балканска конференция на архитектите — бр. 2, с. 48
259. Приключи конкурсът за наградата „Плакет „Кольо Фичето“ за 1986 г. — бр. 3, с. 48
260. АТАНАСОВ, Георги. След равностметката — към нови дела — бр. 4, с. 46
261. АВРАМОВ, Димитър. Национално съвещание — бр. 4, с. 47
262. ТИХЧЕВ, Румен. Минск'86 — бр. 4, с. 48
263. Инструмент за преодоляване на слабостите — бр. 4, с. 48
264. Висока оценка за работата на младите архитекти — бр. 5—6, с. 93
265. Младежният пленер София'87 — бр. 7, с. 48
266. ДИМИТРОВ, Людмил. 60 г. от построяването на жилищния квартал „Вайсенхоф“ край Штутгарт — бр. 9, с. 46—47
267. ВЪЛКОВ, Росен. Към бъдния ден. (Осмият конгрес на СА на СССР) — бр. 10, с. 41—42
268. Нов обзор — бр. 10, с. 44
- Изложби
269. Седмица на българската архитектура в Москва — бр. 1, с. 48
270. КУПЕНОВ, Любомир. По повод на една изложба на мозайки — бр. 5—6, IV корица
- 270-а. Традиционен конкурс на САБ — бр. 4, с. 48
271. ЙОРДАНОВ, Орлин. Изложба на архитектурното студио „Апар“ от Варшава — бр. 7, с. 47
272. МИРЯНОВ, Младен. Строителна панорама на рогината — бр. 8, III корица
273. ДИМИТРОВ Г., Димитър. Къде да търсим функцията на приложните изкуства? (Бележки върху общата изложба на декоративно-приложните изкуства, София'87) бр. 10, с. 39—40
- Фотообектив
274. ПОПОВ, Павел. Конструкция и талант — бр. 1, с. 28—29
275. СТАНИШЕВ, Георги. Китай — архитектурни образи — бр. 3, с. 36—37
276. МИРЯНОВ, Младен. Индия — страна на контрасти и хармония — бр. 5—6, с. 74—75
- Чествания, звания, отличия
277. КЛАСАНОВ, Методи. Савел Марков на 60 години — бр. 3, с. 48
278. ТОНЕВ, Любен. Заслуженият архитект на РСФСР проф. Александър Наумов на 80 години — бр. 4, с. 48
279. АТАНАСОВ, Георги. Проф. арх. Никола Каменов на 60 години — бр. 5—6, с. 95
280. Златният медал и наградите на МСА за 1987 г. — бр. 8, с. 48
281. БИБИН, Никифор. 80 г. от рождението на арх. Димитър Салабашев — бр. 9, с. 48
- Нови книги — отзиви, критика
282. „Управление городской средой“, Рудницкий, А. М. — бр. 1, с. 46
283. „Функция, форма, образ в архитектуре“, Иконников, А. В. — бр. 1, с. 46
284. „Принцип пропорции“, Шевелев, И. Ш. — бр. 1, с. 46
285. „Творческие противоречия в новейшей архитектуре Запада“, Рябушин, А. В., Шукурова, А. Н. — бр. 1, с. 46
286. „Гуманизм советской архитектуры“, Рябушин, А. В. — бр. 1, с. 46
287. ДЖИФАРОВА, Лиляна. За „инструментите“ на градоустройствената композиция — бр. 2, с. 48
288. ЕВРЕВ, Петко. Дългосрочни перспективи за развитие на населените места в страните от района на ИКЕ — бр. 5—6, с. 93
289. ГЕНЧЕВ, Здравко. Как да превърнем закъснението в предимство? — (Еврев, Петко, „Планински курорти“) — бр. 5—6, с. 95—96
290. ВЪЛЧАНОВ, Васил. На вниманието ни — жилищната архитектура — бр. 5—6, с. 96
291. АВРАМОВ, Иван. Ценно издание (Тонев, Любен, „По пътя на българското градоустройство“). Избрани научни трудове — бр. 8, с. 48
292. ЖЕЛЕВА—МАРТИНС, Добриня. Диагноза на постмодернизма. („Архитектура Запада — 4“. Модернизъм и постмодернизъм. Критика концепций) — бр. 10, с. 43
- Архитектът художник
293. ПОПИВАНОВ, Георги. Картините на арх. Валентин Бинчев — бр. 1, III корица
294. Рисунките на Валентин Ничев — бр. 4, III корица
- Преглед на чуждестранни списания
295. Жилищное строительство, 1/1986 — бр. 1, с. 39
296. Urbanisme, 214/1986 — бр. 1, с. 39
297. Architecture Australia, 6/1985 — бр. 1, с. 39
298. DBZ, 1:5/1985 — бр. 1, с. 39
299. ЙОВЕВА, Антоанета. Краткотрайният отгъх при обновяване на градските части — Der Aufbau, 4/1984; Ekistics, 255/1977; Обзорная информация, 8/1984; The Urban Nest, 1977 — бр. 2, с. 39—40
300. Старият Арбат и новите проблеми. (По материали на сп. „Архитектура СССР“ и от сп. „Декоративное искусство СССР“) — бр. 4, с. 42—44
301. МИНКОВА, Антонина. Жилищное строительство, 9/1986; 3/1987; Architecture in Greece, 20/1986; Arkitektur DK, 5/1986 — бр. 7, с. 39—40
302. ПОПОВ, Павел. Ограничен конкурс за нов Токийски градски дом. JA, 350, 351/1986 — бр. 8, с. 45
303. ПОПОВ, Павел. Международен конкурс за нов национален театър в Токио — JA, 352/1986 — бр. 8, с. 46

АЗБУЧЕН УКАЗАТЕЛ

I. АВТОРИ НА СТАТИИ И ДРУГИ МАТЕРИАЛИ

АВРАМОВ, Димитър — бр. 4, с. 47

АВРАМОВ, Иван — бр. 1, с. 30—31; бр. 3, с. 29—30; бр. 5—6, с. 57; бр. 7, с. 20—21; бр. 8, с. 39—40, с. 48, бр. 9, с. 36

АЛЕКСАНДЪР, Кристофър — бр. 3, с. 41—44

АНАСТАСОВ, Христо — бр. 3, с. 33—34, 35

АНГЕЛОВ, Милко — бр. 2, с. 30—34

АНГЕЛОВА, Юлия — бр. 10, с. 2—3

АРБАЛИЕВ, Георги — бр. 5—6, с. 34—35

АС, Евгений — бр. 8, с. 22—25

АСПЛУНД, Ханс — бр. 4, с. 45

АТАНАСОВ, Георги — бр. 4, с. 46; бр. 5—6, с. 95; бр. 9, с. 47—48

АХЧИЕВ, Миладин — бр. 3, с. 25—26

БАНКОВ, Явор — бр. 5—6, с. 19—20; бр. 9, III корица

БАРУЦКИ, Тадеуш — бр. 3, с. 22—23

БЕЛЕВ, Таньо — бр. 5—6, с. 30—32

БЕЧЕВ, Милко — бр. 8, с. 16—19;

БИБИН, Никифор — бр. 9, с. 48

БОРИСОВА, Екатерина — бр. 5—6, с. 92

БОЯДЖИЕВ, Константин — бр. 4, с. 38—40; бр. 7, с. 22—25; бр. 9, с. 32; бр. 10, с. 36—38

БРАКАЛОВА, Симеонка — бр. 7, с. 9—10

БУЛЕВ, Тодор — бр. 2, с. 4; бр. 5—6, с. 52—54

БУРОВ, Андрей — бр. 1, с. 41—43

ВАКАРЕЛСКИ, Тома — бр. 1, с. 38

ВАРЗОНОВЦЕВ, Димитър — бр. 5—6, с. 50

ВЕНТУРИ, Робърт, СКОТ—БРАУН, Дениз — бр. 5—6, с. 88—89

ВЕСЕЛИНОВА, Весела — бр. 5—6, с. 14—16

ВИВИАНИ, Романо — бр. 4, с. 45—46

ВИДЕЛОВ, Митьо — бр. 8, с. 16—19

ВОСКРЕСЕНСКИ, Изгор — бр. 8, с. 3—4

ВУЛОВ, Явор — бр. 7, с. 11—13

ВЪЛКОВ, Росен — бр. 10, с. 41—42

ВЪЛЧАНОВ, Васил — бр. 5—6, с. 96

ГАНДЖЕМИ, Джузепе — бр. 4, с. 46

ГАНЕВ, Димитър — бр. 1, с. 48

ГАНЕВ, Спиридон — бр. 8, с. 16—19

ГЕНЧЕВ, Здравко — бр. 4, с. 31—32, с. 36; бр. 5—6, с. 95—96

ГЕНЧЕВ, Христо — бр. 4, с. 30; бр. 5—6, с. 76—80, бр. 7, с. 41—43; бр. 8, с. 36—38

ГЕРДЖИКОВ, Любомир — бр. 10, с. 19

ГЛИНСКИ, Анджей — бр. 5—6, с. 90—91

ГЛУЗБЕРГ, Хорхе — бр. 5—6, с. 85—87

ГРИДАСОВ, О. — бр. 8, с. 31—32

ГУГУЧКОВА - ДОНЧЕВА, Филупа — бр. 10, с. 33

ДАМОВ, Николай — бр. 1, с. 4—5

ДАНДОЛОВА, Искра — бр. 2, с. 4—5; бр. 3, с. 33; бр. 7, с. 46; бр. 8, с. 47; бр. 9, с. 45

ДЖИФАРОВА, Лиляна — бр. 2, с. 48

ДИКИДЖИЕВ, Петър — бр. 7, с. 26—28

ДИКОВ, Петър — бр. 5—6, с. 84—85

ДИМИТРОВ Г., Димитър — бр. 5—6, с. 39—40; бр. 10, с. 39—40

ДИМИТРОВ, Людмил — бр. 1, с. 32—34; бр. 3, с. 39—40; бр. 8, с. 27—28; бр. 9, с. 46—47; бр. 10, с. 31—33

ДИМИТРОВ, Митко — бр. 8, с. 16—19

ДИМИТРОВА, Галина — бр. 2, с. 35—38

ДИМЧЕВ, Емил — бр. 5—6, с. 32—33

ДОЙЧИНОВ, Григор — бр. 4, с. 28—29; бр. 8, с. 16—19

ДОНЧЕВ, Белчо — бр. 9, с. 14

ДРАГИЕВ, Иван — бр. 10, с. 24—27

ДЮЛГЕРОВА, Татяна — бр. 3, с. 46—47

ЕВГЕНИЕВ, Иван — бр. 10, с. 2—3

ЕВРЕВ, Петко — бр. 1, с. 19; бр. 5—6, с. 93

ЖЕЛЕВА—МАРТИНС, Добриня — бр. 1, с. 26—27; бр. 10, с. 43

ИВАНОВ Б., Антон — бр. 10, с. 33

ИВАНОВА, Мила — бр. 3, с. 22—24; бр. 8, с. 2

ИВАНОВА, Незабравка — бр. 5—6, с. 42—43

ИВАНЧЕВ, Иван — бр. 8, с. 5, с. 16—19

ЙОВЕВА, Антоанета — бр. 2, с. 39—40

ЙОРДАНОВ, Орлин — бр. 2, с. 28—30; бр. 5—6, с. 94; бр. 7, с. 47

ЙОРДАНОВА, Миряна — бр. 10, с. 7—9

КАБУС, Гюнтер — бр. 5—6, с. 81—83

КАВАЛДЖИЕВ, Любомир — бр. 5—6, с. 42

КАРАДИМОВ, Никола — бр. 9, с. 2—3

КАРАКАШЕВ, Кръстан — бр. 10, с. 20—23

КИНТАНА, Антонио — бр. 4, с. 44—45

КЛАЙН, Криш — бр. 1, с. 43—10

КЛАСАНОВ, Методи — бр. 3, с. 48

КОВАЧЕВ, Атанас — бр. 2, с. 26—27, с. 46—47; бр. 8, с. 29—30

КОЛЕВ, Здравко — бр. 9, с. 41—42

КОНСТАНТИНОВА, Анастасия — бр. 1, с. 9

КРЪСТЕВ, Тодор — бр. 5—6, с. 28—29

КУПЕНОВ, Любомир — бр. 3, IV корица; бр. 5—6, IV корица

КУЦАРОВ, Светослав — бр. 7, с. 30

КЪЛБОВА, Мария — бр. 2, с. 48; бр. 9, с. 48

ЛАЛКОВСКА, Анна — бр. 9, с. 47

ЛОЗАНОВ, Лозан — бр. 5—6, с. 48—49

ЛООС, Адолф — бр. 7, с. 44—45

МАВРОВ, Иван — бр. 8, с. 41—42

МАЛЧЕВ, Александър — бр. 3, с. 11—14

МАРКОВ, Огнян — бр. 5—6, с. 48

МИЛЕВ, Негелчо — бр. 5—6, с. 36—38

МИНКОВА, Антонина — бр. 7, с. 39—40

МИРЯНОВ, Младен — бр. 5—6, с. 74—75; бр. 8, III корица

МИХАЙЛОВ, Людмил — бр. 9, с. 28—30

МОРОЗОВ, Изгор — бр. 1, с. 45

МУТАФЧИЕВ, Васил — бр. 10, с. 2—3

НАВАРО, Раул — бр. 10, с. 34—35

НЕДЕЛЧЕВ, Михаил — бр. 5—6, с. 40—41

НИКИФОРОВ, Иван — бр. 4, с. 22—25; бр. 8, с. 16—19; бр. 10, с. 16—19;

НИКИФОРОВА, Росица — бр. 10, с. 28—30

НИКОЛОВ, Никола — бр. 5—6, с. 7—8, с. 47

НИКОЛОВ, Олег — бр. 9, с. 7—8

НИКОЛОВ, Павел — бр. 3, с. 5—10

НИМАЙЕР, Оскар — бр. 8, с. 43—44

НОВОТНИ, Ян — бр. 5—6, с. 91

НУНЕС—ЯНОВСКИ, Маноло — бр. 5—6, с. 65

НЮКОУМБ, Върнън — бр. 9, с. 37—39

ПАНЧЕВ, Любомир — бр. 3, с. 3—4

ПАПАГАЛОВ, Георги — бр. 9, с. 33—35

ПЕЕВА—МАЛЧЕВА, Мария — бр. 5—6, с. 72—73

ПЕЛОВСКИ, Любомир — бр. 3, с. 3—4

ПЕНЕВА, Никола — бр. 7, с. 34—35

ПЕНЕВСКА, Веселина — бр. 2, с. 5—6; бр. 5—6, с. 55—56; бр. 9, с. 44

ПЕРФАНОВ, Анастас — бр. 8, с. 16—19
ПЕТАЙЯ, Кейо — бр. 1, с. 44—45
ПЕТРОВ, Иван — бр. 5—6, с. 21—23; бр. 7, с. 8
ПОПИВАНОВ, Георги — бр. 1, III корица
ПОПОВ, Лило — бр. 7, с. 4—7
ПОПОВ, Любомир — бр. 3, с. 15—16
ПОПОВ, Павел — бр. 1, с. 6—8, с. 28—29; бр. 3, с. 38—39,
бр. 7, с. 17—19; бр. 8, с. 45—46
ПОПОВ, Стефан — бр. 2, с. 22—23
РАЙТ, Франк Лойд — бр. 9, с. 43—45
РИЛСКИ, Михаил — бр. 9, с. 25—27
РОК, Дейвид — бр. 3, с. 45
РОМЕНСКИ, Владимир, бр. 8, с. 16—19
РОЧЕГОВ, А. — бр. 8, с. 31—32
РУСЕВ, Антон — бр. 3, с. 27—28
РЯБУШИН, Александър — бр. 8, с. 33—35
СВЕНСОН, Оле — бр. 1, с. 44
СИМЕОНОВА, Елеонора — бр. 7, с. с. 4; бр. 9, 48
СОКОЛОВСКИ, Михаил — бр. 5—6, с. 8
СОТИРОВ, Емил — бр. 5—6, с. 17—18
СОФИЯНСКИ, Петър — бр. 9, с. 30—31
СТАЙНОВ, Стефан — бр. 7, с. 2
СТАМБОЛИЕВ, Георги — бр. 9, с. 43
СТАНИШЕВ, Георги — бр. 3, с. 36—37
СТЕФАНОВ, Васил — бр. 5—6, с. 38—39
СТОИЛОВ, Георги — бр. 1, с. 45—46; бр. 5—6, с. 2; бр. 8,
с. 16—19, с. 48
СТОЙЧЕВ, Иван — бр. 10, с. 10—15
СТОЛАРОВ, Пеньо — бр. 5—6, с. 29—30, с. 67—69
ТЕЛБИЗОВА, Мирослава — бр. 8, с. 26—27
ТИЛКОВ, Станимир — бр. 7, с. 36—38
ТИМОН, Калман — бр. 5—6, с. 91; бр. 9, с. 15—17,
с. 20—22
ТИХЧЕВ, Румен — бр. 3, с. 46; бр. 4, с. 48
ТОНЕВ, Любен — бр. 4, с. 48
ТОНЕВ, Николай — бр. 9, с. 22—24
ТОПАЛОВА, Антоанета — бр. 1, с. 8
ТОТЕВА, Красимира — бр. 5—6, с. 24—25
ТУПАРЕВА, Селма — бр. 1, с. 4—5
ХРИСТОВА, Жени — бр. 5—6, с. 51—52
ЦАНКОВ, Емил — бр. 7, с. 31—33
ЦВЕТЕВА, Цветана — бр. 8, с. 20—21
ЧОЛАКОВ, Иван — бр. 5—6, с. 9—13
ШЕЙКОВ, Румен — бр. 5—6, с. 90
ШЕРЕВ, Шерьо — бр. 9, с. 40—41
ЯНКОВА, Даниела — бр. 10, с. 19

II. АВТОРИ НА ПРОЕКТИ, НА АРХИТЕКТУРНИ, ХУДОЖЕСТВЕНИ И ДРУГИ ТВОРБИ

АГУРА, Атанас — бр. 4, с. 5—9; с. 15—16
АЛЕКСАНДРОВ, Александър — бр. 2, с. 14—15
АЛЕКСИЕВ, Драгия — бр. 2, с. 20—21
АНГЕЛОВ, Милко — бр. 2, с. 41—42
АНГЕЛОВА, Юлия — бр. 2, с. 7—11
АНДРЕЕВ, Георги — бр. 1, с. 14
АНТОВ, Антон — бр. 1, с. 16—17
АНТОНАКАНИС, Димитрис — бр. 1, с. 23
АНТОНАКАНИС, Сузана — бр. 1, с. 23
БАКАЛОВ, Огнян — бр. 1, с. 16—17
БАКАЛОВ, Стоил — бр. 2, с. 12—13
БАСАРЕВ, Цветан — бр. 9, с. 22—24
БАЧЕВА, Александра — бр. 1, с. 30—31
БЕКЕФАЛДИ, Андрав — бр. 9, с. 20—22
БЕЛЪОВСКА, Анислава — бр. 9, с. 22—24
БЕНОВ, Сашо — бр. 3, с. 27—28
БЕЧЕВ, Милко — бр. 8, с. 14—15
БИЦОВ, Яни — бр. 2, с. 7—11
БОЯДЖИЕВ, Александър — бр. 2, с. 20—21
БОЯРОВ, Георги — бр. 10, с. 16—19
БРЪШЛЯНОВ, Николай — бр. 1, с. 16—17
БЪОМ, Готфрид — бр. 5—6, с. 63—64
ВАРИ, Йеньо — бр. 9, с. 20—22
ВАРНАД, Петер — бр. 9, с. 15—17
ВАСИЛЕВ, Димитър — бр. 4, с. 48
ВЕЛЕВ, Иван — бр. 5—6, с. 21—23
ВЛАДИМИРОВ, Красимир — бр. 1, с. 15
ВЛАЕВА, Тая — бр. 1, с. 15
ВЛАСЕВА, Анна-Мария — бр. 5—6, II корица
ВРАБЧЕВ, Валери — бр. 3, с. 5—10
ВРАНЧЕВА, Свободна — бр. 9, с. 13
ГАЙДАРДЖИЕВ, Стоян — бр. 2, с. 14—15
ГАНЕВ, Димитър — бр. 1, с. 30—31
ГАНЕВ, Спиридон — бр. 1, с. 30—31
ГЕОРГИЕВ, Георги — бр. 1, с. 16—18
ГЕРМАНИС, Ю. А. — бр. 1, с. 22—23
ГЕРШЕНЗОН, М. — бр. 2, с. 26—27
ГУЖГУЛОВ, Георги — бр. 5—6, с. 21—23
ДАМОВ, Николай — бр. 1, с. 4—5
ДАНЧЕВ, Румен — бр. 10, с. 16—19
ДЕВЕНИ, Шандор — бр. 9, с. 20—22
ДЕЛИСТОЯНОВ, Александър — бр. 9, с. 4
ДЕЛОВ, Кирил — бр. 9, с. 22—24
ДИАМАНДИЕВА, Мария — бр. 4, с. 20
ДИМИТРОВ, Димитър — бр. 4, с. 26—27
ДИМИТРОВ, Митко — бр. 8, с. 6—7
ДИМИТРОВ, Стоян — бр. 10, с. 4—6
ДОЙЧИНОВ, Григор — бр. 1, с. 30—31; бр. 4, с. 13—14
ДОЙЧИНОВ, Лъчезар — бр. 4, с. 13—14

ДОНАЛД Бол и колектив — бр. 2, с. 25
ДОНЧЕВ, Румен — бр. 5—6, II корица
ДРАМКИН, Петьо — бр. 1, с. 10—13
ДУБРОВСКА, Лиляна — бр. 1, с. 21
ЕВРЕВ, Петко — бр. 1, с. 16—18; бр. 5—6, с. 95—96
ЕНЧЕВ, Петър — бр. 9, с. 4
ЖЕЛЯЗКОВ, Димитър — бр. 2, с. 7—11; бр. 4, с. 18—19
ЖЕЛЯЗОВ, Стилиян — бр. 1, с. 30—31
ЖЕЧЕВ, Венелин — бр. 5—6, с. 24—25
ЗАЙДМАН, Каролина — бр. 3, с. 5—10
ЗАЛАВАРИ, Лайош — бр. 7, с. 15—16
ЗЕМЦОВ, Юрий — бр. 3, с. 19
ЗИДАРОВА, Скарлет — бр. 3, с. 5—10
ЗЛАТАРЕВА, Маргарита — бр. 9, с. 22—24
ИВАНОВ, Антон — бр. 9, с. 22—24
ИВАНОВ, Венелин — бр. 1, с. 16—17
ИВАНОВА, Благоевста — бр. 4, с. 5—9
ИВАНОВСКИ, Зоран — бр. 1, с. 21
ИКОННИКОВ, А. В. — бр. 1, с. 46
ИЛИЕВ, Венцислав — бр. 2, с. 18—19
ИЛИЕВА, Диана — бр. 4, с. 10—12
ЙОВЕЛЕШ, Ласло — бр. 9, с. 20—22
ЙОРДАНОВ, Марин — бр. 1, с. 16—18
КАВРЪКОВА, Ивелина — бр. 2, с. 12—13
КАДИРКОВ, В. П. — бр. 1, с. 22—23
КАЛИНСКА, З. Г. — бр. 1, с. 22—23
КАМБУРОВ, Петър — бр. 1, с. 16—17
КАМЕНОВ, Огнян — бр. 2, с. 7—11
КАРАГЕОРГИЕВ, Бранимир — бр. 1, с. 30—31
КАРАКАШЕВ, Кръстан — бр. 1, с. 16—17
КАФРАВИ, Камал Ел — бр. 3, с. 18
КИРИЛОВ, Венцислав — бр. 3, с. 5—10
КИРИЛОВ, Кирил — бр. 9, с. 22—24
КИРЯКОВ, Петър — бр. 2, с. 14—15
КИЧЕВ, Тодор — бр. 10, с. 10—15
КИШТЕЛЕГДИ, Ищван — бр. 9, с. 15—17
КОЕВ, Асен — бр. 7, с. 11—13
КОЙНОВ, Георги — бр. 2, с. 12—13
КОЙНОВА, Даниела — бр. 2, с. 12—13
КОЙНОВА, Светла — бр. 1, с. 10—13
КОЛАНДЖИЕВ, Цветан — бр. 2, с. 16—17
КОНДАРЕВ, Евгени — бр. 3, с. 5—10
КОНСТАНТИНОВ, Станислав — бр. 4, с. 5—9, с. 15—18
КОНЯ, Карой — бр. 9, с. 15—17
КОРБЕНКО, В. — бр. 2, с. 26—27
КОЧКОВ, Георги — бр. 7, с. 8
КРЕНДОВ, Мариан — бр. 1, с. 10—13
КРЪСТЕВ, Александър — бр. 3, с. 11—14
КРЪСТЕВ, Димитър — бр. 3, с. 27—28
КУБА, Гелерт — бр. 9, с. 15—17
КУНД, Ференц — бр. 9, с. 20—22
КУРТЕВ, Стефан — бр. 4, с. 5—9
КЪЛБОВА, Мария — бр. 9, с. 18—19
КЪНЧЕВА, Мария — бр. 1, с. 16—17
ЛАЗОВА, Искра — бр. 1, с. 16—17
ЛИНОВИЧ, Л. — бр. 2, с. 26—27
ЛУКЕШИ, Ото — бр. 9, с. 15—17
МАНДАДЖИЕВА, Мариана — бр. 2, с. 16—17
МАНОЛОВА, Росица — бр. 3, с. 11—14
МАНЧЕВ, Антон — бр. 9, с. 12—13; бр. 10, с. 10—15
МАНЧЕВА, Майя — бр. 9, с. 19
МАРКОВСКИ, Петър — бр. 3, с. 11—14
МАРТИНОВА, Рагка — бр. 2, с. 7—11
МИЛЕНКОВА, Мая — бр. 4, с. 26—27
МИНКОВ, Мартин — бр. 2, с. 7—11
МИНКОВА, Радост — бр. 5—6, с. 46
МИНЧЕВ, Георги — бр. 3, с. 31—32
МИТРОВИЧ, Миодраг — бр. 1, с. 21
МИХАИЛОВ, Михаил — бр. 2, с. 7—11
МОЖНИ, Милан — бр. 2, с. 24
МОМЧИЛОВ, Георги — бр. 1, с. 16—17
МЪОЛЕРС, Ц. Ф. — бр. 3, с. 20
НАЙДЕНОВ, Марин — бр. 5—6, II корица
НАЧЕВА, Антоанета — бр. 1, с. 16—18
НЕДЯЛКОВ, Иван — бр. 10, с. 16—19
НЕЙКОВ, Добромир — бр. 9, с. 22—24
НЕЙКОВА, Елена — бр. 9, с. 22—24
НЕМЕТ, Ищван — бр. 7, с. 15—16
НЕНЧЕВ, Минчо — бр. 10, с. 16—19
НИКИФОРОВ, Иван — бр. 10, с. 16—19
НИКИФОРОВА, Росица — бр. 10, с. 16—19
НИКОЛОВ, Ангел — бр. 10, с. 16—19
НИКОЛОВ, Атанас — бр. 3, с. 11—14
НИКОЛОВ, Илиян — бр. 3, с. 5—10
НИКОЛОВ, Никола — бр. 5—6, с. 9—13; бр. 7, с. 4—7
НИКОЛОВ, Огнян — бр. 10, с. 10—15
НИКОЛОВ, Олег — бр. 9, с. 7—8
НИКОЛОВ, Павел — бр. 3, с. 5—10
НИНЕВА, Цветана — бр. 10, с. 10—15
НИЧЕВ, Валентин — бр. 4, III корица
НОД, Балаж — бр. 9, с. 20—22
НОТОВ, Панайот — бр. 2, с. 20—21
ОРЕНДИ, Кристиан — бр. 3, с. 5—10!
ПАВЛОВ, Павлин — бр. 4, с. 5—9, с. 13—14
ПАВЛОВ, Чедомир — бр. 4, с. 2—3
ПАВЛОВА, Людмила — бр. 2, с. 22—23
ПАВЛОВА, Мирослава — бр. 4, с. 5—9; бр. 5—6,
II корица
ПАЛАЗОВ, Димитър — бр. 9, с. 22—24

ПАНЧЕВ, Валентин — бр. 1, с. 10—13
ПАНЧЕВ, Любомир — бр. 4, с. 4—5; бр. 3, с. 27—28
ПЕЕВ, Константин — бр. 5—6, II корица
ПЕЕВА, Мария — бр. 2, с. 16—17
ПЕЙ, И. М. и съдружници — бр. 1, с. 20—21
ПЕЛОВСКИ, Любомир — бр. 9, с. 13
ПЕНЕВ, Кристиан — бр. 1, с. 16—17
ПЕНКОВА, Донка — бр. 1, с. 21
ПЕТКОВА, Донка — бр. 1, с. 14; бр. 8, с. 10—11
ПЕРФАНОВ, Анастас — бр. 7, с. 14; бр. 8, с. 10—11
ПЕРФАНОВ, Владимир — бр. 8, с. 10—11
ПЕТРОВ, Иво — бр. 5—6, с. 19—20; бр. 7, с. 9—10
ПЕТРОВ, Петър — бр. 2, с. 16—17
ПЕТРУНОВА, Валентина — бр. 1, с. 16—17
ПЕТРУШЕВ, Андрей — бр. 9, с. 13
ПЕШИН, Добролюб — бр. 4, с. 5—9
ПОДМОЛОВ, Марин — бр. 3, с. 15—16
ПОЛИХРОНИАДИС, Алексос — бр. 1, с. 23
ПОПОВ, Владимир — бр. 1, с. 30—31; бр. 5—6, с. 26—27;
бр. 9, с. 11
ПОПОВ, Иван — бр. 1, с. 30—31
ПОПОВ, Любомир — бр. 3, с. 15—16
ПОПОВА, Долорес — бр. 9, с. 22—24
ПОПОВА, Елисавета — бр. 3, с. 15—16
ПОПСКИ, Иван — бр. 9, с. 13
ПУШЕВА, Преспа — бр. 1, с. 10—13
РАДОНОВА, Стая — бр. 4, с. 26—27
РАДОСЛАВОВА, Дора — бр. 1, с. 10—13
РАДУЛОВ, Тодор — бр. 7, с. 8
РАЖИНОВИЧ, Радован — бр. 1, с. 21
РАЙКОВ, Лало — бр. 4, с. 26—27
РАЙКОВА, Валентина — бр. 3, с. 15—16
РАЙТ, Франк Л. — бр. 2, с. 43—45
РОДЖЪРС, Ричард — бр. 7, с. 17
РОМЕНСКИ, Владимир — бр. 8, с. 12—13
РУДНИЦКИЙ, А. М. — бр. 1, с. 46
РЯБУШИН, А. В. — бр. 1, с. 46
САК, Пал Кочиш — бр. 9, с. 20—22
САНТО, Дюла — бр. 9, с. 15—17
САПУНДЖИЕВ, Милчо — бр. 2, с. 20—21
САПУНДЖИЕВ, Даниел — бр. 10, с. 16—19
СЛАВКОВА, Йонка — бр. 1, с. 16—18
СЛАВОВ, Слави — бр. 1, с. 17—18
СТАНЧЕВ, Павел — бр. 9, с. 22—24
СТЕФАНОВ, Димитър — бр. 9, с. 9
СТЕФАНОВ, Стефан — бр. 9, с. 22—24
СТОЕВА, Мария — бр. 3, с. 11—14
СТОИЛОВ, Георги — бр. 8, с. 8—9
СТОИЛОВ, Камен — бр. 3, с. 5—10
СТОИМЕНОВА, Василка — бр. 1, с. 16—17
СТОЙЧЕВ, Иван — бр. 10, с. 10—15
СТОЙЧЕВА, Светлана — бр. 10—15
СТОЛАРОВ, Пеньо — бр. 4, с. 10—12; бр. 5—6, II корица,
с. 17—18
СТОЯНОВ, Николай — бр. 5—6, с. 44—45
СТОЯНОВ, Пламен — бр. 9, с. 22—24
ТЕРЗИЕВА, Елвина — бр. 9, с. 22—24
ТОНЕВ, Любен — бр. 8, с. 48
ТОПАЛОВА, Нина — бр. 3, с. 11—14
ТОПЛИЙСКИ, Тодор — бр. 1, с. 30—31
ТОПРЕВ, Асен — бр. 1, с. 30—31
ТОРНЪОВ, Антон — бр. 4, с. 41
ТОТЕВ, Методи — бр. 10, с. 7—9
ТОШЕВ, Христо — бр. 10, с. 10—15
ТРАЯНОВА, Пенка — бр. 1, с. 15; бр. 3, с. 17
ТРИФОНОВА, Анета — бр. 4, с. 10—12; бр. 5—6, II ко-
рица
ТУЛЕШКОВ, Николай — бр. 3, с. 27—28
ТУМАНГЕЛОВА, Ива — бр. 7, с. 14
ТУПАРЕВА, Селма — бр. 1, с. 4—5
ТЪРСАНКОВ, Йордан — бр. 10, с. 16—19
ФАРКИ, Габор — бр. 9, с. 20—22
ФИЛЕНКО, Л. — бр. 2, с. 26—27
ФИНТА, Йозеф — бр. 4, с. 34—35
ФОСТЪР, Норман — бр. 7, с. 18—19
ХРИСТОВ, Косьо — бр. 2, с. 7—11
ХРИСТОВ, Николай — бр. 1, с. 16—17
ХРИСТОЗОВ, Димитър — бр. 1, с. 15; бр. 3, с. 17
ЦАКИРИ, Мария — бр. 4, с. 20
ЦАНОВА, Нина — бр. 9, с. 10
ЦЕРОВСКА, Василка, бр. 1, с. 15; бр. 3, с. 17
ЧАКЪРОВ, Роберт — бр. 9, с. 7—8
ЧАЛЪКОВ, Витлием — бр. 5—6, с. 24—25
ЧАЛЪКОВ, Милан — бр. 5—6, с. 24—25
ЧАЧЕВСКИ, Кирил — бр. 8, с. 12—13
ЧЕРВЕНКОВА, Розина — бр. 8, с. 6—7
ЧИПЕВ, Николай — бр. 4, с. 3—4
ЧОЛАКОВ, Иван — бр. 5—6, с. 14—16
ШЕВЕЛЕВ, И. Ш. — бр. 1, с. 46
ШЕЙКОВ, Румен — бр. 9, с. 12—13, с. 19
ШИНКОВ, Любомир — бр. 5—6, с. 4—5
ШИНКОВ, Христо — бр. 5—6, с. 4—5
ШУКУРОВА, А. Н. — бр. 1, с. 46
ЩЕРЕВ, Шерьо — бр. 2, с. 20—21
ШОТТЕР, Фердинанд — бр. 3, с. 5—10
ЯЗОВ, Георги — бр. 1, с. 17—18
ЯМАНТИЕВ, Христо — бр. 5—6, с. 21—23
ЯМРИХ, Михай — бр. 9, с. 15—17
ЯНЕВ, Стоян — бр. 3, с. 27—28; бр. 4, с. 13—14

РУССКИЙ

Ландшафтное искусство — незаслуженно изъятое или заброшенное поле архитектуры

стр. 2

Оценивая большую роль паркового и ландшафтного искусства для формирования полноценной и гармоничной жизненной среды развитого социального общества, редакция журнала обратилась с несколькими вопросами к творцам с золотым опытом в области садово-паркового строительства. В этом номере журнала опубликованы некоторые из их ответов, в которых специалисты определяют место паркового и ландшафтного искусства в целостном архитектурном творчестве для формирования окружающей среды, раскрывают его взаимодействие и связи с другими искусствами, подчеркивают его значение для осуществления связи архитектура — природа.

Новый центр города Кыргджали

стр. 16

Проф. г-р арх. Иван Нукифоров

Строительство нового центра гор. Кыргджали — в прошлом городка с 6000 жителей, выросшего за годы народной власти в 75-тысячный современный город, центр богатого и быстро развивающегося округа, является исключительно ответственной задачей национального масштаба. Это будет самая крупная строительная операция подобного типа у нас в этой пятилетке. После осуществления новых центров Димитрограда и Смоляна, в Кыргджали будет создан третий новый городской центр, расположенный на свободной территории. В статье подчеркивается, что этап проектирования и строительства центра города совпадает с периодом переоценки ценностей в нашем градостроительстве и конкретнее — сохранением человеческого масштаба при определении размеров и формы объемов и пространств, оптимизацией функциональной и композиционной связи пешеходных и коммуникационных пространств, максимальным объединением разнообразных функций с учетом создания комплексной городской среды, представляющей интерес для различных посетителей. Представляя в статье проект нового центра, автор статьи — руководитель проектного коллектива, выясняет, что разработка является попыткой возродить классические принципы создания градостроительной композиции посредством использования анфиладного расположения пространств и объемов и посредством создания организованной городской среды, контрастирующей ландшафтно. На основе указанных постановок и сообразно с конкретными обстоятельствами сформулированы главные принципы проекта, причем в статье последовательно и подробно выяснена их защита в плане решения. Первый из них сводится к осуществлению коммуникационных, функциональных, визуальных и композиционных связей между существующим и проектируемым новым центром города. Вторым основным принципом является функциональное зонирование территории центра на три основные части — административно-деловую, торгово-культурную и спортивно-рекреационную. Другим важным принципом является усиление объединяющей и уменьшение разъединяющей роли бульвара по мосту над рекой Арда, который связывает старый с новым центром города. В подходящем определении размеров, пропорций, степеней и расположения пространств в центре заключается сущность следающего соблюдаемого проектным решением принципа. Кроме того, раскрыто стремление и указаны пути и средства для умелого использования территории, отличающейся сильным наваем в восточном направлении, для обеспечения максимально удобного коммуникационного обслуживания, для создания богатой архитектурно-художественной композиции и характерного индивидуального образа нового центра Кыргджали.

Садово-парковое строительство в художественном синтезе окружающей среды

стр. 20

Ст.н.с. инж. Крыстан Каракашев

Вековое развитие жизненной среды, в которую влечены многие парки, доказывает потребность в них, как среды, удовлетворяющей духовно-эстетические потребности, среды, сформированной по законам красоты и имеющей художественный образ. Относительная самостоятельность паркового искусства и его сущность в художественном синтезе жизненной среды часто оспаривались. Выведение многих утилитарных функций парков на передний план создает предпосылки для принижения их художественных функций. С помощью теоретических доводов, базирующихся на марксистско-ленинской эстетике, автор статьи припомнит некоторые позиции, связанные с художественным претворением действительности человеком и с присущей двойственностью функции, характерной для всех сфер художественного творчества. Раскрывается содержательное значение паркового искусства в классификации искусства и определяется его принадлежность к прикладным пространственным искусствам. Подчеркивается, что парковое искусство должно возратить некоторые потерянные позиции не только из-за своей многовековой истории, а прежде всего потому что это необходимо, как ни когда до сих пор, для художественного синтеза жизненной среды. Его биологическая сущность придает парковому художественному образу особенности, которые отличают его от других пространственных искусств. Эти особенности зависят от структуры и формирования жизненной среды в современном поселении и обязательно рассматриваются с уровня градостроительных позиций — зеленой системы, до уровня художественного образа небольшой парковой детали. Далее автор статьи подчеркивает, что парковый художественный образ, как самостоятельное воздействие в жизненной среде, трудно улавливается. Общность его материального бытия с архитектурными прикладными искусствами дает возможность скрещивания и бесконфликтного слияния. Основное и значимое — найти точные синтезированные взаимодействия, раскрыть глубину и силу идеи в ее целостных измерениях. До сих пор художественный синтез жизненной среды все еще неправильно понимается, и часто на практике не применяются основные принципы выявления его сущности. Автор статьи ищет причины некоторых неудач при достижении единой образной структуры в жизненной среде и делает разграничения, направляющие формы синтеза в парковом искусстве. Парки и сады, как части города, в большинстве случаев представляют ансамбли с осуществленным синтезом природы и архитектуры. Гармоничное сочетание деревьев, кустов, цветов, рельефа, водных площадей и др. с различными по величине и содержанию архитектурными объектами и ансамблями и объектами монументального и декоративного искусства формируют синтезированный художественный образ парка. Намечаются также основные элементы художественного синтеза в парковом искусстве, причем подчеркиваются некоторые особенности, связанные с участием различных зданий и сооружений в парках, с небольшими архитектурными формами и декоративными настилами. А при современных требованиях паркового формирования наряду с природными данными вкладываются социальная идея, эстетическое и эмоциональное содержание, точные функции, экономика, техника и др., которые и определяют смысл синтеза. В заключении подчеркивается, что в общей эстетической организации парковой среды решающую роль должны иметь пластические искусства. Они в большой степени определяют комплексную характеристику синтеза и в своем многообразии должны быть правильно направлены в системе формирования жизненной среды и ее художественного образа.

Некоторые спорные вопросы, касающиеся школьных зданий

стр. 24

Ст.н.с. | ст. арх. Иван Драгиев, к.а.н.

Важное социальное значение проводимой у нас реформы в системе образования, которая является одной из главных предпосылок для буду-

щего ускоренного общественно-экономического развития страны, определяет актуальность задач, связанных с созданием материально-технической базы новой школы. Два-три года назад на страницах журнала „Архитектура“ был опубликован ряд статей, посвященных этой важной теме. Предметом анализа со стороны автора статьи в этом и в следующем номере являются проблемы архитектуры современной школы, оставшиеся незамеченными в предыдущих публикациях, а также и некоторые, сравнительно новые постановки о направлениях не только при проектировании и строительстве, но и при реконструкции и модернизации школьных зданий, на которые редакция журнала считает необходимым и целесообразным обратить внимание нашей архитектурной общественности. В этой первой части своего изложения автор статьи ставит перед собой цель проследить как применяются на практике результаты проведенной до настоящего времени научно-исследовательской и проектно-прикладной работы для выяснения новой концепции относительно их содержания, функциональной структуры и архитектурно-композиционного решения школьного здания. В его констатациях прежде всего отмечается, что теоретически серьезно обоснованная идея: школа должна превратиться в открытый общественный центр образования и культуры всего населения, которая имела бы большой социальный и экономический эффект, остается на практике неосуществленной главным образом из-за отсутствия необеспеченных для этого реальных предпосылок в самих градостроительных решениях. Проявляемое и сейчас непонимание этого вопроса, по его мнению, провалило бы возможность интеграции школы с остальными функциональными звеньями общественной, культурной и спортивной деятельности в рамках единой для всего поселения структурной организации. Другое, не менее препятствие для осуществления новой функциональной модели школы, автор статьи видит в неотмененной до сих пор „кабинетной системе“, применяемой в большей части зданий, которая приводит к формальным и необоснованным ограничениям при использовании учебных помещений, а кроме этого и отрицательно влияет на всю организацию учебного процесса. Относительно развития школы как архитектурно-структурного типа устанавливается, что несмотря на многообразные разновидности — павильонную, ковровую, широкоплощадную, блок-компактную и прочие застройки — большая часть реализаций в последние годы содержит смесь черт различных структур. Следующий вопрос, рассматриваемый в статье, касается организации некоторых функциональных звеньев в школьном здании. Указывается, что практика, известная из опыта других стран, чтобы в школах создавались условия для самостоятельной подготовки учеников во вне учебное время (при наличии подходящих мест и обеспеченных для этого технических средств они могут слушать записи, смотреть диапозитивы и так далее), еще не имеет широкого применения. Необходимо объективно оценить насколько эта форма отвечает условиям и традициям нашей школы, чтобы в предстоящих проектах предусматривать для этого соответствующие подходящие площади. Из наблюдений за развитием форума, как нового пространственно-функционального элемента, заменившего актовый зал в школьном здании, делаются следующие заключения: в более передовых странах этому многофункциональному по своему характеру пространству часто неоправданно придается большие размеры, что ведет к ненужной представительности и самоцельной атрактивности, а у нас, несмотря на то, что оно было безоговорочно принято педагогами из-за его явных преимуществ в эксплуатационном отношении, оно до сих пор не утвердилось в качестве постоянного элемента здания, и, по всей видимости, его существование зависит от испытанного времени. В обобщении изложенного автор статьи подчеркивает, что относительно характера нового школьного здания продолжают возникать спорные вопросы, что естественно происходит из динамичного развития науки, технического прогресса и связанным с ними изменениями в сфере образования. По его мнению, возможно ожидать, что этот процесс и впредь будет усиливаться и ускоряться, что приводит к выводу: архитектурно-функциональные, структурно-технические и ряд других проблем, касающиеся школьного здания, должны быть неизменно в центре внимания архитекторов.

Арх. Росица Никуфорова, к.а.н.

Конкретным побуждением для написания статьи является публикация под названием „По поводу одной диссертации, или об отношении между теорией и практикой“ проф. Милы Ивановой, напечатанная в № 3/87 нашего журнала. В начале изложения полемического характера автор статьи прежде всего выясняет свое отношение к некоторым понятиям, против употребления которых возражает проф. Иванова. Делясь распространенными в настоящий момент среди мировой архитектурной мысли взглядами об относительности и эволюционности понятия пространства, она опровергает некоторые из изложенных в цитированной публикации неправильные по ее мнению понятия интерьера как крытого внутреннего пространства. По ее мнению, рассматривая интерьер, было бы ограниченным исходить единственно из догмы его крытого состояния и пренебрегать его проявлением как перцептивного пространства. Но основной проблемой, на которую автор статьи направляет свое внимание, является отношение теория-практика. Категорически отбрасывая определенную в предыдущей публикации необходимость в рекомендуемом „разделении труда в профессии“, она подвергает сомнению и понятия, что для теоретической и проектной деятельности необходимы „различные таланты, различные способности“, так как твердо убеждена, что специфический талант „архитектора“ сложнее, чем предлагаемое действие разделено. Ключевым моментом в излагаемом в статье тезисе оказывается проблема создания нового, как предварительного осознанного процесса. Специально подчеркивается, что этот процесс осуществляется в результате стремления непрерывно превышать собственные результаты, которое присуще архитектурному проектированию (а и строительству) и которое бесспорно является одной из главных особенностей науки и ее экспериментального метода. В связи с этим автор статьи пытается выяснить место, способ и причины создания нового в архитектуре, раскрывает качественное и предметное различие между процессами осмысления в практике и теории. На фоне всех этих рассуждений становится ясным понимание автора статьи несостоятельности отправленной в публикации критики против разработки экспериментальных архитектурных проектов и их использования в качестве доказательства данного научного тезиса. Конечное основание экспериментального проекта, утверждается в статье, не в том, чтобы он непременно был построен, а в том, чтобы был логически оценен как состоятельный или нет новый принцип, который лежит в его основе. Но близкое архитектурное прошлое является показателем, что большинство и более существенные для теории выводы сделаны на основе построенных и так сказать „употребленных“ экспериментов. В заключении автор статьи определяет как основную задачу сближение архитектурной науки и архитектурной практики, а не их разграничение по специфике. Так как общепризнанным является то, что в наше время руководящее значение имеет интеграционное начало, отбрасывающее потребностям научно-синтетической картины мира. Это подддерживает у нее убежденность, что работа научных звеньев и лабораторий при проектных институтах вовсе не „прошедший этап“, а наоборот, он сейчас будет разворачиваться и совершенствоваться. Бесспорно, внутренние проблемы в профессии всегда были и будут, они есть и в архитектурной теории, но основное, по мнению статьи, — осмысление этих проблем должно осуществляться не просто на практике, не просто в теории, а в современном общепрофессиональном и общекультурном контексте.

Предметно-пространственная среда инвалидов и престарелых людей стр. 31

Арх. Людмил Димитров

Инвалидность, которая поражает в настоящее время каждого десятого жителя планеты, не означает непременно полной нетрудоспособности. В зависимости от условий люди в инвалидных колясках могут работать и принимать участие в общественной жизни вместе со здоровыми людьми. Но проблемы реабилитации ог-

ромного числа инвалидов и престарелых людей можно решить только с помощью применения комплексного подхода к формированию специфической предметно-пространственной среды. В таком плане в статье внимание автора направлено на формулирование действия по устранению препятствий, которые архитектура ставит перед инвалидами. Анализ существующего положения показывает, что архитекторы, дизайнеры, эргономы из разных стран давно и активно работают над созданием подходящей материальной среды для инвалидов и престарелых людей. После того, как он вкратце знакомит нас с достижениями в этом направлении в отдельных странах, автор статьи с сожалением отмечает, что в нашей стране реабилитация инвалидов и престарелых людей все еще не разработана с архитектурной и дизайнерской точки зрения. Забота государства о трудоустройстве пострадавших лиц совсем не исчерпывает необходимых действий. Нужна ясная концепция всеохватной и перспективной программы, в которой должны быть определены и сферы проектного вмешательства. Рабочие коллективы специалистов с участием архитекторов и дизайнеров должны разработать требования целостного процесса реабилитации инвалидов и предложить стандарты и каталожную систему для необходимых изделий и групп изделий. В статье уточняются некоторые из специфических задач, а также и направления практического вмешательства проектировщиков при формировании жилищной среды инвалидов и престарелых людей.

Неоправданное откладывание решения указанных проблем на всех уровнях по мнению автора статьи недопустимо задерживает полноценное возвращение инвалидов и престарелых людей к производственной и общественной деятельности.

Инвалиды и архитектурно-социальные барьеры в жизненной среде стр. 33

Д-р Антон Б. Иванов, к.м.н., арх. Филиппа Гугучкова-Дончева, к.а.н.

Врожденная или приобретенная инвалидность ведет к серьезным для человека изменениям. Она не только отражается на физическом и психическом его состоянии, но и поражает для него много сложных социальных взаимоотношений, нарушает равновесие и его многосторонних связей с окружающей жизненной средой. Для инвалидов затруднения в передвижении сводятся прежде всего к невозможности совершать самостоятельно обычные для жизни и повседневного быта человеческие деятельности, где бы они не находились — в квартире, на улице, в транспорте или в другом месте. Везде в окружающей их среде перед ними возникают барьеры самого различного характера. Авторы статьи направляют свое внимание именно на эти, названные в наиболее общих чертах архитектурно-социальные барьеры. Напоминаю, что в нашей стране действительно уделяется много заботы для облегчения жизни людей с продолжительными повреждениями двигательного аппарата, они отмечают, что, к сожалению, все еще со стороны архитекторов, дизайнеров и остальных специалистов в области строительства не раскрываются целенаправленно необходимые меры и не предпринимаются практические действия для преодоления этих барьеров, что в сущности способствовало бы в большей степени известной нормализации их положения в архитектурно-градостроительной среде. В этом смысле на передний план в статье ставится требование, чтобы при планировании, проектировании и исполнении новых жилищ и общественных зданий, а также и при модернизации уже построенных, всегда учитывались физиологические, психологические и социальные потребности людей, вынужденных передвигаться с помощью инвалидных колясок. Это означает, например, что в проектах должна быть предусмотрена необходимость рампы перед зданиями, и то не только перед жилыми, но и перед общественными — учреждениями, больницами, поликлиниками школами, театрами, концертными и выставочными залами, магазинами, стадионами и так далее, чтобы обеспечить беспрепятственный доступ к ним. Необходимо также предусмотреть достаточно широкие кабины лифтов, внешние и внутренние двери и коридоры, облегчающие движение с коляской. Предметом более особых забот для проектировщиков долж-

ны быть как оборудование, так и все архитектурные элементы внутри в зданиях с учетом того, чтобы они были удобны и самостоятельно использовались инвалидами.

Рикардо Бофил и новый историзм стр. 36

Арх. Константин Бояджиев

Автор статьи рассматривает творчество известного современного архитектора Рикардо Бофила на фоне процессов обновления в архитектуре, зародившихся несколько лет тому назад в Испании и Италии, наиболее характерные черты которых выражаются в стремлении реабилитировать историю. После короткого описания семейной среды, в которой он вырос, и важных событий и обстоятельств его личной биографии, повлиявших на его формирование как личности, в статье углубленному анализу подвергается сущность его идейно-эстетических позиций, с тем, чтобы очертить изменчивую линию его творческих поисков. Для Бофила главной религией и идеологией является крайний индивидуализм. Полностью понимаемым становится такое заключение, подкрепленное более поздней, уже чисто профессиональной деятельностью творца, который в 1960-62 г.г. возглавляет архитектурное ателье — (Талер), объединяющее архитекторов, артистов, музыкантов, математиков, философов и писателей. Говоря о сильном влиянии Гауди на архитектуру Талера, автор статьи подчеркивает, что сам Бофил извлекает для себя из его философии два основных принципа — не быть похожим ни на кого другого и изменять радикальным образом свои архитектурные концепции, до тех пор, пока не почувствуется их полное исчерпывание. Для Бофила отношение к истории является отношением к культурной эволюции и в этом смысле у нее можно брать все для того, чтобы продолжалась сама эволюция. Работая во Франции и следуя культурный контекст, он направляет свое внимание на интерпретацию достижений французской архитектуры — „королевскую площадь“, „триумфальную арку“, „бульвар“. Дистанция во времени дает возможность, чтобы это стало до некоторой степени грубо, агрессивно, „без уважения“ к самой истории с оправданием, что только таким образом возможно обеспечить независимость архитектуры от истории. Автор статьи выделяет этот особенно интересный вопрос, так как по его мнению он дает возможность понять „иронию“, характерную для архитектуры западно-европейских постмодернистов, и в то же самое время установить, в чем различаются они от американских. Нюанс имеет значение — он определяет различное отношение американцев и западно-европейцев в культурной традиции. И так, в то время как у Р. Вентури, Ч. Мура и других американских архитекторов „ирония“ существует в буквальном смысле слова, о чем свидетельствуют карикатурные и пародийные элементы и вообще архитектура откровенной безвкусицы, то другая „ирония“ — например, Бофила, является результатом отсутствия выраженного „уважения“ к архитипу — просто традиционный архитектурный элемент трансформируется в другой, без элемента карикатуры. Сопоставление иллюстрируется в статье примерами из творчества Вентури и Бофила. В связи с двойственным и скорее негативным отношением Бофила к „партиципационизму“ рассматриваются его программы социального жилища, которые привели к появлению его известных жилых ансамблей во Франции с весьма необычной и претенциозной архитектурой. Независимо от острой критики и обвинений против мира, который он создает в них — индивидуалистического, сюрреалистического и даже мегаломанского, неоспоримыми остаются профессиональное мастерство и изобретательность в „ремесле“ и, что наиболее важно — амбиция творца раскрыть интенсивное эстетическое, эмоциональное воздействие архитектурного пространства. После всего сказанного, автор статьи пытается найти синтезированную оценку сложному, необычно противоречивому творчеству Бофила — одной особенно спорной теме в современной архитектурной дискуссии.

С оговоркой, что может быть еще рано для твердого и окончательного приговора над этим, имеющим самый шумный успех и больше всего реализаций на западно-европейской сцене, творцом, он только намечает отдельные сто-

роны его сложной индивидуальности, напоминая, что хотя и неприемлемая в своей элитарно-мистической и во многих местах экстремистской сущности, архитектура Р. Бофила ставит несколько из наиболее важных проблем современности: интерпретацию исторического наследия, подчинение технического прогресса в услугу архитектору, возрождение приоритета художественного над утилитарным. Вот почему сколь бы ни было спорным его творчество, оно — один из катализаторов, необходимых при любом выяснении истины.

ENGLISH

The Art of Landscaping — Undeservedly Taken away or Neglected Sphere of Architecture

p. 2

Assessing the great role of landscaping for the shaping of complete and harmonious living environment for the developed socialist society, the editorial staff of this journal put some questions to specialists with long experience in the sphere of laying out parks. Some of their answers are given in this issue. In them the specialists define the place of landscaping in the architectural work for shaping the living environment, reveal its links and interaction with the other arts, underline its significance for the realization of the bond architecture-nature.

The New Centre of Kurdzhali

p. 16

Prof. Dr. Ivan Nikiforov, arch.

The building up of the new centre of the town of Kurdzhali — in the past a small town of 6000 inhabitants, having grown up in the years of people's rule into a modern town of 75,000, centre of a rich and quickly developing district, is a very responsible task of national significance. This will be the greatest building operation of such a type in this country during the present five-year plan. After the development of the new centres of the towns of Dimitrovgrad and Smolyan has been realized, the third new town centre, situated on a free terrain, will be built up in Kurdzhali. The article points out that the stage of planning and building the town centre coincides with a period of reappraisal of the merits of our town planning, more exactly — the keeping of the human scale in determining the dimensions and forms of the masses and spaces, the optimization of the functional and compositional mixing of the pedestrian and communication spaces, the maximum blending of the various functions with the view of achieving a complex town environment. Presenting the project of the new centre, the author of the article — chief of the planning team, explains that the project is an attempt at reviving the classical principles of developing a town composition through enfilade ranging of spaces and masses and through the establishing of an organized town setting, in contrast with the landscape. On the basis of the given formulations, according to the specific circumstances, the main principles of the project are formulated, examined thoroughly and in detail in this article. The first of them is related to the realization of communication, functional, visual and compositional links between the existing town centre and the envisaged one. The second main principle is related to the functional zoning of the area of this new centre into three basic parts: civic centre, trade and culture zone and sports and recreation zone. Another key principle is the intensifying of the unifying role and reducing the disuniting role of the boulevard crossing the Arda river, connecting the old with the new centre. The next principle, observed by the project, is to be traced in the appropriate dimensioning, proportioning, grading and laying out of the spaces in the town centre. Besides, the striving after most rational utilization of the terrain, strongly inclined in eastern direction, is shown and ways and means for doing this are given with the aim of ensuring maximum convenient communication services, achieving a rich architectural and aesthetic composition and specific image of the new centre of Kurdzhali.

The Laying Out of Parks in the Artistic Synthesis of the Environment

p. 20

Krustan Karakashev, eng., sen. res. assoc.

The centuries-long development of the living environment in which so many parks are woven proves their necessity as a milieu, satisfying the spiritual and aesthetic needs, a milieu, shaped by virtue of the laws of beauty, having an artistic image. The relative independence of the park art and its significance in the artistic synthesis of the environment are often challenged. The drawing of many of the utilitarian functions of the parks to the foreground brings forth premises for the degradation of their artistic functions. Using theoretical arguments, based on the Marxist-Leninist aesthetics, the author of the article reminds of some positions, related to the artistic transformation of reality by man and to the inherent duality of the functions, specific for all spheres of artistic creativity. The instructive significance of the art of parklaying in the classification of arts is revealed and its belonging to the applied spatial arts is defined. The article points out that parklaying should regain some lost positions not only for the sake of its centuries-long history but, first of all, because this is necessary, as never before, for the artistic synthesis of the living environment. Its biological nature lends to the artistic image of the park features that distinguishes it from the other spatial arts. These peculiarities are dependent on the structure and forming of the living environment in the modern settlement and are compulsory examined from the level of the town planning positions — the green system, to the level of the artistic image of the small park detail. Further, the author points out that the artistic image of the park as an independent impact in the living environment is difficult to be perceived. The community of its material existence and the architectural applied arts allows interblending and clashless fusion. Basic and significant in the case is the finding of exact synthesis interactions so that the depth and strength of the idea in all its dimensions should be revealed. For the time being the artistic synthesis of the living environment is not yet rightly perceived and often the basic principles of expressing its nature are not applied in practice. The author of the article tries to find the reasons for some faults in the achieving of a unified figurative structure in the living environment and makes some differentiations, orientating the forms of synthesis in the art of laying out parks. In most cases the parks and gardens, as parts of the town, represent ensembles with materialized synthesis of nature and architecture. The harmonious combination of trees, shrubs, flowers, relief, water areas, etc., with architectural objects and ensembles of different size and content and with objects of the monumental and decorative art forms the synthesized artistic image of the park. The main elements of the artistic synthesis in the parklaying art are also outlined and some peculiarities, related to the participation of the different buildings and facilities in the park and the small architectural forms and decorative pavings are also pointed out. Today, the modern requirements of park formshaping need, along with the natural features, the inserting of a social idea, aesthetic and emotional content, exact functions, economic principles, techniques, etc., and this, namely, defines the sense of synthesis. In conclusion the author of the article stresses that in the general aesthetic organization of the park milieu main role should be played by the plastic arts. To a great extent they define the complex characterization of the synthesis and in their multiformity they should be correctly directed towards the system of forming the living environment and its artistic image.

Some Points at Issue on School Buildings

p. 24

Ivan Dragiev, arch., sen. res. assoc., CSC

The great social significance of the reform in the education system, conducted in this country, one of the main premises for the future accelerated socio-economic development of the country, defines the topical significance of the task related to the building up of the material and technical base for the new school. Two or three years ago this journal published a series of articles on this subject of great importance. Both in this issue and in the following ones the author of this article would try to analyze the problems of the modern school architecture that have not been treated in the previous publications, as well as some rather new formulations of the trends not only in the planning and building but also in the reconstruction and modernization of the school buildings that the editorial staff of this journal thinks it necessary and advis-

able to present to the attention of our architects. In the first part of his exposition the author tries to trace the applying of the results of the research and planning work on the elucidation of the new conception of the content, functional structure, architectural and compositional plan scheme of the school building done up to now. First of all he notes that the idea of turning the school into an open public centre for education and culture for the whole population that would have great social and economic effect and that is quite seriously grounded in theoretical respect, in practice remains unrealized due to the lack of real premises to this end in the very town plans. The incomprehension of this problem, to be seen even today, according to him, would spoil the possibilities for integrating the school with the rest functional units for public, cultural and sports activity within the frames of a structural organization, unified for the whole settlement. Another, rather significant obstacle to the realization of the new functional model of the school the author of the article sees in the "cabinet system", still actual for the present, that leads to formal and ungrounded restrictions on using the school premises and besides, affects negatively the integral organization of the school process. As regards the development of the school as an architectural and structural type it is found out that in spite of the multiform varieties of building types: pavilion-like, carpet-like, spatial, compact blocks, etc., the greater part of the realizations during recent years represent mixtures of the features of different structures. The next problem, examined in the article, treats the organization of some functional units in the school building. It is pointed out that the practice, known from the experience of other countries, for creating conditions for individual extra-curricular training of the students (at suitable places equipped with the necessary technical appliances they may listen records, watch slides, etc.) in turns with games, sports activity, etc., is still not broadly applied in this country. It should be objectively assessed to what extent this form answers both the conditions and tradition in our school with the view of allotting appropriate places for this in the projects. Out of the observations on the development of the forum as a new spatial and functional element that has replaced the ceremonial hall the following inferences are made. In the more developed countries this space, multifunctional in its nature, often is unduly dimensioned and this leads to quite useless dignified appearance and attractivity for its own sake while in this country, though it was accepted by the pedagogues without reservation on account of its evident advantages in exploitative respect, for the time being it has not approved itself as a constant element of the building and its existence, it seems, depends on the trial of time. Drawing a general conclusion from the above-said, the author of the article notes that with respect to the specificity of the new school building points at issue would continue arising which, naturally, comes from the dynamic development of science, the technical progress and the related changes in the sphere of education. He thinks that this process is likely to intensify and speed up in the future and this leads to the conclusion that the architectural, functional, building, technical and a number of other problems related to the school building, should be always treated by the architects.

About the Theory and Practice — Once More

p. 28

Rossitsa Nikiforova, arch., CSC

Particular occasion for the writing of this article is the publication "On occasion of a dissertation or the theory-practice relationship" by prof. Mila Ivanova, published in No 3/1987 of this journal. In the first part of this article of a controversial character its author, first of all, explains her attitude towards some concepts, objected by prof. Ivanova. Sharing the outlooks on the relativity and evolutionism of the concept of space, spread among the world architectural thought at present, she confutes some of the incorrect according to her opinions on the interior as a covered inner space, expressed in the quoted publication. According to her, it would be a constricted outlook, examining the interior, to proceed exclusively from the dogma of its covered state and to neglect its function as a perceptive space. The main problem attracting the attention of the author of the article is the theory-practice relationship. Rejecting categorically the necessity of the recommended "division of labour in the profession", emphasized in the previous publication, she questions also the opinion that for the theoretical and planning activity "different gifts, different skills" are necessary since she believes firmly that the specific gift "architect" is more complicated

than the suggested act of dividing assumes. Key moment of the thesis, expressed in the article, proves to be the problem of creating the new as a process, perceived in advance. The article stresses especially that this process is being realized as a result of the striving after incessant exceeding of one's own results, inherent to the architectural planning (to construction, too) and that is indisputably one of the main characteristics of science and its experimental method. In this connection the author of the article tries to clarify the place, method and reasons for making the new in architecture, reveals the qualitative and subject difference between the perception processes in practice and theory. On the basis of all this reasoning the author's opinion on the unsoundness of the criticism on the working out of experimental architectural projects and their use for proving certain scientific thesis, made in the publication, can be understood. The final merits of an experimental project, claims the article, is not its by all means realization but the logic assessment of the new principle that lies at its base — well-founded or not. However, the near architectural past is a proof that more in number and more substantial for the theory deductions are made on the basis of the realized and so to say "consumed" experiments. In conclusion the author of the article defines as main task the bringing of the architectural science and architectural practice closer, not their differentiating according to specificity. It is generally acknowledged that nowadays the integrative principle, suiting the needs of the scientific-synthetic picture of the world, has guiding significance. This makes her believe that the work of the scientific units and laboratories at the project institutes is by no means "passed off stage", on the contrary, it will develop and improve further. Indisputably, there have always been and will be inner problems in the profession, there are such in the architectural theory, too, but the main thing, according to the article, is that their rationalization should be done not merely in the practice, not merely in the theory but in the general professional and cultural context.

Material and Spatial Environment for the Disabled and Old People p. 31

Lyudmil Dimitrov, arch.

The disability, at the moment striking each tenth inhabitant of this planet, does not mean complete invalidity in each case. Depending on the circumstances, the people in wheel-chairs can work and take part in social life along with the healthy people. But the problems of rehabilitation of the great number of disabled and too old people may be solved only through the applying of a complex approach for setting up a specific material-spatial environment. Having this in mind, the author of the article tries to formulate the measures to be taken for removing the barriers that architecture places before the disabled. The analysis of the existing state shows that architects, designers, ergonomists from the different countries have worked for a long time and continue working actively for the creation of a suitable material environment for the disabled and old people. Treating in short the achievements of the separate countries in this sphere, the author of the article tells with regret that in this country the rehabilitation of the disabled and too old people is not yet treated from architectural point of view. The cares of the state for vocational rehabilitation of the disabled by no means exhaust the problem. Clear conception for comprehensive long-range programme is necessary, the spheres of planning activity clearly defined. Work teams of specialists, architects and designers included too, should study the requirements for the process of rehabilitating the disabled and suggest standard and catalogue system for the necessary articles and groups of articles. Some of the specific tasks, as well as the trends for the practical interference of architects in the forming of the living environment for the disabled and too old people are specified in the article, too. The unjustified postponing of the solving of the mentioned problems at all levels, according to the author of the article, hampers inexcusably the reverting of the disabled and old people to production and social activity.

The Disabled and the Architectural and Social Barriers in the Living Environment p. 33

Dr. Anton B. Ivanov, CSc,
Philippa Gougouchkova-Doncheva, arch.,
CSc

The congenital or acquired disability leads to changes, quite serious for human life. It affects not only the physical and psychic state of man but also sets him

in very complicated social milieu, disturbs the balance in his links with the environment. For the disabled the troubles in moving are reduced, above all things, to their impossibility to perform alone activities, quite ordinary for everyday life wherever they are: at home, in the street, in a vehicle or elsewhere. Barriers of most diverse nature arise everywhere in their environment. The authors of the article turn their attention namely towards those barriers, called most generally architectural and social barriers. Reminding that great cares are taken in this country for easing the people with lasting damages in their motor system, they notice with regret that on the part of architects, designers and the rest specialists working in the sphere of building the necessary measures are not purposefully taken and practical attempts at overcoming these barriers are not made which, in fact, would contribute mostly to certain normalization of the station of the disabled within the architectural and urban milieu. Having this in mind, the authors of the article raise, first of all, the requirement of observing the physiological, psychological and social needs of men, con pelled to move in wheel-chairs, when planning and realizing new residential and public buildings, as well as when modernizing the old ones. This means, for example, that the specialists should think of providing ramps in front of the buildings, not only of the residential but also of the public ones: offices, hospitals and polyclinics, schools, theatres, concert halls and art galleries, shops, stadia, etc., so that easy and free access should be ensured for the disabled. The ensuring of sufficiently broad lift cabins, outer and inner doors and corridors, enabling the moving in wheel-chairs, should also be envisaged. Object to greater cares on the part of the architects should be both the furnishing and all architectural elements in the buildings with the view of their convenience and unaided usage by the disabled.

Ricardo Bofill and the New Historicism p. 36

Konstantin Boyadzhiev, arch.

The author of this article examines the work of the eminent architect of today Ricardo Bofill on the basis of the renovation processes in architecture that have arisen some years ago in Spain and Italy, its most specific traits being the striving after rehabilitation of history. Tracing in short his family background and some more significant events and circumstances of his personal biography, the article analyzes thoroughly the main points of his ideological and aesthetical positions so that the variable line of his creative searches to be outlined. Main religion and ideology for Bofill is the extreme individualism and this is verified by his later, already purely professional work. In 1960—1962 he places himself at the head of an architectural studio (Taler), joining together architects, actors, musicians, mathematicians, philosophers and writers. Speaking of the strong influence of Gaudi on the architecture of Taler, the author of the article stresses that Bofill himself takes from his philosophy two principles, basic for him: no resemblance to anybody else and radical change of the architectural ideas when fully exhausted. For Bofill the attitude towards history is an attitude towards a cultural evolution and in this sense everything should be taken from history so that the very evolution would continue. Working in France and following the cultural context he turns towards interpretation of the achievements of the French architecture: "the royal square", "the arch of triumph", "the boulevard". The distance in time allows this to be done somewhat brutally, aggressively, "without respect" for the very history with the excuse that in this way only the independence of the architect of history may be ensured. The author of the article stresses this very interesting point because, according to him, it allows the understanding of the "irony—", specific for the architecture of the western postmodernists and at the same time finding out in what they differ from the American ones. The nuance is of significance — it determines the different attitude of the Americans and the West-Europeans towards the cultural tradition. So, while in R. Venturi, Ch. Moore and other American architects the "irony" exists in the literal sense of the word, the caricature and parody elements and the architecture of the frank trash on the whole testifying to this, the other "irony" — of Bofill for example, is a result of the lack of "respect" for the archetype — the traditional architectural element is simply transformed into another one, without any element of caricature. This comparison is illustrated in the article with examples from the work of Venturi and Bofill. With regard to the dual and rather negative attitude of Bofill towards "participationism" his programmes for social housing are studied that have lead later to the appearance of his well-known housing

estates in France with quite striking and pretentious architecture. Regardless of the sharp criticism and accusation against the world that he creates in them: individualistic, surrealist and even megalomaniacal, his professional skill and ingenuity in the "craft" and, most important, the ambition of the master to reveal the intensive aesthetical and emotional impact of the architectural space, remain indisputable. After all this the author of the article tries to find a synthesized assessment of the complicated, unusual and contradictory work of Bofill — one of the most controversial points in the modern architectural discussions. With the reservation that may be it is quite early for sound and final verdict on this master, who has most noisy success and most realizations on the West-European scene, the author traces definite sides of his complex individuality, reminding us that though unacceptable in its élite, mystic and at many points extreme nature, the architecture of R. Bofill raises some of the most significant problems of our times: about the interpretation of the historical heritage, the subordination of the technical progress to service of the architect, the revival of the priority of the artistic over the utilitarian. That is why, no matter how debatable his work is, it is one of the catalysts, necessary for each elucidation of the truth.

FRANÇAIS

L'art d'aménager le paysage — domaine de l'architecture abandonné ou lui ayant été soustrait à tort page 2

Appréciant le grand rôle de l'art d'aménager les parcs et le paysage dans la formation du milieu de vie harmonieux et pleinement valable de la société socialiste évoluée, la rédaction a adressé quelques questions aux créateurs bénéficiant d'une riche expérience dans le domaine de l'aménagement des parcs. Ce numéro renferme quelques-unes de leurs réponses où les spécialistes déterminent la place de l'art d'aménager les parcs et le paysage dans toute la créativité architecturale pour la formation du milieu environnant, dévoilent ses liens et son interaction avec les autres arts et soulignent son importance pour la réalisation de la relation architecture-nature.

Le nouveau centre de Kardjali page 16

Prof. Dr. architecte Ivan Nikiforov

L'édification du nouveau centre de Kardjali — dans le passé petite ville de 6000 habitants, devenue pendant les années du pouvoir populaire une ville moderne de 75 000 habitants et le centre d'un riche département se développant à des rythmes accélérés — est une tâche à l'échelle nationale exceptionnellement responsable. Ce sera la plus grande opération de construction de ce genre chez nous pendant ce quinquennat. Après la réalisation des nouveaux centres de Dimitrovgrad et Smolian, un troisième nouveau centre urbain sera construit à Kardjali sur un terrain vierge. L'auteur de l'article fait ressortir que l'étape d'élaboration du projet et de construction du centre de la ville coïncide avec une période de reconsidération des valeurs dans notre urbanisation et, plus concrètement, le maintien de l'échelle humaine lors de la détermination des dimensions et de la forme des volumes et des espaces, de l'optimisation de la liaison fonctionnelle et compositionnelle des espaces réservés aux piétons et aux moyens de communication, de la fusion maximale de fonctions variées dans le but de créer un milieu urbain complexe et suscitant l'intérêt des différents visiteurs. Présentant dans l'article le projet du nouveau centre, l'auteur — dirigeant du collectif de projetants — explique que la mise au point constitue une tentative de retour aux principes classiques d'édification de la composition urbaniste par recours au rangement en enfilade des espaces et des volumes et par création d'un milieu urbain organisé, contrastant avec le paysage. Sur la base des formulations mentionnées et en accord avec les circonstances concrètes sont formulés les principes généraux du projet. L'auteur de l'article exposant successivement et dans le détail les arguments à leur appui sous le rapport de la solution de planification. Le premier de ces principes se résume à la réalisation de liens compositionnels, visuels, fonctionnels et de communication entre

le centre actuel et le nouveau centre projeté de la ville. Le second principe général consiste en la répartition en zones fonctionnelles du centre, cela en trois parties essentielles — administration et affaires, commerce et culture, sports et récréation. Autre principe important: le renforcement du rôle unifiant et la diminution du rôle séparateur du boulevard sur le pont surplombant la rivière Arda, boulevard reliant l'ancien et le nouveau centre. L'essence du principe suivant que respecte la solution du projet concerne le dimensionnement convenable, la gradation et le rangement des espaces que comporte le centre. Est également dévoilée l'aspiration, avec mention des voies et moyens appropriés, à la mise à profit judicieuse du terrain, qui se distingue par une forte pente en direction de l'Est, à assurer des services de communication présentant le maximum de facilités, à la création, enfin, d'une riche composition architecturo-esthétique et d'un nouvel aspect individuel et caractéristique du nouveau centre de Kardjali.

L'aménagement des parcs dans la synthèse esthétique du milieu de vie page 20

Ingénieur Krastan Karakachev, maître de recherches

Le développement séculaire du milieu de vie, auquel participent une multitude de parcs, est venu prouver leur nécessité comme ambiance satisfaisant des besoins esthétique-spirituels, ambiance formée d'après les lois de la beauté et possédant une image esthétique. L'autonomie relative de l'art d'aménager les parcs et son essence dans la synthèse artistique du milieu de vie ont souvent fourni matière à controverse. La mise au premier plan de beaucoup d'entre les fonctions utilitaires des parcs semble créer des préconditions pour une sous-estimation de leurs fonctions artistiques. L'auteur de l'article, par recours à des arguments théoriques basés sur l'esthétique marxiste-léniniste, rappelle certains points de vue liés à la récréation artistique de la réalité par l'homme et à la dualité des fonctions qui caractérise toutes les sphères de la créativité artistique. L'importance du contenu de l'art d'aménager les parcs se dévoile à travers la classification des arts et se trouve déterminée par son appartenance aux arts appliqués dans l'espace. Il est souligné que cet art se doit de réoccuper certaines positions perdues non seulement en raison de son histoire plusieurs fois séculaire, mais aussi en raison de sa présence indispensable, comme jamais auparavant, à la synthèse artistique du milieu de vie. Son essence biologique confère, à l'image artistique du parc, des particularités qui le distinguent des autres arts projetés dans l'espace. Ces particularités dépendent de la structure et de la formation du milieu de vie dans la localité peuplée contemporaine et sont obligatoirement considérées depuis le niveau des positions urbanistes — le système de verdure — jusqu'à celui de l'image artistique du petit détail dans le parc. Plus loin, l'auteur fait ressortir que l'image artistique du parc considérée comme source d'effets à part dans le milieu de vie est difficilement perceptible. La communauté établie entre son existence matérielle et les arts architecturaux appliqués permet et autorise un croisement et une fusion sans conflit. Ce qu'il y a d'important et de fondamental, c'est de parvenir à des interactions de synthèse précises pour pouvoir dévoiler la profondeur et la puissance de l'idée sous toutes ses dimensions. Pour l'instant, la synthèse esthétique du milieu de vie n'est toujours pas comprise de façon convenable et, très souvent dans la pratique, les principes fondamentaux de manifestation de sa nature ne sont guère appliqués. L'auteur recherche les raisons de certains insuccès lors de la réalisation d'une structure imagée unique dans le milieu de vie et opère des distinctions orientant les formes de synthèse dans l'art d'aménager les parcs. Les parcs et les jardins, en tant que partie de la cité, représentent dans la plupart des cas des ensembles où se trouve réalisée la synthèse entre nature et architecture. L'association harmonieuse des arbres, des arbustes, fleurs, reliefs, plans d'eau et autres avec des ouvrages et ensembles architecturaux de grandeur et de contenu différents, également avec des ouvrages de l'art monumental et décoratif, forme l'image artistique synthétisée du parc. Sont par ailleurs mentionnés les éléments fondamentaux de la synthèse esthétique dans l'art d'aménager les parcs, cela en faisant ressortir certaines particularités liées à la participation des différents édifices et équipements que comportent les parcs, liées, également, aux petites formes architecturales et aux revêtements décoratifs. Or, compte tenu des exigences actuelles en matière de création de parcs, les données de la nature doivent être simultanément compatibles avec l'idée sociale, le contenu esthétique et émotionnant, la fonction exacte, l'économie, la technique et autres; c'est précisé-

ment cela qui détermine le sens de la synthèse. Il est souligné, en guise de conclusion, que le rôle décisif dans l'organisation esthétique générale des parcs doit revenir aux arts plastiques. Ces derniers conditionnent dans une grande mesure la caractéristique complexe de la synthèse et, en raison de leur diversité, doivent être judicieusement orientés vers le système de formation du milieu de vie et de son aspect esthétique.

De certaines questions litigieuses au sujet des édifices scolaires page 24

Architecte Ivan Draguiev, maître de recherches, candidat ès-sciences architecturales

La grande importance sociale de la réforme du système d'enseignement actuellement en cours chez nous, système constituant l'un des principaux préalables du développement socio-économique futur et accéléré du pays, détermine le caractère d'actualité des tâches et problèmes liés à l'édification de l'infrastructure de l'école nouvelle. Il y a deux à trois ans, sur les pages de la revue «Architecture» furent publiés toute une série d'articles consacrés à ce thème important. Objet de l'analyse de la part de l'auteur dans ce numéro et dans le suivant: les problèmes de l'architecture de l'école d'aujourd'hui non encore abordés dans les précédentes publications et certaines formulations relativement nouvelles au sujet des tendances non seulement lors de l'établissement des projets et de la construction, mais aussi lors de la reconstruction et de la modernisation des édifices scolaires, formulations et problèmes sur lesquels la rédaction considère indispensable et utile d'attirer l'attention de nos milieux architecturaux. Dans cette première partie de son exposé, l'auteur s'assigne pour but d'apprécier la mesure dans laquelle sont appliqués dans la pratique les résultats des travaux en matière de recherche scientifique et d'élaboration de projets en vue d'élucider la nouvelle conception du contenu, de la structure fonctionnelle et de la solution architecturo-compositionnelle de l'édifice scolaire. Ses constatations révèlent en premier lieu que l'idée sérieusement fondée sur le plan théorique d'une école devant se transformer en centre social d'enseignement et de culture pour toute la population, idée d'un grand effet socio-économique, demeure en pratique irréalisée, surtout par absence de préconditions suffisantes à cet effet dans les solutions d'urbanisation elles-mêmes. L'incompréhension manifestée même aujourd'hui sur cette question pourrait, selon lui, faire avorter les possibilités d'intégration de l'école avec les autres maillons fonctionnels d'activité sociale, culturelle et sportive dans le cadre d'une organisation structurale unifiée pour toute la localité peuplée. Autre obstacle, non moins important pour la réalisation du nouveau modèle fonctionnel d'école: le «système de réalisation en cabinet» non encore supprimé et appliqué à une grande partie des édifices, qui détermine des restrictions formelles et nullement fondées lors de l'utilisation des locaux scolaires, sans compter son impact négatif sur l'organisation tout entière du processus d'enseignement. Pour ce qui est du développement de l'école comme type architecturo-structural, il est établi qu'en dépit des multiples variétés — type pavillon, en tapis, sur vaste superficie, par blocs compacts et autres, toujours au point de vue construction, la majeure partie des réalisations durant ces dernières années renferment un mélange de traits appartenant à différentes structures. La question suivante considérée par l'auteur concerne l'organisation de certains maillons fonctionnels dans l'édifice scolaire. Il est indiqué que la pratique, tirée de l'expérience accumulée dans d'autres pays, qui consiste à créer dans l'école des conditions favorables à la préparation autonome des élèves hors des heures de classe (ceux-ci ayant la possibilité, dans des endroits appropriés et dotés en outre de moyens techniques, d'écouter des enregistrements ou de regarder des diapositives, etc.), ceci avec alternance de jeux et occupations sportives, n'a toujours pas connu chez nous une large application. Il est indispensable d'apprécier objectivement dans quelle mesure cette forme correspond aux conditions et aux traditions propres à l'école bulgare, cela en vue de prévoir, dans les prochains projets, les espaces respectifs et appropriés à cet effet. Les observations sur le développement du forum comme nouvel élément spatial et fonctionnel, venu remplacer la salle de cérémonies dans l'édifice scolaire, permettent d'aboutir aux conclusions suivantes. Dans les pays plus avancés, cet espace, multifonctionnel de par son caractère, est souvent redimensionné sans justification, ce qui mène à une représentativité inutile et à vaine attractivité; chez nous, quoique adopté sans réserve par les pédagogues en raison de ses avantages au plan de l'exploitation, cet espace ne s'est pas affirmé comme élément permanent de l'édifice et il semble

que son existence sera soumise à l'épreuve du temps. Généralisant ce qui vient d'être dit jusqu'ici, l'auteur souligne que la caractéristique du nouvel édifice scolaire ne cesse de fournir matière à controverse et de susciter des questions litigieuses, ce qui découle naturellement du développement dynamique de la science, du progrès technique et des changements qui s'y trouvent liés dans la sphère de l'enseignement. Selon l'auteur, il serait possible de s'attendre à un renforcement et à une accélération de ce processus à l'avenir — circonstance poussant à la conclusion que les problèmes architecturo-fonctionnels, technico-construc-tifs et bien d'autres concernant l'édifice scolaire doivent se situer invariablement au centre de l'attention des architectes.

De la théorie et de la pratique — une fois de plus page 28

Architecte Rossitsa Nikiforova, candidat ès-sciences architecturales

Prétexte concret de cet article: la parution dans le No 3/87 de la revue de la publication intitulée «A l'occasion d'une dissertation ou de la relation entre théorie et pratique» du prof. Mila Ivanova. Au début de son exposé en langage de polémique, l'auteur explique avant tout son attitude envers certaines notions, dont l'usage, selon le prof. Ivanova, est défectueux. Partageant les conceptions se faisant actuellement jour dans la pensée architecturale mondiale au sujet de la relativité et de l'évolutionnisme de la notion d'espace, l'auteur réfute certaines des conceptions sur l'intérieur comme espace intérieur couvert, exposées dans la publication sus-mentionnée et considérées par lui comme peu justes. Selon l'auteur, lors de la considération de l'intérieur, ce serait être borné que d'émaner uniquement du dogme de sa «couverture» et négliger sa manifestation comme espace perceptible. Cependant, le problème fondamental sur lequel l'auteur attire sa propre attention consiste en la relation théorie-pratique. Rejetant catégoriquement la nécessité invoquée dans la publication précédente de la «division du travail dans la profession» dûment recommandée, il soumet également au doute la conception que «des dons différents et des aptitudes différentes» sont indispensables à l'activité théorique et à l'élaboration des projets, car il est fermement convaincu que le don spécifique d'«architecte» est plus compliqué que ne le suppose la division proposée. Question-clé dans la thèse exposée dans l'article: le problème de la création du nouveau comme processus dont on a été préalablement conscient. Il est spécialement souligné que ce processus se réalise à la suite de l'aspiration à surpasser sans cesse ses propres résultats, ce qui est le propre de l'élaboration de projets architecturaux (et de la construction aussi) et qui, sans conteste, constitue l'une des principales particularités de la science et de sa méthode expérimentale. En rapport avec cela, l'auteur tente de situer la place, le mode et les raisons de la création du nouveau en architecture, et dévoile la différence qualitative et objective entre les processus consistant à donner un sens à ce que l'on conçoit, tant dans la pratique que dans la théorie. Il est possible, sur la base de toutes ces réflexions, de saisir la conception de l'auteur au sujet du non-sens de la critique adressée dans la publication contre l'élaboration de projets architecturaux expérimentaux et leur utilisation dans le but de prouver une thèse scientifique donnée. La justification finale d'un projet expérimental, est-il affirmé dans l'article, est non pas de le réaliser à tout prix, mais d'apprécier logiquement comme bien ou mal fondé le nouveau principe sur lequel il repose. Mais le proche passé architectural est une preuve que la plupart des conclusions les plus essentielles pour la théorie ont été faites sur la base des expériences «construites» et, pour ainsi dire, «consommées». Pour conclure, l'auteur considère comme essentielle la tâche de rapprocher la science architecturale de la pratique architecturale et non pas de les différencier selon leur spécificité. Il est reconnu de tous que de nos jours le principe d'intégration revêt une importance directrice, car correspondant aux besoins et aux impératifs de l'image scientifico-synthétique du monde. D'où sa conviction que le travail des maillons et laboratoires scientifiques près les instituts d'élaboration de projets n'est pas que «étape optimale»; bien au contraire, il lui faut, dès à présent, se déployer et se perfectionner. Sans aucun doute, il y a toujours eu et il y aura toujours des problèmes internes dans la profession, il y en a également dans la théorie architecturale, mais ce qui est essentiel, selon l'auteur de l'article, c'est de conférer un sens à ces problèmes pas seulement dans la pratique, pas seulement dans la théorie, mais dans le contexte professionnel et culturel contemporain.

La paraplégie qui, pour le moment, afflige chaque dixième habitant de la planète, ne signifie pas à tout prix inaptitude complète au travail. Selon les conditions, les personnes, qui se meuvent en fauteuils roulants, peuvent travailler et participer à la vie sociale de pair avec les personnes saines. Cependant, les problèmes du rétablissement de l'énorme nombre de paraplégiques et de personnes très âgées ne peuvent être résolus que par la mise en œuvre d'une approche complexe de la formation d'un milieu spécifique des espaces et des réalisations matérielles qu'ils comportent. C'est sous ce jour que l'attention de l'auteur est dirigée dans cet article vers la formulation des interventions susceptibles de supprimer les obstacles que l'architecture dresse devant les paraplégiques. L'analyse de la situation actuelle fait savoir qu'architectes, designers et ergonomes de différents pays s'appliquent de façon active à la création d'un milieu matériel approprié aux paraplégiques et aux personnes sur le déclin. Après nous avoir initiés en peu de mots aux réalisations en ce sens dans les divers pays, l'auteur constate à regret que dans notre pays le rétablissement des paraplégiques et des personnes très âgées n'est toujours pas encore étudié du point de vue de l'architecture et du design. La sollicitude de l'Etat en ce qui concerne la réadaptation au travail des paraplégiques est loin d'épuiser le sujet. Une conception nette s'avère indispensable pour mener à bien un programme prospectif et d'envergure où seront déterminés les domaines d'intervention des projetants. Des collectifs de spécialistes avec la participation d'architectes et designers doivent formuler les exigences que présente le processus tout entier de rétablissement des paraplégiques et proposer des standards et un système catalogué des ouvrages et groupes d'ouvrages indispensables. Dans l'article sont précisées certaines des tâches spécifiques et des tendances d'intervention pratique des projetants lors de la formation du milieu de vie des paraplégiques et des personnes sur le déclin. L'ajournement injustifié de la solution des problèmes mentionnés à tous les niveaux retarde, selon l'avis de l'auteur, et ce, de façon inadmissible, le retour complet des paraplégiques et des personnes très âgées à une activité sociale et productive.

Les paraplégiques et les barrières socio-architecturales dans le milieu de vie
page 33

Dr. Anton B. Ivanov, candidat ès-sciences médicales; architecte Philippa Gougoutchkova-Dontchéva, candidat ès-sciences architecturales

La paraplégie acquise ou de naissance mène à de sérieux changements dans la vie de l'homme. Elle influe non seulement sur son état physique et psychologique mais engendre pour lui des rapports mutuels sociaux très compliqués, sans compter qu'elle perturbe l'équilibre de ses relations multiformes au sein du milieu de vie environnant. Pour les paraplégiques, les difficultés de se mouvoir se résument avant tout à l'impossibilité de déployer de leur propre chef des activités courantes et habituelles dans l'existence de chaque jour, cela où qu'ils se trouvent — à la maison, dans la rue, dans un véhicule ou ailleurs. Partout, dans le milieu qui les environne, se dressent devant eux des barrières de nature la plus différente. Les auteurs attirent l'attention précisément sur ces barrières dites, de façon la plus générale, socio-architecturales. Rappelant que dans notre pays sont réellement apportés des soins pour faciliter les personnes souffrant de lésions durables de l'appareil locomoteur, les auteurs relèvent que, malheureusement, les architectes, designers et autres spécialistes dans le domaine de la construction n'envisagent pas suffisamment les mesures indispensables à cet effet et n'entreprennent pas des actions pratiques pour surmonter ces barrières, ce qui, de fait, pourrait contribuer le plus à la normalisation de leur situation dans le milieu architecturo-urbain. En ce sens, l'article fait ressortir au premier plan la nécessité, lors de la planification, de l'élaboration des projets et de la construction des nouveaux édifices résidentiels et publics, également lors de la modernisation de ceux déjà bâtis, de prendre en considération les besoins physiologiques, psychologiques et sociaux des personnes contraintes de se mouvoir en fauteuils roulants. Cela signifie, par exemple, qu'il soit tenu compte, dans les projets, de la nécessité de rampes devant les édifices, non seulement devant la demeure, mais aussi devant les établissements publics, hôpitaux, polycliniques, écoles, théâtres, salles de concert et d'exposition, magasins, stades et autres, dans le but de faciliter leur accès sans entrave. Il est également nécessaire de prévoir des cabines d'ascen-

seur suffisamment larges, des portes et corridors intérieurs et extérieurs facilitant la circulation en fauteuil roulant. Les projetants se doivent d'apporter une attention toute particulière à l'aménagement et à tous les éléments architecturaux à l'intérieur des édifices afin de les rendre plus accessibles et utilisables par les paraplégiques sans intervention d'autrui.

Ricardo Bofill et le nouvel historicisme

page 36

Architecte Constantin Boyadjiev

L'auteur considère l'œuvre de l'éminent architecte contemporain Ricardo Bofill sur le fond des processus de rénovation en architecture, engendrés il y a quelques années en Espagne et Italie et dont les traits les plus caractéristiques s'expriment dans l'aspiration à réhabiliter l'histoire. Après une description succincte du milieu familial dans lequel il a grandi et une relation des circonstances et événements les plus importants de sa biographie personnelle ayant conditionné la formation de sa personnalité, l'auteur de l'article soumet à une analyse approfondie l'essence même de ses positions idéologiques et esthétiques afin de retracer la ligne changeante de ses recherches créatrices. L'individualisme à outrance est pour Bofill religion et idéologie de base. Une pareille conclusion devient parfaitement compréhensible, car appuyée par l'activité professionnelle ultérieure et désormais, répétons-le, purement professionnelle du créateur qui, en 1960—1962, se hisse à la tête de l'atelier d'architecture (Taler) réunissant architectes, artistes, musiciens, mathématiciens, philosophes et écrivains. Parlant de la grande influence de Gauguin sur l'architecture de Taler, l'auteur souligne que Bofill lui-même emprunte à sa philosophie deux principes fondamentaux à son propre usage — ne ressembler à personne d'autre et modifier radicalement ses conceptions architecturales lorsqu'il saisit qu'elles sont à bout. Pour Bofill, l'attitude envers l'histoire est attitude envers une évolution historique et, en ce sens, on peut y prendre tout pour continuer l'évolution elle-même. Travaillant en France et respectant le contexte culturel, il s'oriente vers l'interprétation de l'architecture française — la «Place royale», l'«Arc de triomphe», le «boulevard». La distance dans le temps permet que cela, en un certain sens, ait lieu brutalement et de façon agressive, «sans respect» envers l'histoire elle-même, en justifiant ce comportement par le fait que c'est le seul moyen d'assurer l'indépendance de l'architecte vis-à-vis de l'histoire. L'auteur de l'article met l'accent sur cette question particulièrement intéressante, car, selon lui, elle seule permet de saisir l'«ironie» caractérisant l'architecture des post-modernistes d'Europe Occidentale et, en même temps, de constater en quoi ils diffèrent de leurs collègues américains. La nuance est de taille — elle détermine la différente attitude des Américains et des Européens de l'Ouest envers la tradition culturelle. Ainsi, alors que chez R. Venturi, C. Moor et d'autres architectes américains l'«ironie» existe au sens littéral du mot, ce dont témoignent les éléments de caricature et parodie et, en général l'architecture du kitsch franc l'autre «ironie», celle de Bofill par exemple, est le résultat de l'absence de «respect» manifesté envers l'archétype — l'élément architectural traditionnel se transforme tout simplement en un autre, sans élément de caricature. La comparaison est illustrée dans l'article par des exemples tirés de l'œuvre de Venturi et Bofill. En rapport avec l'attitude double et plutôt négative de Bofill envers le «participationnisme», il est procédé à l'appréciation de ses programmes de logements sociaux, qui ont conditionné l'apparition de ses ensembles résidentiels bien connus en France par leur architecture inhabituelle et prétentieuse. Indépendamment de la critique acerbe et des accusations portées contre le monde qu'il y crée — individualiste, surréaliste et même mégalomane, on ne saurait contester la maîtrise professionnelle et l'ingéniosité dans le «métier» et, ce qui est le plus important, l'ambition du créateur de dévoiler l'effet esthétique et émotionnant intense de l'espace architectural. Tout cela dit, l'auteur tente de parvenir à une appréciation synthétisée de l'œuvre compliquée, inhabituelle et contradictoire de Bofill — un des thèmes les plus litigieux dans la discussion architecturale contemporaine. Sous réserve qu'il est peut-être encore trop tôt de porter une appréciation définitive sur ce créateur ayant connu un succès le plus bruyant et compté le plus grand nombre de réalisations sur la scène kuest-européenne, l'auteur de l'article se contente de révéler seulement certains côtés de son individualité complexe en rappelant que l'architecture de Ricardo Bofill, quoique inacceptable de par sa nature élitaire, mystique et sous bien des rapports extrémiste, a soulevé plusieurs d'entre les plus importants problèmes de la contemporanéité: de l'interprétation du patrimoine historique, de la subordination du progrès technique au service de l'architecte, de la renaissance

de la priorité de l'esthétique sur l'utilitaire. C'est pour lui son œuvre, quoique contestable, se situe parmi les catalyseurs indispensables à toute élucidation de la vérité.

DEUTSCH

Die Landschaftsgestaltung — ein unverdient entzogenes oder vernachlässigtes Gebiet der Architektur
S. 2

Die große Rolle der Park- und Landschaftsgestaltung bei der Herausbildung einer vollwertigen und harmonischen Lebensumwelt der entwickelten sozialistischen Gesellschaft einschätzend, hat sich die Redaktion an Fachleuten, reich an Erfahrungen auf dem Gebiet der Gartengestaltung mit einigen Fragen gewandt. In dieser Nummer sind einige ihrer Antworten veröffentlicht, worin die Spezialisten den Platz der Park- und Landschaftsgestaltung im gesamten architektonischen Schaffen beim Aufbau der Umwelt bestimmen, ihre Zusammenhänge und Wechselbeziehungen mit den anderen Künsten ermitteln, ihre Bedeutung für die Realisierung der Verbindung zwischen Architektur und Natur betonen.

Das neue Stadtzentrum in Kardshali
S. 16

Prof. Dr. Arch. Iwan Nikiforov

Der Aufbau des Stadtzentrums von Kardshali — früher ein Städtchen mit 6000 Einwohnern, das sich während der Volksmacht in eine moderne Stadt mit 75000 Einwohnern als Mittelpunkt eines reichen und schnell sich entwickelnden Bezirks verwandelt hat, stellt eine außerordentlich verantwortungsvolle Aufgabe nationaler Bedeutung dar. Das wird das größte Bauvorhaben solcher Art in diesem Fünfjahrplan sein. Nach der Realisierung der neuen Stadtzentren von Dimitrograd und Smolian, Kardshali ist die dritte Stadt, in der ein neues Zentrum auf freiem Gelände errichtet wird. Im Artikel wird hervorgehoben, daß die Projektierung und die Bauausführung dieses Stadtzentrums mit der Zeit der Neueinschätzung der Werte in unserem Städtebau zusammengefallen ist — genauer gesagt mit der Bewahrung des menschlichen Maßstabs bei der Festlegung der Ausmaße und Formen der Volumen und Räume, mit der Optimierung der funktionellen und räumlichen Verbindung der Fußgänger- und Fahrverkehrräume, mit der maximalen Vereinigung verschiedenartigster Funktionen zwecks Schaffung eines komplexen Stadtmilieus, attraktiv für sämtliche Besucher. Bei der Beschreibung des Projektes für das neue Stadtzentrum erklärt der Autor — Leiter des Projektantenkollektivs, daß es einen Versuch darstellt, die klassischen Prinzipien zum Aufbau einer städtebaulichen Komposition zu neuem Leben zu erwecken u.zw. durch Anwendung der reihenartigen Anordnung der Räume und Volumen, sowie durch ein organisiertes, der Landschaft kontrastierendes Stadtmilieu. Auf Grund der erwähnten Fragestellungen und den konkreten Umständen gemäß werden die Hauptprinzipien des Projektes formuliert und ihre Verteidigung im Planungskonzept konsequent und eingehend erläutert. Das erste besteht in Realisierung von Verkehrs-, Funktions-, Sicht- und Kompositionsverbindungen zwischen den bestehenden und dem projektierten neuen Stadtzentrum. Das zweite Grundprinzip betrifft die funktionelle Teilung des Territoriums des Zentrums in drei Hauptzonen — Verwaltungs- und Geschäftsbereich, Handels- und Kulturbereich, Sport- und Erholungsbereich. Ein anderes, wichtiges Prinzip ist die Verstärkung der vereinigenden und die Verringerung der trennenden Rolle der Hauptstraße über die Ardabrücke, die das alte mit dem neuen Stadtzentrum verbindet. Das nächste im Planungskonzept eingehaltene Prinzip besteht in der entsprechenden Bemessung, Proportionierung, Abstufung und Zuordnung der Räume im Zentrum. Außerdem wird auf das Bestreben und auf die Mittel und Wege hingewiesen, das nach Osten stark geneigte Gelände am zweckmäßigsten auszunutzen, eine maximal bequeme Verkehrsbedienung zu gewährleisten, eine reiche architektonisch-künstlerische Komposition zu schaffen und dem neuen Stadtzentrum von Kardshali einen charakteristischen individuellen Ausdruck zu verleihen.

Die Gartengestaltung in der Kunstsynthese der Umwelt

S. 20

Dipl. Ing. Krastan Karakashev, wis. Mitarbeiter

Die jahrhundertalte Entwicklung der Lebensumwelt, die viele Gärten und Parkanlagen umfaßt, beweist, wie notwendig sie sind als Umwelt, die die geistig-ästhetischen Bedürfnisse befriedigt, da sie nach den Gesetzen der Schönheit gestaltet ist und einen künstlerischen Ausdruck besitzt. Die relative Selbstständigkeit der Gartengestaltung und ihrer Wesensart in der künstlerischen Synthese der Lebensumwelt werden oft umstritten. Das Rücken vieler Nützlichkeitsfunktionen der Parkanlagen in den Vordergrund schaffen Voraussetzungen zur Herabsetzung ihrer künstlerischen Funktionen. Durch theoretische, auf die marxistisch-leninistische Ästhetik sich stützende Argumente führt der Autor des Artikels einige Positionen an, verbunden mit der künstlerischen Umgestaltung der Realität seitens des Menschen, sowie mit der den Funktionen eigenen Zweideutigkeit, die für sämtliche Bereiche des künstlerischen Schaffens kennzeichnend ist. Es wird die Inhaltsbedeutung der Gartengestaltung bei der Klassifizierung der Künste ermittelt und ihre Zugehörigkeit zu den angewandten räumlichen Künsten festgelegt. Weiterhin wird hervorgehoben, daß die Gartengestaltung einige ihrer verlorenen Positionen zurückzugewinnen muß, nicht nur wegen ihrer jahrhundertalten Geschichte, sondern vor allem weil sie für die künstlerische Synthese der Lebensumwelt wie nie zuvor notwendig erscheint. Ihre biologische Natur verleiht dem künstlerischen Ausdruck der Parkanlage Besonderheiten, die sie von den anderen räumlichen Künsten unterscheiden. Diese Besonderheiten hängen von der Struktur und der Herausbildung der Lebensumwelt in den heutigen Ortschaften ab und sollen unbedingt vom Blickpunkt der städtebaulichen Positionen — des Grünsystems bis zum Blickpunkt des künstlerischen Ausdrucks des des kleinen Parkdetails aus betrachtet. Weiterhin bemerkt der Autor, daß der künstlerische Ausdruck der Parkanlage als selbstständige Einwirkung in der Lebensumwelt schwer wahrzunehmen ist. Die Gemeinsamkeit ihrer materiellen Existenz mit der architektonischen angewandten Künsten gestattet Überschneiden und konfliktfreies Zusammenfügen. Hauptsache hier ist, die genauen Wechselwirkungen der Synthese zu finden, um die Tiefe und die Kraft der Idee in ihren vollsten Ausmassen zu enthüllen. Gegenwärtig bleibt die künstlerische Synthese der Lebensumwelt immer noch nicht richtig verstanden, oft werden die Hauptprinzipien der Äußerung ihrer Wesensart auf die Praxis nicht eingesetzt. Der Autor sucht nach den Ursachen einiger Mißerfolge, eine einheitliche bildliche Struktur der Umwelt zu erreichen und macht gewissen Abgrenzungen, die den Formen der Synthese der Gartengestaltung Richtung geben. Die Parkanlagen und Gärten als Bestandteil der Stadt stellen Ensembles mit realisierter Synthese von Natur und Architektur dar. Die harmonische Übereinstimmung der Bäume, Sträucher, Blumen, Geländeform, Wasserflächen u.a. mit Architekturobjekten und Architekturensembles verschiedener Größe und verschiedenen Inhalts Objekten der monumentalen und dekorativen Kunst formt den synthetisierten künstlerischen Ausdruck einer Parkanlage. Es werden auch die Hauptelemente der künstlerischen Synthese in der Gartengestaltung aufgezählt und auf einige Besonderheiten hingewiesen, die mit der Beteiligung der verschiedenen Gebäude und Einrichtungen, mit den kleinen Architekturformen und dekorativen Belägen verbunden sind. Die modernen Anforderungen an die Parkformgebung schließen neben den Naturgegebenheiten auch soziale Ideen, ästhetischen und emotionalen Inhalt, genaue Funktionen, Ökonomik, Technik u.a. ein, was eben den Sinn der Synthese bestimmt. Zum Schluß wird unterstrichen, daß entscheidende Rolle bei der allgemeinen ästhetischen Organisation der Parkumwelt die plastischen Künste spielen sollen. Sie bestimmen zu großem Maße die komplexe Charakteristik der Synthese und deshalb sollen sie ihrer Mannigfaltigkeit wegen bei der Herausbildung der Lebensumwelt und ihres künstlerischen Ausdrucks richtig eingeordnet werden.

Einige Streitfragen über das Schulgebäude

S. 24

Dipl. Arch. Iwan Dragiev, K.A.W., wis. Mitarbeiter

Die große soziale Bedeutung der Reform des Bildungssystems, die zurzeit bei uns durchgeführt wird und eine der wichtigsten Voraussetzungen für die beschleunigte gesellschafts-ökonomische Entwicklung des Landes in Zukunft darstellt, bestimmt die Aktualität der mit dem Aufbau der materiell-technischen Ba-

sis der neuen Schule verbundenen Aufgaben. Vor einigen Jahren wurde in der Zeitschrift „Architektura“ eine diesem Thema gewidmete Reihe Artikel veröffentlicht. Gegenstand des Autors Analyse in dieser und auch in der nächsten Nummer der Zeitschrift sind die Architekturprobleme der modernen Schule, die in den bisherigen Veröffentlichungen nicht angeschnitten wurden, sowie einige verhältnismäßig neue Fragestellungen nicht nur der Projektierung und des Bauens, sondern auch der Rekonstruktion und Modernisierung des Schulgebäudes. Die Redaktion findet es für notwendig und zweckmäßig die Aufmerksamkeit der Architektenkreise darauf zu lenken. In diesem ersten Teil seiner Darlegung stellt sich der Autor zum Ziel zu ermitteln, wie die Ergebnisse der bisher durchgeführten Forschungs-, Projektierungs- und Experimentalarbeiten über die Aufklärung der neuen Konzeption des Inhalts, der funktionellen Struktur und architektonisch-räumlichen Lösung der Schulgebäude auf die Praxis angewendet werden. In seinen Feststellungen wird an erster Stelle hervorgehoben, daß die theoretisch ernsthaft begründete Idee, die Schule in ein offenes Gemeinschaftszentrum der Bildung und Kultur für die ganze Bevölkerung zu verwandeln, die von großer sozialer und ökonomischer Wirkung wäre, bleibt eigentlich unrealisierbar, hauptsächlich mangels Gewährleistung der dafür erforderlichen Voraussetzungen noch in den städtebaulichen Lösungen selbst. Der Mangel an Verständnis für diese Frage auch heute noch würde die Möglichkeit, die Schule mit den restlichen funktionellen Gruppen der gesellschaftlichen, kulturellen und sportlichen Tätigkeiten im Rahmen einer für die ganze Ortschaft einheitlichen Strukturorganisation zu integrieren, vereiteln. Ein anderes, nicht weniger wichtiges Hindernis, worauf die Realisierung des neuen funktionellen Modells der Schule stößt, findet der Autor im immer noch gültigen, in vielen Schulgebäuden angewandten „Kabinettssystem“, das zu formalen und unbegründeten Einschränkungen der effektiven Nutzung der Klassenräume führt und darüber hinaus die gesamte Organisation des Unterrichtsganges beeinträchtigt. Was die Entwicklung der Schule in ihrer Architektur und Struktur anbelangt, wird festgestellt, daß trotz der mannigfaltigen Abarten wie die Pavillon-, Teppich-, Breitfuß-, Kompaktbebauung u.a. weist der größte Teil der Realisationen der letzten Jahre Merkmale verschiedener Strukturen. Die nächste im Artikel behandelte Frage betrifft die Organisation einiger funktioneller Gruppen der Schule. Es wird darauf hingewiesen, daß die aus den Erfahrungen anderer Länder bekannte Praxis, in der Schule Voraussetzungen für eigenständige Vorbereitung der Schüler außer den Unterrichtsstunden zu schaffen (an entsprechenden Stellen und mit technischen Mitteln können sie Tonbandaufnahmen hören, sich Diapositive ansehen u.a.), sie mit Spiel und Sport abwechselnd, bei uns noch keine breite Anwendung findet. Es ist notwendig objektiv zu beurteilen, inwieweit diese Form den Bedingungen und Traditionen unserer Schule entspricht, damit die bevorstehenden Projekte die dazu erforderlichen Flächen vorsehen können. Aus den Beobachtungen über die Entwicklung des Forums als neues räumlich-funktionelles Element, das die Aula im Schulgebäude ersetzt hat, können folgende Schlüsse gezogen werden: dieser, seinem Charakter nach Mehrzweckraum wird in den entwickelten Ländern öfters unnütz überbemessen, was zu überflüssiger Stättlichkeit und Selbstzweckattraktivität führt, während bei uns, obwohl von den Pädagogen wegen seiner offensichtlichen Betriebsvorzüge rückhaltlos gebilligt, konnte es sich vorläufig als ständiges Element des Schulgebäudes nicht durchsetzen, was wahrscheinlich von der Prüfend der Zeit abhängt. In der Zusammenfassung der Darlegung unterstreicht der Autor, daß Streitfragen über den Charakter des neuen Schulgebäudes immer noch auftauchen, was sich natürlich aus der dynamischen Entwicklung der Wissenschaft, des technischen Fortschritts und der mit ihnen zusammenhängenden Veränderungen auf dem Gebiet der Bildung ergibt. Es könnte seines Erachtens erwartet werden, daß dieser Prozeß sich künftighin verstärken und beschleunigen wird, was die Schlußfolgerung erzwingt, daß den architektonisch-funktionellen, baulich-technischen und einer Reihe anderer Probleme des Schulbauten ununterbrochen besondere Beachtung seitens der Architekten geschenkt werden soll.

Noch einmal über die Theorie und Praxis

S. 28

Dipl. Arch. Rossitza Nikiforowa, K.A.W.

Konkrete Anregung zur Verfassung dieses Artikels hat die unter dem Titel „Aus Anlaß einer Dissertation oder über die Beziehung zwischen Theorie und Praxis“ in Nr. 3/87 der Zeitschrift veröffentlichte Abhandlung

von Prof. Mila Iwanowa gegeben. Zu Beginn ihrer Darlegung polemischen Charakters erläutert die Autorin vor allem ihre Einstellung zu einigen Begriffen, gegen deren Gebrauch Prof. Iwanowa Einwendungen erhebt. Auf die zurzeit in der Weltarchitektur verbreiteten Anschauungen von der Relativität und Entwicklungsfähigkeit des Begriffs vom Raum hinweisend, widerlegt sie einige der in der erwähnten Abhandlung geäußerten, ihres Erachtens, nicht richtigen Auffassungen vom „Interieur“ als bedachten Innenraum. Bei Betrachtung des Interieurs wäre es ihrer Meinung nach beschränkt, einzig und allein vom Dogma seines Bedachtseins auszugehen und seine Eigenschaft als perceptiblen Raum zu mißachten. Das Hauptproblem, dem die Autorin besondere Beachtung schenkt, ist die Beziehung Theorie-Praxis. Die in der oben erwähnten Abhandlung festgelegte Notwendigkeit von der empfohlenen „Arbeitsteilung im Beruf“ ablehnend, bezweifelt sie auch die Auffassung, daß für die theoretische und Projektierungsarbeit „verschiedene Begabungen und verschiedene Fähigkeiten“ vonnöten sind, da sie fest überzeugt ist, daß die spezifische Begabung „Architekt“ komplizierter ist, als die vorgeschlagene Teilung es voraussetzt. Als Schlüsselmoment in der im Artikel dargestellten These erweist sich das Problem von der Schaffung des Neuen als im voraus erkannten Prozeß. Es wird stark hervorgehoben, daß dieser Prozeß sich als Ergebnis des Strebens, ununterbrochen die eigenen Leistungen zu übertreffen, verwirklicht, welches Streben der Architekturprojektion (und auch der Bautätigkeit) eigen und zweifellos eine der wesentlichsten Besonderheiten der Wissenschaft und ihrer Experimentiermethode ist. In diesem Zusammenhang versucht die Autorin den Platz, die Weise und den Grund zur Schaffung des Neuen in der Architektur aufzuklären, ermittelt den qualitativen und gegenständlichen Unterschied zwischen den Sinngangsprozessen in der Praxis und in der Theorie. Auf dem Hintergrund sämtlicher dieser Erwägungen erscheint die Auffassung der Autorin von der Haltlosigkeit der in der Abhandlung geübten Kritik an die Ausarbeitung von Experimentalprojekten und ihre Verwendung als Nachweis einer wissenschaftlichen These begrifflich. Der Endzweck eines Experimentalprojektes, wird im Artikel behauptet, ist nicht unbedingt aufgebaut zu werden, sondern den neuen, ihm zugrundeliegenden Prinzip logisch als zweckmäßig oder nicht zu beurteilen. Die jüngste Vergangenheit der Architektur stellt einen Beweis dafür dar, daß mehr und für die Theorie wichtigere Schlußfolgerungen auf Grund von ausgeführten und sogenannten „konsumierten“ Experimente gemacht werden konnten. Als Hauptaufgabe bezeichnet zum Schluß die Autorin die Annäherung der Architekturwissenschaft an die Architekturpraxis und nicht ihre Absonderung nach der Spezifik. Denn es ist allgemein anerkannt, daß die führende Rolle heutzutage das Integrationsprinzip spielt, weil es den Bedürfnissen des wissenschaftlich-synthetischen Weltbild entspricht. Das unterhält in ihr die Überzeugung, daß die Tätigkeit der wissenschaftlichen Arbeitsgruppen und Labors an den Projektierungsinstituten keine „Etappe der Vergangenheit“ ist, sondern im Gegenteil — sie wird sich erst entfalten und vervollkommen. Probleme innerhalb eines Berufes hat es natürlich immer gegeben und wird es immer geben, es gibt auch in der Architekturtheorie, das Wichtigste aber nach dem Artikel ist, die Ausdeutung dieser Probleme nicht einfach in der Praxis oder in der Theorie, sondern im modernen allgemein beruflichen und allgemein kulturellen Kontext geschehen lassen.

Die gegenständlich-räumliche Umwelt der Behinderten und der Menschen hohen Alters

S. 31

Dipl. Arch. Ljudmil Dimitrov

Die Invalidität, die heutzutage jeden zehnten Bewohner der Erde befällt, bedeutet nicht unbedingt vollkommene Arbeitsunfähigkeit. In Abhängigkeit von den Verhältnissen können die Menschen im Invalidenwagen arbeiten und am öffentlichen Leben neben den gesunden teilnehmen. Die Rehabilitierungsprobleme einer riesengroßen Zahl behinderter und sehr alter Menschen aber können nur durch Anwendung einer komplexen Methode zur Gestaltung des notwendigen, spezifischen gegenständlich-räumlichen Umwelt gelöst werden. In diesem Zusammenhang schenkt der Autor besondere Beachtung der Festlegung von Maßnahmen zur Beseitigung der Hindernisse, die die Architektur der Behinderten in den Weg legt. Die Analyse des heutigen Zustands zeigt, daß Architekten Gestalter, Ergonome aus verschiedenen Ländern schon seit langer Zeit über die Schaffung einer entsprechenden materiellen Umwelt für die Behinderten und Alten aktiv arbeiten. Nach einer kurzen Mitteilung über die Leistungen auf diesem Gebiet in

den einzelnen Ländern, weist der Autor mit Bedauern darauf hin, daß die Rehabilitierung der Behinderten und der sehr alten Menschen in unserem Lande immer noch nicht vom Standpunkt der Architektur und Formgebung bearbeitet wird. Die Zuweisung seitens des Staates von Schonplätzen den Behinderten erledigt die Angelegenheit gar nicht. Erforderlich ist eine klare Konzeption für ein umfassendes und aussichtsreiches Programm, worin auch die Bereiche des Projektanteingriffs festgelegt werden. Arbeitskollektive aus Spezialisten unter Beteiligung von Architekten und Designer sollen die Anforderungen an den Gesamtvorgang der Rehabilitierung der Behinderten ausarbeiten und Normen und Kataloge für die notwendigen Erzeugnisse vorschlagen. Im Artikel sind einige der spezifischen Aufgaben, sowie die Richtungen des praktischen Eingriffs der Projektanten in die Gestaltung der Wohnumwelt der Behinderten und überalterten Menschen genau festgelegt. Der ungerechtfertigte Aufschub der Lösung der erwähnten Probleme auf sämtlichen Ebenen verzögert unzulässig die vollwertige Wiederherstellung der Behinderten und der Alten und ihr Zurückkehren in die Produktion und die gesellschaftlichen Aktivitäten.

Die Behinderten und die architektonisch-sozialen Schranken in der Lebensumwelt S. 33

Dr. Anton B. Iwanov, K.Med.W.
Dipl. Arch. Philippa Gugutschkova-Dontschewa, K.A.W.

Die angeborene oder erworbene Invalidität führt zu großen Veränderungen im Leben des Menschen. Sie drückt ihren Stempel nicht nur seinem physischen und psychischen Zustand auf, sondern bewirkt sehr komplizierte soziale Wechselbeziehungen für ihn, stört das Gleichgewicht seiner vielseitigen Verbindungen mit der Umwelt. Die Bewegungsschwierigkeiten der Schwerbeschädigten beruhen vor allem auf ihrer Unfähigkeit für das tägliche Leben des Menschen gewöhnliche Tätigkeiten auszuführen, wo sie sich auch befinden — in der Wohnung, auf der Straße, im Fahrzeug oder woanders. Überall in ihrer Umgebung errichten sich Schranken verschiedenster Art. Die Autoren betrachten eben diese allgemein architektonisch-sozial genannten Schranken. Darauf hinweisend, daß in unserem Lande tatsächlich viel für die Erleichterung des Lebens der dauerhaft Bewegungsunfähigen getan wird, betonen sie, daß aber seitens der Architekten, Designer und anderer Spezialisten auf dem Gebiet des Bauwesens leider immer noch keine zielgerichtete Maßnahmen getroffen und keine praktische Aktionen zur Überwindung dieser Schranken unternommen werden, was eigentlich zur Normalisierung ihrer Lage im architektonisch-städtebaulichen Milieu am meisten beitragen würde. In diesem Sinne wird im Artikel die Anforderung in den Vordergrund gerückt, bei der Pla-

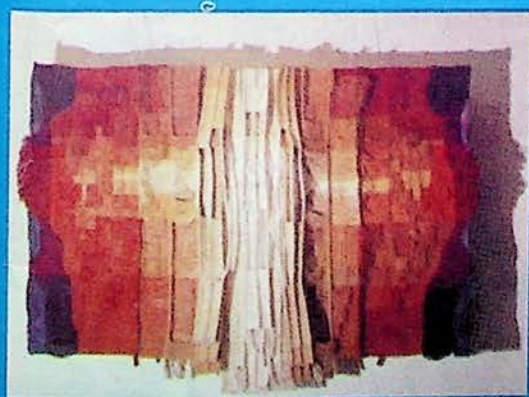
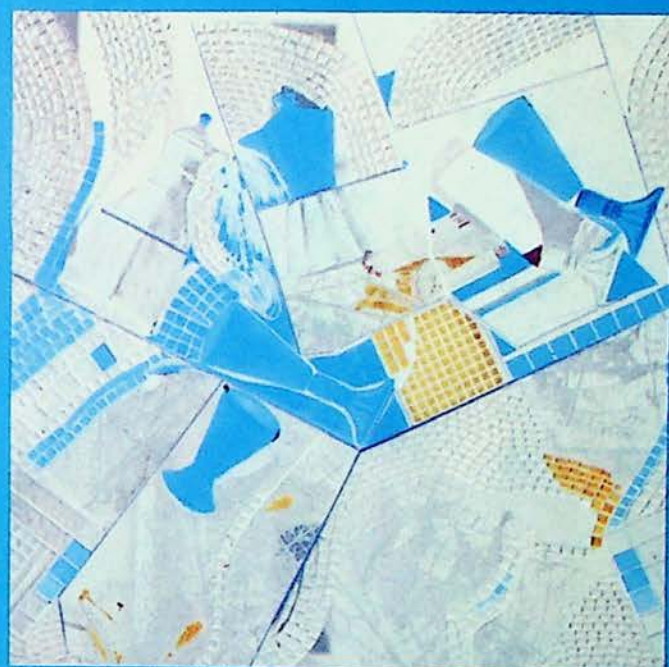
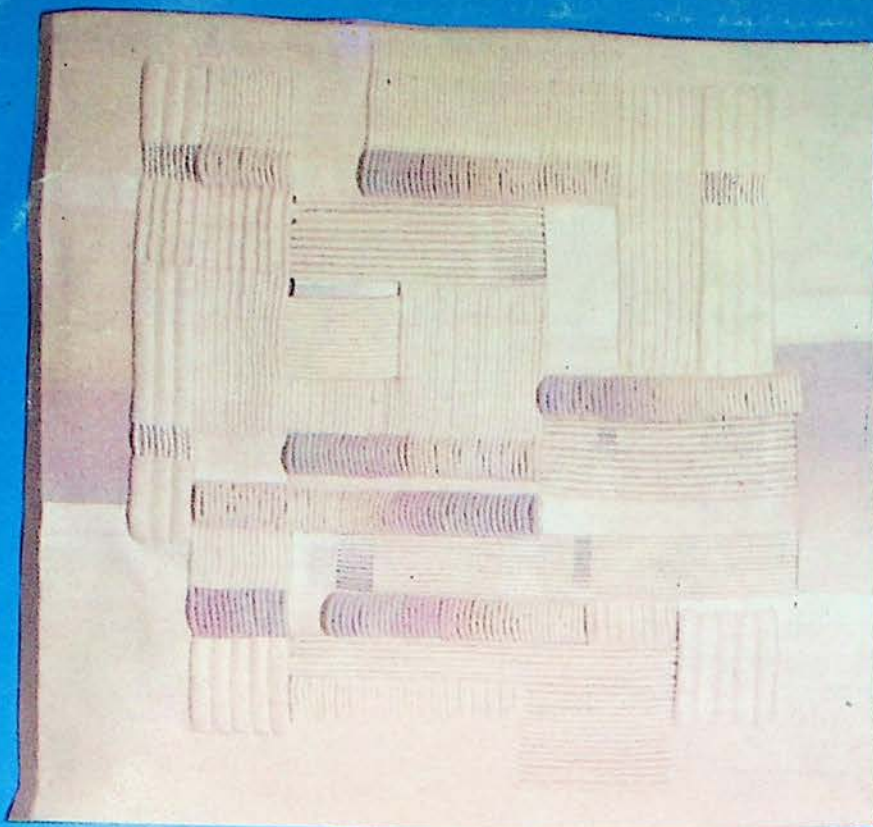
nung, Projektierung und Bauausführung der neuen Wohn- und Gesellschaftsbauten, sowie bei der Modernisierung der bereits aufgebauten die physiologischen, psychologischen und sozialen Bedürfnisse der Menschen, die gezwungen sind, sich in Invalidenwagen zu bewegen immer zu berücksichtigen. Das bedeutet zum Beispiel in den Projekten Rampen an den Gebäuden und sogar nicht nur an den Wohnhäusern, sondern auch an den Gesellschaftsbauten — Behörden, Krankenhäusern und Polikliniken, Theatern, Konzert- und Ausstellungssälen, Läden, Stadien u.a. vorzusehen, um einen ungehinderten Zugang zu ihnen zu gewährleisten. Vorzusehen ebenfalls sind genügend breite Aufzugszellen, Eingangs- und Zimmertüre, sowie Flure, die Bewegung mit dem Wagen zulassen. Gegenstand besonderer Beachtung sollen sowohl die Einrichtung als auch die Architekturelemente im Innenraum der Gebäude sein, damit sie griffbereit sind und selbstständig von den Schwerbeschädigten gebraucht werden können.

Ricardo Bofill und der neue Historismus S. 36

Dipl. Arch. Konstantin Boyadshiev

Der Autor behandelt das Schaffen des bedeutenden Architekten der Gegenwart Ricardo Bofill auf dem Hintergrund der Erneuerungsprozesse in der Architektur, die vor Jahren in Spanien und Italien entstanden sind und deren charakteristischsten Äußerungen im Bestreben die Geschichte zu rehabilitieren Ausdruck finden. Nach einer kurzen Beschreibung des Familienmilieus, in dem er aufgewachsen ist, werden im Artikel die wichtigsten Ereignisse und Umstände seines Lebenslaufs, die auf seine Formung als Persönlichkeit Einfluß geübt haben, verfolgt und die Wesensart seiner ideologisch-ästhetischen Auffassungen einer Analyse unterzogen, um die unbeständige Linie seiner schöpferischen Nachforschungen zu umreißen. Hauptreligion und Ideologie für Bofill ist der extreme Individualismus. Vollkommen begrifflich ist diese Schlußfolgerung, bekräftigt durch die spätere rein berufliche Tätigkeit des Schöpfers, der 1960—62 die Leitung eines Architekturateliers (Taler) übernimmt, das Architekten, Schauspieler, Musiker, Mathematiker, Philosophen und Schriftsteller zusammengebracht hat. Den starken Einfluß von Gaudi auf die Architektur des Taler besprechend, betont der Autor, daß Bofill aus seiner Philosophie zwei Hauptprinzipien für sich selbst gezogen hat — niemandem anderen ähnlich sein und seine Architekturkonzeptionen von Grund aus zu ändern, wenn er verspürt, daß sie erschöpft sind. Die Beziehung zur Geschichte stellt für Bofill Beziehung zu einer Kulturrevolution dar und in diesem Sinne könnte von ihr alles genommen werden, um die Evolution selbst fortzusetzen. In Frankreich tätig und den Kulturkontext folgend, lenkt er seine Aufmerksamkeit auf die Interpretierung der Leistungen der französi-

schen Architektur — „Place Royale“, „Arc de Triomphe“, „le Boulevard“. Die Distanz in der Zeit erlaubt es, gewissermaßen „brutal“, „aggressiv“, „ohne Achtung“ vor der Geschichte selbst dies zu tun mit der Ausrede, daß nur auf diese Weise die Unabhängigkeit des Architekten von ihr gewährleistet werden kann. Der Autor des Artikels legt Nachdruck auf diese besonders interessante Frage, da sie seines Erachtens gestattet, die für die Architektur der west-europäischen Postmodernisten charakteristische „Ironie“ zu begreifen und gleichzeitig festzustellen, wonach sie sich von den amerikanischen unterscheiden. Die Nuance ist von Bedeutung — sie bestimmt die verschiedene Einstellung der Amerikaner und der Westeuropäer zur Kulturtradition. Während bei R. Venturi, Ch. Moor und anderen amerikanischen Architekten die „Ironie“ im buchstäblichen Sinne des Wortes existiert, wovon die karikaturistischen und parodistischen Elemente und überhaupt die Architektur des offenen Kitsches zeugen, ist die andere „Ironie“, die von Bodil zum Beispiel, Folge des Mangels an „Achtung“ vor dem Archetyp — das traditionelle Architekturelement wird ganz einfach in ein anderes umgewandelt, ohne Element der Karikatur. Die Gegenüberstellung ist im Artikel durch Beispiele des Schaffens von Venturi und Bofill veranschaulicht. In Zusammenhang mit der zweideutigen und eher negativen Einstellung Bofills zum „Partizipationismus“ werden seine Programme der Sozialwohnungen die zur Entstehung der bekannten Wohnkomplexe in Frankreich mit ziemlich ungewöhnlicher und anspruchsvoller Architektur geführt haben, besprochen. Abgesehen von der scharfen Kritik und den Beschuldigungen gegen der Welt, die er darin schafft — individualistisch, surrealistisch und sogar megalomanisch — unbestritten bleiben jedoch das berufliche Können und die Erfindungsgabe im „Beruf“, und was am wichtigsten ist — der Ehrgeiz des Schöpfers die intensive ästhetische, emotionelle Einwirkung des architektonischen Raumes zu offenbaren. Nach allem schon erwähnten versucht der Autor eine synthetisierte Bewertung des komplizierten, ungewöhnlichen und widerspruchsvollen Schaffens von Bofill zu finden — ein der besonders umstrittenen Themata der derzeitigen Diskussionen auf dem Gebiet der Architektur. Unter dem Vorbehalt, daß es vielleicht zu früh ist, ein festes und endgültiges Urteil über diesen mit großem Erfolg und meisten Realisationen bekannten Schöpfer auf der westeuropäischen Bühne abzugeben, weist er nur auf einzelne Seiten seiner komplizierten Individualität unter der Bemerkung hin, daß obwohl in ihrer Auserlesener, mystischer und in vielen Punkten extremistischer Natur unannehmbar, stellt die Architektur R. Bofills einige der wichtigsten Probleme der Gegenwart auf: die Interpretierung des historischen Erbes, das Einsetzen des technischen Fortschritts in den Dienst des Architekten, die Wiederherstellung der Priorität des Künstlerischen vor das Nützlichen. Deshalb, wenn auch umstritten, stellt sein Schaffen einen der für die Ermittlung der Wahrheit erforderlichen Katalysatoren dar.

ПРЕДСТАВЕНИТЕ ТВОРБИ СА ОТ ОБЩАТА ИЗЛОЖБА НА
ДЕКОРАТИВНО-ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА СОФИЯ '87

1
Гоблен „Зимни звуци“. Худ. Емилия Панайотова.

2
Гоблен „Пещера II“. Худ. Владимир Обчаров.

3
Гоблен „Бояна“. Худ. Виктор Карагюлев“ и Евелина Пирева.

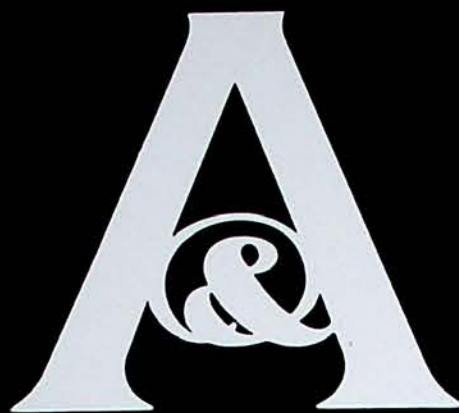
4
„Композиция II“. Худ. Екатерина Гецова.

5
Текстилна пластика. Худ. Петър Петров.

6
Текстил. „Само спомен“. Худ. Мариана Райкова.

7
Дърво. „Климент учителя“. Худ. Ангел Стефанов.

8
Текстил. „Слънце“. Худ. Мара Йосифова.

ARCHITECTURE AND SOCIETY ● АРХИТЕКТУРА И ОБЩЕСТВО

ИЗЛЕЗЕ ОТ ПЕЧАТ БРОЙ 6(1987) НА „АРХИТЕКТУРА И ОБЩЕСТВО“, ПОСВЕТЕН НА ТЕМА „В ТЪРСЕНЕ НА КОНТЕКСТА“

Вышел из печати № 6—1987 журнала „Архитектура и общество“, посвященный теме „В поисках контекста“

Off the press: No 6 ('87) of «Architecture and Society», treating the theme «In Search of Conte

Ежегодник „Архитектура и общество“ отмечен золотой медалью на международной выставке-конкурсе архитектурных изданий в рамках Всемирного биеннале архитектуры „Интер-арх'85“ в Софии

The edition «Architecture and Society» was awarded a gold medal at the International exhibition-competition of architectural books and magazines during the World biennale of architecture «Inter-arch'85», Sofia

